

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI
BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYA BİLİM DALI**

**KIZILTEPE İLÇESİ (MARDİN) BEŞERİ VE EKONOMİK
COĞRAFYASI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

DANIŞMAN

YRD. DOÇ. DR. SELÇUK HAYLİ

HAZIRLAYAN

CEBRAİL ÖZTÜRK

ELAZIĞ – 2009

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI
BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYA BİLİM DALI

KIZILTEPE İLÇESİNİN (MARDİN) BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez / / tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman

Üye

Üye

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... / ..... / ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek lisans Tezi

Kızıltepe İlçesi'nin (Mardin) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası

Cebrail ÖZTÜRK

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Coğrafya Anabilim Dalı

Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Bilim Dalı

ELAZIĞ – 2010, Sayfa: 14+209

Bu çalışmada Ülkemizin Güney Doğu Anadolu Bölgesinde Mardin İli'ne bağlı Kızıltepe İlçesi'nin nüfusu, yerleşme özellikleri ve ekonomik faaliyetleri incelenmiştir. Kızıltepe ilçesinin 1935–2007 yılları arası bazı dönemlerde nüfusta artış, bazı dönemlerde ise nüfusta azalmalar görülmüştür. Doğal ve beşeri faktörlerin etkilediği nüfus artışı ve azalması nüfusun aritmetik ve fizyolojik nüfus yoğunlukları, yerleşmelerin nüfus büyüklüğü, cinsiyet yapısını ve eğitim durumunun değişmesini sağlamıştır. Kızıltepe İlçesi'nin nüfus açısından en önemli özelliği 1935 yılından bu yana nüfusunun büyük artış göstermesi ve kırsal kesim ile şehirselleşen kesim arasında fazla sayıda nüfus göçü görülmüştür.

Kızıltepe İlçe merkezi yerleşmesi milattan önceye dayanmakta ve araştırma sahasının büyük bir kısmının verimli bir ovaya sahip olması, tarih boyunca önemli bir yerleşim yeri olarak önemini korumasını sağlamıştır. Saha içinde yerleşmelerin büyük kısmının ovalık alanda yoğunlaştığı görülmektedir.

Araştırma sahası ova tabanlı ve yükseltinin 1050 metreyi geçmeyen dağlık alanlar olmak üzere 2 farklı morfografik ünitelerden meydana gelmektedir. Zengin alüvyal arazinin hâkim olduğu ova tabanında zirai faaliyetler yoğun bir şekilde yapılmaktadır. Kuzeydeki engebeli ve dağlık alanlarda ormancılık, bağ-bahçe ve hayvancılık faaliyetleri hâkim ekonomik faaliyeti oluşturmaktadır. Araştırma sahasında tarım alanları arazi kullanımı içerisinde en fazla orana sahiptir. Toplam tarım alanı içerisinde tarla tarımı yapılan alanlar % 94,5'lik oran ile en önemli kullanımı oluşturmaktadır. Bölgede buğday, mercimek, arpa, mısır ve pamuk en fazla üretilen ürünlerdir. Son yıllarda tarımda sulamanın başlamasıyla meyvecilik dikkat çeken bir ekonomik faaliyettir.

Anahtar Kelimeler: Kızıltepe, Mardin, Nüfus, Yerleşme, Tarım,

ABSTRACT
Master Thesis
Kızıltepe (Mardin) Anthropogeography and Economic Geography
Cebrail ÖZTÜRK
The University Of Fırat
The Institute Of Social Science
The Department Of Human and Economic Geography
ELAZIĞ-2010, Pages: 14+209

In this study population, the features of settlement and economical activities are researched about Kızıltepe, a city in Mardin, in the Southeastern Anatolia Region. Between the years 1935 and 2007 from time to time some increases or decreases are seen in the population of Kızıltepe. The increases or decreases in the population effected by nature and humanity lead to some changes in the density of arithmetical and physiological population, size in the population of settlement, demographic features and educational status. The most crucial aspect of the population of Kızıltepe is that the population in Kızıltepe has largely increased and emigration from rural area to urban area has occurred since 1935.

The settlement in Kızıltepe gets to BC (Before Christ) and the reason why it takes a great place in this research is that Kızıltepe has a fruitful plain and throughout the history it has been an important dwelling place. A large proportion of settlement is seen to condense in the plain of Kızıltepe.

The research area has two different morphological units consisting of the floor of plain and mountainous area where the elevation is not higher than 1050 meters. Agricultural activities are densely done in the floor of plain which dominates rich alluvial fields. In the mountainous and rough area in the north economic activities like forestry, vineyards and orchards, and stockbreeding constitute the dominant economic activities. In the research area, agricultural fields have the largest proportion among the usage of the fields. The cultivated area has the most important usage with the proportion of 94,5 % among the total agricultural fields. Wheat, lentil, barley, corn and cotton are the products produced in the region most. In recent years with the help of irrigation, fruit growing is also an attractive economic activity in agriculture in the region.

Key Words: Kızıltepe, Mardin, Population, Settlement, Agriculture

İÇİNDEKİLER

ONAY FORMU	I
ÖZET	II
ABSTRCT	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLO LİSTESİ	VII
GRAFİK LİSTESİ	X
HARİTA LİSTESİ	XII
FOTOĞRAF LİSTESİ	XIII
ŞEKİL LİSTESİ.....	XIII
ÖNSÖZ	XIV

GİRİŞ

1. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı, kapsamı ve Uygulanan Yöntemler	4

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1.1. Jeomorfolojik Özellikler	10
1.2. İklim Özellikleri	11
1.2.1.Sıcaklık	12
1.2.2. Rüzgâr	14
1.2.3.Yağışlar	15
1.3. Hidrografik Özellikler	17
1.4. Toprak Özellikleri	18
1.5. Bitki Örtüsü	18

İKİNCİ BÖLÜM

NÜFUS ÖZELLİKLERİ

2.1. Genel Bakış	19
2.2. Kızıltepe ilçesinde Şehirsel ve Kırsal Nüfus Özellikleri	31
2.3.Göçler	35
2.3.1. Araştırma Alanından Dışarıya Olan Göçler	36
2.3.2. Araştırma Alanının Dışarıdan Aldığı Göçler	39
2.3.3. Mevsimlik Göçler	40
2.4. Nüfus Dağılımları ve Yoğunlukları.....	42

2.5.Nüfusun Yaş ve Cins Özellikleri	69
2.6.Eğitim Durumu	75
2.7. Sağlık Durumu	78
2.8. Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılışı	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YERLEŞME ÖZELLİKLERİ

3.1. Genel Bakış	83
3.2. Kızıltepe İlçesi'nin Kuruluşu ve Tarihi Gelişmesi	85
3.3. Yerleşmeyi Etkileyen Faktörler	91
3.4. Yerleşme Şekilleri	99
3.4.1. Geçici Yerleşmeler	99
3.4.2. Daimi Yerleşmeler	99
3.4.2.1. Şehir Yerleşmeleri	100
3.4.2.2. Belde Yerleşmeler	111
3.4.2.3. Köy yerleşmeleri	113
3.4.2.3.1. Konumlarına Göre Köyler	114
3.4.2.3.2. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler	115
3.4.2.3.3. Alan Büyüklüklerine Göre Köyler	120
3.4.2.3.4. Nüfus Büyüklüklerine Göre Köyler	121
3.4.2.3.5. Hakim Ekonomik Faaliyetlerine göre Köyler	122
3.4.2.3.6. Yerleşme Dokularına Göre Köyler	124
3.4.2.3.7. Adlarına Göre Köyler	126
3.4.2.3.8. Köy Mesken Şekilleri	128

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK COĞRAFYASI

4.1. Genel Bakış	137
4.2. Arazi Verimlilik Sınıflaması	139
4.3. Genel Arazi Kullanımı	142
4.4. Tarımda Sulama, Gübre Kullanımı, Makine Durumu	145
4.5. Arazi Mülkiyet Durumu ve Mikro Arazi Kullanımı	150
4.6. Tarımsal Üretim	155
4.6.1.Tahıllar	156
4.6.1.1.Buğday	156

4.6.1.2. Arpa	158
4.6.1.3.Mısır	159
4.6.2.Baklagiller	161
4.6.2.1.Mercimek	161
4.6.2.2. Nohut	163
4.6.3. Sanayi Bitkileri	163
4.6.3.1. Pamuk	164
4.6.3.2. Tütün.....	165
4.6.4. Sebze ve Meyve Üretimi.....	165
4.6.4.1. Sebzecilik	165
4.6.4.2. Meyvecilik	166
4.6.4.2.1. Bağcılık	167
4.6.4.2.2. Antep Fıstığı	167
4.6.4.2.3. Zeytin	167
4.7. Hayvancılık	168
4.7.1. Küçükbaş Hayvancılık	168
4.7.2. Büyükbaş Hayvancılık	169
4.7.3. Kümes Hayvancılığı	170
4.7.4. Arıcılık	170
4.8 .Sanayi	171
4.9. Ulaşım	173
4.10. Ticaret	176
4.11. Turizm	180
SONUÇ	184
ARAŞTIRMA ALANINDAKİ BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	192
KAYNAKÇA	196
HARİTA, RAPOR, BÜLTEN VE YILLIKLAR	204
ARAŞTIRMA İÇİN ARAZİDE UYGULANAN ANKET FORMU	205
ÖZGEÇMİŞ	209

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Kızıltepe İlçesi'nde Sıcaklığın Yıllık Gidişatı (1940 – 2009)	13
Tablo 2: Kızıltepe İlçesi'nde Ortalama Güneşli Gün Sayısı(2008-2009).....	14
Tablo 3: Kızıltepe İlçesi'nde Rüzgâr Esme Yönü ve Frekansı (2008-2009)	15
Tablo 4: Kızıltepe İlçesi'nde Yağışın Aylara Dağılışı (1940-2009)	15
Tablo 5: Kızıltepe İlçesi'nde Yağışın Mevsimlere Dağılışı (1940-2009)	17
Tablo 6: Kızıltepe İlçesi'nin Erkek ve Kadın Nüfus Miktarları ve Oranları	24
Tablo 7: Kızıltepe İlçesi'nin Nüfus Artış Hızı ve Oranı (1935-2007)	26
Tablo 8: Kızıltepe İlçesi'nin Kırsal ve Şehirsal Nüfus Artış hızı (1955-2007)	32
Tablo 9: Mardin İli ve Kızıltepe İlçesi'nin Kentsel, Kırsal Nüfus Miktarı (1935-2007)	34
Tablo 10: Kızıltepe İlçesinden Dış Ülkelere Göç Eden Aile Sayısı (1920-2007)	36
Tablo 11: Kızıltepe İlçesi'nden Yurt İçine Göç Eden İllere Göre Aile Sayısı (1920-2007)	38
Tablo 12: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Jeomorfolojik Birimler Üzerindeki Dağılışı (1980-1990-2007)	43
Tablo 13: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (1980)	44
Tablo 14: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (1990)	46
Tablo 15: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (2007)	49
Tablo 16: Kızıltepe, Mardin ve Türkiye'nin Yıllara Göre Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1935-2007)	52
Tablo 17: Kızıltepe İlçesi'nin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1980)	54
Tablo 18: Kızıltepe İlçesi'nin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1990)	56
Tablo 19: Kızıltepe İlçesi'nin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (2007)	59
Tablo 20: Kızıltepe İlçesi'nin Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (1980)	62
Tablo 21: Kızıltepe İlçesi'nin Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (1990)	65
Tablo 22: Kızıltepe İlçesi'nin Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (2007)	67
Tablo 23: Kızıltepe İlçesi Nüfusunun Cins Miktarı ve Oranı	70
Tablo 24: Kadın Nüfusunun Erkek Nüfusundan Fazla Olduğu Köy Yerleşmeleri (2007) ..	71
Tablo 25: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Dağılımı (2007)	72
Tablo 26: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Yaş ve Cins Gruplarına Dağılımı (2007)	73
Tablo 27: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Okur-Yazarlık Durumu ve Oranları (2009)	75
Tablo 28: Kızıltepe İlçesi'nde Her Hangi Bir Eğitim Kademesinden Mezun Olan Nüfus Miktarları ve Oranları (2009)	76

Tablo 29: Kızıltepe İlçesi'nde Öğretmen ve Öğrencilerin Hali Hazırdaki Köy ve Merkeze Göre Eğitim Kademelerine Dağılışı (2009)	77
Tablo 30: Kızıltepe İlçesi'nde Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı (2009)	79
Tablo 31: Kızıltepe İlçesi'nde Çalışan Nüfusun Faaliyet Kollarına Dağılımı (2009)	80
Tablo 32: XV.-XVI. yy'da Kızıltepe İlçesi'nin (Beriyecek) Nüfusu.....	88
Tablo 33: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmenin Hane Büyüklükleri (1980)	95
Tablo 34: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmenin Hane Büyüklükleri (2007)	97
Tablo 35: Kızıltepe İlçe Merkezinin Nüfus Miktarı (1935-2007)	104
Tablo 36: Kızıltepe İlçe Merkezinin Mahallelere Göre Konut ve Nüfus Yoğunluğu (2007)	105
Tablo 37: Kızıltepe İlçesi'ndeki Beldelerin Hane ve Nüfus Miktarları	111
Tablo 38: Kızıltepe İlçesi'nde Konumlarına Göre Köyler	113
Tablo 39: Kızıltepe İlçesi'nde Köylerin yükselti Kademelerine Dağılışı (2007)	116
Tablo 40: Kızıltepe İlçesi'nde Yükselti Kademelerine Göre Yerleşmelerin Sayısı, Nüfus Durumu (2007)	117
Tablo 41: Kızıltepe İlçesi'nde Alan Büyüklüğü Gruplarına Göre Köyler.	118
Tablo 42: Kızıltepe İlçesi Köylerinin Nüfus Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması (2007)	119
Tablo 43: Kızıltepe İlçesi'nde Köylerin 1. ve 2. Dereceden Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı	121
Tablo 44: Kızıltepe İlçesi Köy ve Mezra Yerleşmelerinin Yeni ve Eski Adları	127
Tablo 45: Kızıltepe İlçesi'nde Yapı Malzemesine Göre Köy Meskenleri	129
Tablo 46: Kızıltepe İlçesi'nin Çatı Örtü Malzemesine Göre Köy Meskenleri	131
Tablo 47: Kızıltepe İlçesi Meskenlerde Çatı Tipi	133
Tablo 48: Kızıltepe İlçesi'nde Toprak Zonları	138
Tablo 49: Kızıltepe İlçesi'nde Arazi Verimlilik Sınıflaması	140
Tablo 50: Kızıltepe ilçesi Arazisinin Genel Kullanım Durumu	142
Tablo 51: Kızıltepe İlçesi Sulu, Nadas ve Kuru Tarım Arazileri	145
Tablo 52: Kızıltepe İlçesi'nde Tarımsal İşletme Büyüklükleri	150
Tablo 52: Kızıltepe İlçesi Tarım Alanları, Kullanım Türü ve Oranları (2008)	155
Tablo 53: Kızıltepe İlçesi'nde Buğday Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008)	157
Tablo 54: Kızıltepe İlçesinde Mısır'ın Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008)	160
Tablo 55: Kızıltepe İlçesi Mercimek Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008)	162
Tablo 56: Kızıltepe İlçesi'nde Meyve Üretimi ve Ağaç Âdeti (2008)	166

Tablo 57: Kızıltepe ilçesi Hayvan Varlığı (2000-2008)	168
Tablo 58: Kızıltepe İlçesi'nde Arıcılık, Kovan Sayısı Ve Üretim Miktarı (2008).....	170
Tablo 59: Kızıltepe ilçesi sanayi sitesinde bulunan işletme sayısı (2009)	172
Tablo 60: Kızıltepe İlçesi Köy ve Beldelerin Şehir Merkezine Olan Uzaklıkları	174
Tablo 61: Kızıltepe İlçesi'nde Küçük Ticarethanelerin Türü ve Sayısı (2009)	177
Tablo 62: Kızıltepe İlçesi'nde Büyük Ticarethanelerin Türü ve Sayısı (2009)	178

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Kızıltepe İlçesi'nde Sıcaklığın Yıllık Gidişatı (1940–2009)	13
Grafik 2: Kızıltepe İlçesinde Yağışın Aylık Gidişatı (1940–2009)	16
Grafik 3: Kızıltepe İlçesi'nde Yağışın Mevsimlere Dağılışı	17
Grafik 4: Kızıltepe İlçesi Toplam Nüfus Miktarı (1935-2007)	25
Grafik 5: Kızıltepe İlçesi'nin Erkek ve Kadın (1935–2007)	26
Grafik 6: Kızıltepe İlçesi'nin Nüfus Artış Hızı ve Oranı (193–2007)	27
Grafik 7: Mardin İline Bağlı İlçelerin Nüfus Mitarları	29
Grafik 8: Kızıltepe İlçesi'nin Kırsal ve Şehirsel Nüfus Artış Hızı (1955-2007)	32
Grafik 9: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Seyri	34
Grafik 10: Mardin İli ve Kızıltepe İlçesi'nin Yıllara Göre Şehir ve Kırsal Nüfusu	35
Grafik 11: Kızıltepe İlçesi'nden Dış Ülkelere Göç Eden Aile Oranı (1920-2007)	37
Grafik 12: Kızıltepe İlçesi'nden Yurt İçine Göç Eden İllere Göre Aile Oranı (1920-2007).....	38
Grafik 13: Kızıltepe, Mardin ve Türkiye'nin Yıllara Göre Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1935-2007)	52
Grafik 14: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Cins Durumu (1935–2007)	71
Grafik 15: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Geniş Aralıklı Dağılımı (2007)	73
Grafik 16: Kızıltepe İlçesi'nin Nüfus Piramidi (2007)	74
Grafik 17: Kızıltepe İlçesi'nde Okur-Yazarlık Oranları (2009)	75
Grafik 18: Kızıltepe İlçesi'nde Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı (2009)	80
Grafik 19: Kızıltepe İlçesi'nde Çalışan Nüfusun Faaliyet Kollarına Dağılımı (2009)	81
Grafik 20: Kızıltepe İlçesi'nin Fonksiyonel Analiz Grafiği (2009)	82
Grafik 21: Kızıltepe İlçesi'nde Konumlarına Göre Köyler	115
Grafik 22: Kızıltepe İlçesi'nde Yükselti Kademelerine Göre Yerleşmelerin Oranları	118
Grafik 23: Kızıltepe İlçesi'nde Alan Büyüklüğü Gruplarına Göre Köyler	120
Grafik 24: Kızıltepe İlçesi Köylerinin Nüfus Büyüklüklerine Göre Oranları (2007)	122
Grafik 25: Kızıltepe İlçesi'nde 1. dereceden Ekonomik Faaliyetlere Göre Köyler	123
Grafik 26: Kızıltepe İlçesi Köylerinin Dokularına Göre Oranı	125
Grafik 27: Kızıltepe İlçesi'nde Yapı Malzemesine Göre Köy Meskenleri	130
Grafik 28: Kızıltepe İlçesi'nin Çatı Örtü Malzemesine Göre Köy Meskenleri	131
Grafik 29: Kızıltepe İlçesi Genel Arazi Kullanım Durumu	142
Grafik 30: Kızıltepe İlçesi Sulu, Nadas ve Kuru Tarım Arazisi Envanteri	146

Grafik 31: Tarımsal İşletme Büyüklüğü Gruplarına Göre Aile Sayısı Oranları	151
Grafik 32: Kızıltepe İlçesi'nin Tarım Alanları, Kullanım Türü ve Oranları (2008)	155
Grafik 33: Kızıltepe İlçesi'nde Buğday Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008)	157
Grafik 34: Kızıltepe İlçesi'nde Arpanın Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008)	159
Grafik 35: Kızıltepe İlçesi'nin Mısırın Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008)	160
Grafik 36: Kızıltepe İlçesi'nin Mercimek Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008) ...	162
Grafik 37: Kızıltepe İlçesi'nin Pamuk Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008)	164
Grafik 38: Kızıltepe İlçesi'nde Ticarethanelerin Türlerine Göre Oransal Bölünüşü (2009).....	179

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Araştırma Alanının Lokasyon Haritası.....	7
Harita 2: Kızıltepe İlçesi'nin Topografya Haritası.....	8
Harita 3: Kızıltepe İlçesi'nin Topografik Diyagram Haritası	9
Harita 4: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (1980).....	45
Harita 5: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (1990).....	47
Harita 6: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (2007).....	50
Harita 7: Kızıltepe İlçesi'nin aritmetik Nüfus Dağılışı (1980).....	55
Harita 8: Kızıltepe İlçesi'nin Aritmetik Nüfus Dağılışı (1990).....	57
Harita 9: Kızıltepe İlçesi'nin Aritmetik Nüfus Dağılışı (2007).....	59
Harita 10: Kızıltepe İlçesi'nin Fizyolojik Nüfus Dağılışı (1980).....	63
Harita 11: Kızıltepe İlçesi'nin Fizyolojik Nüfus Dağılışı (1990).....	66
Harita 12: Kızıltepe İlçesi'nin Fizyolojik Nüfus Dağılışı (2007).....	68
Harita 13: XV-XVI yy'da Kızıltepe'nin (Berriyecik) Nüfusu	89
Harita 14: Kızıltepe İlçesi Yerleşmelerin Hane Büyüklükleri (1980)	96
Harita 15: Kızıltepe İlçesi Yerleşmelerin Hane Büyüklükleri (2007)	98
Harita 16: Kızıltepe Şehir Merkezinin Tarihi Gelişimi	103
Harita 17: Kızıltepe İlçe Merkezinin Mahallelere Göre Nüfus Dağılışı (2007)	108
Harita 18: Kızıltepe İlçe Merkezinin Mahallelere Göre Konutların Dağılışı (2007)	109
Harita 19: Kızıltepe Şehir Merkezinin Fonksiyon Alanları	110
Harita 20: Kızıltepe İlçesi Arazi Verimlilik Sınıflaması (2008)	141
Harita 21: Kızıltepe İlçesi Arazisinin Genel Kullanımı (2008)	143
Harita 22: Kızıltepe İlçesi Sulu ve Kuru Tarım Arazisinin Uydu Görüntüsü (2008)	147
Harita 23: Çimenlik Köyü Arazi Mülkiyet Durumu	152
Harita 24: Esenli Köyü Arazi Mülkiyet Durumu	152
Harita 25: Çimenlik Köyü Arazi Kullanım Durumu	153
Harita 26: Esenli Köyü Arazi Kullanım Durumu	154

FOTOĞRAF LİSTESİ

Foto 1: Kızıltepe İlçe Merkezinde Çarşı Meydanının Eski Görünümü	102
Foto 2: Kızıltepe İlçe Merkezinden Koçhisar Mahallesi'nin Eski Görünümü	102
Foto 3: Kızıltepe İlçe Yerleşim Merkezinin Genel Görünümü	102
Foto 4: Kızıltepe İlçe Merkezinde Çarşı Meydanından Bir Görünüm	102
Foto 5: Kızıltepe İlçesi'nde Ova Köylerinden İkikuyu Köyünün Görünümü	125
Foto 6: Kızıltepe İlçesi'nin Dağlık Köylerinden Kocalar Köyünün görünümü	130
Foto 7: Fesliğin Köyü'nde Kerpiç Evlerden Bir Görünüm	130
Foto 8: Kızıltepe İlçe Merkezinde Çatı Tiplerinde Bir Görünüm	132
Foto 9: Büyükboğaziye Köyü'nde Düz, Toprak Çatı Mesken Tiplerinde Bir Görünüm	132
Foto 10: Kızıltepe İlçesi Ovasının Genel Görünümü	144
Foto 11: Kızıltepe İlçesi Dağlık Alandaki Başdeğirmen Köyü'ndeki Bahçe Tarımından Bir Görünüm	144
Foto 12: Gökçe Beldesinde Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleriyle İlgili Bir Görünüm ...	169
Foto 13: Dünyasır Ulu Camii	180
Foto 14: Harzem Köyünde Bulunan Taceddin Mesud Medresesinin Kalıntıları	181
Foto 15: Harzem Köyünde Bulunan Taceddin Mesud Medresesinin Kitabesi	182
Foto 16: Koçhisar Mahallesi'nde Bulunan Tarihi Dünyasır Köprüsü	183
Foto 17: Koçhisar Mahallesi'nde Bulunan Tarihi Şahkulubey Kümbeti	183

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Kızıltepe İlçesi ve Yakın Çevresinde, Farklı Konum ve Yükselti Basamaklarında Yer Alan Örnek Köyler.....	119
Şekil 2: Kızıltepe İlçesi Kırsal Kesimdeki En Yaygın Mesken Planları.....	135
Şekil 3: Kızıltepe İlçesi Kırsal Kesimdeki En Yaygın Mesken Planları.....	136

ÖNSÖZ

Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünden yüksek lisans tezi olan “Kızıltepe (Mardin) İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası” adlı konuyu almış bulunmaktayım.

Bu çalışmada Kızıltepe ilçesinin nüfus miktarlarını, nüfus hareketlerini, yerleşmenin tarihçesi, genel yapısı ve Kızıltepe ilçesinin tarımsal faaliyetlerini ve bu faaliyet üzerinde doğrudan ve ya dolaylı olarak etki eden, doğal ve beşeri faktörleri göz önüne alarak, ilçe bazında incelemeye başladık. İnceleme alanımızdaki mevcut tarımsal faaliyetleri daha ileri götürmek ve araştırma sahamızda var olan yüksek nüfus hareketlerini incelemek, yerleşme potansiyeli en iyi şekilde inceleyerek bir coğrafyacı yaklaşımıyla mevcut durumu tespit ettikten sonra öneriler getirmeye çalıştık.

Tez konusunun seçilmesinde danışman hocam olan çok değerli Sayın Yrd. Doç. Dr. Selçuk HAYLİ'nin itina ve titizlikle memleketim olan Kızıltepe İlçesi'nin (Mardin) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, olarak belirlenmesi benim açımdan hem sevindirici, hem de daha önce bu bölgede böyle bir çalışmanın yapılmamış olması ayrıca bir önem arz etmekte ve azmimi kamçulamıştır. Çünkü tarım potansiyelinin bu derece yüksek olduğu, tarım topraklarının % 94 gibi yüksek bir rakamda olan bu alanın, bir coğrafyacının bakış açısıyla değerlendirilmemiş olması önemli bir eksikliklerdir.

Bu tezin gerek hazırlanmasında, gerekse de sonuçlandırılmasında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünün hocalarından hepsinin ayrı ayrı katkıları olmuştur. Bilimsel araştırma metotlarını ve literatür değerlendirilmesinde arazi kullanımı ile ilgili bir araştırmanın aşamalarını, tezim için gerekli kaynakları temin edilmesi konusunda gerekli haritaların temininde yardımlarında dolayı tüm bölüm hocalarına şükranlarımı borçluyum. Tezimin her aşamasında hangi kaynaktan ne şekilde faydalanmam gerektiği gerekli kaynakları nerelerde bulabileceğim konusunda beni yönlendiren, tezin hazırlama aşamasında gerçek bir baba gibi maddi ve manevi desteğini esirgemeyen çok değerli danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr.Selçuk HAYLİ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Arazi çalışmalarım sırasında beni yalnız bırakmayan anketlerin doldurulmasında bana yardımını eksik etmeyen arkadaşlarıma, anket çalışmasında yardımlarını ve misafirperverliğini eksik etmeyen Kızıltepe köy muhtarlarına, çalışmalarına kaynak toplamada yardımcı olan Mardin ve Kızıltepe ilçesi kamu çalışanlarına, teşekkürlerimi sunarım.

Cebrail ÖZTÜRK

GİRİŞ

1. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusu “Kızıltepe ilçesinin (Mardin) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası”dır.

Araştırma alanımıza konu teşkil eden Kızıltepe ilçesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin Dicle Bölümünde düz bir sahada yer almaktadır. İdari olarak Mardin iline bağlı bir ilçedir.

Kızıltepe ilçe merkezinin kuzeydoğusunda Mardin şehir merkezi, doğusunda Mardin’in ilçesi olan Nusaybin, güneyinde Suriye, kuzeybatısında Mardin’in diğer ilçesi olan Derik ve batısında da Şanlıurfa ilinin ilçesi olan Viranşehir, yer almaktadır (Harita 1).

Kızıltepe ilçe merkezi, Mardin’e 25 km, Nusaybin’e 63 km, Suriye’ye 14 km ve Şanlıurfa’nın ilçesi olan Viranşehir de 163 km uzaklıktadır. Kızıltepe ilçe merkezi, Şanlıurfa – Kızıltepe – Musul ticaret yolu (İpekyolu) ile Diyarbakır–Mardin–Kızıltepe–Musul ticaret yolunun kavşak noktasında yer almaktadır.

Araştırma sahamızın genel jeolojik yapısını iki kısımda incelemek mümkündür. Birincisi, Sahanın güney kısmını teşkil eden ovalık alan diğer kısım ise kuzeyde bulunan dağlık kesimdir. Genel itibariyle düzlük bir alanı oluşturan sahamız düz, verimli ova şeklindedir. Ancak kuzey istikametinde yüksekliğin hafif bir şekilde yükselmeye başladığını görmekteyiz (Harita 2-3).

Araştırma alanımızda egemen olan iklim; karasal iklimdir, ancak belirli sahalarda Akdeniz ikliminin bitki örtüsüne bezer ürünlerin yetişmekte olması itibariyle Akdeniz iklimine benzer özellikler de taşır. Yazlar çok sıcak ve kurak, kışları ise yağışlı ve ılımandır. Bir yandan güneyden gelen sıcak hava akımlarının etkisi altında olması, diğer yandan kuzeydeki yüksek dağların serin hava kütlelerinin bölgeye girmesine mani olması sebebiyle ovalık kesiminde yazlar çok sıcak geçer. Araştırma sahamızın kuzey kesiminde kara iklimine benzer özellikler görülür. Sahamızın iklimini ova ve dağ kesimi olarak iki şekilde değerlendirmek mümkündür. İki kesimdeki farklılık: Yağış, sıcaklık ve rüzgâr değerlerinde ortaya çıkar. Ova kesiminde yazlar çok sıcak geçer, kışlar ise ılıman ve yağmurludur. Bu kesimde az miktarda ve kalıcı olmayan kar yağışları görülür. Dağ kesiminde ise yazları ovaya nispeten daha serin, kışlar ise şiddetli rüzgâr, bol yağmur ve kar yağışlı geçer. Yazları çok sıcak, kışları ise nadiren soğuk geçer.

Doğal bitki örtüsü, düşük rakımlı düzlüklerde cılız bozkırlar ve kuraklığa dayanıklı çalılardan oluşuyor olsa da, Alçak tabanlarda maki tipi bitki örtüsü örneklerine rastlanmaktadır. Ancak kuzeye doğru yükseltinin artmasıyla iklime bağlı olarak bitki örtüsünde değişim görülmektedir. Araştırma alanımızın kuzey kesiminde kuraklığa dayanıklı çalılardan oluşmaktadır.

Ortalama aylık rüzgâr hızı saniyede 3,5 m/s'dir. Rüzgârın en hızlı estiği aylar ocak ve haziran olarak belirlenmiştir. Kızıltepe ilçesinde egemen rüzgâr NNE ve SSW yönlüdür. Yaz mevsiminde bölgenin bozkır bitkileri kurduğunda ve nadasa bırakılmış tarlalarda toprak yüzeyi kuru olduğundan, esen rüzgârlar bol miktarda toz taşırlar. Rüzgârın tozunu engelleyecek ormanlar bulunmadığından Kızıltepe ve diğer yerleşim birimlerinin havası saydam değildir.

Ortalama basınç değeri 901,3 mb.'dir. Kış aylarında basınç değerinde bir artma; İlkbahar ve Yaz aylarında ise düşme görülür. En yüksek basınç 909,8 mb. ve en düşük basınç 886,0 mb.'dir.

Genel olarak yağmur şeklindeki yağışlar kış ve ilkbahar mevsimlerinde düşmektedir. Bu da Akdeniz'in ılık ve nemli hava kütlelerinin doğuya doğru sokulması ile ilgilidir. Yaz ve sonbahar mevsimleri ilimizde yağışsız geçer. Çünkü bu mevsimlerde bölge tropikal – karasal kütlelerin egemenliğine girmiş durumdadır. Özellikle temmuz ve ağustos aylarında sıcaklıklar en yüksek derecelere (40-45 °C) ulaşmış durumdadır. Bölgeye ulaşan kütleler yoğunlaşma olanağını bulamazlar. Ancak, zaman zaman dikey hava hareketleriyle yerel ölçülü orografik yağışlar düşebilir. Bunlar kısa süreli ve sağanak halindeki yağışlar olup, etkilidirler.

Hidrografik bakımdan bakımından ovayı tek bir havzadan oluşması bakımından ova sularının dış drenaja bağlayan tek akarsu Zergan Deresi'dir. En önemli akarsu olan Zergan Deresi kaynağını Mardin eşiğinden alıp ovayı boydan boya geçerek Suriye sınırından ülkemizi terk etmektedir. Ancak Zergan Deresi buharlaşmanın çok şiddetli olması ve ayrıca yağışların belli aylarda toplanıyor ve yeterli yağışların olmaması yılın büyük bir bölümünde dere yatağının kurduğu görülmektedir. Hidrografik bakımdan çok zengin olmayan bölge önemli su kaynakları yer altı sularıdır.

Tarihi öncesi devirlerle ilgili nüfus ve yerleşme bilgilerine ulaşılmasa da önemli merkezlere giden yolların kavşağında bulunması ve verimli bir alüvyal ovaya sahip olan bu doğal çevrenin o dönemlerden beri nüfus barından bir yerleşim yeri olduğunu düşünmek yanlış bir yargı olmayacaktır. Bilinen tarihi çağlardan bu yana bölgede sırasıyla Huriler, Asurlar, Akadlar, Sümerler, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler,

Mervaniler, Selçuklular (Artuklular), Moğollar, Safeviler, Akkoyunlar, Karakoyunlular, Osmanlılar olmak üzere toplam 17 bilinen medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu saydığımız medeniyetler döneminde nüfusu ve ekonomik faaliyetleri hakkında bilğimiz bulunmamaktadır. Ancak Osmanlı Devletinin 16 yy'da düzenli vergi toplamak amacıyla tutulan tapu tahrir defterlerinden sayısal verilere ulaşabilmekteyiz.

16. yy'da farklı tarihlere ait kayıtlara göre nüfusun bazı dönemlerdeki sosyal, siyasal ve ekonomik olaylara bağlı olarak artma ve azalma olduğu görülmektedir. Özellikle kayıtlardan anlaşıldığı üzere belli dönemlerde kuraklığın, bazı dönemlerde ise aşiretler arası anlaşmazlıklardan dolayı nüfusun azalma gösterdiği yine Osmanlı devletinin siyasal idari ve ekonomik anlamda zirvede olduğu 16 -17 yy'da nüfusta bir artış olduğu gözlenmiştir. Cumhuriyet yıllarına gelindiğinde siyasal iktidarsızlık ve özellikle bir sınır bölgesi olması itibariyle otorite boşluğunun yaşandığı yıllarda nüfus bakımından hayli seyrek olduğu gözlenmiştir. 1930-1940'lı yıllara gelindiğinde şimdiki Kızıltepe merkezi olan şehir merkezinde nüfusun birikmeye başladığı gözlenmiştir. 1937'de buraya ilçe statüsü verilmiştir.

Bölgede verimli ve geniş tarım alanlarının varlığı çevre ilçe ve illerden buraya doğru göçlerin yaşanmasını sağlamıştır. Bu durumun kanıtı olarak hala bölgede yaşayan aşiretler içersinde Emereki (Ömerli çevresinden bölgeye göç edenler), Meşkini (Mardin Diyarbakır arasında kalan bölgeye verilen isim), Tat (Suriye bölgesinden gelen arap kabilesi) bu durumu en iyi örnek olarak verilebilir. 1970 yıllarında bölgede görülen kuraklığın etkisiyle geçimini sağlayamayan nüfusun önemli bir kısmı tarımda işçilik yapmak için özellikle Adana'ya, İstanbul, Bursa, Adapazarı, İzmir, Gaziantep, gibi illere göç etmiştir. En önemli göç hareketi saha içinde ve dışında olmak üzere iki kısma ayırmak gerekirse kırsal alandan ilçe merkezine ve il dışına yapılan göçlerin temelini 1980'li yıllarda başlayan terör olayları ve bunun akabinde köylerin göçler sebebiyle boşalmasıdır. Özellikle 1990 yıllarında köy boşaltma faaliyetlerini yoğunluk göstermesiyle ilçe merkezinde yoğun bir nüfus artışı gözlenmiştir. 2000 yıllara doğru tarımda sulamanın yaygınlaşmasıyla beraber kırsal nüfusta tekrar bir canlanma görülemeye başlamıştır.

Yerleşmelerin tamamında toplu yerleşme şekli, görülmektedir. Ancak son yıllarda tarımda sulama imkânlarının gelişmesi ile beraber yerleşim alanlarının genişlemesine paralel olarak gevşek bir yerleşim dokusu oluşmaya başlamıştır.

Kızıltepe ilçesi çevresindeki köylerde inşa malzemesi bakımından en yaygın mesken tipi 1990'lı yıllara kadar da kerpiç iken son yıllarda yapılan yapıların neredeyse tamamında beton kullanılmaktadır. Halen var olan kerpiç evlerin de yıkılmaya yüz tutanlar

da betonarme olarak yeniden restore edilmektedir. Bu durum doğal yapı malzemelerinin yapı malzemelerine yansımadağını göstermektedir.

Kızıltepe denilince akla ilk gelen ekonomik faaliyet şüphesiz tarımdır. Ovanın tarım tarihi, bu elverişli özelliklerinden dolayı hayli eskiye dayanmaktadır. Kızıltepe ilçesi, yukarı Mezopotamya’da yer almaktadır. Mezopotamya ilk yerleşik hayatın başladığı ve buna bağlı olarak tarımsal Üretimin yapıldığı yerdir. Kızıltepe’de bölgenin yukarı kısmında yer alır. Yukarı Mezopotamya’da tarım alanları verimli olduğundan burası “bereketli hilal” olarak da bilinir.

Saha araştırması ve kırsal alanda yapılan anket çalışmalarıyla da bölgedeki tarımsal faaliyetlerin çok uzun bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bölge arazi koşullarının uygun olmasının yanında kuzey yönünde bulunan Mardin eşiği kuzey istikametinden gelebilecek soğuk hava akımlarını engelleme özeliği tarımsal faaliyetlerin soğuk hava akımlarına maruz kalmasını engellemektedir. Ancak güney-güneybatı yönünde her hangi bir fiziki engelin olmaması bölgenin samyeli (keşişleme) gibi kurutucu etkiye sahip rüzgârların etkisine maruz kalmasına sebep olmaktadır.

Kızıltepe’de tarımı olumsuz etkileyen birçok faktör vardır. Tarımı etkileyen en Önemli etken yağış yetersizliğidir. Buradaki tarımsal faaliyetler kuru tarım şeklinde yapılmaktadır. Yıllar arasındaki yağış farklılığı ve yağışın belli aylarda toplanması tarımı olumsuz etkilemektedir. Yıllardır yapımı devam eden GAP’ın tamamlanamaması kuru tarımın devam etmesine neden olmuştur. Ancak Son yıllarda sulu tarım yaygınlaşmasıyla gerek ürün çeşitliliğinde gerekse de birim alanda elde edilen verimde büyük artış görülmektedir. Özellikle 1990’dan sonra sondaj yoluyla sulamadan yararlanan kişi sayısı, önemli ölçüde artmıştır. Sondaj yoluyla elde edilen sulama suyu yağışın yetersiz olduğu dönemlerde azalırken yeterli olduğu dönemlerde ise artmaktadır. Kızıltepe ilçesi sınırları içinde sulama açısından herhangi önemli bir akarsu yatağı bulunmamaktadır. Bu durum tarım arazilerinin sulanmasını sağlayacak bir sulama şebekesinden yoksun olmasına sebep olmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı, kapsamı ve Uygulanan Yöntemler

Araştırma alanımızı oluşturan Kızıltepe ilçesinin nüfus ve ekonomik yapısı daha önce lisans ve konusu olarak çalışılmış olsa da yüksek lisans ve ya doktora konusu olarak çalışılmamış bir alandır. Kızıltepe ilçesi Mardin’e bağlı Derik ve Nusaybin ilçeleri dışında idari ünitelerle uyumluluk göstermemektedir. Sınırları belirlenen araştırma sahamızda 152

köy, 4 belde ve şehir merkezinden oluşmaktadır. Araştırma sahamız ilçe idari sınırını oluşturmakta olup, 1416,37 km²'lik bir alanı kaplamaktadır.

Kızıltepe ilçesinde bulunan 1 şehir merkezi, 4 belde ve 152 köy yerleşiminin değişen çevre özelliklerinin mekân- nüfus arasındaki karşılıklı ele almak, coğrafi yapı ile insan arasındaki ilişkiyi saptamak, doğal çevrede insan faaliyetlerinin mekânsal dağılışı neden ve sonuçlarını karşılaştırmalı olarak ortaya koymakla beraber yerleşiminin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısındaki değişimin geçmişteki, günümüzdeki ve gelecekte oluşturmaktadır.

Araştırma sahası beşeri ve ekonomik coğrafya araştırma ve inceleme yöntemleri esas alınarak, coğrafya biliminin prensipleri doğrultusunda ele alınmaya çalışılmıştır. Coğrafya bilimi içersinde önemli bir yeri olan analiz, sentez, ilişki kurma ve sebep-sonuç ilişkisi gibi bilimsel ilkeler yardımıyla coğrafyanın dağılış prensibi göz önünde bulundurularak olaylar açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırmada izlenen, gerek araştırma sahasıyla ilgili gerekse de araştırma sahasına komşuluk eden sahaların genel karakterini yansıtan öncelikli olarak kendi alanlarında uzman coğrafyacıların yapmış olduğu çalışmalarından literatür taraması yapılmıştır. tez kapsamında ele alınan konular beşeri ve ekonomik coğrafya biliminin sınırları dahilinde kalınmıştır. Tez beş bölümden ibarettir. Birinci bölümde araştırma sahasının bulunduğu konum, coğrafi ve idari sınırlarıyla başlıca coğrafi özellikleri anlatılmıştır. Bu bölüm oluşturulurken Türkiye haritası kullanılarak lokasyon haritası elde edilmiş, araştırma alanının sınırları belirlenerek, çalışma alanının genel topoğrafik özelliklerini yansıtan 1/25.000 ölçekli haritalar Mardin İl Özel İdare Müdürlüğü'nden temin edilmiştir. Mardin İl Özel İdaresi'nden temin edilen 1/25.000 ölçekli harita amaca uygun çizim teknikleriyle ana izohipsler 50 m. aralıklar kullanılarak çizilmiştir.

Literatür çalışmaları, planlama amaçlı olup büro çalışmaları ve uygulamalı arazi çalışmaları sonucu elde edilen veriler neticesinde harita, tablo, grafik gibi unsurlarla değerlendirmeler yapılmıştır. Elde edilen kaynak, bilgi, dökümanlar coğrafi ilkeler doğrultusunda arazide yapılması gereken çalışmalar tespit edilmiş; Kızıltepe ilçesi, merkez ve kırsal bölgeler gezilerek yakından incelemiş, anketler uygulanarak fotoğraflar çekilmiştir.

İkinci bölümde araştırma sahasının nüfus özellikleri ele alınmıştır. Bu bölüm oluşturulurken D.İ.E. verileri (1927-2007) ve araştırma alanında bulunan sağlık grup başkanlığının E.T.F raporları temin edilerek nüfusla ilgili bilgileri çeşitli amaçlarda kullanılmak üzere tablo, grafik, harita (nüfusun dağılışı, nüfusun yıllara göre artış miktarı,

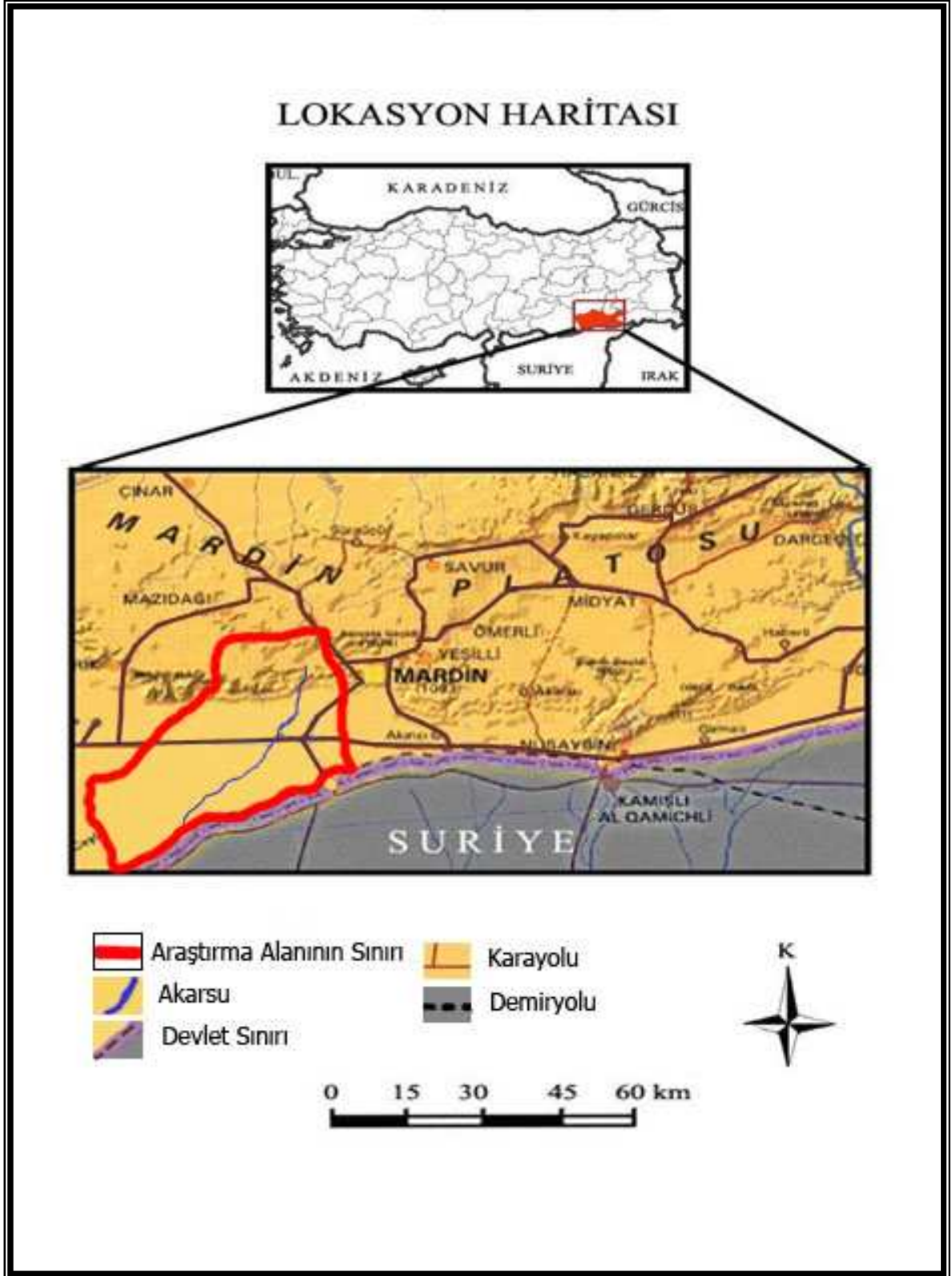
aritmetik fizyolojik, yaz-kış nüfus yoğunluğu, nüfusun yaş-cinsiyet, eğitim-öğretim) oluşturulmuştur. Arazide yapılan anketler ve gözlemlerle elde edilen bilgiler bir bütün halinde yorumlanmıştır. Bu bölümde nüfusun tarihi süreç içerisindeki gelişimi ve göçlerle olan ilgili oranda arazi çalışmaları sırasında anketlerle elde edilen bilgilerden yorumlanmıştır.

Üçüncü bölümde araştırma sahasında bulunan yerleşmelerin özellikleri ele alınmıştır. Bu bölüm oluşturulurken araştırma sahasındaki yerleşmelerin tarihine ilişkin eserler incelenmiştir. Bunlar coğrafya açısından amaca uygun bir şekilde değerlendirilmiştir. Araştırma sahasındaki yerleşmelerin kuruluşu üzerinde etkili olan coğrafi faktörler coğrafya prensibi anlayışıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Köylerle ilgili bilgiler Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü A.P.K'nin 1980 yılında tüm Türkiye'de yapmış olduğu köy sınırları dahilinde istatistiki verileri içeren köy envanter etütlerinden inceleme alanındaki köylere ait olanlar veri olarak kullanılmıştır.

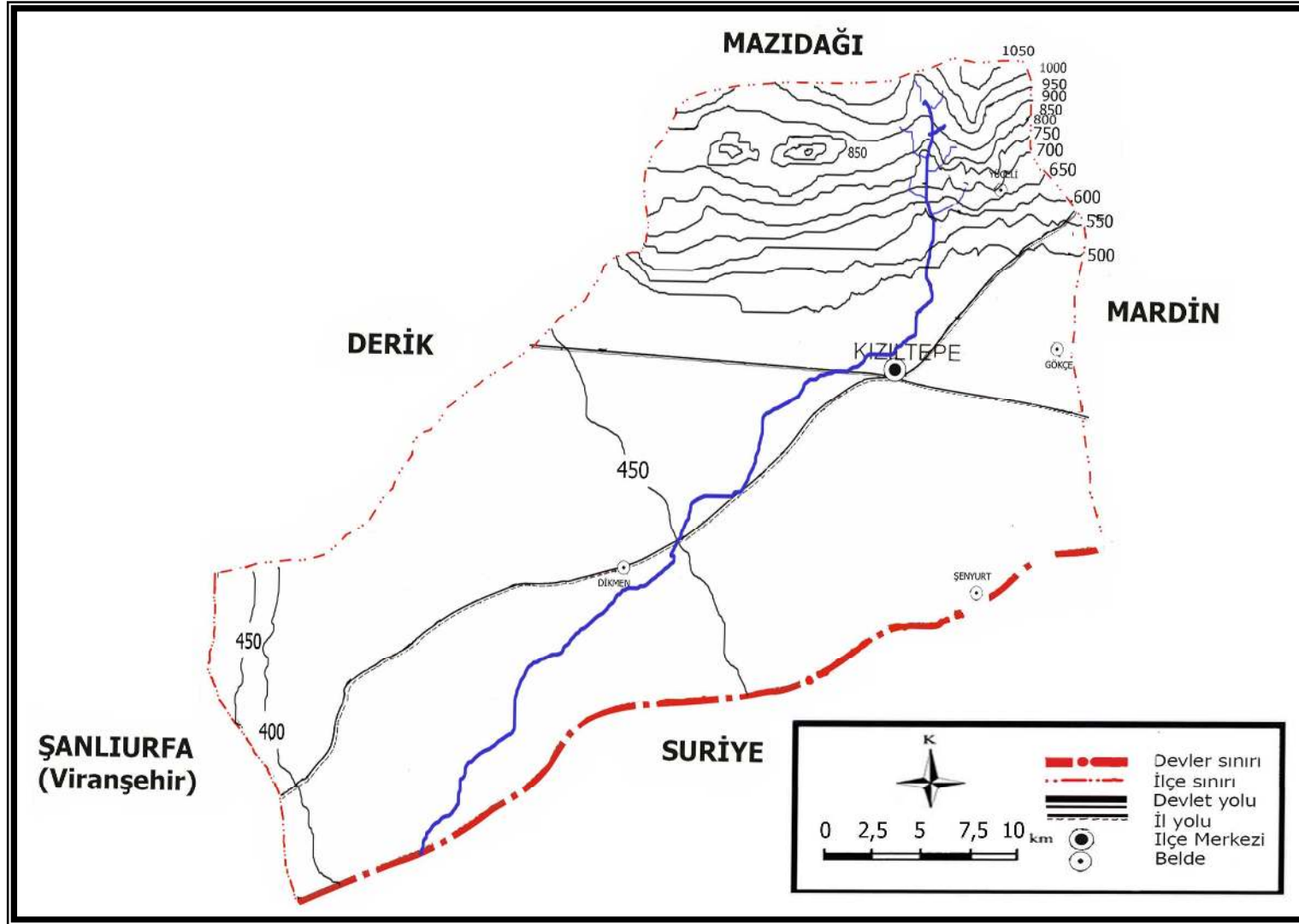
Dördüncü bölümde genel arazi dağılımında % 94 gibi yüksek bir miktarının tarıma elverişli olduğu bu alanın arazi verimlilik sınıflaması başlığında ileriki konularımızda da işleyeceğimiz gibi tarıma çok müsait ve verim değeri yüksek olan Kızıltepe Ovası'nın tarımsal faaliyetlerini işlemek, genel arazinin kullanım alanının dağılımını tespit etmek, Mevcut tarımsal alanlarda hangi tür ürün tarımın yapıldığını; grafik ve haritalarla tespit etmek, yine geçmiş yıllarda yapılan tarımsal faaliyetler sonucunda yapılan üretim miktarlarını ve günümüz mevcut tarımsal faaliyetleri arasında arazide yaptığımız anketler ışığında bir mukayese yaparak mevcut durumun daha iyiye götürülmesi için önerilerde bulunmak veya olumsuzlukların giderilmesi için alınabilecek önlemleri tespit etmektir.

Araştırma alanındaki başlıca sorunlar ve çözüm önerileri ve sonuç kısmında ise, coğrafi bakışın gerektirdiği mevcut problemin temelini teşkil eden tezin amaç ve kapsamı dahilinde beşeri ve doğal unsurların inceleme alanımızdaki karşılıklı ilişkilerini, dağılımlarını ve değişimlerinin tespiti amacıyla bilimsel sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

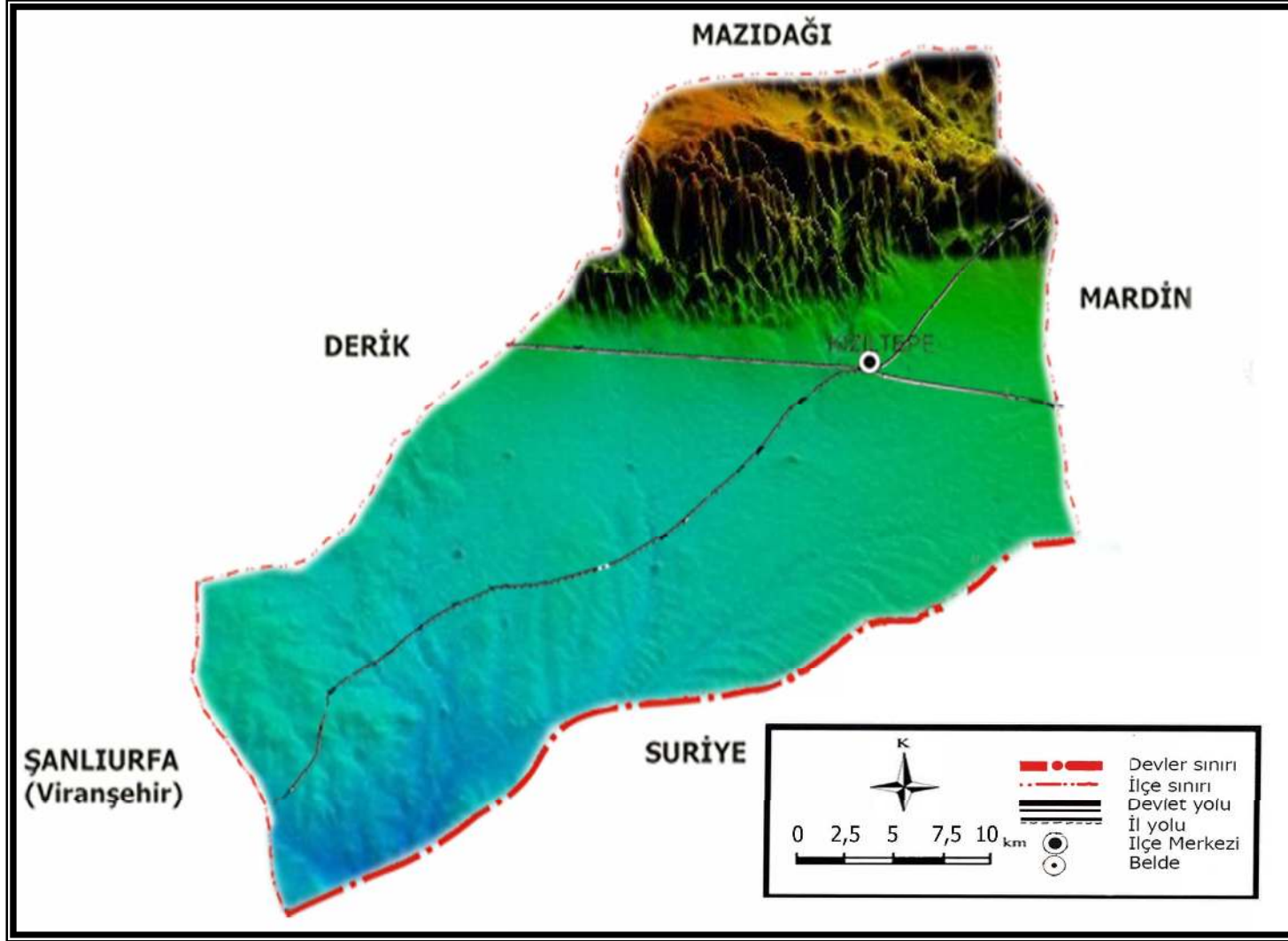
Harita 1: Araştırma Alanının Lokasyon Haritası

Harita 2: Kızıltepe İlçesinin Topografya Haritası

Harita 3: Kızıltepe İlçesinin Topografik Diyagram Haritası

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1.1. Jeomorfolojik Özellikler

Türkiye jeolojik devirler boyunca birçok tektonik faaliyete maruz kalmıştır. Özellikle 3. jeolojik zaman olan tersiyerde hemen hemen bugünkü görünümüne kavuşmuştur. Tersiyerin ortalarında şiddetlenen ve ülkemizde de meydana gelen alp orojenez sistemiyle, ülkemizin kuzeyinde ve güneyinde sıra dağlar oluşmuştur.

Ülkemize güneybatıda giren Toroslar, Batı, Orta ve Güneydoğu Toroslar olarak üç bölüme ayrılırlar. Çalışma alanımızı teşkil eden Kızıltepe Güneydoğu Torosların Güney kolu olan Mardin Eşiği'nin güneyinde yer almaktadır. Üzerinde Mardin şehrinin de kurulduğu sıra dağların yükseltisi 1200 – 1400 m arasındadır.

Doğu-batı doğrultulu uzanan bu yöre tepelik bir görünümündedir. Orta Eosen kalkerlerinden meydana gelen bu tepelik alanda, lapy, dolin ve mağaralardan oluşan karstik şekillere rastlanır. Tepelik alanın güneyinde, Suriye'de de devam eden ovalık alanlar bulunur. Nusaybin'in doğusunda, İdil ve Cizre İlçelerinde ve Suriye'de de devam eden genç bazalt lavları yayılmıştır. Pliosen çökellerini örten bu bazalt akıntıları Pleistosen'e aittir. En genç tortullar üzerinde yer almaları nedeniyle bu bazalt akıntılarının Güneydoğu Anadolu'nun en genç lavları olduğu anlaşılar (TOLUN, 1952, 6).

İlçe topraklarında yer alan akarsular açtıkları vadilerle araziye parçalamışlardır Midyat Formasyonu büyük ölçüde Orta Eosen transgresyonu neticesinde birikmiş olan kalkerlerle temsil edilir (Midyat karbonatları). Alt kısmı kireçtaşı, üst kısmı dolomitten oluşan bu seri bölgede en yaygın ve türdeş Tersiyer formasyonudur. Yöre Oligo-Miosen'de karalaştıktan sonra, Üst Miosen'de başlayıp Pliosen boyunca (Olasılıkla Pleistosen'de de) süren tektonik hareketler sebebiyle sürekli bir aşınım alanı olarak belirmiştir. Yükseltinin kuzeyden güneye doğru azaldığı bu alanda Kuzey-Güney yönlü sıkıştırma gerilimleriyle Doğu-Batı doğrultusunda, kıvrılmalar sonucunda antiklinaller ve senklinaller oluşmuştur. Morfolojik evrim içerisinde ilk eğime göre kurulan akarsu ağı da Kuzey-Güney yönlüdür. Kıvrım olayları sırasında, kıvrım eksenlerini kesen akarsular aşındırmalarını sürdürmüşler ve ilk aşınım yüzeyi oluşuncaya kadar bu aşınım etki eden faktörler değişmemiştir. İlk aşınım yüzeyi oluşuktan sonra, bir gençleşmeye bağlı olarak, bu yüzeyde yarılmaya ve parçalanmaya başlamıştır. Böylece aşınımın ilerlemesiyle, ikinci

aşınım yüzeyi de gelişmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi aşınım yüzeylerinde güneyden kuzeye doğru aşamalı bir yükseliş vardır. Bu yükselme, özellikle alçak aşınım yüzeyinde daha belirgin olup, 550 m'den 750 m'ye çıkar (KILIÇ, 2008, 106).

Suriye düzlüklerinin kuzey kenarını oluşturan ve tepelik alan ile Türkiye-Suriye sınırı arasında yer alan ova kesimi Kuvaterner dolguları ile oluşmuştur. Yüksekliği 400-600 m arasında değişen ovanın kuzeyden güneye doğru alçalan çok hafif bir eğimi vardır. Kuvaterner dolguları Neojen kalkerleri üzerinde yer alır ve ovanın oluşumu ve gelişimi günümüzde de sürmektedir. Birçok yerde ova hafif dalgalı bir görünüme sahiptir.

Nusaybin tarımının en önemli etkinlik alanı olan ova, kuzeydeki engebeli alandan akarsuların getirdiği aşıntı, sürüntü maddelerinin oluşturduğu birikinti koni ve yelpazelerinin zamanla büyüyerek birbirlerine bitişmeleriyle bugünkü görünümünü almıştır. Yörenin büyük bir bölümü kalkerlerden oluşan bir yapı gösterdiği halde, karstik şekiller pek fazla gelişmemiştir. Çünkü kalkerler killi-kireçtaşı içerir ve ince ara tabakalı bantlar halinde bulunur. Karstik şekil olarak en çok dikkati çekenler lapyalar, dolin ve mağaralardır. Lapyalar eğimli olan yamaçlarda gelişmişlerdir. Nemli iklim koşullarında oluştuktan sonra daha kurak bir döneme girilmesi nedeniyle mağaraların gelişmesi durmuştur denilebilir. Mağaraların büyüklüğü, derinliği çok fazla değildir; bir ya da iki küçük galeriye sahiptirler. Dolinler küçük tarım alanları halinde kullanılmakta olup, sık bir toprak yapısına sahiptirler (KILIÇ, 2008, 108).

Mardin Eşiği'nin kuzeyinde ve güneyinde yükselti düşerek ovalık alana geçilir. Kızıltepe şehrinin kurulduğu alana yani güneye gelindikçe yükseltinin etkisi giderek yok olmakta ve ovalık alana geçilmiş olunur. (Harita 2).

Kızıltepe'nin güneyinden itibaren yükseltinin azaldığını görüyoruz. Türkiye – Suriye sınırında bulunan Aralık, Gürpınar ve Küçükboğaziye köylerinde yükseltinin 400 m 'ye kadar düştüğünü görebiliyoruz.

Saha düz ve alçak bir görünüm arz eder. Karstik araziye sahip olunan alanda kalkerli arazi hâkimdir. Mardin Eşiğinden doğup Suriye sınırına geçen Gümüş Çayı, ovalık alanda eğimin azalmasıyla menderesler çizerek akmaktadır. Çay vadisini çok kazımayıp (10 m), yana doğru aşındırma yapmıştır.

1.2. İklim Özellikleri

Araştırma sahamız olan Kızıltepe'de Akdeniz ikliminin bozulmuş hali hâkimdir. Yazlar çok sıcak ve kurak, kışlar ise ılık ve az yağışlı geçmektedir. Ancak Arabistan Çölleri üzerinden gelen kavurucu rüzgârların herhangi bir topografik engelle

karşılaşmaması sonucunda Suriye'ye yakın bir konumda olan Kızıltepe'nin yazın çok sıcak olup Akdeniz ikliminin bozulmasına neden olduğu bilinir.

En yüksek sıcaklıklara Güneydoğu Anadolu'da rastlanır. Mardin, Şanlıurfa, Ceylanpınar, Gaziantep en sıcak sahalarımızı oluşturmaktadır. Bu sahalarda nisan ayında başlayarak Temmuz ve Ağustos aylarında en yüksek seviye ye çıkmaktadır. Mardin ve çevresinde en uzun devre olarak beliren kuraklık, ekim ayına kadar şiddetli kurak devre olarak devam etmektedir (TÜMERTEKİN, 1957, 32).

Klimatik açıdan Güneydoğu Anadolu bölgesi içerisinde karasal iklim görülmekte, ama belirli sahalarda Akdeniz ikliminin klimaks ürünleri yetişmekte, bitki örtüsü Akdeniz özelliği göstermektedir. Ayrıca iklim ve bitkinin ortak etkisi sonucunda oluşan toprak Akdeniz iklimi altında oluşan toprağa benzerlik göstermektedir. Tarım ürünlerinin yetiştirme koşulları ve çeşitli türlerin Güneydoğu Anadolu bölgesindeki dağılımları bölge içerisindeki farklılıkları göstermektedir (KUSÇU, 2000, 14).

1.2.1. Sıcaklık

Güneydoğu Torosların ve araştırma sahamızın kuzey istikametinde bulunan Mardin eşiğinin etkisi ile soğuk ve serin hava kütlelerinin bölgeye geçmesini zorlaştırır. Bu nedenle kış mevsimi Doğu Anadolu gibi soğuk geçmez. Ancak İl dağ kesimi dediğimiz Güneydoğu Torosları bulunduğu alanlar, Mardin iline bağlı kuzey yönünde bulunan ilçeler ova kesimine oranla daha soğuk geçmektedir. İlçemizde ortalama düşük sıcaklığı 14,4 °C'tır. Kış mevsiminden yaz mevsimine geçiş birden bire olup, İlkbahar mevsimi belirsizdir. Ortalama yüksek sıcaklık 23.8 °C'tır. Güneşli günler sayısı çokluğu nedeni ile Türkiye'de güneşlenme değeri en çok olan yerlerin başında yer almaktadır. Ortalama güneşlenme süresi 8,03 saattir. İlimizde karasal-kontinental bir iklim egemen olduğundan yılda 4-5 ay kurak geçer. Sıcaklığın yazın aşırı yükselmesi (42,5 °C) ve yazın yağış düşmemesi nedeni ile sulama gereği ortaya çıkar. Bu nedenle birçok bitki ancak sulama ile yetiştirilebilir.

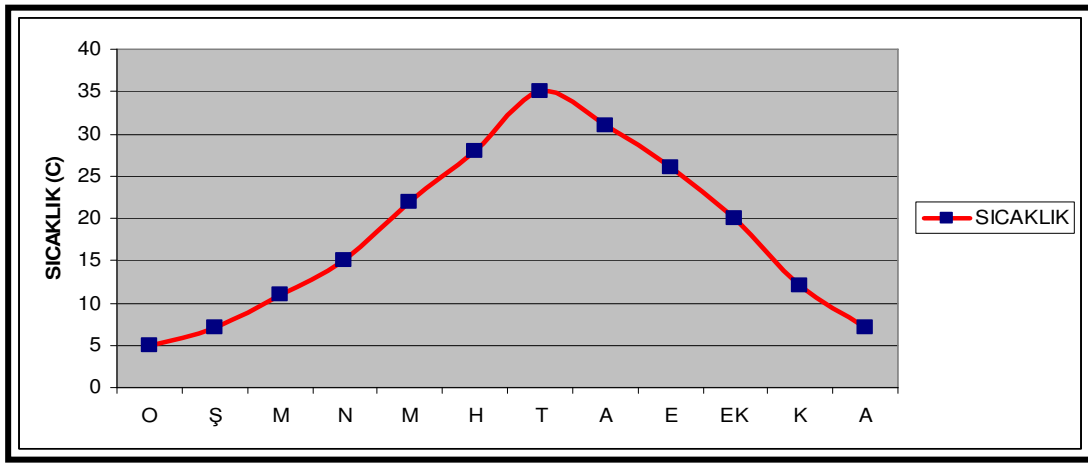
İlçemizde, Nisbi nem oranının düşük olması buharlaşma miktarını artırmakta ve yaz yağışları zaten az olan bölgede, yaz kuraklığı oldukça yoğun ve uzun sürmektedir. Mayıs ayında başlayan kuraklık Ekim ve Kasım aylarına kadar sürer.

Tablo 1: Kızıltepe İlçesi’nde Sıcaklığın Yıllık Gidişatı (1940 – 2009)

Aylar Sıcaklık C	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	EK	K	A	Yıllık Ortalama
En Yüksek	9	11.2	15.9	20.8	27	34.3	38.5	38.3	34.2	26.7	18.3	11.6	23.8
En Düşük	1	3.7	7.6	12.6	19	24.8	27.6	26.1	21.7	15.9	8.4	3.9	14.4
Ortalama	5	7.0	11.0	15.5	23	28.2	31.9	30.9	26.4	19.8	12.1	7.1	18

Kaynak: T.C Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri, Genel Müdürlüğü Mardin Bölge Müdürlüğü

Grafik 1: Kızıltepe İlçesi’nde Sıcaklığın Yıllık Gidişatı (1940 – 2009)

Kaynak: T.C Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Mardin Genel Müdürlüğü

En soğuk ay olan Ocak ayı ortalama sıcaklığı 5 °C, sıcak ay olan Temmuz ayı ortalama sıcaklığı 39°C, yıllık ortalama sıcaklık 18 °C'dır. Yıl boyunca tüm ayların sıcaklık ortalamalarına baktığımızda Kızıltepe’de sıcaklıkların Mardin’den 2–3 °C daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise Mardin’in Kızıltepe’den ortalama 500–600 m daha yüksekte olmasıdır.

Kızıltepe’nin ortalama güneşli gün sayısı Türkiye ortalamasının üstündedir. Türkiye ortalaması 7,2 iken; araştırma sahamızın yıllık güneşlenme ortalaması 27,3 gibi büyük bir rakama tekabül etmektedir. Kış mevsiminde güneşlenme süreleri azalırken yaz ayların nerdeyse tüm ay boyunca havanın açık olduğu ve güneşlenmenin olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Kızıltepe İlçesi'nde Ortalama Güneşli Gün Sayısı (2008-2009)

AYLAR	2008	2009	Ortalama
OCAK	19	21	20
ŞUBAT	18	20	20
MART	29	27	28
NİSAN	27	26	26,5
MAYIS	31	31	31
HAZİRAN	30	30	30,5
TEMMUZ	31	31	31
AĞUSTOS	31	31	31
EYLÜL	30	30	30
EKİM	30	31	30,5
KASIM	27	25	26
ARALIK	28	21	24,5
TOPLAM	331	324	27,3

Kaynak: T.C Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri, Genel Müdürlüğü Mardin Bölge Müdürlüğü

1.2.2. Rüzgâr

Ortalama aylık rüzgâr hızı saniyede 3,5 m/s'dir. Rüzgârın en hızlı estiği aylar ocak ve haziran olarak belirlenmiştir. Kızıltepe de egemen rüzgâr NNE ve SSW yönlüdür. Yaz mevsiminde bölgenin bozkır bitkileri kurduğunda ve nadasa bırakılmış tarlalarda toprak yüzeyi kuru olduğundan, esen rüzgârlar bol miktarda toz taşırlar. Rüzgârın tozunu engelleyecek ormanlar bulunmadığından Mardin ve diğer yerleşim birimlerinin havası saydam değildir. Mardin'de her ay fırtınalı günler vardır. Ocak ve Şubat aylarında fırtınalı günler sayısı artar. Ancak, İlimizde yıllık ortalama 4,5 gün fırtınalı geçer. Kızıltepe'de yıl boyu en fazla kuzey sektörlü rüzgârlara maruz kalmaktadır (3220 defa eser).Kuzeyden gelen rüzgârlar ılık eserken, güneyden Arabistan çölleri üzerinden gelen rüzgârlar ise sıcak ve kurak olarak eserler.

Araştırma alanımız olan Kızıltepe ilçesinde kuzeyden esen rüzgarlara halk dilinde: “Baye Kür” ismi verilirken bu rüzgarların aşırı soğutucu ve dondurucu etkisi olduğu hatta tarım ürünlerinin olumsuz etkilendiği, doğu ve kuzey doğudan esen rüzgarlara ise verilen isim: “Baye Reş” tir. Bu rüzgârların genellikle yağış getirdiği ve havayı ısıttığı bilinmektedir, Yine en çok esen rüzgârlardan olan kuzey batı ve batı yönünden esen rüzgârlara halk arasında verilen isim: “Baye Ğarbi” dir. Yaz aylarında serinlik getirdiği, kış mevsiminde ise soğutucu etkisi olduğu biliniyor (Tablo 3).

Tablo 3: Kızıltepe İlçesi'nde Rüzgârın Esme Yönü ve Frekansı (2008-2009)

AYLAR	2008	2009
OCAK	N (Kuzey)	N, NE (Kuzey, Kuzey Doğu)
ŞUBAT	E,NE (Doğu, Kuzey Doğu)	NE, E (Kuzey Doğu, Doğu)
MART	N,NW (Kuzey, Kuzey Batı)	N, NE (Kuzey, Kuzey Doğu)
NİSAN	E (Doğu)	S, SE (Güney, Güney Doğu)
MAYIS	N (Kuzey)	N, NW (Kuzey, Kuzey Batı)
HAZİRAN	N,NW (Kuzey, Kuzey Batı)	N, NW (Kuzey, Kuzey Batı)
TEMMUZ	N,NW (Kuzey, Kuzey Batı)	N (Kuzey)
AĞUSTOS	N,NW (Kuzey, Kuzey Batı)	N, NE (Kuzey, Kuzey Doğu)
EYLÜL	N,NW (Kuzey, Kuzey Batı)	N, NW (Kuzey, Kuzey Batı)
EKİM	E	N, NE (Kuzey, Kuzey Doğu)
KASIM	N,NW (Kuzey, Kuzey Batı)	N, NW (Kuzey, Kuzey Batı)
ARALIK	N,NW (Kuzey, Kuzey Batı)	N, NE (Kuzey, Kuzey Doğu)

Kaynak: T.C Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Mardin Genel Müdürlüğü (2008-2009)

Güney Doğu Anadolu Bölgesinin rüzgâr gücü yoğunluğu 29.39 W/m^2 ve ortalama rüzgâr hızı 2.69 m/s olarak bilinmektedir. Bu bölgelerin rüzgâr potansiyeline bakıldığı zaman, kırsal kesimlerin fazla oluşu nedeniyle bu kesimlere kurulacak rüzgar enerji sistemleri büyük ekonomik yararlar sağlayacaktır (İLKILIÇ, 1993, 42).

1.2.3.Yağışlar

Yağışın yıllık toplamlarına baktığımız zaman Kızıltepe'de 468.9mm, Mardin'de ise 696,5 mm'dir. Mardin'in Kızıltepe'den fazla yağış almasının en önemli sebebi Kızıltepe'ye göre yüksek dağlık kütlenin eteğinde (600 m.) kurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırma sahamızda en fazla yağış Aralık (73,6 mm), Ocak (85,5 mm), Şubat (68,6 mm), Mart (78,2 mm) aylarında toplanmaktadır.

Tablo 4: Kızıltepe İlçesi'nde Yağışın Aylara Dağılışı (1940 - 2009)

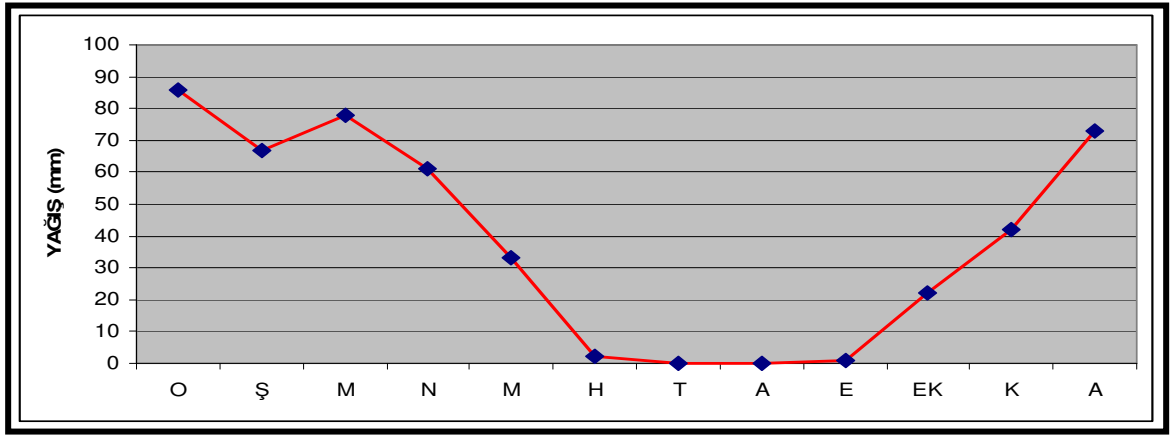
Aylar Yağış (mm)	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	EK	K	A	Yıllık Toplam
Ortalama	85.5	68.6	78.2	61.3	33.2	2.8	0.0	0.0	0.9	22.3	42.5	73.6	468.9

Kaynak: T.C Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Mardin Bölge Müdürlüğü

Yağışların en az görüldüğü aylar Temmuz ve Ağustos aylarıdır. Kızıltepe'de Temmuz ve Ağustos ayında hiç yağış düşmemektedir Yağmur halindeki yağışlar kış ve ilkbahar mevsimlerinde düştüğü görülmektedir. Bu da Akdeniz'in ılık ve nemli hava

kütlelerinin doğuya doğru sokulması ile ilgilidir. Yaz ve sonbahar mevsimleri ilimizde yağışsız geçer. Çünkü bu mevsimlerde bölge tropikal– karasal kütlenin egemenliğine girmiş durumdadır. Özellikle temmuz ve ağustos aylarında araştırma alanımız olan Kızıltepe ilçesinde sıcaklıklar en yüksek derecelere (40-45 °C) ulaşmış durumdadır. Bölgeye ulaşan kütleler yoğunlaşma olanağını bulamazlar. Ancak, nadiren de olsa dikey hava hareketleriyle yerel ölçülü orajlı yağışlar düşebilmektedir. Bunlar kısa süreli ve sağanak halindeki yağışlar olup, etkili olabilmektedirler. Sağanak ve orajlı yağışlar ilkbahar mevsiminde, kararsız hava kütleleri bol elektrik yükü taşıırken de görülür. Ayrıca, sıcak mevsimden soğuk mevsime geçiş günlerinde de (Ekim ve Kasım ayları) bu tür

Grafik 2: Kızıltepe İlçesi’nde Yağışın yıllık Gidişatı (1940-2009)

Kaynak: T.C Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Mardin Bölge Müdürlüğü

yağışlar olur. Güneydoğu Torosların ovaya göre daha çok yağış aldığını belirtmek gerekir. Derik, Mazıdağı, Yeşilli, Savur ve Midyat İlçeleri yağış toplamı bakımından daha elverişli konumdadırlar. Mardin ve yöresinde kış aylarında kar yağışı olağandır ancak araştırma alanımız olan Kızıltepe’de kar yağışlarına nadiren rastlanmaktadır. Bunun temel sebebi olarak yüksekliğin Mardin il merkezine göre daha düşük olmasıyla özetlenebilir.

Mardin il merkezinde ise yılda ortalama 7 gün kar yağışlı olarak geçmektedir. Ancak özellikle ılık günlerde kar (sulusepken) olarak düşer. Yağmur olarak başlayan yağışın kara çevirdiği de görülür. Genellikle kar ocak ayında başlayıp mart ayında sona ermektedir. İl merkezinde karla örtülü günler sayısı ortalama 14 gündür. Kar yağışı en çok ocak ayında olmaktadır. Şubat ayında kar örtüsü 4 gün kadar kalır. Yapılan ölçümlere göre, ilimizde en yüksek kar kalınlığı ocak ayında 40 cm’dir. Araştırma sahamızla aynı il

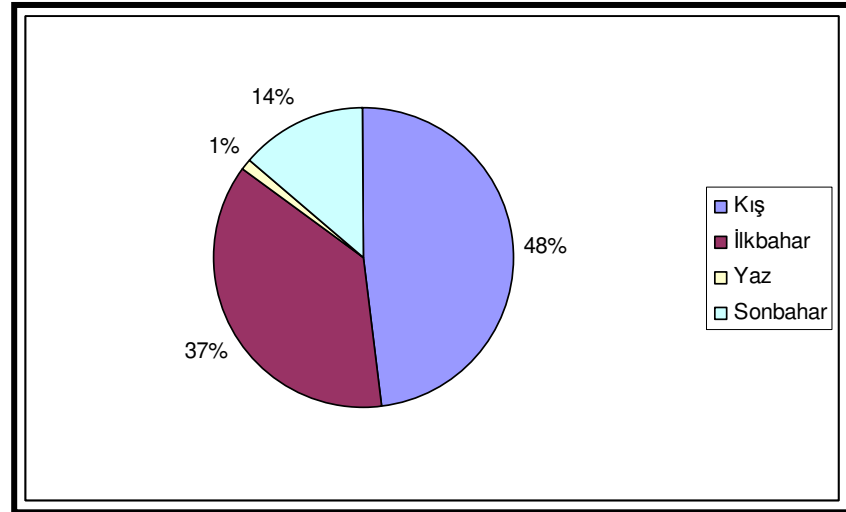
idaresine bağı kuzey İlçelerinde kar yağışı daha belirgin ve karın yerde kalma süresi daha fazladır. (Tablo 4, Grafik 2).

Tablo 5: Kızıltepe İlçesi’nde Yağışın Mevsimlere Dağılışı (1940 – 2009)

MEVSİMLER	KIZILTEPE	%
KIŞ	227	48
İLKBAHAR	172	37
YAZ	3	1
SONBAHAR	66	14
TOPLAM	468	100

Kaynak: TC Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Mardin Bölge Müdürlüğü

Grafik 3: Kızıltepe İlçesi’nde Yağışın Mevsimlere Dağılışı

Kaynak: T.C Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Mardin Bölge Müdürlüğü

1.3. Hidrografik Özellikler

Yörenin yapısından ve ikliminden dolayı çalışma alanımız olan Kızıltepe’nin yeraltı ve yerüstü suyu bakımından fakirdir. Çalışma alanında sadece Zergan Deresi hidrografik unsur teşkil etmektedir.

Zergan Deresi Mardin Eşiğinden kaynağını alıp Güneybatıya doğru akmaktadır. Çalışma sahamıza Kuzeydoğudan giren Zergan Deresi Kuzeybatıdan sahayı terk ederek Güneybatıya doğru akışını sürdürerek Suriye topraklarına girmektedir.

Zergan Deresi ve yeraltından çıkan kaynaklardan beslenmektedir. Mardin Eşiğinden kaynağını alan Zergan Deresi, yukarı kesimde yağmurlarla beslendiği için ovalık alanda sıcaklığın da etkisiyle kurumaktadır.

Yörenin jeolojik ve jeomorfolojik yapısı yeraltı suyunu tutmaya elverişlidir. Fakat burada yeraltı suyu çok derinlerde bulunmaktadır. Gerek içme suyu gerek sulama amaçlı açılan artezyen kuyularında su ancak 200 – 500 m derinlikte bulunmaktadır. Ayrıca yazın yeraltı suyunun fazla kullanılmasından dolayı su seviyesi bir hayli düşmekte, kışın ise tekrar su seviyesi yükselmektedir.

1.4. Toprak Özellikleri

Çalışma alanında topraklar çoğunlukla iki bölümden oluşur. Bunlardan biri Terrarosa veya Kırmızı Akdeniz Toprakları, diğeri ise verimli Alüvyal topraklardır. Kırmızı topraklar yapının eseri olup Eosen ve Miyosen kalkerleri üzerinde, bu kalkerlerin ufalanmasıyla oluşur. Araştırma alanımızda bulunan toprak türlerinin genel dağılımı ve çeşitleri dördüncü bölümde daha ayrıntılı olarak işlenecektir.

Bu topraklar Mezopotamya'nın kuzey kesimini oluşturup çok verimli topraklardır. Sulamanın da yaygınlaşmasıyla bu arazilerden yılda iki ürün alınabilmektedir.

Araştırma alanımızda bulunan toprak türlerinin genel dağılımı ve çeşitleri dördüncü bölümde daha ayrıntılı olarak işlenecektir.

1.5. Bitki Örtüsü

Araştırma sahanız olan Kızıltepe ve yakın çevresinde Akdeniz İklimi hüküm sürdüğünden Maki bitki örtüsüne ait Çeşitli formasyonlar mevcuttur. Fakat bitki örtüsü o kadar çok tahrip edilmiş ki, bitki topluluklarını gruplar halinde ve çok seyrek olarak sadece kuzeyde yer alan Mardin Eşiğinin bulunduğu yüksek sahalarda mevcuttur.

Çam, meşe ve diğer ağaç türleri büyük ölçüde yer almaktadır. Askeriyenin çabalarıyla orman arazisi olarak belirlenen yerlerde Silvikültür şeklinde ağaçlandırma yapılmıştır.

Bunların dışında zeytin, incir, badem, nar ve ceviz gibi ağaç türleri bahçe şeklinde geniş alan kaplamaktadır.

Orman bakımından fakir olan ve genelde çıplak araziler şeklinde olan sahalar şiddetli erozyon tehlikesi altında bulunmaktadır. Yağmur ve rüzgârlar tarafından verimli araziler erozyona uğramakta ve bu araziler her geçen yıl verimini biraz daha kaybetmektedirler.

İKİNCİ BÖLÜM

NÜFUS ÖZELLİKLERİ

2.1. Genel Bakış

Ekonominin gücü ve önemi bir ülkenin bütün nüfusunun durumuna bağlıdır. Bunun yanında nüfusun sosyal durumu ve davranışı, dağılışı ve sayısı, ekonomik hayatın teşkili ve düzenlemesi için oldukça önemlidir (KARABORAN, 1987, 95).

Nüfus coğrafyasının konusu, insan topluluklarının yeryüzü ile olan ilişkilerini ve toplulukların yeryüzünün diğer ile bağlantılarının karşılıklı aksiyon ve reaksiyon şeklinde incelenmesidir. Gerçekten yeryüzü coğrafi bölgelerinin farklı görünüm kazanmasına sebep olan elemanların başında insan topluluğu gelir. Her şeyden önce bir mekân ve ilişkiler bilimi olarak kabul edilmesi gereken coğrafyanın temelinde insan topluluklarıyla doğal çevre arasındaki ilişkiler yatar kuşkusuz insanın yeryüzü kaynaklarından yararlanarak yine yeryüzüne kazandırdığı şekillerin tür ve yoğunluğu ile doğa arasındaki dengeye bağlıdır. Coğrafyacı bu konuyu incelerken, aynen diğer konuları incelerken yaptığı gibi, ağırlığı mekânsal özellik, dolayısıyla ilişkilere verir. Bu ilişkiler olayın yer aldığı bölgelerde olduğu gibi, çok uzağında da olabilir (KARABORAN, 1984 b, 2- 3). Gerçekten belirli bir sahada yaşayan insanlar o, saha hatta saha dışındaki birçok fiziki, beşeri ve ekonomik olaylarla iç içe yaşarlar. Çevre koşullarının insana ve faaliyetlerine yaptığı etkiler oranında sayılarında artış ya da azalış göstererek; içinde yaşanılan sahanın sık ya da seyrek nüfuslu alanlar olarak belirlenmesine neden olurlar. Diğer taraftan, içinde bulundukları fiziki ve biyolojik çevreyi durmadan değiştirmeye ve ondan faydalanmayı çalışan insanın, çevre üzerindeki etki derecesi her şeyden önce, sayısının azlığına veya çokluğuna, kültürel, ekonomik ve teknik seviyesine bağlıdır (TANOĞLU, 1969, 29).

Kızıltepe'nin defalarca yağmalanmasında verimli Mezopotamya topraklarında kurulmuş olması, Asya ve Avrupa kıtaları arasında önemli bir ticaret yolu olan ipek yolunun güzergâhında olması, ovada kurulmuş olmasından dolayı, savunma güçlüğüne olması gibi nedenlerle Kızıltepe birçok kez savaşlara sahne olmuş, çeşitli milletler tarafından yıkılıp yağmalanmıştır. Bundan dolayı Kızıltepe'nin 1900'den önceki nüfusu hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ayrıca çeşitli devletler tarafından farklı bir nüfus miktarına sahip olmuştur. Bu alanda nüfus sürekli sabit bir özellik göstermeyip, aksine ölüm, doğum, göçler v.s etkilere bağlı olarak değişken bir özellik gösterir. Dolayısıyla bir yerleşmedeki nüfus sayım dönemleri arasında bazen artmakta bazen de

azalmaktadır. Kızıltepe’de de nüfusun sayım dönemleri arasında belirgin bir artış göstermiştir.

Tarih öncesi devirlerle ilgili nüfus ve yerleşme bilgilerine ulaşılmasa da önemli merkezlere giden yolların kavşağında bulunması ve verimli bir alüvyal ovaya sahip olan bu doğal çevrenin o dönemlerden beri nüfus barından bir yerleşim yeri olduğunu düşünmek yanlış bir yargı olmayacaktır. Nitekim bilinen tarihi çağlardan bu yana bölgede sırasıyla Huriler, Asurlar, Akadlar, Sümerler, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler, Mervaniler, Selçuklular (Artuklular), Moğollar, Safeviler, Akkoyunlar, Karakoyunlular, Osmanlılar olmak üzere toplam 17 bilinen medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu saydığımız medeniyetler döneminde nüfusu ve ekonomik faaliyetleri hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak Osmanlı Devletinin 16 yy’da düzenli vergi toplamak amacıyla tutulan tapu tahrir defterlerinden sayısal verilere ulaşabilmekteyiz.

Kızıltepe 12.yüzyıldan bu yana birçok kez yıkılmış ve yıkılan uygarlık yerine bir başka uygarlık kurulmuştur. 12 yüzyılda bu alanda devlet kuran Artuklular, günümüzde de halen varlığını sürdüren ve Koçhisar mahalle sınırlarında olan Artuklu Ulu Cami’si yaklaşık bin kişi kapasitede olduğu düşünülürse Kızıltepe’nin o zamanki nüfusu 20 binin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

16. yy’da farklı tarihlere ait kayıtlara göre nüfusun bazı dönemlerdeki sosyal, siyasal ve ekonomik olaylara bağlı olarak artma ve azalma olduğu görülmektedir. Özellikle kayıtlardan anlaşıldı üzere belli dönemlerde kuraklığın, bazı dönemlerde ise aşiretler arası anlaşmazlıklardan dolayı nüfusun azalama gösterdiği yine Osmanlı devletinin siyasal idari ve ekonomik anlamda zirvede olduğu 16 -17 yy’da nüfusta bir artış olduğu gözlenmiştir. Cumhuriyet yıllarına gelindiğinde siyasi iktidarsızlık ve özellikle bir sınır bölgesi olması itibariyle otorite boşluğunun yaşandığı yıllarda nüfus bakımından hayli seyrek olduğu gözlenmiştir. XVI. Yüzyılda Mardin’in güney taraflarına “Berriye ağzı” denildiğini yine belgelerden öğrenmekteyiz. Başbakanlık arşivindeki tapu defterlerinde Berriyecik sancağının 1526’da bir kaza olarak Mardin sancağına bağlı sancak olarak görünmektedir. 32.000 akçalık zeamete sahip olan Şahkulu Bey’e Berriyecik bölgesinden buraya gelen Azaba adında bir Arap kabilesine karşı talan girişiminin önlenmesi için Diyarbakır beylerbeyinin fermanı, bu bölgenin zaman zaman farklı sancaklara bağlandığını işaret etmektedir (GÖYÜNÇ. 1991. 39).

Tapu defterindeki kayıtlara göre 1518 senesindeki Mardin sancağındaki meskun yerler içinde Berriyecik sınırları dâhilinde 1 adet kasaba (nefs), 141 köy, 43 mezra

bulunmaktadır. Ancak araştırma sahamızın sınırları dikkate alınacak olursa Berriye ifadesi bugünkü Nusaybin – Derik – Viranşehir hatta Suriye sınırlarını içine alanı ifade etmektedir. Bu şiarla Tahrir Defterlerinde geçen ve bugünkü Kızıltepe sınırları dâhilinde olan önemli merkezler Tablo 31 ‘de açıkça belirtilmektedir.

1526 yılında Berriyecik bölgesinin yaklaşık nüfusu: 9724 Müslüman 896 Hristiyan toplam 10620 dolaylarındadır.

Berriyecik bölgesinde XVI. yüzyılda Şenletme siyaseti (Osmanlı döneminde atıl durumunda olan bölgelerin ekonomik sosyal kültürel açıdan iyileştirilmeler sağlanarak bu bölgelerde nüfuslaşmayı sağladığı politikadır.) uygulandığı anlaşılmaktadır. Şenletme siyasetinin sebepleri ise bakımsız toprakları işler hale getirmek, devlet gelirini artırmak, yollarda emniyeti sağlamak ve bu gayeye erişmek için de takip edilen usullerden birisi de yerleşenlerin hizmetlerinin karşılığı olarak Avarızdan muaf tutmak, bir diğeri de (hariç ez defter) kalmış (hali ve harabe) mezarları tımar olarak vermektir.

XVI. yüzyılın sonlarına doğru gerek imparatorluğun duraklama dönemine girmesi ve birçok sebep dolayı beylerbeyi voyvodalarının halktan haksız gereğinden fazla vergi almalarından doğan ve halka yapılan zulüm neticesinde birçok köy ve mezranın boşaldığı anlaşılmaktadır.

Elimizdeki bilgilere göre Osmanlılar zamanında en son şekliyle tekrar imar edilen Kızıltepe şehir merkezinin yerleşmesi iki çekirdek halinde kurulmuştur. Çekirdeklerden biri doğuda kurulan ve bugünkü Tepebaşı mahallesinin olduğu tepelik alanda Ermenilerin yaşadığı alandır. Batı kısmında ise Müslümanların yaşadığı bugünkü Koçhisar mahallesinin bulunduğu sahada Kefertut yerleşmesiydi. Gerek batı çekirdeği gerekse de doğu çekirdeğindeki halkın geçim kaynağı Osmanlı İmparatorluğu zamanında çok değerli olan tarımdı. Her iki çekirdekte de dağınık bir yerleşme tipi vardı. Çünkü her çiftçi kendisine ait tarlanın bulunduğu sahada mesken kurmuş, küme evler şeklinde fakat birbirlerine yakın durumdaydılar. Batı çekirdeğini oluşturan Müslümanların yaşadığı alanda Artuklular’dan kalma 1184 yılında yapılmış, Artuklu Ulu Cami’si ve Şahkulubey Kümbeti günümüze kadar gelmiş en önemli eserlerdir.

Nüfus araştırmalarında dikkat edilmesi gereken önemli bir husus da, nüfus hareketliliğidir. Şehirler nüfus hareketliliği açısından değerlendirildiğinde, koşulları gereği nüfus çeken veya nüfusu iten şeklinde sınıflandırılabilir (FAROQHİ, 2000, 338).

Nüfus hareketliliği bağlamında 19.yüzyıl Kızıltepe’yi değerlendirildiğinde, Kızıltepe ve çevresinin iticiliği ön plana çıkmaktadır. Bu iticilikte başta bölgede yaşanan karışıklıklar olmak üzere salgın hastalıklar ve kıtlık gibi sebepler etkili olmuştur. 19.

yüzyılın ilk yarısında, Mardin ve çevresinden Suriye-Irak bölgelerine uzanan bölgede, geleneksel yapıları ve yaşamlarını sürdürmeye çalışan Babani, Soran, Botan Kürt emirlikleri, Hakkâri, Bitlis gibi Kürt beylikleri bulunmaktadır. Kendilerini bağımsız hisseden bu beyliklerin tasfiyesi ile Kavalalı İsyanı, Şammar ve Aneze gibi göçmen aşiretlerin yarattığı düzensizliğin giderilmesi ve aşiretlerin iskân edilmeye çalışılması, Tanzimatla hedeflenen yeni düzenlemelerin bölgede kabul ettirilmesi çabalarıyla iç içe girer. Tanzimat'ın hemen ardından bölgede meydana gelen Bedirhan Bey İsyanı, 19. yüzyılın ilk yarısında Kızıltepe ve çevresinde önemli bir hareketliliğe sebep olmuştur. Bu olayda, önceki karışıklıklardan farklı olarak gayrimüslimlerde taraf olmuştur. Doğal olarak Bedirhan Bey isyanı, önceki karışıklıklardan daha yoğun bir şekilde, gayrimüslimlerin hareketliliğine sebep olmuştur. Öyle ki; Bedirhan Bey İsyanı sonrasında, cizye toplamak için kolları sıvayan Osmanlı Devleti, resmi kayıtların ifadesiyle “*re’âyâ-yı mersûmenin ekserisi garîbü’-d-diyâr olub gitmiş oldukları*” ndan, Mardin’de düzenli bir cizye tahriri dahi yapamaz (AYDIN, 2001,197).

Bölgenin kendine has bu şartları yanında, Kırım Savaşı ve 93 Harbi gibi bazı genel olaylar ülkenin her tarafında olduğu gibi Mardin ve çevresinde de etkili olmuştur. Avrupalı Devletlerin yardımlarıyla kazanılan Kırım Savaşının ardından, bölgede asayiş sağlanmış ve buna bağlı olarak da nüfus artmıştır. 93 Harbi ise tam tersine bir tesir yapmış ve bölgede düzen yeniden bozulmuştu Mardin ve çevresinde nüfus hareketliliğinin önemli sebeplerinden biri de salgın hastalıklar, özellikle veba ve kolera salgınlarıdır. Aslında Osmanlı sınırlarında pek çok veba salgının çıkış noktası Mardin’in dâhil olduğu Suriye-Irak bölgesinin kuzeyidir. 18. yüzyılda 1705 ve 1798 tarihlerinde iki kez görülen veba 14 19. yüzyılın hemen başında 1800’de bölgede etkili olmuştur. Daha sonra 1815, 1816, 1822, 1827, 1831 ve 1848’de bölgede veba salgınları yaşanmıştır (ÖZÇOŞAR, 2007, 138).

Bölgede zaman zaman yaşanan kıtlıklar da göç için önemli bir sebep olmuştur. 19. yüzyılın ilk yıllarında 1804’te bölgede çekirge sebebiyle kıtlık yaşandığına şahit olmaktayız. 1871 yılında kolera salgını sırasında, buğdayın kilesinin 240 kuruşa satıldığı iddia edilen büyük bir kıtlık yaşanmıştır.1879–1880 tarihlerindeki kıtlık nedeniyle insanlar Midyat ve cizre’den Diyarbakır’a kaçmışlardır. 1887 yılının başlarında Nusaybin’de bir Yahudi hahamın Londra Cemaat-i İsrailiye’ye gönderdiği bir telgrafta birçok kişinin kıtlıktan öldüğü belirtiliyordu. Resmi yetkililer tarafından inkâr edilen bu olay, Yahudi hahamın abarttığı kadar olmasa da bölgede bir kıtlık yaşandığının göstergesi olarak kabul edilebilir (DOLABANİ, 1972, 97).

1900'lı yılların başındaki Kızıltepe nüfus yapısının başlıca özellikleri, ülkemizin değişen sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı ve Ulusal Kurtuluş Savaşı esnasında doğumların az, ölümlerin fazla oluşuyla ilgili olarak ana-baba olma çağındaki nüfusun eksikliğine, bu yıllardaki savaşların olağan üstü hali eklenince, ülkemiz büyük nüfus kayıpları yaşamıştır. Savaş koşulları Mardin ili nüfusunu olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak, Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye'de güven ve huzur ortamının tekrar sağlanmasıyla ilin nüfus artışında olumlu gelişmeler olmuştur. Özellikle nüfus artışına yönelik politikalar geliştirilmiş ve uygulanmıştır.

1930-1940'lı yıllara gelindiğinde Kızıltepe şehir merkezine nüfusun birikmeye başladığı görmekteyiz. Bu durum Kızıltepe'ye 1931'de ilçe statüsünün verilmesini etkilemiştir. Bölgede verimli ve geniş tarım alanlarının varlığı çevre ilçe ve illerden buraya doğru göçlerin yaşanmasını sağlamıştır. Kızıltepe ilçe merkezinde yaşayan aşiretler içersinde Emereki (Ömerli çevresinden bölgeye göç edenler), Meşkini (Mardin Diyarbakır arasında kalan bölgeye verilen isim), Tat (Suriye bölgesinden gelen arap kabilesi) olarak isimlendirilen aşiretlerin bulunması araştırma alanımıza doğru bir göç olayın gerçekleştiğine kanıttır. 1970 yıllarında bölgede görülen kuraklığın etkisiyle geçimini sağlayamayan nüfusun önemli bir kısmı tarımda işçilik yapmak için özellikle Adana'ya, İstanbul, Bursa, Adapazarı, İzmir, Gaziantep, gibi illere göç etmiştir. En önemli göç hareketi saha içinde ve dışında olmak üzere iki kısma ayırmak gerekirse kırsal alandan ilçe merkezine ve il dışına yapılan göçlerin temelini 1980'li yıllarda başlayan terör olayları ve bunun akabinde köylerin göç sebebiyle boşalmasıdır. Özellikle 1990 yıllarında bu göç nedeniyle ilçe merkezinde yüksek bir nüfus artışı gözlenmiştir. 2000 yıllara doğru tarımda sulamanın yaygınlaşmasıyla beraber kırsal nüfusta tekrar bir canlanma görülemeye başlamıştır.

Kızıltepe ilçesinde 1935 sayımında nüfus toplamında 15597 kişi gibi az bir değere sahip olup, tüm sayım dönemleri içinde en küçük paya sahiptir. Bu dönemde erkek nüfusu % 52,6, kadın nüfusu ise % 47,4'tür.

1935 – 1940 yılları arasındaki dönemde nüfus 19963 kişiye çıktığı görülür. Nüfusta 4366 kişilik artış olup, dönemler içinde önemli bir artış sağlanmıştır. 1940 nüfus sayımında nüfusun % 53,7'si erkek, % 46,3' ü de kadın nüfusedir. Nüfusun artış oranı %22,1 iken, artış hızı ise % 4,93'tür.

Kızıltepe ilçesinin 1940–1945 yılları arasındaki nüfus sayım devresinde nüfusunun 19963 kişiden 19045 kişiye düştüğü gözlemlenmiştir. Nüfus miktarında 918 kişi gibi bir

değerde azalma olmuştur. 1940 nüfus sayımında nüfustaki erkek oranı %53,7 iken bu oran 1945'te %53,2'ye düştüğü halde kadın oranı ise % 46,3'ten % 46,8'e yükseldiğini görmekteyiz.

1940–1945 nüfus sayım devresinde Kızıltepe'nin. Nüfusun artış oranı %-0,94 iken, artış hızı ise ‰ -3,64'tür. Tüm sayım dönemleri içinde nüfus artış hızı ve nüfus artış oranlarının en küçük değerlerini ifade etmektedir (Tablo 6).

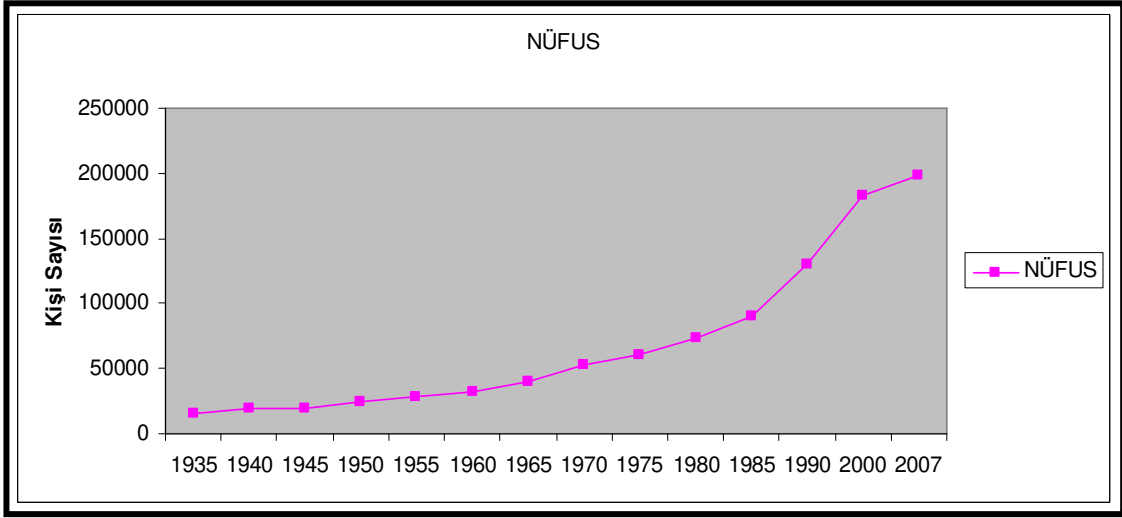
Bilindiği gibi bu dönemler arasında tüm dünyayı etkileyen, dolayısıyla Türkiye'yi de etkisi altına alan 2. Dünya Savaşı'ndan dolayı Türkiye'de genel seferberlik ilan edilerek erkeklerin silâh altına alındığı dönemdir. Türkiye'nin genel nüfus sayımında nüfus artış hızı ve oranının en düşük olduğu dönem 1935 – 1940 dönemidir. Kızıltepe ilçesinde ise 1940 – 1945 arası dönemde nüfus miktarı, nüfus artış hızı ve nüfus artış oranının düştüğü dönemdir. Fakat nüfus miktarında sadece 918 kişi gibi küçük bir değer düşüğünü görebiliriz. Tablo 6'da görüldüğü gibi nüfus artış hızı, nüfus artış oranı ve daha sonraki aşamalarda göreceğimiz gibi doğal nüfus artış hızının fazla olduğu Kızıltepe ilçesinde genel seferberliğin nüfusu olumsuz anlamda pek fazla etkilemediği görülür.

Tablo 6: Kızıltepe İlçesi'nin Erkek ve Kadın Nüfus Miktarları ve Oranları

Sayım Yılları	Erkek	Toplam Nüfus içindeki %	Kadın	Toplam Nüfus içindeki %	Toplam
1935	8205	52.6	7392	47.4	15597
1940	10720	53.7	9243	46.3	19963
1945	10131	53.2	8914	46.8	19045
1950	13043	53.6	11290	46.4	24334
1955	14612	52.4	13274	47.6	27886
1960	17673	54.4	14813	45.6	32486
1965	22006	54.4	18447	45.6	40453
1970	27068	50.9	26111	49.1	53180
1975	32459	53.2	28556	46.8	61015
1980	38243	51.7	35729	48.3	73972
1985	46094	51.2	43933	48.8	90027
1990	66365	50.8	64274	49.2	130639
1997	78500	50.5	76947	49.5	155447
2000	92654	50.5	90820	49.5	183475
2007	99127	49.9	99545	50.1	198672

Kaynak: İlçe Sağlık Ocağı Verileri (2007) ve D.İ.E. Nüfus Sayımları (1935 – 2007)

Grafik 4: Kızıltepe İlçesi Toplam Nüfus Miktarı (1935-2007)

Kaynak: İlçe Sağlık Ocağı Verileri (2007) ve D.İ.E. Nüfus Sayımları (1935 – 2007)

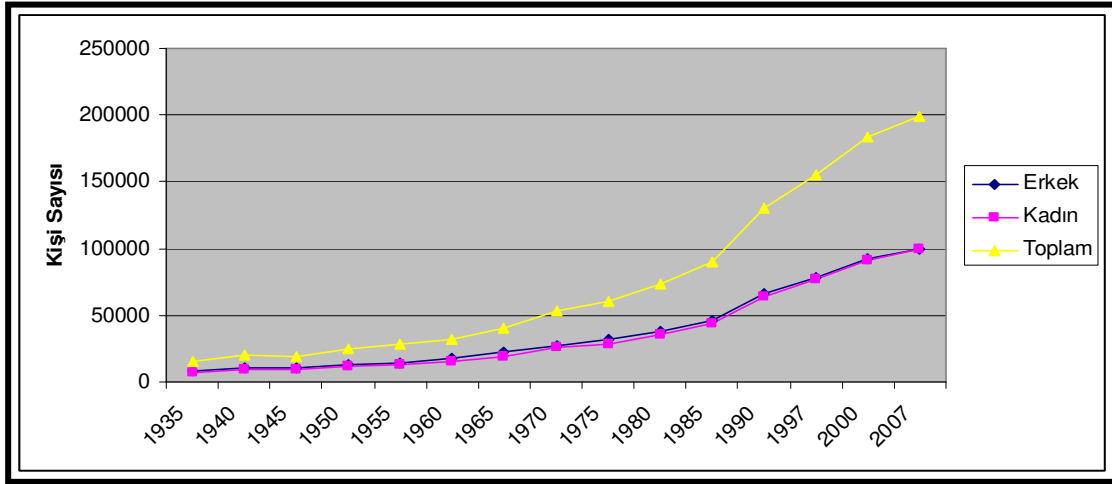
1945–1950 nüfus sayım dönemine baktığımızda ilçe nüfusunun bir önceki sayım dönemine göre 5289 kişi artarak 24334 kişiye çıktığı görülmektedir. Bu dönemde erkek nüfusunun genel nüfus içinde oranı bir önceki yıla göre artarak % 53,6’ya ve kadın nüfus oranının ise % 46,4’e gerilediğini söyleyebiliriz. Yine bu nüfus sayımında Kızıltepe ilçesinde nüfus artış oranının da % 27,7’e yükseldiği görülmüştür. Erkek nüfusunun genel nüfus içindeki oranının artışı, nüfus artış hızı ve nüfus artış oranının Kızıltepe ilçesinde artmasıyla, bu dönemde 2.Dünya Savaşı tehlikesinin ortadan kalktığını ve askere alınan nüfusun terhis edilmesinden kaynaklanmaktadır.

1950–1955 yılları arasındaki döneme baktığımız zaman nüfus beş yıl içinde 3552 kişi artmış ve 27886 kişiye yükselmiştir. Bu dönemde nüfus artış oranı da % 14,5’lik değere sahiptir. Bu dönemden başlayarak nüfus artış miktarının daha fazla artmış olduğunu görmekteyiz. Bu dönemdeki nüfus artışı tamamıyla doğal nedenlere bağlıdır. Erkek nüfus oranı % 52,4, kadın nüfus oranı ise % 47, 6’dır.

1955–1960 devresinde nüfus tekrar artarak 32486 kişiye çıkmıştır. Bu dönemde nüfus artış hızı ‰ 4,58 ve nüfus artış oranı da % 16,4 gibi değere sahiptir (Tablo 6). Türkiye genelinde de nüfus artış hızı ve nüfus artış oranının en fazla olduğu dönem 1950 – 1960 devresidir. Kızıltepe ilçesinde 1955 – 1960 devresinde erkek nüfus oranının % 54,4 ile 1960 – 1965 dönemiyle birlikte maksimum orana çıkmıştır.

Grafik 5: Kızıltepe İlçesi'nin Erkek ve Kadın Nüfusu (1935–2007)

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları (1935 – 2007)

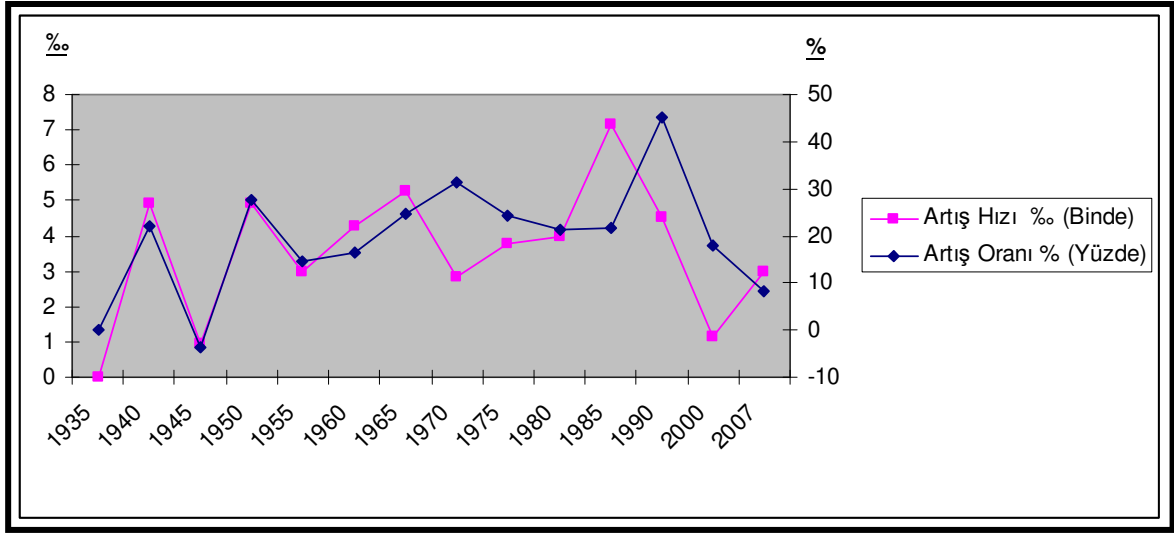
1960-65 döneminde geçmişe göre Türkiye’de sanayileşme faaliyetleri ilerlemiş; ulaşım ağı yurt çapında önemli ölçüde kurulmuş ve sağlık hizmetlerinde de iyileştirmeler sağlanmıştır. Araştırma alanımızda Nüfus miktarı, 1960 – 1965 sayım devresinde 32486 kişiden 40453 kişiye çıkmıştır. Bu dönemde Kızıltepe ilçesinde nüfus artış hızı %o 5,29 nüfus artış oranı da % 24,5’tir. Erkek nüfusun oranı %54,4 ve kadın nüfus oranı da % 45,6 ile bir önceki döneme ait değerlere sahiptir. Yine bu dönemdeki nüfus artışının temel sebebi doğal nüfus artışıdır.

Tablo 7: Kızıltepe İlçesi’nin Nüfus Artış Hızı ve Oranı (1935 – 2007)

YILLAR	TOPLAM NÜFUSUN ARTIŞ HIZI %o (Binde)	TOPLAM NÜFUSUN ARTIŞ ORANI %
1935	-	-
1940	4,93	22,1
1945	0,94	-3,64
1950	4,9	27,7
1955	2,99	14,59
1960	4,28	16,49
1965	5,29	24,5
1970	2,81	31,46
1975	3,76	24,3
1980	3,96	21,2
1985	7,16	21,7
1990	4,53	45,1
1997	3,47	19
2000	1,13	18
2007	2,99	8,28

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları (1935–2007)

Grafik 6: Kızıltepe İlçesi'nin Nüfus Artış Hızı ve Oranı (1935 – 2007)

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları (1935–2007)

1965–1970 arasındaki dönemde Kızıltepe ilçesinin nüfusunda 12727 kişilik bir artış olmuş ve nüfus 53180 kişiye çıkmıştır. Genel nüfusta büyük bir nüfus artış miktarı olmasına rağmen bu dönemde erkek nüfus oranının genel nüfus içindeki payı % 50,9’a düşerek bu tarihe kadarki sayım dönemleri arasında en düşük paya sahiptir. Kadın nüfus oranı da en yüksek pay bu dönemde görülmektedir. Kızıltepe ilçesinde genel nüfus artışının yaşandığı bu dönemde erkek nüfus oranının düşmesinin en büyük nedeni, başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerine giden işçi göçüdür. Bu dönemde nüfus artış hızı ‰ 106,6 nüfus artış oranı da % 31,4 ile en büyük değere sahiptir.

1970 – 1975 yılları arasındaki devrede Kızıltepe ilçesinin nüfusu 7835 kişi artmış ve toplam nüfus 61015 kişiye çıkmıştır. Nüfus artış hızı ‰ 3,76 ve nüfus artış oranı ise % 24,3 ile yüksek payla sahiptir. Bu dönemde de büyük bir nüfus artışı gözlemlenmiştir. Bu nüfus artışında küçük bir miktar da olsa dış göçlerin etkisi vardır. Erkek nüfus oranı % 53,2 kadın nüfus oranı % 46,8’dir.

1975 – 1980 yılları arasındaki devrede Kızıltepe ilçesinde genel nüfusta toplam 12957 kişilik bir nüfus artışıyla, 1980’de nüfus 73972 kişiye yükselmiştir. Bu dönemde nüfus artış hızı ‰ 3,96 ve nüfus artış oranı ise %21,2’dir. Nüfusun % 51,7’si erkek, % 48,3’ü de kadındır (Tablo 3).

1980 – 1985 yılları arasındaki dönemde nüfus 16055 kişilik bir artışla 90027 kişiye yükselmiştir. Bu dönemde erkek nüfus oranı % 51,2 ve kadın nüfus oranı ise % 48,8 olup, bir önceki yıla ait kadın ve erkek nüfusun birbirlerine yakın değerlerde artış

göstermesiyle, nüfusun artışında doğal nedenlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu dönem de nüfus artış hızı ‰ 7,16 ve nüfus artış oranı da ‰ 21,7'dir.

1985 – 1990 sayım dönemleri arasında Genel nüfusta da 40612 kişilik bir nüfus artışı olmuş ve 1990 yılında Kızıltepe ilçesinin nüfusu 130639 kişiye yükselmiştir.

Bu dönemde bu denli büyük bir nüfus artışının olmasında Kızıltepe ilçesinin son dönemlerde kentleşme olgusuna bağlı olarak sanayileşmesi, ticaretin bu dönemde önem kazanması, Mardin'in diğer ilçelerinden ve il dışındaki diğer alanlarından yapılan ailesel göçlerdir. Bu denli büyük bir nüfus artışının doğal sebeplere bağlanması zor bir ihtimaldir. Yapılan anket görüşmelerinde bu dönemde 1950-1980 yıllarında diğer illere göç eden birçok ailenin memleketlerine geri geldiği anlaşılmaktadır.

Bu dönemde nüfus artış hızı ‰ 4,53, nüfus artış oranı da ‰ 45,1 ile bir önceki sayıma ait değerlerden daha fazla olduğunu görüyoruz. Nüfustaki erkek oranı ‰ 50,8, kadın oranı da ‰ 49,2'dir.

1997 nüfus sayımında toplamda da 24808 kişi artarak, 7 yılda nüfus 155447 kişiye yükselmiştir. Bu nüfus artışının meydana gelmesinde en büyük etken, şüphesiz ki daha sonraki konularda nüfus piramidinde de göreceğimiz gibi Kızıltepe ilçesinde doğum oranının bir hayli yüksek olduğudur, yani doğal nüfus artışı, nüfusun artmasındaki en büyük etkindir. Bu dönemde nüfus artış hızı ‰ 3,47 ve nüfus artış oranı ‰ 19'dur. Erkek nüfusun tüm nüfus içindeki payı ‰ 50,5 ve kadın nüfus oranı ise ‰ 49,5'tir.

2000 yılı nüfus verilerine göre Kızıltepe'nin toplam nüfusu 183475 kişidir. Bu nüfusun 92654'ü erkek, 90820'si ise kadındır. Nüfus artış hızı ‰ 1,13 iken, artış oranı ise ‰ 18'dir.

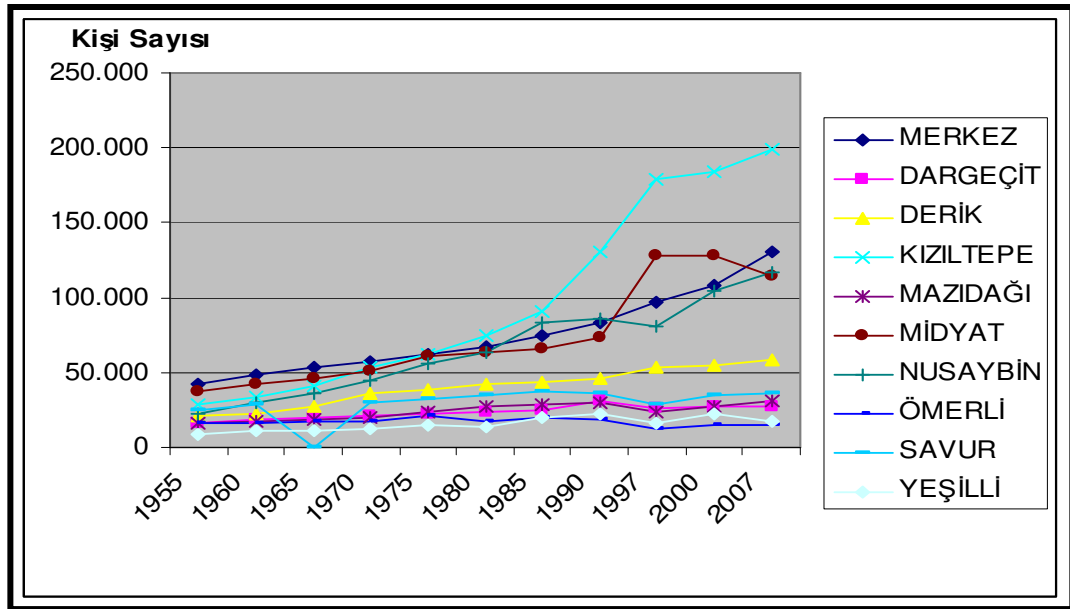
2000-2007 yılına gelindiğinde 15197 kişilik bir artışla Kızıltepe'nin toplam nüfusu 198672'ye ulaşmıştır. Nüfusun artış oranı 2,99 iken nüfus artı hızı ‰ 8.28'dir

1975 yılından 2007 yılına kadar erkek nüfusun genel nüfus içindeki payı sürekli azalarak 2000–2007 yılları arasında ‰ 49,9 ile en düşük paya sahip iken, kadın nüfus oranı bu yıllar arasında sürekli artış göstermiş ve 2000-2007 nüfus sayımlarında en büyük paya ulaşarak ‰ 50,1 'e yükselmiştir. Fakat tüm sayım dönemleri boyunca hiçbir zaman kadın nüfus, erkek nüfusunu geçememiştir.

Kızıltepe ilçesi nüfusu 1955-2007 dönemi içinde Türkiye ortalamasından daha yüksek bir oranla büyüme göstermiştir. Tüm sayım dönemlerinde 1940–1945 yılları arasındaki sayım devresini saymazsak, Kızıltepe'nin şehir nüfusu sürekli olarak bir artış kaydetmiştir (Tablo 6).

1965–1975 arası dönemde Kızıltepe İlçesinde yıllık nüfus artış hızları hep % 2,5'in üzerinde seyretmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren hem kırsal kesimden kaynaklanan yoğun göç, hem de merkezlerin idari fonksiyonlarının gelişmesinden kaynaklanan nedenlerle kent nüfuslarının yoğun bir şekilde arttığı görülmektedir. Genel sayımlar çerçevesinde değerlendirdiğimizde Kızıltepe nüfusunun yıllara göre gidişatı ile Mardin geneli nüfusunun gidişatı arasında bir paralellik söz konusudur. Bunun temelinde şüphesizdir ki bölge genelinde yaşanan olayların özel bir durum arz etmediğidir. İl genelinde etkili olan bazı demografik olayların Kızıltepe ilçesini de aynı şekilde etkilendiği söylenebilir.

Grafik 7: Mardin İli'ne Bağlı İlçelerin Nüfus Miktarları (1955-2007)

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları (1955-2007)

Mardin ilçeleri içerisinde özellikle Kızıltepe, Midyat ve Nusaybin ilçeleri çok hızlı bir nüfuslanma ve gelişme sürecine girmişlerdir (Grafik 7). Örneğin, Kızıltepe ilçe merkezi nüfusu 1960-65 arasında % 50,3, 1965-70'te % 70,7, 1970-75'te % 31,4 ve 1975-80'de % 41,4 oranında artış göstermiş; Nusaybin ve Midyat İlçelerinde de aynı tarihlerde sırasıyla % 51,3, % 97,7, % 57,9 ve % 30,8 oranlarında artışlar gerçekleşmiştir. Bu ilçeler, günümüzde de Mardin ilinin en büyük ilçeleridir. Gerek Kızıltepe, gerekse Nusaybin'in transit ticaret yolları üzerinde bulunması, Kızıltepe'nin bu bağlamda önemli bir konaklama istasyonu durumunda olması ve her iki kentin Suriye sınırında olması, söz konusu merkezlerin sürekli nüfuslanmasına yol açmıştır. Kızıltepe'nin tarihi İpek

Yolu'nun güney kesimini oluşturan Gaziantep-Mardin karayolu üzerinde ve yolların kavşağında bulunması, ulaşım bakımından üstün ve elverişli bir konuma sahip olması sonucunu doğurmuş ve yerleşmenin ticari bir merkez olarak öne çıkmasını sağlamıştır.

Kızıltepe-Mardin arasında son yıllarda organize sanayi bölgesi ile küçük ve orta ölçekli bazı sanayi kuruluşlarının açılması, bu kentin neredeyse Mardin'in iki katı nüfuslanmasına yol açmıştır. Kızıltepe ve Nusaybin kentlerinin sınırda olması, yasal transit geçiş ve ticaretin yanı sıra yasadışı sınır ticaretinin de artmasına ve bu kentlerin cazibe merkezi haline gelmesine yol açmıştır. Bu nedenlerle beraber, kırsal alanlarda yaşayan insanların tarım sektöründeki sorunlar nedeniyle kırla ilişkilerini koparması da, bu kentlerin Mardin içerisinde en fazla göç alan merkezler olmalarını sağlamıştır. Nitekim 1965–80 yılları arasında Kızıltepe İlçesinde kırsal nüfustaki % 41 artışa karşılık, kentsel nüfusta % 217,4 oranında bir artış meydana gelmiştir.

1980-1990 yıllarındaki artışta Mardin geneli nüfus ile Kızıltepe ilçesinin nüfuslarındaki artış oranları miktarlarında farklılıklar görülmektedir. Kızıltepe'de nüfusun artış oranı 1985-1990 % 45,1 iken, Mardin genel nüfus artışındaki oranı ise -2,9'dur. Ancak 1980- 1990 yıllarında Mardin il genelinde 1980–90 yılları arasında idari yapıda herhangi bir değişiklik olmadığı gibi, köy sayısında da bir değişim meydana gelmemiştir. Ancak il içi mevcut yerleşmelerin nüfuslarında büyük değişimler olmuştur. Köylerden ilçe merkezlerine olan göçlerde büyük artışlar meydana gelmiş ve köylerin toplam nüfus içerisindeki oranlarında %10 düşüş kaydedilmiştir. 1980 sonrasında Kızıltepe ve Nusaybin kentleri hızlı büyümelerini sürdürmüşlerdir. Bu büyüme esas olarak her iki yerleşmenin konumundan kaynaklanmakla beraber, aşağıda değinileceği üzere bölgesel koşullarla da yakından ilgilidir. Kızıltepe kentinin nüfusu 1985–2000 yılları arasındaki 15 yıllık süre içerisinde % 176,9 oranında artarken, kırsal nüfustaki artış sadece % 43 ile sınırlanmıştır. Daha düşük oranlarda olmak üzere diğer yerleşmelerin de kentsel nüfuslarında artışlar gerçekleşmiştir. Yine 2000 yılında Ömerli ve Savur ilçeleri hariç, tüm ilçe merkezleri 10000 sınırının üzerinde nüfuslanmışlardır.

1990 yılında Mardin İli'nin idari yapısında büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Dargeçit Bucağı ile Yeşilli Beldesi ilçe haline getirilirken, Cizre, Gercüş, İdil ve Silopi ilçeleri Mardin'den ayrılarak yeni oluşturulan Şırnak ve Batman illerine bağlanmışlardır. Buradan da anlaşılacağı gibi 1990 yılında Kızıltepe nüfusunda artış olduğu halde, Mardin genelinde bir düşüş gözlenmesi tamamen idari sınırların değişikliğe uğramasından kaynaklıdır.

2.2. Kızıltepe İlçesi'nde Şehirsel ve Kırsal Nüfus Özellikleri

Kızıltepe İlçesinin toplam nüfusu sürekli olarak Türkiye doğal artış hızlarının üzerinde artışlarla gelişmiştir. İlçeler arasında sayısal farklılıklar olmasına karşın il genelinde ve tüm ilçelerde nüfus artışı düzenli bir seyir takip etmiş ve genelde mutlak nüfus değerlerinde azalma olmamıştır. Ancak, 1990-1997 yılları arasında artan terör olaylarından daha çok etkilenen ilçe ile kırsal yerleşmeleri boşaltılan ilçelerde mutlak nüfus değerlerinde düşüş olmuştur. Ancak terör olaylarının azalması sonucu 1997-2007 döneminde ilçede nüfus artışı gözlenmiştir.

Kızıltepe'nin ana ulaşım aksı üzerinde yer alması, çevrede tarım alanlarının yoğunluğu ve özellikle düz alanda yer alması nedeniyle gelişme alanlarının daha çok olması, şehir merkezlerine yönelen nüfusun Kızıltepe'de yer seçmesine neden olmuştur.

Araştırma alanımızda, kentsel nüfuslardan farklı olarak kırsal nüfuslarda ilçeler arasında önemli farklılıklar ve dönemler arası dalgalanmalar göze çarpmaktadır. Kırsal nüfuslardaki dalgalanmaların bir kısmı GAP'a bağlı tarımsal yatırımların devreye girmesiyle, bu yatırımların yoğunlaştığı alanlara, nüfus göçü nedeniyle meydana gelmiştir. Ancak il genelinde kırsal nüfusları etkileyen en önemli neden terörden dolayı halkın can güvenliği nedeniyle kentsel merkezlere göç etmesidir. Mardin ili İlçeleri arasında en yüksek artış gösteren ilçe yine Kızıltepe olmuştur. 1997-2000 ve 2000-2007 döneminde ise kırsal nüfuslarda da bir toparlanma söz konusudur.

1955- 2007 Yılları arasındaki 52 yıllık dönem içinde Kızıltepe ilçesinin toplam nüfusu 27886 kişiden 198672 kişiye çıkarak, 170786 kişi artış göstererek, nüfus artı oranı ise % 612'dir. Kırsal alandaki büyüme 1955-2007 yıllarında Kızıltepe ilçesinin kırsal nüfusu 23385 kişiden 71524 kişiye çıkarak, nüfus artış miktarı 48139 iken Mardin geneli nüfusu 243174 kişiden 214989 kişiye düşerek, 28185 kişi azalma göstermiştir. Kentsel alanlarda, Mardin ili kentsel nüfusu 62346 kişiden 530789 kişiye yükselerek, 486443 kişi artmış, Kızıltepe ilçesi kentsel nüfusu 4501 kişiden 127148 kişiye çıkarak, 122647 kişi artış göstermiştir.

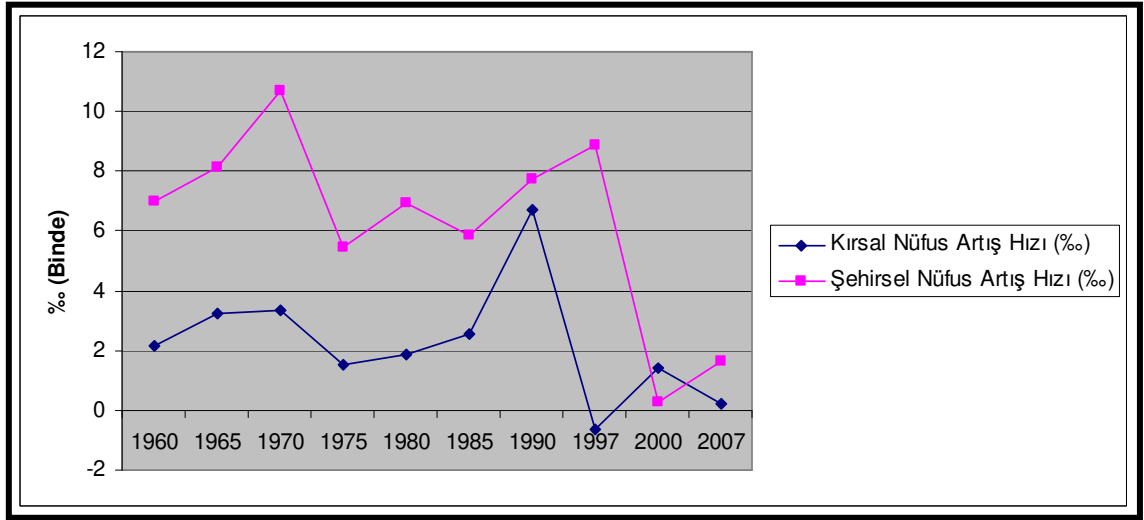
Kızıltepe'nin 2007 yılı şehir nüfusu 127148 kişidir. Çünkü köyden kente göç eden ailelerin bazılarının kütüğü hala köy üzerinde kalmıştır. Söz konusu bu aileler gerek nüfus sayımları gerekse de seçimlerde köye gelip işlemlerini yapmaktadırlar. Şehir merkezinde yaşayan aileler belli dönemlerde köye gidip tarlasının başına dönmektedirler.

Tablo 8: Kızıltepe İlçesi'nin Kırsal ve Şehirsel Nüfus Artış Hızı (1955-2007)

YILLAR	Kırsal Nüfus Artış Hızı (‰)	Şehirsel Nüfus Artış Hızı (‰)
1955		
1960	2,16	6,97
1965	3,25	8,15
1970	3,33	10,7
1975	1,53	5,47
1980	1,85	6,93
1985	2,53	5,88
1990	6,68	7,73
1997	-0,65	8,89
2000	1,4	0,3
2007	0,24	1,66

Kaynak: D.İ.E. Genel Nüfus Sayımları (1955-2007)

Grafik 8: Kızıltepe İlçesi'nin Kırsal ve Şehirsel Nüfus Artışı Hızı (1955-2007)

Kaynak: D.İ.E. Genel Nüfus Sayımları (1955-2007)

Çalışma alanımız olan Kızıltepe ilçesinin nüfusuna baktığımız zaman 1935 yılında şehirsel nüfus 944 iken kırsal nüfus ise 14653 kişidir. Ancak 1940-45 yıllarında daha önce de değindiğimiz gibi II Dünya Savaşı'nın nüfus artışı üzerindeki olumsuz durum, kırsal alanda daha çok hissedilmektedir.

Kızıltepe ilçesinde 1965-1970 yıllarında genel nüfus oranında % 31,46'lık (Tablo 7) bir artış gerçekleşmiştir. Şehir nüfusunda 6753; kır nüfusunda ise 5964 kişilik bir artış görülmüştür. Şüphesizdir ki artış miktarının şehirsel nüfusta daha hızlı bir şekilde olduğunu anlamaktayız: 1960-1970 şehirsel nüfus artış hızı ‰ 10,70 iken kırsal nüfus artış hızı ‰ 3,33'tür. Bilindiği gibi nüfus artış hızı iki şekilde olmaktadır. Birincisi

araştırma sahamızda doğurganlığın fazla olması; ikinci olarak da 1970 yıllarından sonra ülke genelinde sanayileşme hamlelerinin artmasına bağlı olara kırdan kentlere göçlerin yoğunluk kazanmasıyla açıklanabilir.

1970- 1980 yıllarında şehir nüfusu yaklaşık 2 kat artarken kır nüfusu rutin artışına devam etmiştir.

1980-1985 yılları arsında ilçe genelinde artan nüfus miktarına bağlı olarak şehir nüfusu 10407 kır nüfusu ise 5648 kişilik bir artış göstermiştir. Kır nüfusunun artış hızı ‰ 1,85 iken şehir nüfusunun artış hızı ise ‰ 5,88'dir.

1985-1990 şehir nüfusu yaklaşık olarak ‰ 50 civarında bir artış gösterirken kır nüfusu ‰ 36 oranında bir artış göstermiştir. Nüfus artı hızı şehirde ‰ 7,73 iken kırdaki ise ‰ 6,68'dir.

1980-1990 yılları arasında araştırma sahamızda şehir nüfus artış hızının bir hayli yüksek olduğu bu durumun temel sebebi olarak bu dönemde kırsal alanda yaşana güvenlik sorunlarından kaynaklı kır nüfusunun şehir merkezine göç etmesidir. Bu göç faaliyeti sadece Kızıltepe İlçe merkezine olmayıp diğer illere doğru göç faaliyetlerinin de olduğu anket sonuçlarından da anlaşılmaktadır.

1990-1997 yılları arsında şehir nüfusu 30211 kişilik bir artış ile en büyük artışı kaydetmiştir. Kırsal nüfustaki miktar ise -5403 kişilik bir düşüş göstermiştir. Bu düşüşün temelinde daha öncede değindiğimiz gibi terör olaylarının yoğunluk kazandığı 1990-1997 yılları arasında güvenlik ihtiyacından köylerini terk edip şehre yerleşmelerin olmasıdır. Bu yıllar arsındaki nüfus artış hızı şehirde ‰ 5,36 iken kırsal alanda nüfus artış hızı ‰ -0,65'tir.

1997-2000 yılları arasında şehir nüfus artış hızında düşüş; kır nüfus artış hızında da bir artış görölmektedir. Bu durumun nedeni olarak kırsal alanda yaşanan güvenlik sorununun kısmen de olsa azalmasıyla beraber şehirden köy merkezlerine bir nüfus hareketliliğinin yaşandığını göstermektedir.

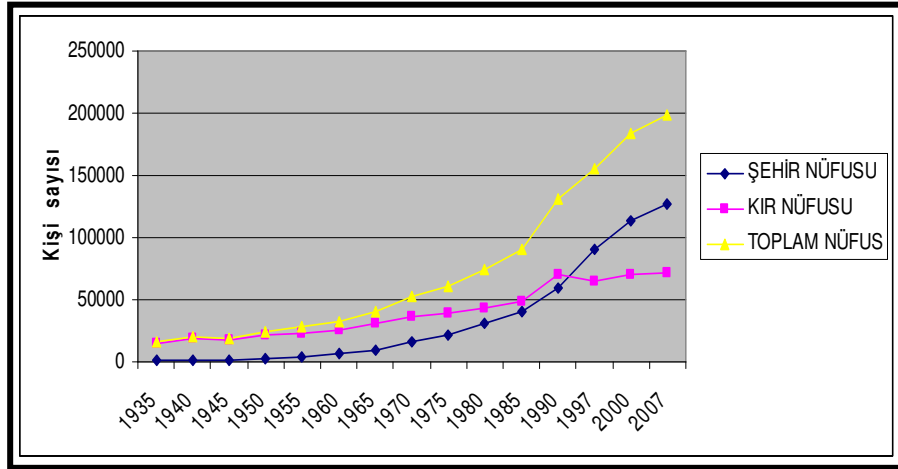
1997-2007 yılları arasında geçen 10 yıllık dönem içinde kırsal nüfusta bir toparlanma görölürken nüfus miktarı 11192 kişilik bir artış göstermiştir. Şehir nüfusu ise 14005 kişilik bir artış göstermiştir. Kırsal alandaki nüfusun normal seyrine girmesi, şüphesizdir ki kırsal alanlarda güvenliğin sağlanmaya başlaması ve birçok ailenin köye dönüş yapması ile açıklanabilir.

Tablo 9: Mardin İli ve Kızıltepe İlçesi'nin Kentsel, Kırsal Nüfus Miktarı (1935-2007)

YILLAR	KIZILTEPE			MARDİN		
	ŞEHİR NÜFUSU	KIR NÜFUSU	TOPLAM NÜFUS	ŞEHİR NÜFUSU	KIR NÜFUSU	TOPLAM NÜFUS
1935	944	14653	15597	46983	182983	229921
1940	1658	18305	19963	53600	198905	252505
1945	1484	17561	19045	45977	188480	234457
1950	2439	21895	24334	49945	219545	269490
1955	4501	23385	27886	62346	243174	305520
1960	6379	26107	32486	73907	279504	353411
1965	9589	30864	40453	90093	307787	397880
1970	16342	36828	53180	119852	333240	453092
1975	21531	39484	61015	155876	363811	519687
1980	30445	43527	73972	192004	372963	564967
1985	40852	49175	90027	244000	408069	652069
1990	60134	70505	130639	249032	308695	557727
1997	90345	65102	155447	362434	284392	646.826
2000	113143	70332	183475	391249	313849	705098
2007	127148	71524	198672	530789	214989	745778

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları (1955 – 2007)

Grafik 9: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Seyri (1935 – 2007)

Kaynak: D.İ.E.. Nüfus Sayımları (1935 – 2007)

1945 yılından sonra kırsal nüfusta düzenli artış devam ederken şehir nüfusunda artış hızının daha yüksek olması itibariyle 1990-2000 tarihleri arasında şehir nüfusu kır nüfusunu geçtiği görülmektedir. Bu durumun en temel sebeplerin başında 1980 sonrası dönem, soğuk savaş döneminin bittiği, küreselleşme olgusunun etkilerinin tüm dünyada derinden hissedildiği, kitle iletişim ve ulaşım olanaklarının muazzam derecede yaygınlık gösterdiği ve dolayısıyla insan hareketliliğinin tüm alanlarda olağanüstü boyutlara ulaştığı yeni bir süreci başlatmıştır. Türkiye de bu süreci siyasal, ekonomik ve toplumsal

ölçeklerde yaşamaya devam etmektedir. Bu sürecin belirgin demografik sonuçları, kentleri ve kentsel ekonomileri öne çıkarmış, kentler farklı ilişkiler ağı üzerinden birbirine eklemlenmiştir. Bu da kırsal yaşamın geleneksel koşullarını felç etmiştir. Bütün Türkiye’de 1980 sonrası kentleşme hızındaki büyümeler, bu değişimlerin mekânsal ve demografik göstergeleri olarak görülmelidir (YILDIZ, 2007, 169).

2.3.Göçler

Göç; daha iyi ve daha elverişli geçinme, yerleşme yolunu bulmak üzere bir yerden başka yere taşınmadır (İZBIRAK, 1992, 39).

Doğumlar, ölümler önemli nüfus değişkenleridir. Önemli nüfus değişkenlerinden biri de göçler oluşturmaktadır. Nüfusun; devamlı yaşama bölgelerini kişisel olarak, aileler veya gruplar halinde terk edip, geçici veya sürekli olarak yaşamak amacıyla başka bir yere gitmesi hareketine göç etmek denir (DOĞANAY, 1997, 165).

Bölgede bilinen ilk nüfus hareketlilikler için kıtlıklar göç için önemli bir sebep olmuştur. 19. yüzyılın ilk yıllarında 1804’te bölgede çekirge sebebiyle kıtlık yaşandığına bilmekteyiz. 1871 yılında kolera salgını sırasında, buğdayın kilesini 240 kuruşa satıldığı iddia edilen büyük bir kıtlık yaşanmıştır. 1879–1880 tarihlerindeki kıtlık nedeniyle insanlar Diyarbakır’a ve çevre illere kaçtıkları kayıtlarda rastlanmaktadır.

Araştırma alanımızdan yurt dışına olan ilk göçler bazı din adamlarından aldığımız bilgilere göre Osmanlı dönemine tekabül etmektedir.1887 yılının başlarında Nusaybin’de bir Yahudi hahamın bir telgrafta birçok kişinin kıtlıktan öldüğü ifade edilmektedir. Bu sebepler ile birlikte, Hristiyanlara ve daha özelde Süryanilere has bazı sebepler de sayılabilir. Bunların başında dinî sebepler gelmektedir. Genelde Osmanlı coğrafyasında gayrimüslimlerin nüfus hareketleri, Müslüman komşularıyla olan kötü ilişkileriyle veya daha açık bir ifadeyle Müslümanlar tarafından baskıya maruz kalmalarıyla açıklanmıştır. Bölgede yaşanan önemsel kargaşalarda, bölgedeki daha güvenli şehirlere yapılan göçler, kargaşa sona erdikten sonra geri dönülmesiyle sonuçlanıyordu.

Süryaniler arasında son yüzyıla ilişkin önemli göç dalgalarının meydana geldiğini ifade edilmektedir: Birincisi, 1895’ten 1930’lu yıllara kadar sürmüş ve daha çok ABD, Kanada, Brezilya, Arjantin ve Venezüella gibi ülkelere yönelik olmuştur. İkincisi, 1942’deki koşullardan dolayı daha çok Suriye, İsrail, Irak ve Ürdün gibi ülkelere; üçüncüsü de 1965’lerde İstanbul’a, son olarak da 1975’lerden başlayarak günümüze kadar süren ve Avrupa ülkelerine yönelik olarak gerçekleşmiştir. Yine 1950 yılında İdil merkez ilçe nüfusunun düşmesi, devam eden Süryani göçü dolayısıyladır (AKYÜZ, 2004, 94).

Göç olayını ele aldığımızda iki ana başlık altında değerlendirebiliriz: birincisi araştırma alanının dışına olan göçler, ikincisi ise araştırma alanının dışından aldığı göçlerdir.

2.3.1. Araştırma Alanından Dışarıya Olan Göçler

Araştırma alanından dışarıya doğru olan göçleri iki başlık altında inceleyeceğiz. Birincisi dış ülkelere olan, ikincisi ise yurdun çeşitli illerine olan göçlerdir.

1950’li yıllardan günümüze yurt dışına olan göçler için edindiğimiz bilgilere göre en fazla göç olayı sınırda bulunan Suriye’ye olmuştur. 254 ailenin halen Suriye’de yaşadığı anket çalışmalarıyla elde edilmiştir. İkinci sırayı 82 aile ile Almanya, üçüncü sırayı 72 aile İsveç, dördüncü sırayı 37 aile ile A.B.D. beşinci sırayı 20 aile ile Kanada, altıncı sırada 19 aileyle Fransa, yedinci sırada 15 aile Belçika, sekizinci sırada 14 aileyle Irak bulunmaktadır.

Dışarıya verilen göç içinde Suriye’nin bu derece büyük bir paya sahip olması, burada bulunan insanların akrabalık ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Özellikle de terör suçlarına karışmış birçok ailenin bu bölgeye göç ettiği göz ardı edilemez. 1980 öncesinde yoğunluk göstermesindeki temel sebep ise, bu dönemlerde sınır güvenliğinin tam anlamıyla sağlanmaması, insanların çok rahat bir şekilde kaçak yollarla gittiğini bölgedeki araştırma sonucu elde etmiş bulunmaktayız. İsveç, Belçika, Fransa, Kanada gibi ülkelere 1980 öncesinde nüfus hareketinin olmayışının sebebi olarak 1980 öncesi buralarda işçi talebinin olmamasıdır.

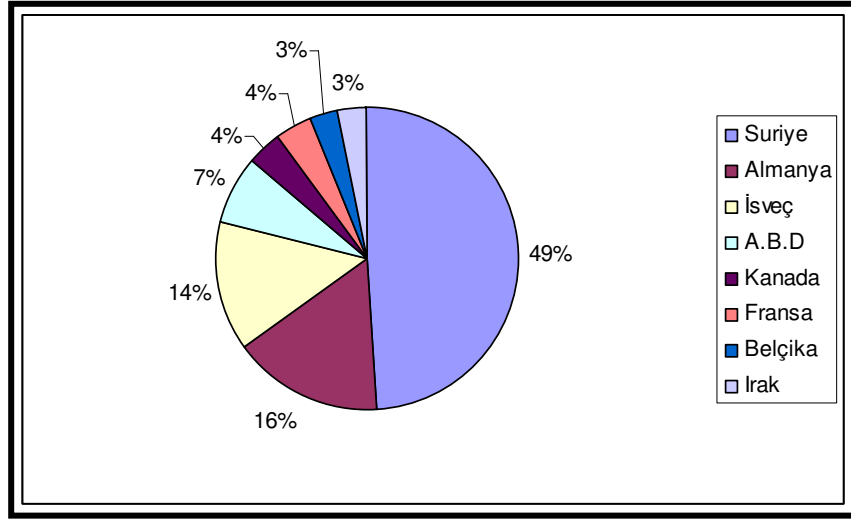
Tablo 10: Kızıltepe İlçesi’nden Dış Ülkelere Göç Eden Aile Sayısı (1920-2007)

Tercih Edilen Ülke	1980 Öncesi (Aile Sayısı)	1980-2007 (Aile Sayısı)	TOPLAM (Aile Sayısı)	%
Suriye	142	112	254	49
Almanya	53	29	82	16
İsveç	18	54	72	14
A.B.D	7	30	37	7
Kanada	0	20	20	4
Fransa	0	19	19	4
Belçika	0	15	15	3
Irak	6	8	14	3
TOPLAM	226	287	513	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri ve Arazi Anketleri

Dış göçlerin en olumsuz yönü ortalama göç eden nüfusun yaş aralığının 20-30 olmasıdır. Ancak dış göçlerin olumsuz yönü olduğu gibi olumlu yönleri de mevcuttur. Çeşitli sebeplerle özellikle Avrupa'ya göç edenlerin kazanmış oldukları dövizlerle genel itibariyle memleketlerine yatırım yapmasıdır.

Grafik 11: Kızıltepe İlçesi'nden Dış Ülkelere Göç Eden Aile Oranı (1920-2007)

Kaynak: Köy Envanter Etütleri ve Arazi Anketleri

Araştırma sahasından yurdun diğer kesimlerine olan göçlerin temel nedenleri arasında ekonomik yetersizlik en öncelikli sırayı almaktadır. 50'li yıllar Türkiye siyasi tarihi açısından önemli bir döneme denk düşmektedir. Zira çok partili siyasi sisteme geçilmiş, tarımda makineleşme başlamış ve ilk ağır sanayi faaliyetlerine yine bu dönemde geçilmiştir. Radyo gibi kitle iletişim araçlarının daha geniş kitleler tarafından kullanılması ve ulaşım olanaklarının nispeten gelişmesi, özellikle büyük kentlerdeki işgücü ihtiyacını karşılamak üzere insanların yerlerinden olmasına yol açmıştır (YILDIZ, 2007, 166).

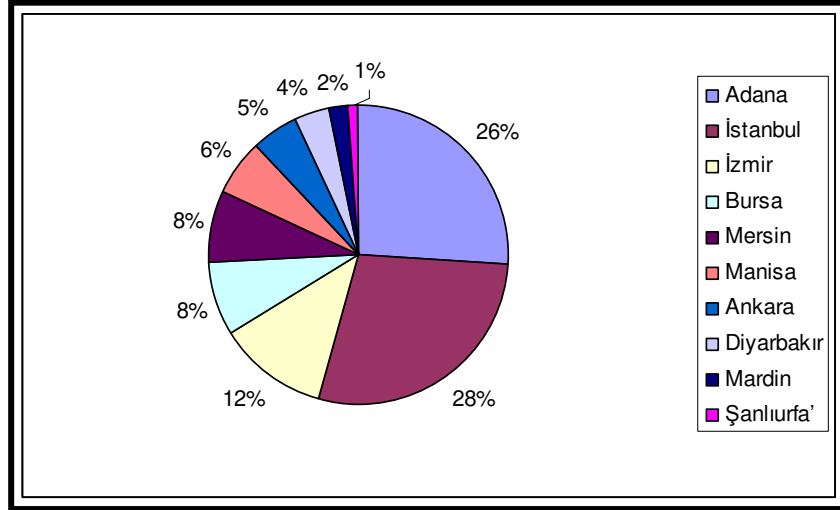
Yeterli tarım alanlarının olmasına rağmen yeteri kadar verim alınamaması ve tarım başlığı altında geniş bir şekilde ele alacağımız konuda da belirtildiği gibi iklime bağımlı yani kuru tarım metodunun uygulanması ayrıca iklimin aşırı kurak olması, bölgede tarıma dayalı bir işçi istihdamının gelişmesine müsaade etmemektedir. Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi araştırma sahamızda da sosyo-kültürel açıdan eğitim, sağlık, vb. temel ihtiyaçlar karşılanamamaktadır. Daha iyi şartlarda yaşamak isteyen insanlar İstanbul, Adana, Bursa, Gaziantep, İzmir, Manisa, Adapazarı, Mersin, Ankara vb. gibi sosyo-kültürel, eğitim, sağlık açıdan durumu iyi olan yerlere göç etmişlerdir.

Tablo 11: Kızıltepe İlçesi'nden Yurt İçine Olan Göçler (1920-2007)

Göç Edilen İller	1980 Öncesi	1980-2007	Göç Eden Aile Toplamı	%
Adana	105	165	270	26
İstanbul	59	149	280	28
İzmir	24	97	121	12
Bursa	10	76	86	8.1
Mersin	7	75	82	7,9
Manisa	-	62	62	6
Ankara	-	51	51	5
Diyarbakır	8	35	43	4
Mardin	5	17	22	2
Şanlıurfa'	-	10	10	1
TOPLAM	218	737	1027	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri ve Arazi Anketleri

Grafik 12: Kızıltepe İlçesi'nden Yurt İçine Göç Eden İllere Göre Aile Oranı (1920-2007)

Kaynak: Köy Envanter Etütleri ve Arazi Anketleri

Araştırma sahasından yurt içine olan göçleri 1980 öncesi ve 1980 sonrası dönem olarak iki dönemde ele almaktayız. 1980 öncesinde köy hizmetleri genel müdürlüğünün APK dairesi başkanlığının yapmış olduğu köy envanterleri bilgilerine göre sahamızdan bu dönemde 218 aile göç etmiş olup tercih edilen illerin başında 105 aile ile Adana birinci sırayı almaktadır. Bunun temelinde Çukurova'nın verimli arazilerinde ırgat olarak çalışma alanı bulunmasıdır. 59 aile İstanbul'a özellikle atölyelerde veya sanayi kollarında işçi olarak çalışmak. 24 aile İzmir, 10 aile Bursa, 8 aile Diyarbakır, 7 aile Mersin, 5 aile de araştırma sahamızın idari anlamda bağlı olduğu Mardin'dir. 1980 sonrası araştırma alanından olan göçlerin miktarını ve yapıldığı yeri tespit etmek için arazide anketler uygulanmıştır. Anketler sonucunda 737 aile göç ettiği tespit edilmiştir. Birinci sırayı yine

165 aile ile Adana almaktadır. İkinci sırada her türlü iş imkânının mevcut olduğu ve gerek sağlık gerek eğitim ve diğer koşulların elverişliliği açısından 149 ailenin İstanbul'a göç ettiğini görüyoruz. İş imkânlarının fazla olan diğer bir ilimiz olan İzmir'e 97 aile göç etmiştir. 76 aile Bursa, 75 aile mersin, 62 aile Manisa, 51 aile Ankara, 35 aile Diyarbakır, 17 aile Mardin 10 aile de Şanlıurfa'ya göç etmiştir.

2.3.2. Araştırma Alanının Dışarıdan Aldığı Göçler

Kızıltepe'nin sınır bölgesinde olması, yasal transit geçiş ticaretin yanı sıra yasadışı sınır ticaretinin de artmasına ve bu kentlerin cazibe merkezi haline gelmesine yol açmıştır. Bu nedenlerle beraber, kırsal alanlarda yaşayan insanların tarım sektöründeki sorunlar nedeniyle kırla ilişkilerini koparması da bu kentlerin Mardin içerisinde en fazla göç alan merkezler olmalarını sağlamıştır. Nitekim 1965–80 yılları arasında Kızıltepe İlçesi'nde kırsal nüfustaki % 41 artışa karşılık kentsel nüfusta % 217,4 oranında bir artış meydana gelmiştir. 1980 sonrası dönem, insan hareketliliğinin tüm alanlarda olağanüstü boyutlara ulaştığı yeni bir süreci başlatmıştır. Bu sürecin belirgin demografik sonuçları, kentleri ve kentsel ekonomileri öne çıkarmış, kentler farklı ilişkiler ağı üzerinden birbirine eklemlenmiştir. Bu da kırsal yaşamın geleneksel koşullarını değiştirmiştir. Bütün Türkiye'de 1980 sonrası kentleşme hızındaki büyümeler, bu değişimlerin mekânsal ve demografik göstergeleri olarak değerlendirilir.

Transit ticaret yolları üzerinde bulunması, Kızıltepe'nin bu bağlamda önemli bir konaklama istasyonu durumunda olması ve ilçenin Suriye sınırında olması, söz konusu merkezin sürekli nüfuslanmasına yol açmıştır. Kızıltepe'nin tarihi İpek Yolu'nun güney kesimini oluşturan Gaziantep- Şanlıurfa-Mardin karayolu üzerinde ve yolların kavşağında bulunması, ulaşım bakımından üstün ve elverişli bir konuma sahip olması sonucunu doğurmuş ve yerleşmenin ticari bir merkez olarak öne çıkmasını sağlamıştır. Kızıltepe-Mardin arasında son yıllarda organize sanayi bölgesi ile küçük ve orta ölçekli bazı sanayi kuruluşlarının açılması, bu kentin neredeyse Mardin'in iki katı nüfuslanmasına yol açmıştır.

1990 yılından sonra gerek kırsal alanlardan ilçe merkezlerine, gerekse il dışına gerçekleşen göçlerde büyük artışlar meydana gelmiştir. Kırsal ekonominin, toplumsal yaşamı sürdürecekt koşulların çok gerisinde olması, topraksızlaşma ve mülkiyet sisteminden kaynaklanan tarım topraklarının giderek bölünmesi, insanların orta ve büyük kentlere göç ederek buralarda sanayi, hizmet ve özel sektörlerde kendilerine yer bulmaya zorlamıştır. 1990 sonrası göçlerin önemli nedenlerinden bir diğeri de, Doğu ve

Güneydoğu Anadolu bölgelerinde baş gösteren terör hareketleridir. Bölgede meydana gelen şiddet olayları, özellikle kırsal alanların hızlı bir şekilde boşalmasına yol açmıştır. Köy boşaltmaları bazen insanların güvenlik kaygılarından dolayı kendi istekleriyle meydana gelirken, bazen de aynı nedenlerle devlet tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde, Mardin İli'nde 10 yıl içerisinde onlarca köyün ve mezranın boşaldığını söylemek mümkündür.

Ülkemizde görülen diğer bir göç olayının şekli de dış ülkelere gelen göç çeşididir. Bilindiği üzere belli dönemlerde ülkemize dış ülkelere Türk kökenli nüfusun getirilip Anadolu'nun değişik coğrafyalarına yerleştirildiğini biliyoruz. Ancak araştırma sahamızın dışarıdan gelebilecek bir nüfus için bir cazibe merkezi olmayışı, buraya herhangi bir nüfusun getirilip yerleştirildiğine dair hiçbir iz yoktur.

Araştırma alanına dış ülkelere göç edip yerleşenlerin olmadığı gibi şehir merkezinden göç edip yerleşenler de olmamıştır. Araştırma anketleri sonucunda edinilen bilgilere göre Osmanlı devleti döneminde bölgeye bazı göç akımlarının yapıldığı görülmektedir. Bunların başında geliş tarih tam belli olmamakla beraber Kafkas'lardan gelen Çeçenler'dir. Yine bunun yanında sayıları çok az olmakla beraber Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinden Karageçiler bu bölgeye göç etmişlerdir. 1991 yılında başlayan Körfez Savaşı'nın etkisiyle savaştan kaçan birçok Peşmerge Türkiye'ye sığınmıştı. Araştırma sahamız olan Kızıltepe de bu durumdan nasibini almış olup 3000'e yakın kişi bu bölgede 1 yıla yakın hazırlanan kamplarda ikamet ettiği ve ilçenin ekonomik işlerliğinde önemli etkilerinin olduğunu öğrenmekteyiz. Savaşla beraber gelen bu göç dalgasının en çok tarım sektörünü etkilediğini ve bu nüfusun büyük bir kısmının köyler de çalıştığını anket sonuçlarından öğrenmekteyiz.

Araştırma alanımıza göç ile gelip yerleşen nüfusun diğer bir çeşidi de Kızıltepe'nin de idari anlamda bağlı olduğu Mardin ilinin diğer ilçelerinden azımsanmayacak derecede göç almıştır. Bu ilçeler içinde en büyük payı Derik ve sırasıyla Ömerli, Mardin merkeze bağlı kırsal kesim, Mazıdağı, Yeşilli ve Savur'dur.

2.3.3. Mevsimlik Göçler

Genel olarak tarım işçilerinin oluşturduğu göçlerdir. Ayrıca inşaat, işçileri, yaylacılık ve inşaat işçileri ve turizm sezonu işçileri gibi göçler mevsimlik işçi kapsamında değerlendirilir.

Güney Doğu Anadolu'da yaşayan insanlar, daha önceleri, özellikle Adana ve ülkemizin birçok yerlerine çalışmaya gitmişlerdir. Araştırma alanımızda Sulu tarım henüz

yeni sayılabilecek bir olaydır. Sulu tarım faaliyetlerinin başlamasıyla tarım alanında dışarıya giden nüfusta önemli bir azalma gözlenmiştir. Tarım işçisi olarak göç eden nüfus yılın belli bir döneminde çalıştıktan sonra geri dönmektedir. Ancak Bu durumun “tersine göç” gibi sosyal boyuttaki olaylara tesir etmesi de gayet doğaldır. Bölge dışına göç eden insanlar göç ettikleri yerlerde ekonomik faaliyetlerini sürdürdüğü gibi buralardan genellikle geriye dönmek istemezler. Çünkü geriye döndükleri zaman tekrar geldikleri yerlere uyum sağlamaları da geç olacak ve buna bağlı olarak da kurulu düzenleri bozulacaktır. Bu sebeple, son yıllarda artması beklenen tersine göç, yukarıda belirtilen nedenlerle az gerçekleşmiştir. Tersine göç olgusunun az da olsa başlamış olması, GAP’ın çekici özelliklerinden kaynaklanmaktadır (AKKUŞ, 2003, 2).

GAP entegre bölgesel kalkınma projesi gerçekleştiğinde, Güneydoğu Anadolu, göç veren değil, yüksek oranda göçlerin yöneldiği bir bölge olacaktır. Gaziantep ve Şanlıurfa bölgenin en büyük ve Türkiye’nin sayılı metropolleri arasına girecektir (DOĞANAY, 1997, 448).

Mevsimlik göçlerin bitiş ve başlangıç tarihlerini belirleyen asıl faktör yılın bir bölümünde doğal çevre şartlarında değişen iklimik şartlardır. Doğal çevre şartları kırsal kesimde daha bariz bir şekildedir. Araştırma sahamızda doğal ve beşeri faktörlere bağlı olarak mevsimlik göçler amaç ve nitelik bakımından pek farklılık göstermemektedir. Bu durumu arazide uyguladığımız anketler ışığında değerlendirelim.

Mevsimlik göç anlamında araştırma alanımız, arazide yapılan anketlere verilen cevapların tümünde 1995 yılından önce hiçbir şekilde göç alınmadığını tam tersine o yıllara kadar sürekli dışarıya göç verildiği şeklindedir. Ancak 1995 yılından sonra bölgede başlayan sulu tarım faaliyetleriyle tarımda çalışacak işçi ihtiyacına bağlı olarak çevre il ve ilçelerden bölgeye hasat dönemi için mevsimlik işçilerin geldiği ifade edilmiştir. Ancak Pamuk hasadı, ülkemizde genellikle 2-3 kez ve elle toplanarak yapılır. Ülkemiz genelinde pamuk hasadının elle yapılması pamuk tarımını ekonomik olmaktan çıkarmıştır. Bundan dolayı pamuk hasadında mekanizasyona geçiş söz konusu olmuştur. Pamuk tarımında da makineleşmeyle beraber mevsimlik göç oranında azalma söz konusudur.

Araştırma alanına dışarıdan mevsimlik göç olduğundan daha fazlası, araştırma sahamızın dışına mevsimlik göç olarak gitmektedir. Mevsimlik göçlerin büyük çoğunluğu sırasıyla Bursa, Adana, Manisa, Adapazarı, İzmir, Antalya, illerinedir. Mevsimlik göçlerin gerçekleşmesinin temelinde çok geniş verimli tarım arazilerin varlığına rağmen genel itibarıyla insan gücüne pekte ihtiyaç duyulmayan tahıl tarımına yer verilmesidir.

Ayrıca miras yoluyla bölünen tarım alanlarının, ortaya çıkan çekirdek aileye yetecek ekonomik gelirde olmamasıdır.

Kızıltepe ilçesinde görülen ekonomik amaçlı olan göçlerin yanında görülen bir diğer mevsimlik göç türü de eğitim amaçlı göçtür. Araştırma sahamızda görülen bu göç türünün zamanını belirleyen faktör ise ülkemizdeki eğitim-öğretim tarihlerinin başlangıç ve bitiş tarihleridir. Eğitim-öğretimin başlangıç zamanı olan eylül ve ekim aylarında, özellikle kırsal alanlarda eğitim olanaklarının kısıtlı olması itibarıyla azımsanmayacak bir nüfus hareketliliği yaşanmaktadır. Ayrıca bölgede eğitim anlamında üniversiteyi kazanarak araştırma alanımızın dışına çıkan hatırı sayılır bir nüfus, bölgenin demografik dengelerini değiştirdiği görülmektedir.

2.4. Nüfus Dağılımları ve Yoğunlukları

Kızıltepe ilçesi olan araştırma sahamızın jeomorfolojik olarak nüfusun dağılımına baktığımızda iki ana birimden oluştuğunu söyleyebiliriz. Nüfusun yerleştiği ana birimler dağlık alan (sırt, yamaç, vadi, etek) ve ovadır. 2007 yılı itibarıyla 157 yerleşim yeri (152 köy, 4 belde, 1 şehir merkezi) mevcut olup bunlardan 1 belde ve 25 köy dağlık alanda; ova kesiminde ise 127 köy, 3 belde ve 1 şehir merkezi bulunmaktadır. Çeşitli jeomorfolojik ünitelerde bulunan köy ve beldelerde; dağlık alanda 3340 kişi, ova kesiminde toplam nüfusun % 98,3 ile 195105 nüfus bulunmaktadır (Tablo 12).

Araştırma alanımızda 1980 -1990 yılları arasında yerleşim sayısında bir değişim görünmezken nüfus miktarında önemli bir artış gözlenmiştir. Ancak dağlık alanda tersi bir durum arz etmektedir. Yerleşim sayısında bir değişim olmazken nüfus miktarında 472 kişilik bir azalma görülmektedir. 1990 yılına ait jeomorfolojik dağılımda; dağlık alanda % 4,5 ile 2868 kişi bulunurken, ova alanında ise % 97,8 ile 127771 kişilik bir nüfusu barındırmaktadır. Dağlık alandaki düşüşün temelinde daha öncede değindiğimiz gibi bu dönemde yaşanan güvenlik sorunun dağlık alanda daha çok hissedilmesidir.

1990-2007 yılları arasında nüfus artışı devam etmiştir. Toplam nüfusta 64466 kişilik bir artış görülmüştür. Her iki jeomorfolojik ünitemizde de artış görülmüştür. Dağlık alanda yerleşim sayısında bir artış gözlenmiştir. 2008 yılında Mardin iline bağlı Derik ilçesine bağlı Düğürk köyü Araştırma alanımız olan Kızıltepe'ye idari olarak bağlanmıştır. Dağlık alanda yerleşim alanı 26 ya çıkmış, toplam nüfus içindeki payı % 1,7 ile 3567 kişiye çıkmıştır. Ovalık alanda % 98,3 ile 195105 kişilik bir nüfus barındırmaktadır (Tablo 12).

Tablo 12: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Jeomorfolojik Birimler Üzerindeki Dağılışı (1980-1990-2007)

YILLAR	1980			1990			2007		
	YERLEŞİM SAYISI	NÜFUS	ORAN %	YERLEŞİM SAYISI	NÜFUS	ORAN %	YERLEŞİM SAYISI	NÜFUS	ORAN %
DAĞLIK ALAN	25	3340	4,5	25	2868	2,2	26	3567	1,7
OVA	97	70632	95,5	97	127771	97,8	131	195105	98,3
TOPLAM	122	73972	100	122	130639	100	157	198672	100

Kaynak: Arazi Gözlemleri ve D.İ.E. Nüfus Sayımları

Dağlık ve ova alanındaki nüfus farkını karşılaştırdığımızda ovalık alanda nüfusun yoğunluk kazanması şüphesizdir ki ekonomik sebeplidir. Çünkü araştırma alanımızın % 94 gibi büyük bir rakamı tarıma elverişli bir coğrafyadır. Bu sebeple nüfusun büyük bir kısmı tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlamaktadır. Dağlık alanda ise yeteri miktarda nüfusun istihdam olabilmesi için ekonomik getirisinin olmaması, buranın az nüfuslaşmasına neden olmuştur.

1980 yılında yapılan genel nüfus sayımları ve sağlık grup başkanlığının verilerinden faydalanarak gruplar hazırlamıştır. 0-100 nüfus grubunda 34, 101-200 nüfus grubunda 31, 201-400 nüfus grubunda 33, 401-600 nüfus grubunda 9, 600 ve üstü nüfus grubunda ise 15 yerleşim ünitesi bulunmaktadır (Tablo 13, Harita 4).

1990 yılında 0-100 nüfus grubunda 20, 101-200 nüfus grubunda 18, 201-400 nüfus grubunda 33, 401-600 nüfus grubunda 22, 600 ve üstü nüfus grubunda ise 29 yerleşim ünitesi bulunmaktadır.

Köylerin nüfus miktarları temel alınarak oluşturulan köy grupları 1980 ve 1990 yılları arasındaki köy gruplarının benzerlik ve farklılıklarının ortaya konması açısından kolaylık sağlamıştır.

Tablo 13-14-15 oluşturulurken Kızıltepe ilçesindeki yerleşim yerlerinin 1980-1990 ve 2007 yıllarındaki nüfusları temel alınarak oluşturulmuştur. Bu tasnif bize yerleşmelerin zaman içerisinde nüfus miktarlarının değişken bir özellik taşıdığını göstermektedir. Bu değişimin ana sebebi, her yerleşim bölgesinde olduğu gibi doğal ve beşeri özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Değişen bu doğal ve beşeri faktörler kıyaslandığında beşeri özelliklerin zaman içerisinde daha kısa sürede yerleşmelerin nüfus büyüklüğüne etki ettiği görülmektedir. Bununla birlikte doğal özelliklerin Kızıltepe ilçesindeki yerleşmelerin büyüklüğü ve küçüklüğü üzerinde de etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Daha öncede değinildiği gibi araştırma alanımızın önemli bir ticaret merkezinin güzergâhı

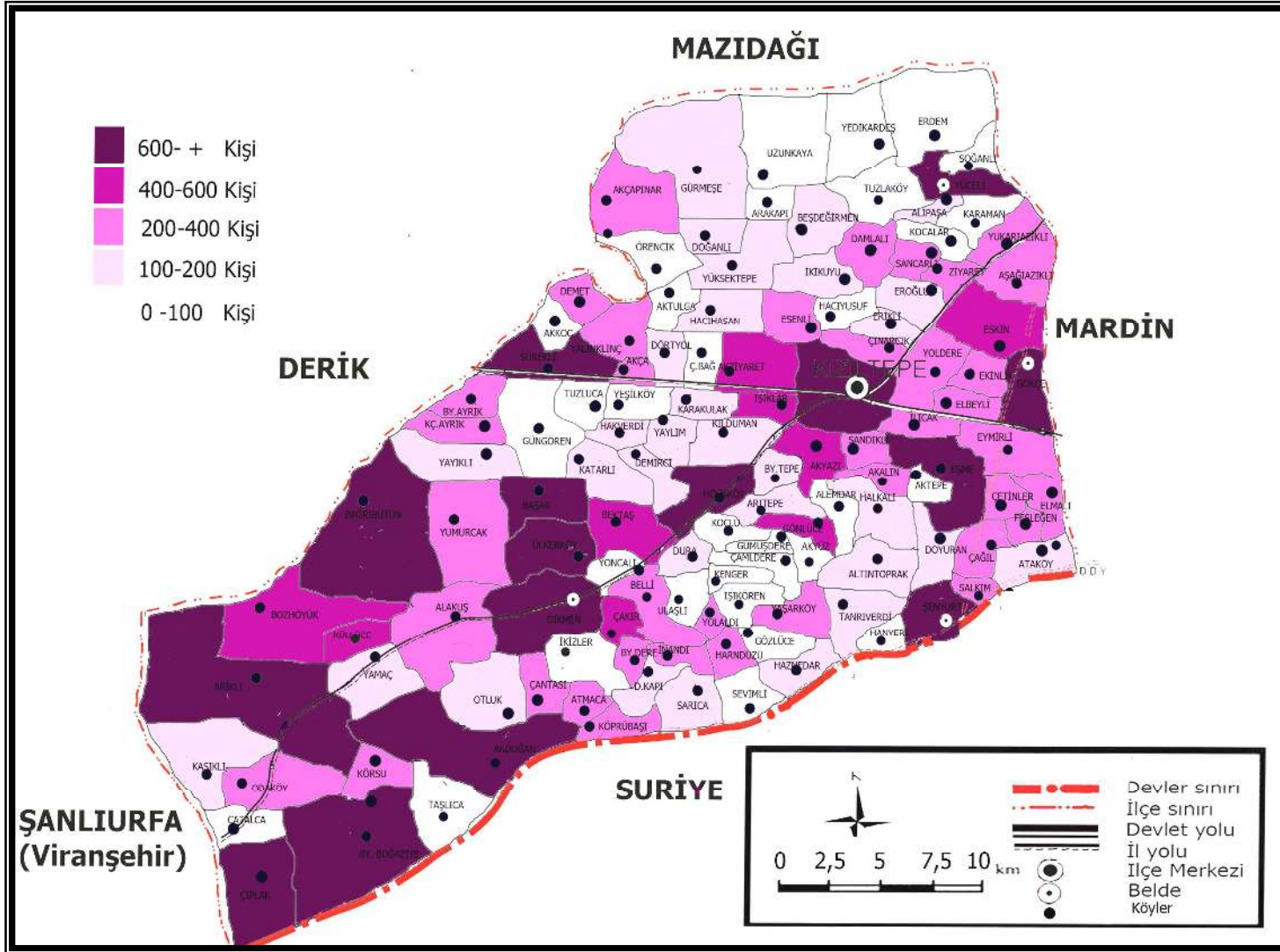
doğrultusunda olması, nüfusun dağılışı üzerinde ve miktarında gözle görülür önemli değişimlere yol açmaktadır. Bu duruma örnek olarak şehir merkezinde (E-24 karayolu) ipek yolu güzergâhında yerleşmelerin daha yoğun olduğu görülür. Köy yerleşmelerinden; Eymirli, Gökçe, Sürekli, Ziyaret, Ilıcak, Işıklar, gibi köy yerleşmelerin nakliyecilikle uğraşmalarının yanında nüfus yoğunluklarının da fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 13: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (1980)

0-100	NÜFUS	101-200	NÜFUS	201-400	NÜFUS	401-600	NÜFUS	601-+	NÜFUS
AKKOÇ	50	AKÇA	140	AKÇAPINAR	262	AKYAZI	425	AKDOĞAN	1056
AKTEPE	60	ALİPAŞA	103	ALAKUŞ	201	AKZİYARET	420	ARIKLI	1781
AKTULGA	70	ALTINTOPRAK	150	A.AZIKLI	351	BEKTAŞ	510	B.BOĞAZI	810
AKYÜZ	90	ARITEPE	192	ATMACA	314	BOZHÖYÜK	550	B.BÜTÜN	930
ALEMDAR	70	ATAKÖY	101	BELLİ	233	ÇAKIR	451	BAŞAK	850
ARAKAPI	40	B.DEĞİRMEN	125	B.AYRIK	252	ESKİN	547	ÇIPLAK	915
AYAZ	90	BÜYÜKTEPE	158	B.DERE	336	GÜNLÜCE	502	DIKMEN	2530
ÇAMLIDERE	41	DEMİRCİ	147	CANTAŞI	347	IŞIKLAR	410	EŞME	1301
ÇATALCA	57	DEMİRKAPI	132	ÇAĞIL	322	KÜPLÜCE	451	GÖKÇE	3488
ÇİTLİBAĞ	89	DOĞANLI	126	ÇETİNLER	224			HOCAKÖY	1201
ERDEM	25	DORA	121	ÇINARCIK	258			SÜREKLİ	2510
GÖZLÜCE	55	DOYURAN	175	DAMLALI	247			ŞENYURT	2167
G.DERE	74	DÖRTYOL	120	DEMET	215			ÜLKER	641
GÜNGÖREN	28	ERİKLİ	158	EKİNLİK	230			YÜCELİ	2324
HACİYUSUF	42	EROĞLU	147	ELBEYLİ	301			MERKEZ	30445
HANYERİ	74	GÜRMEŞE	164	ELMALI	289				
IŞIKÖREN	35	HACİHASAN	154	ESENLİ	214				
İKİZLER	32	HAKVERDİ	130	EYMRİLİ	323				
KARAMAN	47	HALKALI	124	FESLİĞEN	264				
KENGERLİ	52	HAZNEDAR	135	HARMAN	205				
KOCALAR	84	İKİKUYU	146	ILICAK	214				
KOÇLU	67	KARAKULAK	148	İNANDI	285				
ÖRENCİK	91	KAŞIKLI	164	KÖPRÜBAŞI	242				
SEVİMLİ	74	KATARLI	124	KÖRSU	307				
SOĞANLI	55	KILDUMAN	174	K.AYRIK	243				
TAŞLICA	30	OTLUK	124	ODA	203				
TUZLA	25	SARICA	141	SALKIM	203				
TUZLUCA	40	TANRIVERDİ	123	SANCARLI	260				
ULAŞLI	85	YAYIKLI	101	SANDIKLI	301				
UZUNKAYA	41	YAYLIM	147	YALINKILIÇ	247				
Y.KARDEŞ	94	YAMAÇ	180	YAŞAR	251				
YEŞİLKÖY	51			YOLALDI	264				
YONCALI	45			YOLDERE	201				
YÜKSEK TEPE	75								

Kaynak: Arazi Gözlemleri ve D.İ.E Nüfus Sayımları

Harita 4: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (1980)

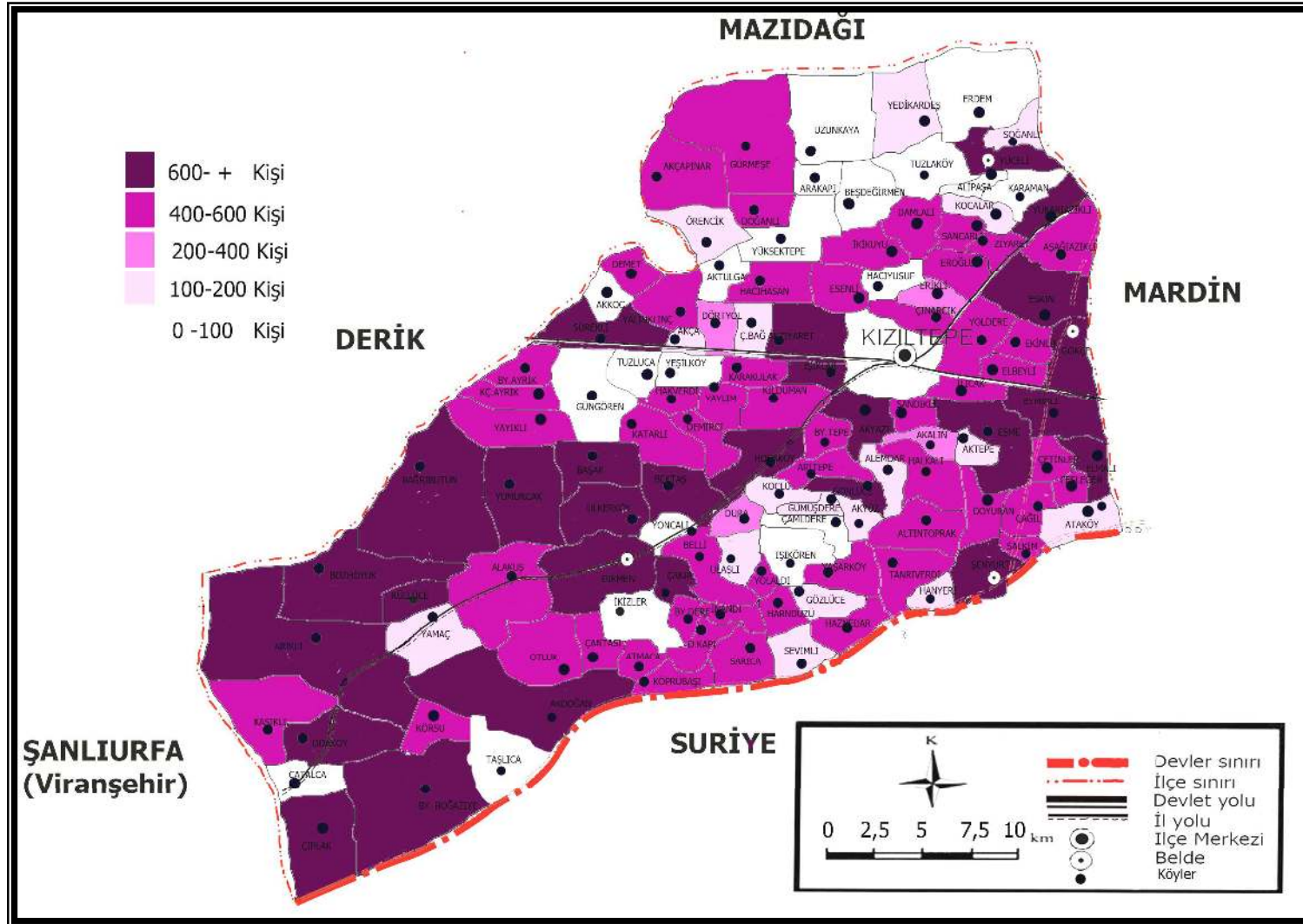

Tablo 14: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (1990)

0-100	NÜFUS	101-200	NÜFUS	201-400	NÜFUS	401-600	NÜFUS	601-+	NÜFUS
AKKOÇ	77	AKÇA	196	AKÇAPINAR	302	AŞAĞIAZIKLI	582	AKDOĞAN	1730
AKTULGA	93	AKTEPE	110	ALAKUŞ	280	ATMACA	402	AKYAZI	740
ALİPAŞA	92	AKYÜZ	120	A.TOPRAK	302	BÜYÜKDERE	550	AKZİYARET	630
ARAKAPI	54	ALEMDAR	153	ARITEPE	300	CANTAŞI	490	ARIKLI	2615
B.DEĞİRMEN	93	ATAKÖY	155	BELLİ	330	ÇAĞIL	442	B.BOĞAZI	1068
ÇAMLIDERE	60	ÇİTLİBAĞ	120	B.AYRIK	340	ÇINARCIK	410	B.BÜTÜN	1230
ÇATALCA	65	GÖZLÜCE	110	B.TEPE	290	DEMET	427	BAŞAK	1014
ERDEM	30	G.DERE	120	ÇETİNLER	350	DOYURAN	482	BEKTAŞ	650
GÜNGÖREN	30	HANYERİ	137	DAMLALI	306	EKİNLİK	512	BOZHÖYÜK	992
HACİYUSUF	50	KOCALAR	186	DEMİRCİ	295	ELBEYLİ	513	ÇAKIR	775
IŞIKÖREN	65	KOÇLU	120	DEMİRKAPI	260	ESENLİ	424	ÇIPLAK	1612
İKİZLER	56	ÖRENCİK	163	DOĞANLI	250	FESLİĞEN	520	DİKMEN	3.594
KARAMAN	53	SEVİMLİ	170	DORA	221	HARMAN	414	ELMALI	653
KENGERLİ	85	SOĞANLI	120	DÖRTYOL	260	ILICA	480	ESKİN	1000
TAŞLICA	65	ULAŞLI	124	ERİKLİ	291	İNANDI	480	EŞME	2506
TUZLA	33	Y.KARDEŞ	161	EROĞLU	294	KÖRSU	472	EYMİRLİ	754
TUZLUCA	85	YAMAÇ	150	GÜRMEŞE	320	SALKIM	401	GÖKÇE	4.158
UZUNKAYA	65	Y.TEPE	145	HACİHASAN	295	SANCARLI	593	GÜNLÜCE	920
YEŞİLKÖY	95			HAKVERDİ	367	SANDIKLI	425	HOCAKÖY	2252
YONCALI	80			HALKALI	220	YAŞAR	445	IŞIKLAR	750
				HAZNEDAR	220	YOLDERE	501	KÜPLÜCE	722
				İKİKUYU	310	ZİYARET	452	ODA	684
				KARAKULAK	280			SÜREKLİ	3185
				KAŞIKLI	310			ŞENYURT	3560
				KATARLI	230			ÜLKER	1058
				KILDUMAN	313			Y.İAZIKLI	620
				KÖPRÜBAŞI	382			YUMRUCUK	737
				K.AYRIK	390			YÜCELİ	3.426
				OTLUK	245			MERKEZ	60134
				TANRIVERDİ	250				
				YALINKILIÇ	366				
				YAYIKLI	201				
				YAYLIM	282				

Kaynak: Arazi Gözlemleri ve D.İ.E. Nüfus Sayımları

Harita 5: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (1990)

Nüfusun dağılımı ve miktarları üzerinde belirleyici faktörlerden biri de şehrsel yerleşmelere yakınlık ve ulaşım imkânlarının kolaylığıdır. Bu durum araştırma sahamızın bazı yerleşmelerinde belirleyici bir faktör olarak rol almıştır. Çünkü bu tür yerleşmelerdeki günlük ihtiyaçların karşılanmasındaki kolaylık bu tip yerleşmelerdeki nüfusun şekillenmesi açısından önemlidir.

1980-1990 yıllarındaki nüfus büyüklüklerine göre gruplamada 0-101 nüfus arası grubu 33'ten 20'ye düşmüştür. 101-200 nüfus grubunda her iki dönemin yerleşim yerlerinin dağılımına baktığımızda 31'den 18'e düşmüş, 0-100 nüfus grubu ve 101-200 nüfus grubunun büyüklüğündeki köylerin sayısında bir azalma olmasının nedeni olarak bu yerleşim yerlerinin nüfus artışına uğradığı veya diğer köylerden göç söylenebilir. 201-400 nüfus grubunda sayısal olarak bir değişme görülmezken yerleşim yeri olarak bazı değişimlerin olduğu görülmektedir. 401-600 ve 600 üstü büyüklüğündeki yerleşimlerin sayısında bir artma görülmektedir. Bu durum bu alanlarda doğal artış nüfus hızının fazla olması ve ekonomik faaliyetlerin artmasına bağlı olarak göçlerin olması ile açıklanabilir.

1990-2007 yılları arasında genel itibariyle tüm gruplarda bir artış gözlenmiştir. Bunun temel sebebi 1990-2007 yılları arasında bölgede 31 adet mezra konumunda olup köy statüsüne geçen ve 1 adet Derik ilçesinden Kızıltepe ilçesine bağlanan olmak üzere toplam 32 adet yerleşim alanının gruplamaya katılmasıdır. 2007 yılında Kızıltepe ilçesinde toplam köy sayısı 154'e çıkmıştır. Ancak bu dönem içerisinde Hanyeri ve Salkım köyleri de Şenyurt ilçesine bağlanmışlardır. Bu durumda 2007 yılı itibariyle araştırma alanımızın toplam köy sayısı 152 olarak son halini almıştır.

2007 yılında 0-100 nüfus grubunda 8 artışla 28, 101-200 nüfus grubunda 11 artışla 29, 201-400 nüfus grubunda 16 artışla 51, 401-600 nüfus grubunda 5 artışla 27'ye yükselmiş olup, 600 ve üstü nüfus grubunda ise 9 yerleşim alanının azalmasıyla 20'ye düşmüştür (Tablo, 15 ve Harita, 6). 600 ve üstü grubunda düşüşün olmasının temel sebebi; tarımsal alanlarda sulamanın gerçekleşmeye başlamasıyla ve güvenlik sorunlarının ortadan kalkması, huzur ortamının baş göstermesiyle büyük yerleşmelerden tarımsal faaliyetlerini sürdürmek için nüfusun küçük çaplı yerleşmelere göç etmesidir.

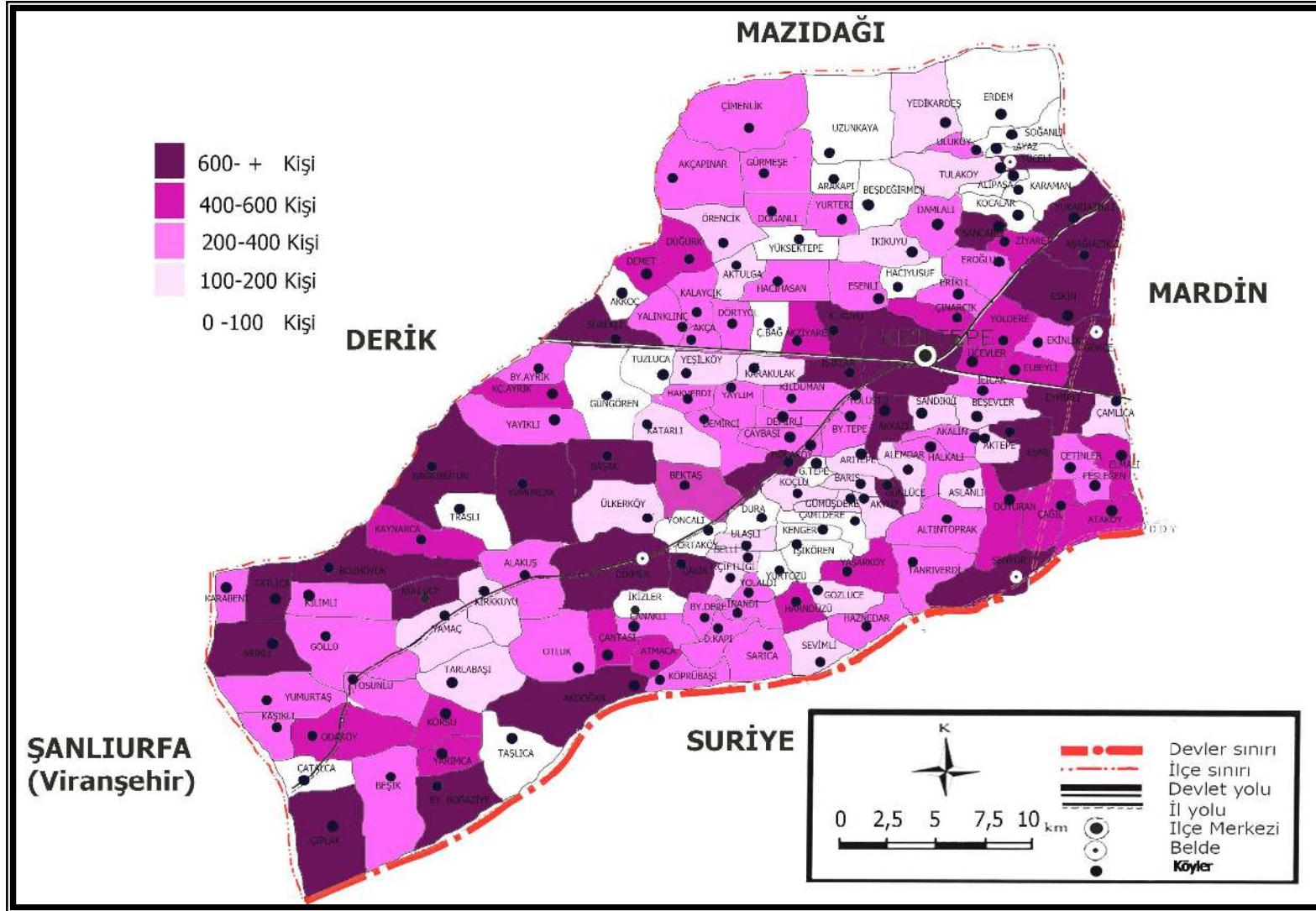
Tablo 15: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (2007)

0-100	NÜFU	101-200	NÜFUS	201-400	NÜFUS	401-600	NÜFUS	601-+	NÜFUS
AKKOÇ	89	AKTEPE	171	AKALIN	329	AKZİYARET	519	AKDOĞAN	992
ALİPAŞA	96	AKTULGA	132	AKÇA	218	ARAKÖY	414	AKYAZI	637
ARAKAPI	14	AKYÜZ	132	A.PINAR	337	ATMACA	435	ARIKLI	2086
AYAZ	87	ALEMDAR	170	ALAKUŞ	324	BEKTAŞ	400	A.AZIKLI	602
B.DEĞİRMEN	64	ARITEPE	147	A.TOPRAK	369	CANTAŞI	501	B.BÜTÜN	1246
ÇAMLIDERE	71	ASLANLI	131	BEŞİK	296	ÇAĞIL	453	BAŞAK	878
ÇATALCA	70	ATAKÖY	162	B.AYRIK	351	ÇINARCIK	431	BOZHÖYÜK	1082
ÇİTLİBAĞ	49	BARİŞ	132	B.DERE	329	DEMET	438	B.BOĞAZI	1168
DORA	69	BELLİ	121	B.TEPE	344	DOYURAN	503	ÇAKIR	615
ERDEM	31	BEŞEVLER	133	ÇANAKLI	277	DÜĞÜRK	432	ÇIPLAK	1717
GÜNEŞTEPE	88	ÇAMLICA	116	ÇAYBAŞI	212	ELBEYLİ	568	DİKMEN	4854
GÜNGÖREN	32	GÖZLÜCE	106	ÇETİNLER	383	ELMALI	440	ESKİN	1073
HACİYUSUF	50	G.DERE	139	ÇİMENLİK	316	HARMAN	427	EŞME	1706
IŞIKÖREN	70	İKİKUYU	185	DAMLALI	331	KAYNARCA	524	EYMİRLİ	791
İKİZLER	29	K.KULAK	182	DEMİRCİ	322	KÖRSU	487	GÖKÇE	6563
KARAMAN	13	KATARLI	136	D.KAPI	288	K.AYRIK	400	GÜNLÜCE	949
KENGERLİ	87	KIRKKUYU	107	DEMİRLER	249	ODA	499	HOCAKÖY	1663
KOCALAR	98	KOÇLU	122	DOĞANLI	269	ÜÇEVLER	424	IŞIKLAR	756
ORTAKÖY	58	KONUMLU	115	DÖRTYOL	296	YARIMCA	550	KARAKUYU	1168
SOĞANLI	61	ÖRENCİK	188	EKİNLİK	331			MERKEZ	127148
TAŞLICA	88	SANDIKLI	126	ERİKLİ	306			KÜPLÜCE	736
TIRAŞLI	11	SEVİMLİ	171	EROĞLU	360			SANCARLI	618
TUZLA	34	TARLABAŞI	103	ESENLİ	240			SÜREKLİ	1959
TUZLUCA	88	T.ÇİFTLİĞİ	143	FESLİĞEN	264			ŞENYURT	2687
UZUNKAYA	68	ULAŞLI	134	GÖLLÜ	367			TATLICA	617
YONCALI	80	ÜLKER	128	GÜRMEŞE	335			Y.AZIKLI	635
YURTÖZÜ	63	YAMAÇ	141	H.HASAN	371			YUMRUCUK	749
Y.TEPE	86	Y.KARDEŞ	165	HAKVERDİ	385			YÜCELİ	2220
		YEŞİLKÖY	103	HALKALI	237				
				HAZNE	225				
				İLİCA	312				
				İNANDI	383				
				KALAYCIK	234				
				KARABENT	268				
				KAŞIKLI	319				
				KILDUMAN	219				
				KİLİMLİ	207				
				K.BAŞI	391				
				OTLUK	249				
				SARICA	310				
				T.VERDİ	254				
				TOSUNLU	244				
				ULUKÖY	204				
				Y.KILIÇ	367				
				YAYIKLI	209				
				YAYLIM	289				
				YOLALDI	379				
				YOLÜSTÜ	233				
				YURDERİ	365				
				YAŞAR	458				
				YOLDERE	508				
				ZİYARET	464				

Kaynak: Arazi Gözlemleri ve D.İ.E. Nüfus Sayımları

Harita 6: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmelerin Nüfus Büyüklüğü (2007)

Mekân ünitesi üstünde yaşayan ve insanların oluşturduğu topluluklar her yerde eşit bir şekilde dağılmamışlardır. Bunun ana nedeni olarak da yeryüzünün kısa mesafelerde değişen doğal ve beşeri özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bunun neticesinde mekândan mekana değişen özelliklere bağlı olarak nüfusta belli ölçütler uygulanarak yoğunluk hesaplamaları yapılmıştır. Yoğunluk: belli bir coğrafi üniteye barınan nüfus sayısının bu ünitenin yüzölçümü değerine oranlaması sonucu elde edilen bir orantı değeridir (DOĞANAY, 1994 a, 202).

Uygulanış metodu bakımından aritmetik, fizyolojik ve tarımsal nüfus yoğunluğu olarak tanımlanan üç farklı nüfus yoğunluk hesaplama metodu vardır. Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım tezimde aritmetik ve fizyolojik nüfus yoğunluklarına yer vermiş bulunmaktayım.

2007 sayımına göre 198672 nüfusun yaşadığı 1416,37 km²'lik yüzölçümlü araştırma alanımızda, km²'ye 140 kişi düşmektedir. Araştırma alanımızın nüfus yoğunluğu 1935 yılından başlayarak 1985 yılına kadar Türkiye ortalamasının altındadır. Ancak 1985 yılından sonra Türkiye ortalamasının üstüne çıkmıştır ve bu tarihten sonra Kızıltepe ilçesinin nüfus yoğunluğu düzenli olarak artmıştır. 1990 yılına kadar araştırma alanımızın yoğunluğu, Mardin ortalamasının altında iken 1990 yılından sonra Mardin ortalamasından daha fazla duruma gelmiştir. 1985 ve 1990 yılları arasında Mardin aritmetik ortalamasında önemli bir düşüş görülmektedir. Bunun temelinde 1990 yılında Mardin iline bağlı birçok ilçenin idari olarak başka çevre illere bağlanmasıdır.

Araştırmamıza konu teşkil eden Kızıltepe ilçesi, kırsal kesimin sahip olduğu nüfus yoğunluğu değeri oldukça düşük seviyelerde kalması, pek çok köyde nüfus miktarının yüz ölçüme göre az olmasından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen genel anlamda değerlendirecek olursak özellikle 1990 yılından sonra Türkiye ortalamasından daha yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Sürekli bir artış gösteren araştırma alanımızın nüfus yoğunluğu il merkezinden ve Türkiye ortalamasından daha hızlı bir artış göstermesinin temelinde, muhakkaktır ki ekonomik anlamda çok verimli tarım alanlarına sahip olması ve ticari anlamda çok elverişli bir coğrafyada kurulmuş olmasıdır.

Kızıltepe ilçesinde nüfus dağılışı ve yoğunluklarının farklılaşmasında, morfolojik birimlerin dolayısıyla yükseltinin önemi oldukça belirgindir. Araştırma alanımızda kuzeye doğru gidildikçe yükselti basamakların artmasıyla ters orantılı olarak nüfus yoğunluğu

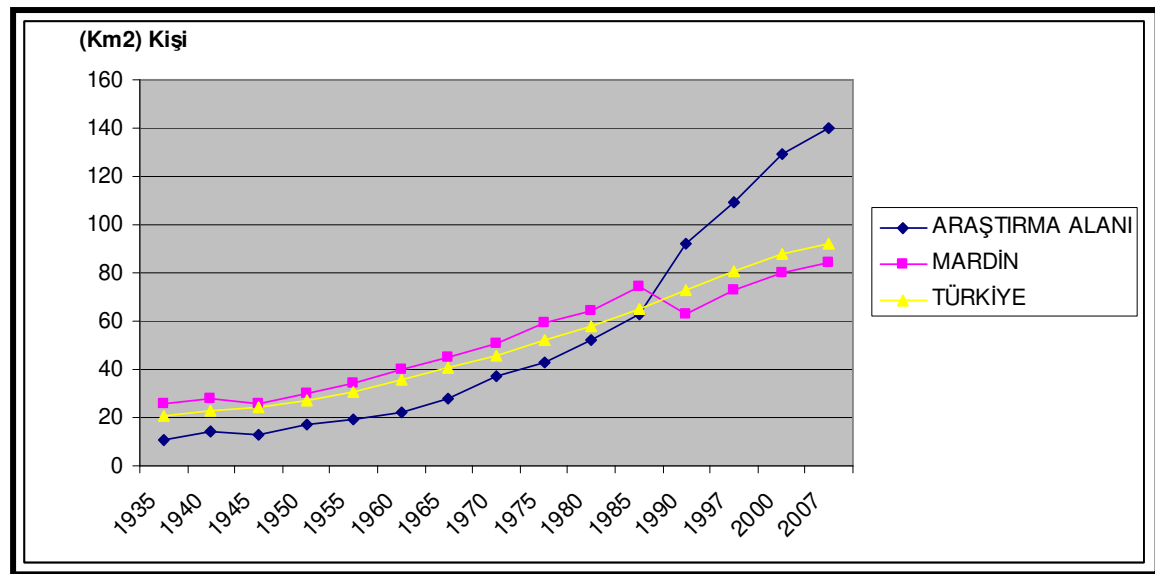
azalmaktadır. Yüksektepe, Düğürk, Gürmeşe, Çimenlik, Erdem, Doğanlı, Uzunkaya, Tuzlaköy, Örencik, Yurteri, İkikuyu ve Damlalı bu duruma en güzel örnektir.

Tablo 16: Kızıltepe, Mardin ve Türkiye'nin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1935-2007)

YILLAR	KIZILTEPE	MARDİN	TÜRKİYE
1935	11	26	21
1940	14	28	23
1945	13	26	24
1950	17	30	27
1955	19	34	31
1960	22	40	36
1965	28	45	41
1970	37	51	46
1975	43	59	52
1980	52	64	58
1985	63	74	65
1990	92	63	73
1997	109	73	81
2000	129	80	88
2007	140	84	92

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları (1935-2007)

Grafik 13: Kızıltepe, Mardin ve Türkiye'nin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1935-2007)

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları (1935-2007)

Yüksek yoğunluklu nüfus miktarların ortaya çıkmasında, bu birimin küçük yüzölçüme sahip olmasının yanında başka faktörler de söz konusudur. Mevcut alanın bünyesinde birden fazla mezra yerleşimine, doğal, beşeri ve tarihi faktörlere dayandırmak mümkündür. Araştırma sahamızda en belirgin faktör olarak tarım alanlarının ve tarımın sulanan alanlarında, öteden beri gelen içme ve kullanama suyu olarak kullanılan kuzeyden başlayarak, ovayı baştanbaşa geçen Zergan çayının çevresi önemli yerleşim yeri olarak seçilmesi, bu alanlarda yoğunluğun artmasını sağlamıştır.

Gerçek manada aritmetik yoğunluğa yaklaşmak ancak en küçük birim bazında bir yoğunluk değerleriyle ulaşılabilir. Araştırma tezimizde en sağlıklı verileri ortaya koymak amacıyla üç döneme ait verilerin yoğunlukları hesaplanarak tablo ve haritalar üzerinde belirtmeye çalışacağız.

1980 yılında 73972 kişinin yaşadığı araştırma alanımızın aritmetik nüfus yoğunluğu 52'dir. Bu dönemin köylere göre aritmetik nüfus yoğunluğuna baktığımızda, ortalama değere göre çok farklı değerlere sahip köyler olduğu görünmektedir.

1980 yılında Büyüktepe, Kaynarca, Bektaş, Elmalı, Işıklar, Çakır, Demirkapı, Günlüce, Akalın, Dikmen, Harmandüzü köyleri ortalamaya eşdeğer bir nüfus yoğunluğuna sahipken, 93 köy ise ortalamanın altındadır. Görüldüğü gibi nüfus yoğunlukları düşük olan köyler, genel itibariyle dağlık alanda ve yüzölçümleri büyük olan köyleridir.

1980 yılında aritmetik nüfus yoğunluğu ortalamanın üstüne çıkan köyler: Başak Fesliğin, Yalınkılıç, Şenyurt, Körsu, Eşme, Sandıklı, Ilıca, Sancarlı, Gökçe, Aktepe, Alipaşa, Yüceli, Hocaköy, Merkez, Akyazı, Çınarcık, Elbeyli, Yolaldı, Sürekli, Aşağıazıklı, Küplüce, İnandı'dır. Ancak bu köyler içinde en dikkat çeken Gökçe, Aktepe, Alipaşa, Yüceli, Hocaköy'dür. Nüfus yoğunluklarının bu derece yüksek olmasının temeli, alan olarak küçük bir yüzölçüme sahip olmalarının yanında önemli bağ-bahçe faaliyetlerin buralarda önemli bir nüfusun barınmasına olanak sağlamasıdır.

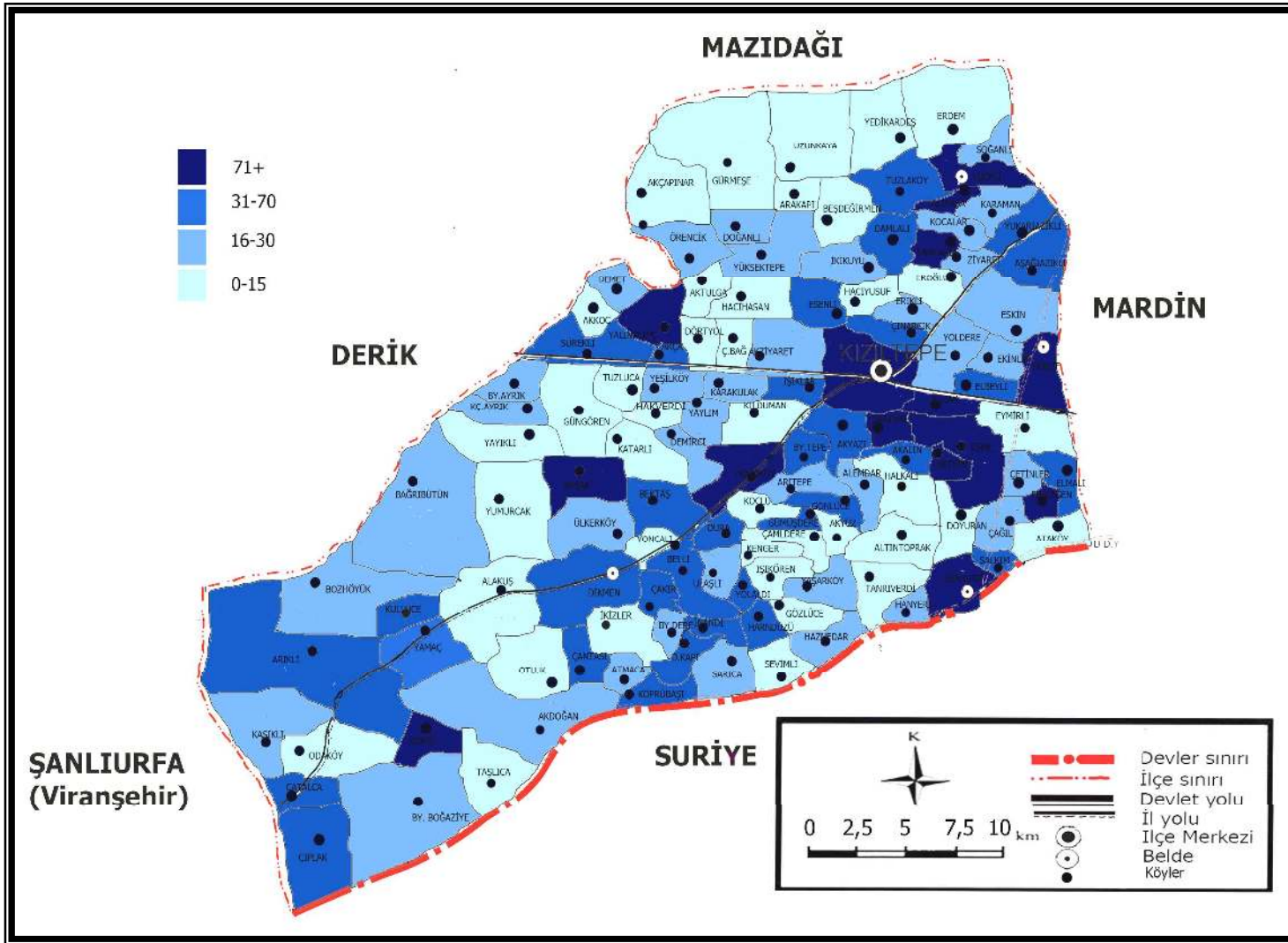
1990 yılında 130639 kişinin yaşadığı araştırma alanımızın aritmetik nüfus yoğunluğu 92'dir. Aritmetik nüfus yoğunluğunun üstünde olan köyler: Hocaköy, Gökçe, Işıklar, Çınarcık, Elbeyli, Akyazı, Küplüce, Yalınkılıç, Elmalı, Koçlu, Demirkapı, Sürekli, Haznedar, Şenyurt, Alipaşa, Körsu, İkikuyu, Eşme, Salkım, Fesliğin, Sancarlı, Aktepe, Yüceli'dir. Aradan geçen 10 yıllık süre içinde nüfus miktarında önemli bir artış olmuş ve ancak alanımızın yüzölçümünde herhangi bir değişim olmadığı için neredeyse tüm köy yerleşmelerinde nüfus yoğunluğunun arttığı gözlenmektedir.

Tablo 17: Kızıltepe İlçesi'nin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1980)

0-15		16-30		31-70		71+	
GÜNGÖREN	1	ARITEPE	16	GÜMÜŞDERE	31	BAŞAK	71
ERDEM	2	B.BOĞAZI	16	ARIKLI	33	FESLİĞEN	74
EROĞLU	2	DEMİRCİ	16	ESENLI	33	YALINKILIÇ	74
UZUNKAYA	2	HANYERİ	16	SALKIM	33	ŞENYURT	76
TAŞLICA	3	ÖRENCİK	16	YUKARIAZIKLI	33	KÖRSU	77
YEDİKARDEŞ	3	ALEMDAR	17	ÇATALCA	34	EŞME	83
ARAKAPI	4	SOĞANLI	17	KÖPRÜBAŞI	34	SANDIKLI	88
GÜRMEŞE	4	YOLDERE	17	DORA	37	ILICA	90
OTLUK	4	ÜLKER	20	DAMLALI	38	SANCARLI	94
HACİYUSUF	5	AKDOĞAN	21	AKÇA	39	GÖKÇE	117
GÖZLÜCE	8	BOZHÖYÜK	21	BELLİ	41	AKTEPE	125
TANRIVERDİ	8	İKİKUYU	21	CANTAŞI	42	ALİPAŞA	147
A.TOPRAK	9	KARAMAN	21	ÇIPLAK	42	YÜCELİ	149
ATAKÖY	9	YÜKSEKTEPE	21	BÜYÜKTEPE	47	HOCAKÖY	230
KATARLI	9	KARAKULAK	22	KAYNARCA	47	MERKEZ	8902
ALAKUŞ	10	KAŞIKLI	22	BEKTAŞ	48		
EYMİRLİ	10	ATMACA	23	ELMALI	48		
KILDUMAN	10	KÜÇÜKAYRIK	23	IŞIKLAR	51		
ODA	10	SARICA	23	ÇAKIR	52		
SEVİMLİ	10	BÜYÜKDERE	24	HARMANDÜZÜ	53		
YONCALI	10	DOĞANLI	24	GÜNLÜCE	54		
DOYURAN	11	ERİKLİ	24	AKALIN	55		
IŞIKÖREN	11	ESKİN	24	DİKMEN	57		
TUZLUCA	11	KOCALAR	25	DEMİRKAPI	58		
YAYIKLI	11	YAŞAR	25	AKYAZI	59		
YUMRUCAK	11	YEŞİLKÖY	25	ÇINARCIK	60		
AKÇAPINAR	12	AKZİYARET	26	ELBEYLİ	60		
HAKVERDİ	12	HAZNEDAR	26	YOLALDI	62		
AKYÜZ	13	ZİYARET	26	SÜREKLİ	63		
BEŞDEĞİRMEN	13	ÇETİNLER	27	AŞAĞIAZIKLI	65		
DÖRTYOL	13	DEMET	27	KÜPLÜCE	65		
KOÇLU	13	EKİNLİK	27	İNANDI	69		
AKTULGA	14	ULAŞLI	28				
İKİZLER	14	BAĞRIBÜTÜN	29				
KENGERLİ	14	BÜYÜKAYRIK	29				
AKKOÇ	15	ÇAĞIL	30				
ÇAMLIDERE	15						
HACİHASAN	15						
HALKALI	15						

Kaynak: Arazi Gözlemleri ve D.İ.E. Nüfus Sayımları (1980)

Harita 7: Kızıltepe İlçesi'nin aritmetik Nüfus Dağılışı (1980)

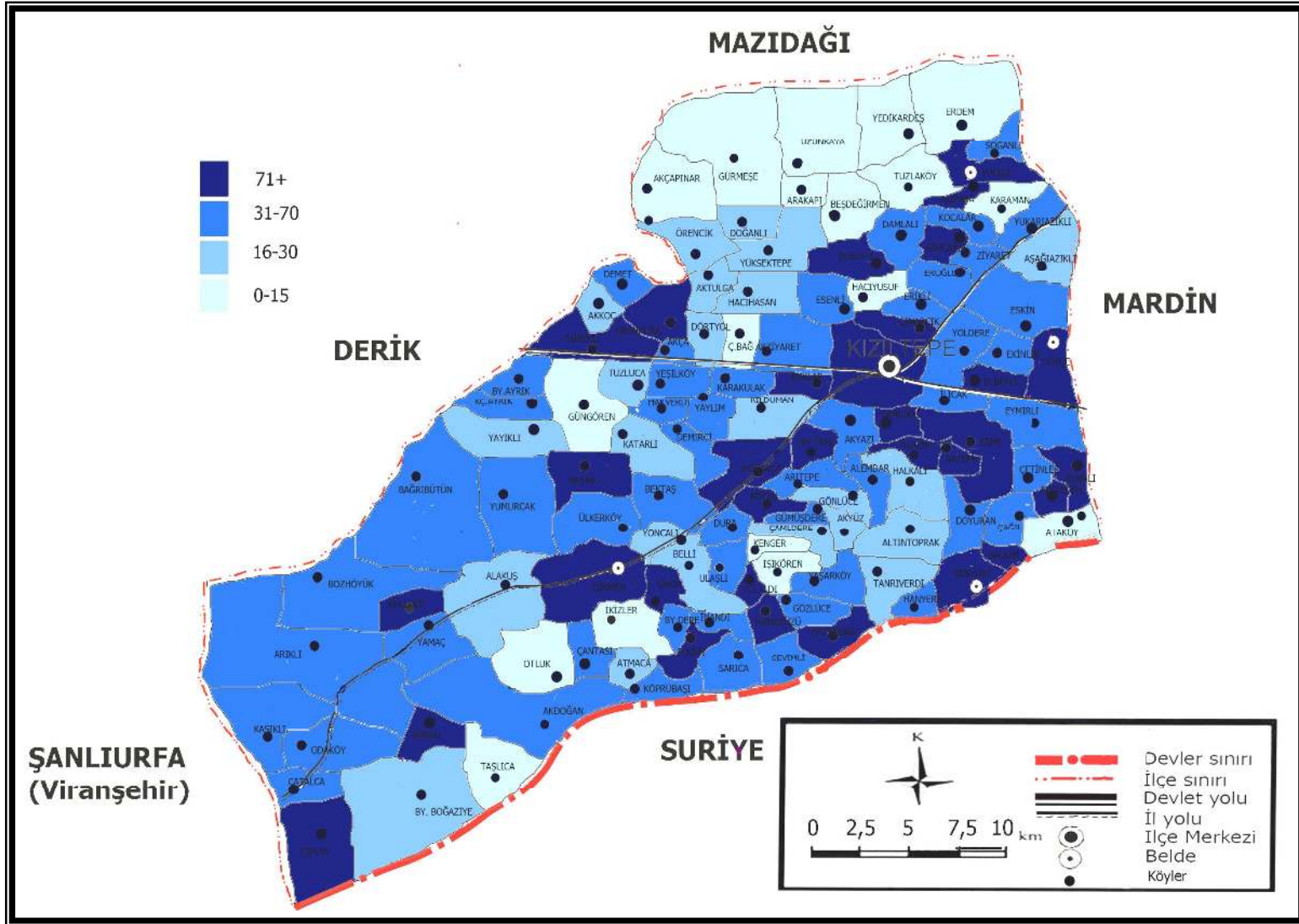
Tablo 18: Kızıltepe İlçesi'nin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (1990)

0-15		16-30		31-70		71+	
ERDEM	1	GÖZLÜCE	16	ARITEPE	31	AKALIN	71
GÜNGÖREN	1	AKYÜZ	17	DOYURAN	31	SANDIKLI	71
UZUNKAYA	3	YONCALI	18	DEMİRCİ	32	ÇIPLAK	74
KAYNARCA	5	AKTULGA	19	ÜLKER	34	DİKMEN	78
ARAKAPI	6	A.TOPRAK	19	AKDOĞAN	35	HARMANDÜZÜ	81
GÜRMEŞE	6	KILDUMAN	19	HANYERİ	35	BAŞAK	84
HACİYUSUF	6	AKKOÇ	20	ODA	35	YOLALDI	84
TUZLA	6	KATARLI	20	HAKVERDİ	36	BÜYÜKTEPE	87
YEDİKARDEŞ	6	B.BOĞAZI	22	KÜÇÜKAYRIK	36	ÇAKIR	89
KARAMAN	7	ÇAMLIDERE	22	ALEMDAR	37	ÇINARCIK	96
BEŞDEĞİRMEN	9	YAYIKLI	23	SOĞANLI	37	ELBEYLİ	102
OTLUK	9	TUZLUCA	24	BOZHÖYÜK	38	AKYAZI	103
TAŞLICA	12	AŞAĞIAZIKLI	25	ÇATALCA	38	KÜPLÜCE	105
AKÇAPINAR	14	TANRIVERDİ	25	ESKİN	38	YALINKILIÇ	109
ATAKÖY	14	ALAKUŞ	26	AKZİYARET	39	ELMALI	110
ÇİTLİBAĞ	15	BELLİ	26	BAĞRIBÜTÜN	39	KOÇLU	115
KENGERLİ	15	HALKALI	26	BÜYÜKAYRIK	39	DEMİRKAPI	116
		DOĞANLI	27	SEVİMLİ	40	SÜREKLİ	125
		YÜKSEKTEPE	28	ÇAĞIL	41	HAZNEDAR	127
		DÖRTYOL	29	ULAŞLI	41	ŞENYURT	130
		HACİHASAN	29	ÇETİNLER	42	ALİPAŞA	131
		ÖRENCİK	29	KÖPRÜBAŞI	43	KÖRSU	131
				SARICA	43	İKİKUYU	139
				YOLDERE	43	EŞME	144
				ERİKLİ	44	SALKIM	145
				YAŞAR	45	FESLİĞEN	146
				KARAKULAK	46	SANCARLI	173
				ZİYARET	46	AKTEPE	196
				DAMLALI	47	YÜCELİ	207
				YEŞİLKÖY	47	IŞIKLAR	250
				ARIKLI	48	GÖKÇE	326
				GÜMÜŞDERE	50	HOCAKÖY	383
				AKÇA	51	MERKEZ	1981
				EYMİRLİ	52		
				DEMET	53		
				KONUKLU	54		
				İNANDI	55		
				EROĞLU	56		
				GÜNLÜCE	56		
				KOCALAR	56		
				YAYLIM	56		
				BÜYÜKDERE	57		
				CANTAŞI	59		
				ILICA	59		
				BEKTAŞ	61		
				EKİNLİK	61		
				KAŞIKLI	63		
				ESENLİ	66		
				YUKARIAZIKLI	66		
				DORA	68		

Kaynak: Arazi Gözlemleri ve D.İ.E. Nüfus Sayımları (1990)

Harita 8: Kızıltepe İlçesi'nin Aritmetik Nüfus Dağılışı (1990)

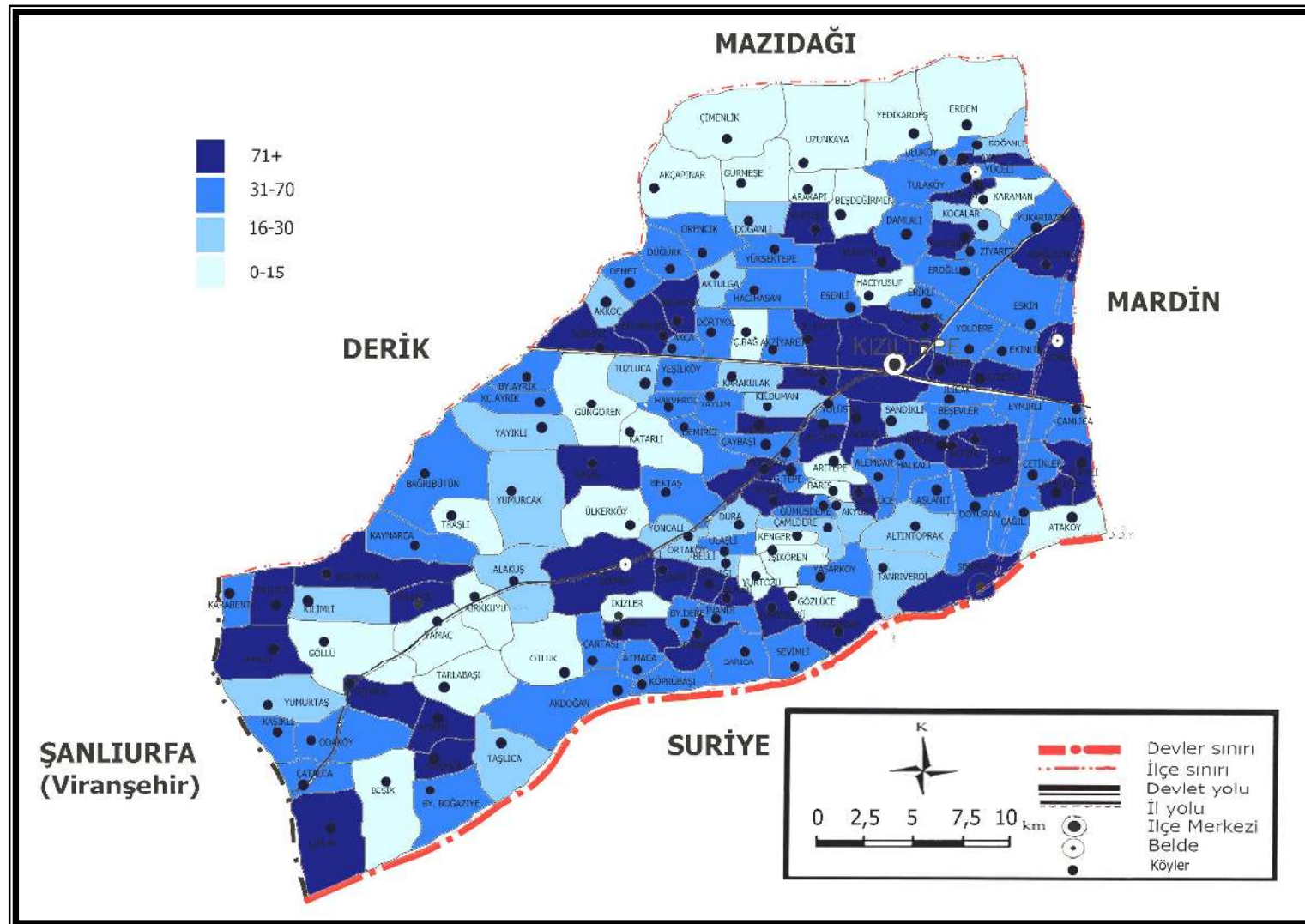

Tablo 19: Kızıltepe İlçesi'nin Aritmetik Nüfus Yoğunluğu (2007)

0-15		16-30		31-70		71+	
ARAKAPI	1	TAŞLICA	16	AKDOĞAN	31	AYAZ	72
ERDEM	1	YUMURTAŞ	16	ATMACA	31	BOZHÖYÜK	72
GÜNGÖREN	1	KİLİMLİ	18	DOYURAN	32	BAŞAK	73
KARAMAN	1	YONCALI	18	DÖRTYOL	33	ELMALI	74
UZUNKAYA	3	AKYÜZ	19	BÜYÜKDERE	34	FESLİĞEN	74
ÜLKER	5	SOĞANLI	19	KONUKLU	34	AKALIN	76
BEŞDEĞİRMEN	6	BELLİ	21	ÖRENCİK	34	KALAYCIK	76
ÇİTLİBAĞ	6	DORA	21	DEMİRCİ	35	ÇIPLAK	79
HACİYUSUF	6	SANDIKLI	21	DÜĞÜRK	35	HARMANDÜZÜ	83
İKİZLER	7	AKKOÇ	23	TUZLA	35	İKİKUYU	83
TARLABAŞI	7	A.TOPRAK	23	ULAŞLI	35	SÜREKLİ	87
YEDİKARDEŞ	7	YAYIKLI	24	BEKTAŞ	37	AKYAZI	89
İŞİKÖREN	10	TUZLUCA	25	ESENLİ	37	YOLALDI	89
OTLUK	10	ÇAMLIDERE	26	HACİHASAN	37	TİMURÇİFTLİĞİ	90
ÇİMENLİK	11	TANRIVERDİ	26	HAKVERDİ	37	DEMİRLER	94
GÖLLÜ	11	AKTULGA	27	KÜÇÜKAYRIK	37	ŞENYURT	95
YAMAÇ	11	KILDUMAN	27	ILICA	38	ÇINARCIK	101
KIRKKUYU	12	ORTAKÖY	27	EKİNLİK	39	BÜYÜKTEPE	104
BEŞİK	13	DOĞANLI	29	BÜYÜKAYRIK	40	KÜPLÜCE	107
YURTÖZÜ	13	KOCALAR	29	HALKALI	40	YURDERİ	108
BARIŞ	14	YUMRUCAK	29	SEVİMLİ	40	ÇAKIR	109
KATARLI	14	ALAKUŞ	30	ALEMDAR	41	AŞAĞIAZIKLI	111
TIRAŞLI(KAYACIK)	14	KARAKULAK	30	ÇATALCA	41	YALINKILIÇ	111
AKÇAPINAR	15			ESKİN	41	ELBEYLİ	113
ARITEPE	15			KARABENT	41	EŞME	114
ATAKÖY	15			ÇAĞIL	42	KOÇLU	117
GÖZLÜCE	15			YOLÜSTÜ	43	DEMİRKAPI	128
GÜRMEŞE	15			İNANDI	44	HAZNEDAR	130
KENGERLİ	15			GÜNEŞTEPE	45	GÜNLÜCE	131
				B.BOĞAZI	46	DİKMEN	132
				ÇETİNLER	46	KÖRSU	135
				ERİKLİ	47	ALİPAŞA	137
				ODA	47	ARIKLI	161
				YAŞAR	47	SANCARLI	181
				ZİYARET	47	ÜÇEVLER	184
				ULUKÖY	48	TOSUNLU	203
				DAMLALI	51	KARAKUYU	214
				YEŞİLKÖY	51	YARIMCA	220
				BAĞRIBÜTÜN	52	ÇANAKLI	228
				SARICA	52	İŞIKLAR	252
				ÇAMLICA	53	AKTEPE	305
				BEŞEVLER	54	GÖKÇE	313
				ARAKÖY	55	HOCAKÖY	701
				ASLANLI	55	TATLICA	701
				DEMET	55	MERKEZ	4189
				KÖPRÜBAŞI	55		
				YOLDERE	55		
				AKÇA	57		
				GÜMÜŞDERE	58		
				YAYLIM	58		
				CANTAŞI	60		
				ÇAYBAŞI	60		
				KAYNARCA	61		
				AKZİYARET	62		
				EYMİRLİ	65		
				KAŞIKLI	65		
				YUKARIAZIKLI	68		
				EROĞLU	69		
				YÜKSEKTEPE	69		
				YÜCELİ	69		

Kaynak: Arazi Gözlemleri ve D.İ.E. Nüfus Sayımları (2007)

Harita 9: Kızıltepe İlçesi'nin Aritmetik Nüfus Dağılışı (2007)

2007 yılında nüfus miktarında önemli bir artış olmuştur. 1990 yılında 130639 olan nüfus miktarı 2007 yılında 68033 kişilik bir artışla 198672 kişiye çıkmıştır. Nüfus yoğunluğu 140 kişi olduğu bu dönemde tüm yerleşim birimlerin önemli nüfus yoğunluğu artışı olduğu görülmektedir. Şehir merkezlerine ve beldelere yakın olan yerleşim birimlerinde nüfus yoğunluğunun arttığı görülürken, alanımızın kuzey kesimlerindeki dağlık alanda ise nüfus yoğunluğu artışından söz edilememektedir.

2000’li yıllardan sonra ve daha öncede değindiğimiz gibi çok verimli ve geniş bir tarım alanına sahip olan araştırma sahamız, sulamanın yaygınlaşması, zaman içinde artan nüfus ile birlikte önemli bir yoğunluk dercesine ulaşmıştır. Bölgede nüfus yoğunluğunun artmasındaki diğer önemli bir sebep de güvenlik anlamda daha önceden yaşanan sorunların ortadan kalkması, araştırma sahamızdan dışarıya giden göçlerin azalmasını sağlamıştır.

Yukarıda belirli yıllarda tek tek köy bazında ele aldığımız aritmetik nüfus yoğunluğu değerlerinin seyrini, genel bir değerlendirmeye tabi tutarsak; Kızıltepe ilçesinin özellikle şehir merkezi çevresi ve güneydoğu yarısında yer alan ve nispeten küçük yüzölçümlü köyler, sahip oldukları verimli tarım alanları ve diğer elverişli şartlara bağlı olarak, tüm yıllarda araştırma alanı ortalamalarına göre yüksek yoğunluklar göstermektedirler.

Nüfus yoğunluklarının genel seyrine baktığımızda 0-15 ve 16-30 guruplarındaki yoğunluğun 1980 yılında en fazla seviyeyi gösterdiğini; 31-70 ve 71 üzeri gruplarda ise en fazla yoğunluğun 2007 yılına ait yoğunluk değerleri olduğu görülmektedir.

Fizyolojik nüfus yoğunluğu hesaplanırken; ‘ekilebilir veya ekilen toprakların yüzölçümü tutarı, bölgenin nüfusuna oranlanarak hesaplanır. Fizyolojik nüfus yoğunluğu hesaplanırken çayır ve otlak arazisi ile bağ ve bahçe tarım arazileri yüzölçümü de göz önünde tutularak yapılmasının kırsal kesimdeki yoğunlukları belirtmek açısından daha isabetli sonuçlar vereceği düşüncesindedir (DOĞANAY, 1994 a, 207). Araştırma sahasındaki yerleşmelerin fizyolojik nüfus yoğunluklarını hesaplarken çayır ve otlaklar dâhil edilmemiştir.

Aritmetik nüfus yoğunluğu hesaplamasında nüfusun araziye eşit bir şekilde dağıldığı varsayıldığından, nüfus ile kırsal kesim için hayati önem arz eden arazi arasındaki dengeyi yansıtmada yetersiz kalmaktadır. Çünkü bu yoğunluk ifadesinde, tarımsal bakımdan elverişsiz boş araziler de nüfusun dağılmış olduğu gibi yanıltıcı bir durum söz konusudur. Bu nedenle aritmetik nüfus yoğunluğu, nüfusun dağılışı ve

yoğunlaşması bakımından, ancak global bir değer ifade etmektedir. Bu sakıncalı ve eksik durumu nispeten ortadan kaldırmak amacıyla nüfusun beslenmesi fikrinden hareketle, toplam nüfusun toplam tarım alanlarına oranlanmasıyla elde edilen *fizyolojik nüfus yoğunluğu* kullanılmaktadır (HAYLİ, 1995, 99).

Araştırma alanımızın toplam tarım arazi yüzölçümü: 1319,25 Km²'dir 1980 nüfusu 73972 kişi olduğundan fizyolojik nüfus yoğunluğu değeri Km²'ye 56 kişidir. 1990 yılı fizyolojik nüfus yoğunluğu Km²'ye 99, 2007 yılı fizyolojik nüfus yoğunluğu Km²'ye 151 kişidir. Her üç yılın da fizyolojik nüfus yoğunluğuna baktığımızda Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir.

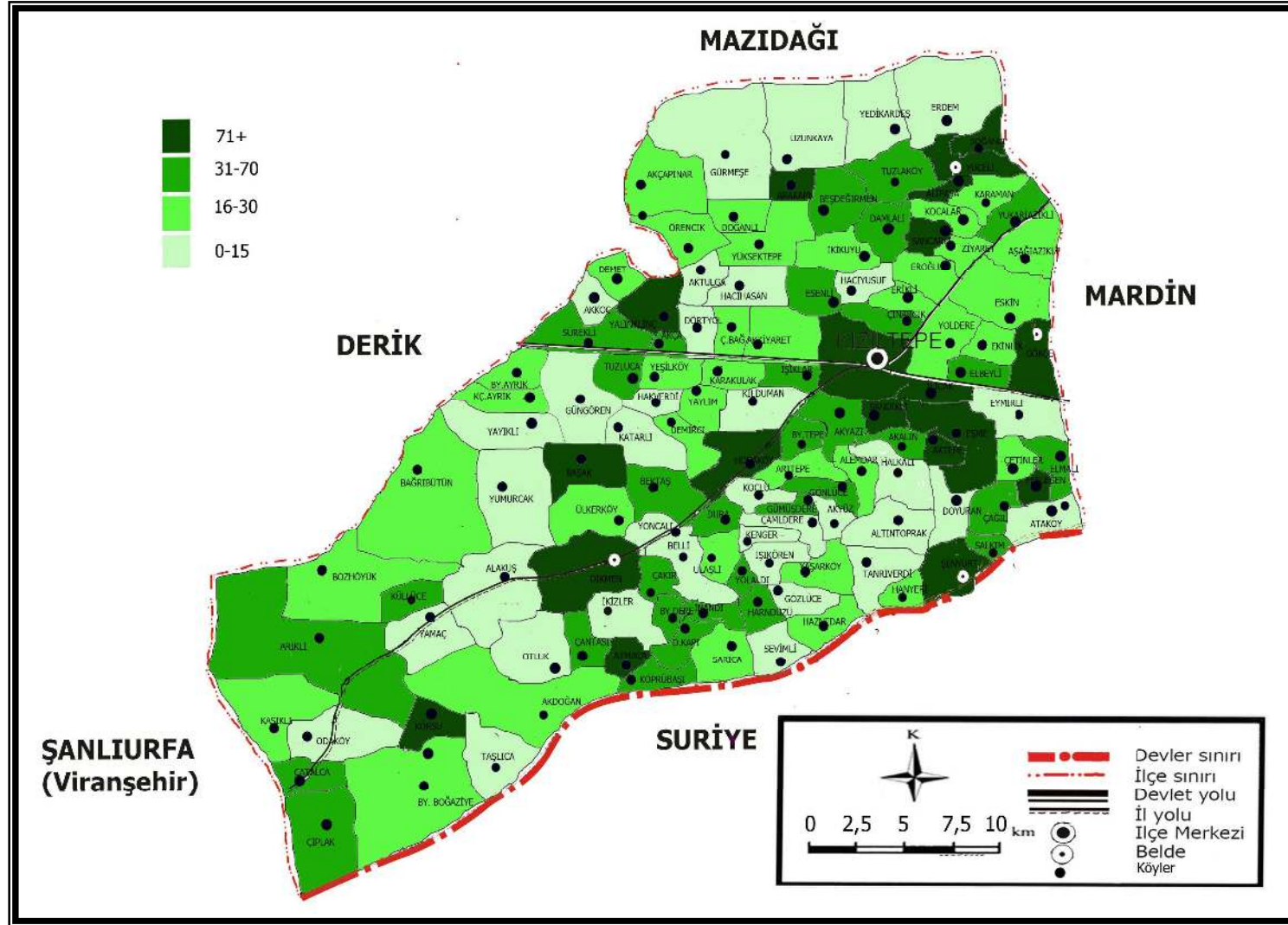
Kızıltepe ilçesinde köylerin doğal özellikleri ile tarım alanları arasındaki ilişkileri göz önüne alınarak kurulan fizyolojik nüfus yoğunluğu, bize birbirinden farklı yoğunluk değerlerine sahip köy grupları oluşturmamıza yardımcı olmuştur. Bu yoğunluk grupları 0-15, 16-30, 31-70, 71 üzeri olmak üzere toplam dört farklı gruptan oluşur.

Tablo 20: Kızıltepe İlçesi'nin Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (1980)

0-15		16-30		31-70		71+	
GÜNGÖREN	1	ARITEPE	16	ÇAĞIL	30	BAŞAK	71
ERDEM	2	DEMİRCİ	16	YUKARIAZIKLI	30	FESLİĞEN	74
YAMAÇ	2	HANYERİ	16	GÜMÜŞDERE	31	YALINKILIÇ	74
TAŞLICA	3	ÖRENCİK	16	ESENLİ	33	KÖRSU	77
UZUNKAYA	3	ALEMDAR	17	SALKIM	33	EŞME	83
GÜRMEŞE	4	YOLDERE	17	ARIKLI	34	ATMACA	86
OTLUK	4	ÇİTLİBAĞ	18	BÜYÜKDERE	34	SANDIKLI	88
YEDİKARDEŞ	4	A.PINAR	20	ÇATALCA	34	ILICA	90
HACİYUSUF	5	B.BOĞAZI	20	KÖPRÜBAŞI	34	SANCARLI	94
YONCALI	5	B.HÖYÜK	21	B.DEĞİRMEN	35	ŞENYURT	100
GÖZLÜCE	8	İKİKUYU	21	DORA	37	DİKMEN	111
TANRIVERDİ	8	KARAMAN	21	TUZLA	41	AKTEPE	125
ALAKUŞ	9	ÜLKER	21	ÇIPLAK	42	ARAKAPI	181
ATAKÖY	9	AKDOĞAN	22	TUZLUCA	42	YÜCELİ	192
KATARLI	9	A.AZIKLI	22	BEKTAŞ	44	GÖKÇE	199
EYMİRLİ	10	KARAKULAK	22	BÜYÜKTEPE	47	ALİPAŞA	206
KILDUMAN	10	KAŞIKLI	22	KAYNARCA	47	HOCAKÖY	230
ODA	10	KÜÇÜKAYRIK	23	ELMALI	48	SOĞANLI	275
SEVİMLİ	10	SARICA	23	DAMLALI	49	MERKEZ	1101
A.TOPRAK	11	DOĞANLI	24	IŞIKLAR	51		
DOYURAN	11	ERİKLİ	24	ÇAKIR	52		
IŞIKÖREN	11	ESKİN	24	HARMANDÜZÜ	53		
YAYIKLI	11	YÜKSEKTEPE	24	GÜNLÜCE	54		
YUMRUCAK	11	KOCALAR	25	AKALIN	55		
HAKVERDİ	12	YAŞAR	25	DEMİRKAPI	58		
AKYÜZ	13	YEŞİLKÖY	25	AKYAZI	59		
DÖRTYOL	13	AKZİYARET	26	ÇINARCIK	60		
KOÇLU	13	HAZNEDAR	26	ELBEYLİ	60		
AKTULGA	14	ZİYARET	26	YOLALDI	62		
KENGERLİ	14	ÇETİNLER	27	KÜPLÜCE	65		
AKKOÇ	15	DEMET	27	CANTAŞI	66		
BELLİ	15	EKİNLİK	27	İNANDI	69		
ÇAMLIDERE	15	B.BÜTÜN	28	SÜREKLİ	69		
HACİHASAN	15	EROĞLU	28				
HALKALI	15	BÜYÜKAYRIK	29				

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları

Harita 10: Kızıltepe İlçesi'nin Fizyolojik Nüfus Dağılışı (1980)

1980 yılı itibariyle araştırma sahamızda 122 yerleşme mevcuttur. 35 tane 0-15, 35 tane 16-30, 33 tane 31-70 ve 19 tane 71 ve üzeri fizyolojik nüfus yoğunluğuna sahip yerleşme mevcuttur. Fizyolojik Nüfus yoğunluğun çok düşük olan Güngören, Erdem, Yamaç, Taşlıca, Uzunkaya, Gürmeşe, Otluk, Hacıhasan, Hacıyusuf, Aktulga, İkizler, Yedikardeş köyleri nüfus miktarları 100 ile 20 kişi arasında değişmektedir. Nüfus miktarının bu kadar az olması doğal olarak fizyolojik düşüklüğe neden olmuştur.

Başak, Fesliğin, Yalınkılıç, Körsu, Eşme, Atmaca, Soğanlı, Ilıcak, Sancarlı, Şenyurt, Dikmen, Aktepe, Arakap, Yüceli, Gökçe, Alipaşa, Hocaköy, Sandıklı gibi köyler en yüksek fizyolojik nüfusa sahip olan köylerdir. (Tablo, 20) Bunun sebebi ise bu bölgelerde nüfusun kalabalık olması ve kimi köylerin tarım alanlarının az olmasıdır. Ataköy, Işıkören, Yayıklı, Yumrucak, Akyüz, Hakverdi, Çamlıdere, Dört Yol, Engerli, Akkoç, Belli, Koçlu gibi köylerin fizyolojik nüfus yoğunluğunun düşük olmasının sebebi ise tarım alanlarının fazla olmasıdır.

1990 yılında 14 tane 0-15, 28 tane 16-30, 45 tane 31-70 ve 35 tane 71 ve üzeri fizyolojik nüfus yoğunluğuna sahip yerleşme mevcuttur. 1990 yılına gelindiğinde 0-15 gurubunda önemli bir azalma söz konusudur. Bu durumun temeli; geçen yıllar içinde araştırma sahamızın nüfus bakımından önemli bir artış göstererek özellikle de ova kesiminde bulunan köylerde nüfus artışının fazla olmasıdır. Bu durum bölgenin fizyolojik yoğunluğunun artmasına neden olmuştur. Geçen 10 sene zarfında Güngören, Erdem, Uzunkaya, Elmalı, Hacıyusuf, Kaynarca, Taşlıca, Yamaç, Yedikardeş, Gürmeşe, Otluk, gibi köylerin fizyolojik nüfus yoğunluğunda bir artışının gözlenmemesi topoğrafik yapının arızalı olması veya yükseltinin fazla olması ve burada tarım alanlarının yetersizliğine bağlanabilir. Bu durum fizyolojik nüfus yoğunluğunu artırması gerekmektedir. Ancak alanımızın nüfus bakımından seyrek olması fizyolojik yoğunluğun düşük olmasına neden olmuştur. Ayrıca ilçe genelinde fizyolojik nüfus değerlerinde bu saydığımız köylerde artışının olmaması ekonomik ve güvenlik sorunlarıyla açıklanabilir.

2007 yılında 25 tane 0-15, 26 tane 16-30, 54 tane 31-70 ve 52 tane 71 ve üzeri fizyolojik nüfus yoğunluğuna sahip yerleşme mevcuttur. Daha önce de belirttiğimiz gibi 1990 yılından farklı olarak birçok mezranın köy statüsüne yükseltildiğini görmekteyiz. 1990 öncesi yerleşim merkezlerinin sayısı 122 iken 2007 yılına gelindiğinde bu sayı 157'ye çıkmıştır. Araştırma alanımıza Derik ilçesine bağlı olan ve 2008 yılında ilçemize bağlanan Dügürk köyü azda olsa toplam fizyolojik nüfus yoğunluğunu etkilediğini belirtmekte fayda vardır.

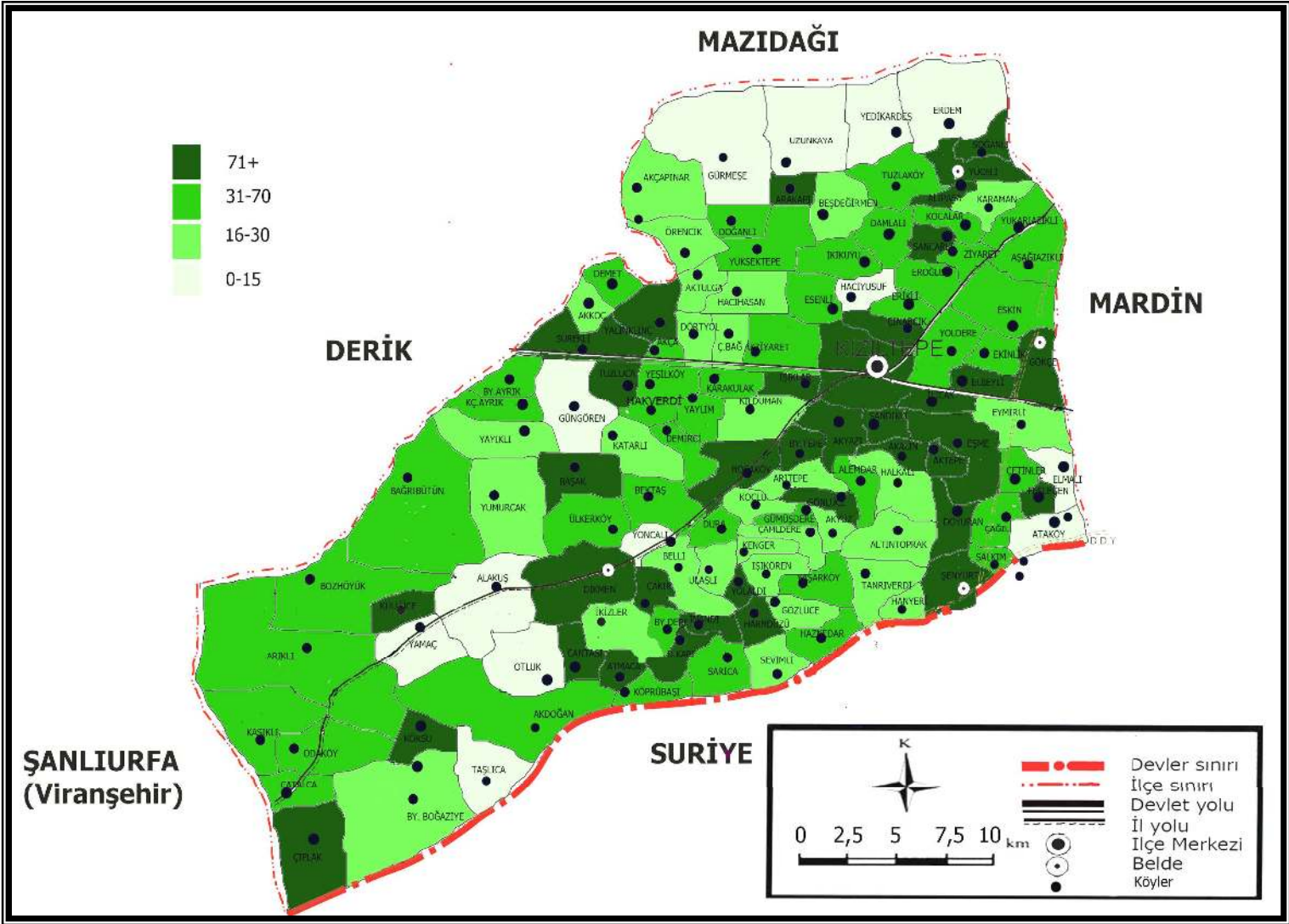
Tablo 21: Kızıltepe İlçesi'nin Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (1990)

0-15		16-30		31-70		71+	
GÜNGÖREN	1	GÖZLÜCE	16	DOYURAN	31	AKALIN	71
ERDEM	3	KILDUMAN	16	YÜKSEKTEPE	31	ÇIPLAK	74
UZUNKAYA	4	TANRIVERDİ	16	DEMİRCİ	32	YALINKILIÇ	78
ELMALI	5	AKYÜZ	17	ODA	35	BAŞAK	84
HACİYUSUF	6	KATARLI	18	AKDOĞAN	36	YOLALDI	84
KAYNARCA	6	AKTULGA	19	HAKVERDİ	36	BÜYÜKTEPE	87
TAŞLICA	6	AKKOÇ	20	KÜÇÜKAYRIK	36	ÇAKIR	89
YAMAÇ	6	BELLİ	21	ÜLKER	36	TUZLUCA	89
YEDİKARDEŞ	8	IŞIKÖREN	21	ALEMDAR	37	CANTAŞI	93
GÜRMEŞE	9	ÇAMLIDERE	22	A.AZIKLI	37	IŞIKLAR	93
OTLUK	9	A.PINAR	23	B.İBÜTÜN	37	ÇINARCIK	96
YONCALI	9	A.TOPRAK	23	B.HÖYÜK	38	GÜNLÜCE	99
ALAKUŞ	12	YAYIKLI	23	ÇATALCA	38	KÖRSU	100
ATAKÖY	14	YUMRUCAK	23	BÜYÜKAYRIK	39	ELBEYLİ	102
		EYMİRLİ	24	AKZİYARET	40	AKYAZI	103
		KARAMAN	24	ÇAĞIL	41	KÜPLÜCE	105
		KENGERLİ	24	ÇETİNLER	42	HARMANDÜZÜ	107
		KOÇLU	24	KAŞIKLI	42	SÜREKLİ	109
		SEVİMLİ	24	HAZNEDAR	43	ATMACA	111
		ARITEPE	25	KARAKULAK	43	DEMİRKAPI	116
		ÇİTLİBAĞ	25	YOLDERE	43	İNANDI	116
		B.DEĞİRMEN	26	ERİKLİ	44	SANDIKLI	124
		HALKALI	26	İKİKUYU	44	FESLİĞEN	146
		B.BOĞAZI	27	ESKİN	45	DİKMEN	152
		DÖRTYOL	29	YAŞAR	45	EŞME	160
		HACİHASAN	29	ZİYARET	46	ŞENYURT	171
		ÖRENCİK	29	DOĞANLI	47	ALİPAŞA	184
		HANYERİ	30	YEŞİLKÖY	47	AKTEPE	196
				ARIKLI	50	ILICA	202
				GÜMÜŞDERE	50	SANCARLI	214
				AKÇA	51	ARAKAPI	245
				SARICA	51	YÜCELİ	267
				DEMET	53	GÖKÇE	328
				KÖPRÜBAŞI	54	HOCAKÖY	431
				TUZLA	55	MERKEZ	2174
				BEKTAŞ	56		
				EROĞLU	56		
				KOCALAR	56		
				BÜYÜKDERE	57		
				YUKARIAZIKLI	60		
				DAMLALI	61		
				EKİNLİK	61		
				ESENLİ	66		
				SALKIM	66		
				DORA	68		

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları

Harita 11: Kızıltepe İlçesi'nin Fizyolojik Nüfus Dağılışı (1990)

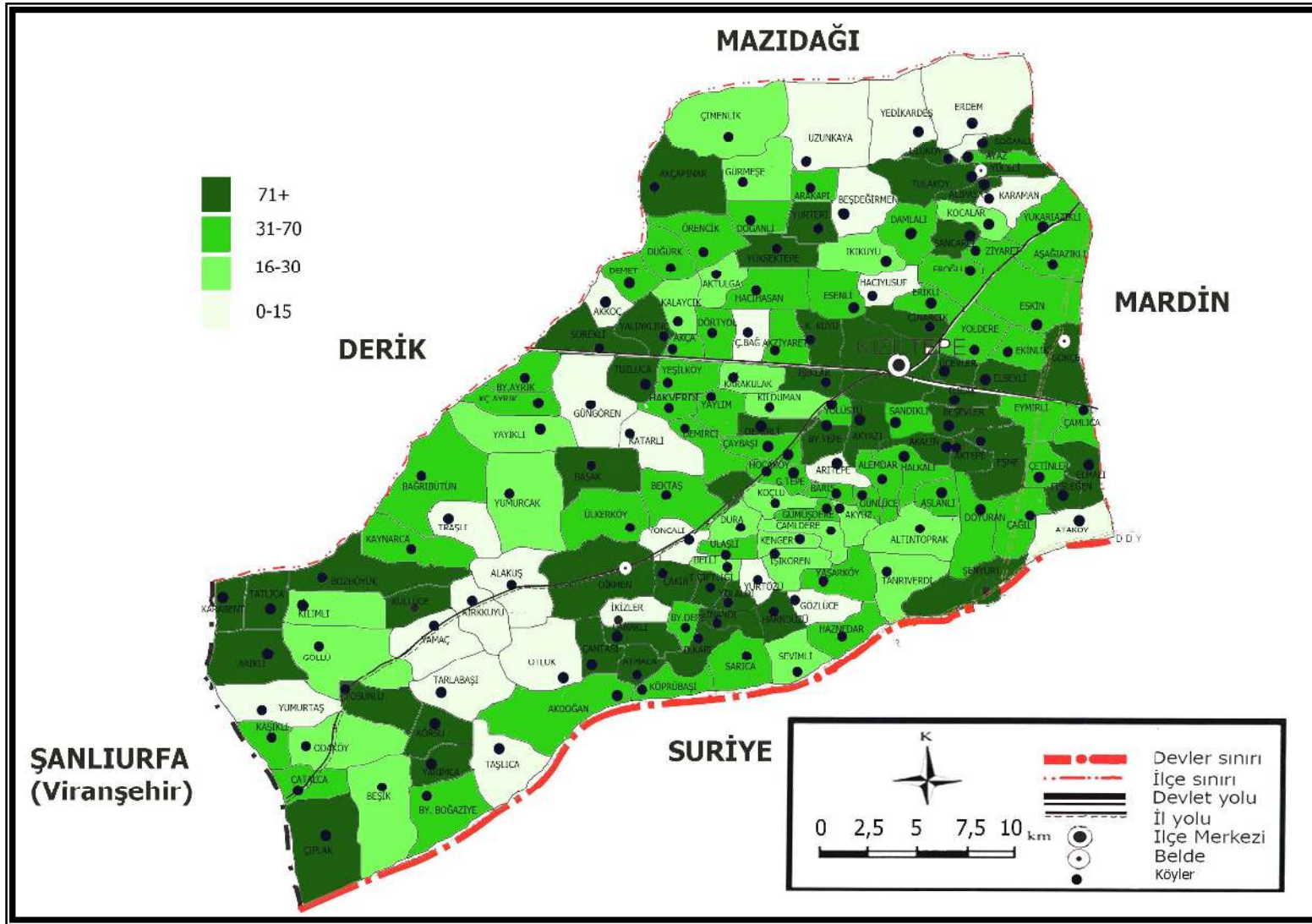

Tablo 22: Kızıltepe İlçesi'nin Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu (2007)

0-15		16-30		31-70		71+	
GÜNGÖREN	1	GÖLLÜ	16	DOYURAN	32	B.HÖYÜK	72
ERDEM	3	SARUHAN	17	DÖRTYOL	33	BAŞAK	73
UZUNKAYA	5	TANRIVERDİ	17	BÜYÜKDERE	34	ELMALI	74
HACİYUSUF	6	AKYÜZ	19	ÖRENCİK	34	FESLİĞEN	74
KARAMAN	6	KİLİMLİ	19	DEMİRCİ	35	AKALIN	76
ORTAKÖY	6	BELLİ	21	SANDIKLI	36	ÇIPLAK	79
TARLABAŞI	7	DORA	21	BEKTAŞ	37	KARABENT	88
YUMURTAŞ	7	IŞIKÖREN	23	ESENLİ	37	AKYAZI	89
YAMAÇ	8	GÜRMEŞE	24	HACİHASAN	37	YOLALDI	89
YEDİKARDEŞ	8	SEVİMLİ	24	HAKVERDİ	37	ŞENYURT	90
OTLUK	9	YAYIKLI	24	KÜÇÜKAYRIK	37	İNANDI	92
TAŞLICA	9	BEŞİK	25	AKDOĞAN	39	TUZLUCA	92
YONCALI	9	KENGERLİ	25	A.AZIKLI	39	DEMİRLER	94
ÇİTLİBAĞ	10	KOÇLU	25	EKİNLİK	39	IŞIKLAR	94
KATARLI	10	ÇAMLIDERE	26	BÜYÜKAYRIK	40	CANTAŞI	95
TIRAŞLI(KAYACIK)	12	İKİKUYU	26	HALKALI	40	SÜREKLİ	96
KIRKKUYU	12	KALAYCIK	26	ALEMDAR	41	ÇINARCIK	101
İKİZLER	13	ODA	26	ÇATALCA	41	BÜYÜKTEPE	104
YURTÖZÜ	13	AKTULGA	27	ÇAĞIL	42	A.PINAR	107
B.DEĞİRMEN	14	KILDUMAN	27	ÜLKER	42	KÜPLÜCE	107
AKKOÇ	15	KARAKULAK	28	AYAZ	43	YURDERİ	108
ARITEPE	15	A.TOPRAK	29	KAŞIKLI	43	ÇAKIR	109
ATAKÖY	15	KOCALAR	29	YOLÜSTÜ	43	HARMANDÜZÜ	111
GÖZLÜCE	15	YUMRUCAK	29	HAZNEDAR	44	YALINKILIÇ	111
ALAKUŞ	16	AKTEPE	30	GÜNEŞTEPE	45	ELBEYLİ	113
		ÇİMENLİK	30	B.BOĞAZI	46	EŞME	114
				ÇETİNLER	46	TATLICA	115
				DÜĞÜRK	47	YÜKSEKTEPE	116
				ERİKLİ	47	ATMACA	120
				YAŞAR	47	DEMİRKAPI	128
				ZİYARET	47	GÜNLÜCE	131
				ESKİN	48	İLİCA	131
				AKZİYARET	50	DİKMEN	134
				DOĞANLI	51	KÖRSU	135
				SARICA	51	TOSUNLU	154
				YEŞİLKÖY	51	ARIKLI	161
				B.İBÜTÜN	52	TİMURÇİFTLİĞİ	162
				ÇAMLICA	53	YÜCELİ	166
				ASLANLI	55	TUZLA	170
				DEMET	55	BEŞEVLER	184
				KÖPRÜBAŞI	55	ÜÇEVLER	184
				YOLDERE	55	OFİS	189
				ARAKÖY	56	ALIPAŞA	192
				AKÇA	57	KARAKUYU	193
				GÜMÜŞDERE	58	YARIMCA	220
				YAYLIM	58	SANCARLI	223
				ÇAYBAŞI	60	ÇANAKLI	228
				KAYNARCA	61	SOĞANLI	305
				YUKARIAZIKLI	61	GÖKÇE	317
				ARAKAPI	63	ULUKÖY	510
				BARİŞ	64	HOCAKÖY	966
				EYMİRLİ	65	MERKEZ	4598
				DAMLALI	66		
				EROĞLU	69		

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları

Harita 12: Kızıltepe İlçesi'nin Fizyolojik Nüfus Dağılışı (2007)

Genel anlamda bir değerlendirme yapacak olursak araştırma sahamızın %94 gibi yüksek bir rakamının tarım alanından oluşması önceleri fizyolojik nüfus yoğunluğun düşük sevilere olmasına neden olmuştur. Ancak 1990 yılından sonra gerçekleşen aşırı nüfuslaşma bu durumu değiştirmiştir. Çok büyük tarım arazisine sahip olan köylerde bile nüfusun aşırı artışından kaynaklı olarak (Hocaköy, Sancarlı, Dikmen, Sürekli, Harmandüzü, Küplüce, Akyazı, Elbeyli, Günlüce, Çınarcık, Işıklar, Çıplak, Akalın, Başak, Tuzluca) fizyolojik nüfus yoğunluğu yüksektir.

2.5. Nüfusun Yaş ve Cins Özellikleri

Bir yerin nüfus miktarı kadar, bu nüfusu oluşturan insan kitlesinin sergilediği cins ve yaş yapısı da oldukça önemlidir. Nüfus cins bileşiminde kadın veya erkek nüfus miktarının yüksek olması kesin nedenlere bağlanamaz. Temelde sorun doğumlarla ilgilidir. Belli bir süre içerisinde doğan bebek sayısının çoğunlukla kız veya erkek olması, belli bir süre sonra nüfusun genel cins yapısının kadın veya erkek nüfus fazlalığı yönünde etkiler. Ancak sorunun, savaşlar ve göçler gibi bir takım toplumsal olaylarla da ilgisinin olduğunu unutmamak gerekir (DOĞANAY 1994 a, 157).

Araştırma sahamızın nüfus hakkındaki genel yargısına baktığımızda, çok eskilerden beri süre gelen cins üzerindeki hassasiyetinin tarihsel gelişiminden söz edecek olursak; birçok savaşa ve toplumsal çekişmeye sahne olan bu sahada güvenlik ihtiyacı hep ön planda olmuştur. Bu sebeple cinsiyet üzerindeki genel kanı muhakkak ki erkek çocuk sahibi olmayı ön plana çıkarmıştır.

1935 yılından 2000 nüfus sayımına kadar geçen dönem içinde tüm yıllarda erkek nüfusunun kadın nüfusunda oransal olarak daha fazladır. 2007 yılında erkek nüfusu oranı % 49,9 iken kadın nüfusu oranı % 50,1 ile erkek nüfusunu geçmiştir. Bu durum nedeni olarak birinci neden doğal bir durum olarak doğan bebeklerin cinsiyetinin kız miktarının erkek miktarından fazla olması veya bölgeden iş bulma gayesiyle araştırma alanımızın dışına göç eden erkek nüfusunun fazla olmasıyla açıklanabilir.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre 2007 yılında Cins oranı: 99,7 olarak hesaplanmıştır. Bu durum nerdeyse erkek ve kadın nüfus miktarının eşit olması anlamına gelmektedir. Araştırma sahamızın cins yapısında ilginç bir dönem olan 1940 yılında cins oranı 120'dir. Ülke genlinde II Dünya Savaşının etkisiyle erkek nüfusunda bir azalma görülürken araştırma sahamızda erkek cinsinin üstünlüğü görülmektedir.

Araştırma alanımızın cins oranlarını Mardin ili ve Türkiye ile karşılaştıracak olursak genel itibariyle benzer ancak bazı noktalarda farklılıkların olduğunu görmekteyiz.

Nüfusun artışı itibariyle araştırma alanımızın, bütün dönemlerde artış göstermesi farklılıkların başında gelir, çünkü belli dönemlerde özellikle ikinci dünya savaşının başladığı dönemlerde ülkemizde, silâh altına alınan erkek nüfusun birçok bölgede, azalmasına yol açmıştır. Ancak araştırma alanımıza baktığımızda genel nüfusta bir düşüş olmuş ancak kadın erkek oranında, erkek sayısının üstünlüğünde bir değişme olmamıştır. Araştırma sahamız ülkemizden farklı olarak 2007 yılında kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olduğu görülür.

2007 yılı Kızıltepe İlçe Sağlık Grup Başkanlığının ETF raporlarından aldığımız bilgilere göre erkek nüfusunun toplam miktarı 99194, kadın nüfusu ise 99478 kişidir (Tablo 23).

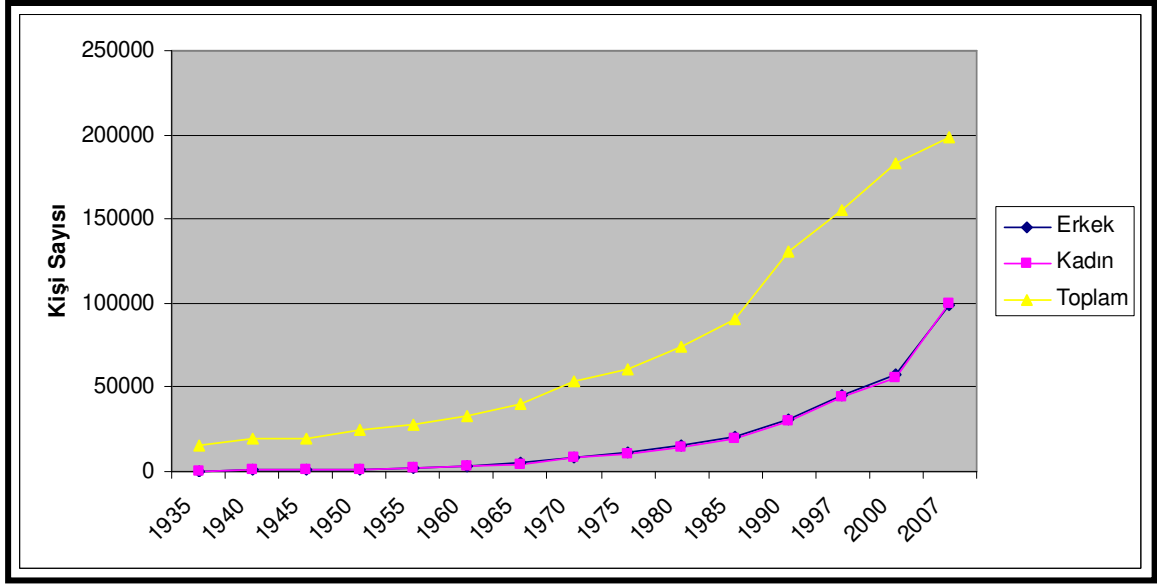
Araştırma alanımızdaki köyleri, kadın- erkek oranları bakımından ele aldığımızda 2007 senesinde birçok köy yerleşiminde kadın nüfus miktarının erkeklerden fazla olduğunu görmekteyiz (Tablo 24).

Tablo 23: Kızıltepe İlçesi Nüfusunun Cins Miktarı ve Oranı (1935-2007)

Sayım Yılları	Erkek	Toplam Nüfus İçindeki payı (%)	Kadın	Toplam Nüfus İçindeki payı (%)	Toplam	Cins oranı
1935	8205	52.6	7392	47.4	15597	110.9
1940	10721	53.7	9242	46.3	19963	120,3
1945	10132	53.2	8913	46.8	19045	113,7
1950	13044	53.6	11290	46.4	24334	115,5
1955	14613	52.4	13273	47.6	27886	110
1960	17673	54.4	14813	45.6	32486	119,3
1965	22007	54.4	18446	45.6	40453	119,3
1970	27069	50.9	26111	49.1	53180	103,7
1975	32460	53.2	28555	46.8	61015	113,7
1980	38244	51.7	35728	48.3	73972	107
1985	46094	51.2	43933	48.8	90027	105
1990	66365	50.8	64274	49.2	130639	103,2
2000	92655	50.5	90820	49.5	183475	102
2007	99194	49.9	99478	50.1	198672	99,7

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımlar Verileri ve İlçe Sağlık Müdürlüğü ETF Raporları (1935-2007)

Grafik 14: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Cins Durumu (1935 – 2007)

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımlar Verileri ve İlçe Sağlık Müdürlüğü ETF Raporları

Tablo 24: Kadın Nüfusunun Erkek Nüfusundan Fazla Olduğu Köy Yerleşmeleri (2007)

Köy	Toplam	Erkek	Kadın	Köy	Toplam	Erkek	Kadın	Köy	Toplam	Erkek	Kadın
Akça	218	103	115	Çaybaşı	212	97	115	İnandı	373	171	202
Akçapınar	337	151	186	Çınarcık	431	214	217	Karabent	168	76	92
Akdoğan	992	457	535	Çıplak	1717	853	864	Karakulak	182	89	93
Akyazı	909	418	491	Çitlibağ	49	21	28	Karakuyu	1168	575	593
Akyüz	133	55	78	Demet	438	212	226	Katarlı	136	67	69
Akziyaret	519	240	279	Demirci	322	155	167	Kılduman	219	107	112
Alakuş	324	130	194	Demirkapı	288	140	148	Kilimli	200	96	104
Alemdar	170	78	92	Demirler	249	118	131	Kırkkuyu	107	52	55
Altıntoprak	396	190	206	Doyuran	503	237	266	Kocalar	259	127	132
Araköy	450	220	230	Dura	69	34	35	Körsu	487	239	248
Arikli	2086	1026	1060	Ekinlik	331	155	176	Küplüce	736	361	375
Aslanlı	131	59	72	Elbeyli	568	281	287	Odaköy	499	249	250
Ataköy	162	76	86	Elmalı	440	217	223	Otluk	249	116	133
Atmaca	435	202	233	Eroğlu	360	165	195	Örencik	188	89	99
Bağrıbütn	1246	586	660	Eskin	1073	529	544	Sandıklı	126	57	69
Bariş	132	50	82	Eşme	1706	844	862	Sarıca	310	152	158
Başak	878	430	448	Eymirli	791	394	397	Sevimli	171	78	93
B.değirmen	64	31	33	Fesliğin	264	118	146	Sürekli	2034	972	1062
Bektaş	400	195	205	Göllü	367	183	184	Tanrıverdi	264	121	143
Belli	179	78	101	Gözlüce	106	43	63	Tuzluca	88	41	47
Beşevler	133	72	61	Gümüşdere	139	62	77	Ulaşlı	134	64	70
Bozhüyük	1082	526	556	Güneştepe	88	38	50	Uzunkaya	68	32	36
Büyükayrik	351	165	186	Günlüce	949	448	501	Üçevler	424	209	215
B.boğaziye	1178	584	594	Gürmeşe	651	316	335	Yamaç	141	65	76
Büyükdere	329	147	182	Hacıhasan	371	180	191	Yaşarköy	458	213	245
Büyüktepe	344	161	183	Halkalı	237	110	127	Yayıklı	209	102	107
Cantaşı	333	156	177	Haznedar	225	112	113	Yeşilköy	103	46	57
Çağıl	453	221	232	Hocaköy	1663	777	886	Yolaldı	379	184	195
Çakır	615	293	322	Ilıcak	312	155	157	Yolüstü	233	115	118
Çamlıdere	81	33	48	Işıklar	756	377	379	Yumrucak	749	344	405
Çanaklı	277	133	144	İkizler	29	14	15				

Kaynak: Anket Çalışmaları ve İlçe Sağlık Müdürlüğü ETF Raporları (2007)

Nüfusun yaş guruplarına göre bölünüşünün belirtilmesi, başta toplam nüfus içerisinde çalışabilir ve çalışmayan nüfusun ortaya çıkarılması açısından son derece önemlidir. Çünkü bir toplum, yaş itibariyle çalışan, çalışmayan ve çocuk nüfustan oluşur. Özellikle sosyal ve ekonomik amaçlı planlamalarda stratejilerin isabetli seçilebilmesi bakımından nüfus miktarı kadar önemli bir sorun da, nüfusun yaş yapısının bilinmesi ve analiz edilmesidir (DOĞANAY, 1994 a, 157).

Bağımlı nüfus, 0–14 yaş arası çocuk nüfus ile 65 ve üzeri nüfus olan çalışmayacak durumunda olan yaşlı nüfusun 15–64 arasındaki yaş grubu olan aktif nüfusa olan oranıdır. Eğer çıkan değer fazla ise bağımlı nüfus fazla demektir. Bu bilgiler ışığında Kızıltepe'nin 2007 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre bağımlı nüfusuna baktığımızda 0–14 ve 65 ve yukarısı olan yaş 90182 kişi, 15–64 arasındaki aktif nüfus ise 108490 kişi olduğu görülür. Bu da, Kızıltepe'de yaş bağımlılık oranının % 83,1 gibi büyük bir değer gösterdiğini söyleyebiliriz.

Ülkemizin birçok kırsal kesiminde faal nüfus miktarları gerçekte pratiğe döküldüğünde aktif nüfus 5-6 yaşatan başlayıp 70-80 yaşına kadar da devam edebilmektedir. Eğer bu tasnif uygulanıyor olsaydı araştırma sahamızda faal nüfus miktarı toplam nüfus içindeki payı daha da fazla olurdu.

Bir ülkedeki aktif nüfusun miktarı, o ülkedeki nüfusun dinamizmini ve nüfusun iş gücü potansiyelini açıkça ortaya çıkarır. Dünya genelinde sanayileşmiş veya gelişmiş ülkelerde aktif nüfusun oranı, ülke nüfusunun daima yarısından fazlasını oluşturur. Aktif nüfus 15 – 64 arasındaki yaş grubunu kapsamaktadır.

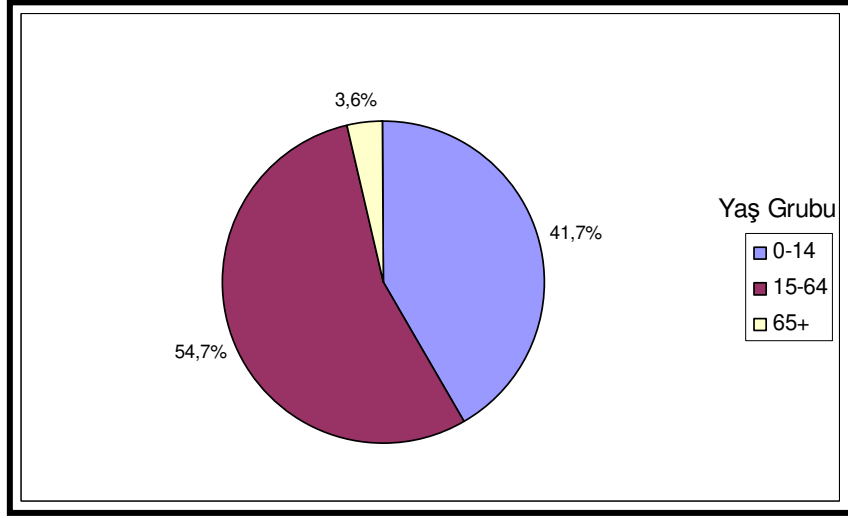
Araştırma alanımıza baktığımızda, nüfusun % 41,7'si 0 – 14 yaş grubu diye tabir ettiğimiz çocuklar oluşturmaktadır. % 54,7 gibi en büyük pay ise aktif nüfusa aittir. En küçük pay ise % 3,6 gibi çok az bir değer ifade eden 65 yaş ve yukarı, yani yaşlı nüfusa aittir (Tablo 25).

Tablo 25: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Dağılımı (2007)

Yaş Grupları	Nüfus Miktarı	%
0 -14	82944	41,7
15 -64	108490	54,7
65+	7238	3,6
Toplam	198672	100

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımlar Verileri ve İlçe Sağlık Müdürlüğü ETF Raporları

Grafik 15: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Geniş Aralıklı Yaş Dağılımı (2007)

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımlar Verileri ve İlçe Sağlık Müdürlüğü ETF Raporları (2007)

Tablo 26: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Yaş ve Cins Gruplarına Dağılımı (2007)

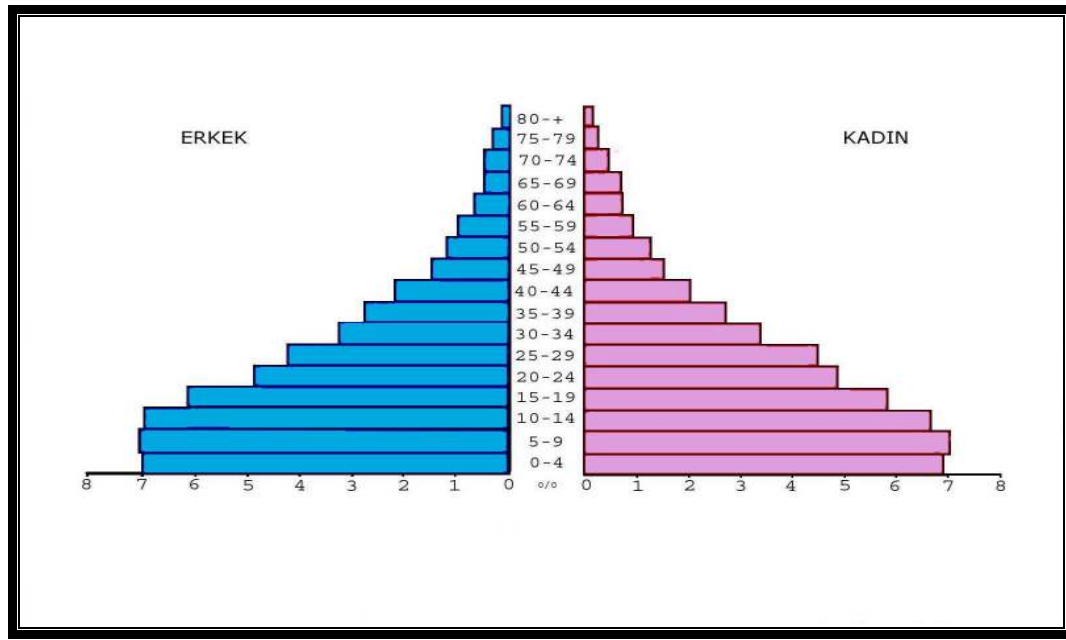
YAŞ ARALIĞI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-4	13291	12843	26134
5-9	14891	14566	29457
10-14	13922	13431	27353
15-19	11832	11264	23096
20-24	8760	8911	17671
25-29	8770	8890	17660
30-34	6740	6673	13413
35-39	5564	5276	10840
40-44	4462	4305	8767
45-49	2856	3105	5961
50-54	2128	2458	4586
54-59	1606	2021	3627
60-64	1288	1581	2869
65-69	1172	1306	2478
70-74	909	1105	2014
75-79	605	837	1442
80-84	259	543	802
85-89	83	214	297
90-+	56	149	205
TOPLAM	99194	99478	198672

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımlar Verileri ve İlçe Sağlık Müdürlüğü ETF Raporları (2007)

Tablo 25'ten de anlaşılacağı gibi Kızıltepe İlçesinin çocuk nüfusu artış oranı, Türkiye'nin 2007 nüfus sayımındaki çocuk nüfusunun artış oranından daha fazladır. Aktif nüfus ise en büyük paya sahip olup, Türkiye'nin 1990 nüfus sayımında belirlenen aktif nüfus oranından daha azdır. Fakat aktif nüfus genel nüfusun yarısından daha fazla olup, çalışma çağındaki nüfusun fazla olduğunu gösterir. En küçük paya sahip olan yaşlı nüfus ise yine Türkiye'nin 2007 yılı nüfus sayımındaki yaşlı nüfus oranından daha düşük bir değer göstermektedir.

Grafik 16: Kızıltepe İlçesi'nin Nüfus Piramidi (2007)

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımlar Verileri ve İlçe Sağlık Müdürlüğü ETF Raporları (2007)

Gelişmiş bir ülkeye ait nüfus piramidine baktığımız zaman aktif nüfusun genel nüfus içindeki payının % 50'den fazla olduğunu ve bu grubun nüfus içinde en fazla paya sahip olduğunu görürüz. İkinci en büyük pay ise 0-14 yaş grubuna aittir. En küçük pay ise 65 yaş üzeri nüfusa ait olur. Fakat piramidin tabanı çok geniş olmamalıdır.

Bu bilgiler ışığında araştırma alanımızın nüfus piramidine baktığımızda tabanın çok geniş olduğunu görebiliyoruz. Daha önceki konularda da bahsettiğimiz gibi 0-4 yaş grubu kadın ve erkeklerde olmak üzere toplam % 13,9'a tekabül etmektedir. Piramidin orta kesimi de oldukça şişkindir. Piramidin üst kesimindeki yaş gruplarında ise dilimlerin küçüldüğünü görebiliyoruz. Piramit aşağıdan yukarıya doğru daralarak adeta üçgen halini almaktadır. 5-9 yaş grubundan 80 üzeri yaş grubuna kadar yaş gruplarına ait dilimler hem erkek hem de kadın olarak sürekli azalma göstermiştir (Grafik 16).

Kızıltepe'nin nüfus piramidine bakarak buranın gelişmiş bir yer olmadığını, doğurganlığın fazla olmasından dolayı doğal nüfus artışının fazla olduğunu, genç ve aktif nüfusun fazla olduğunu, yaşlı nüfusun az olmasına bağlı olarak ortalama yaşam süresinin uzun olmadığını söyleyebiliriz.

2.6. Eğitim Durumu

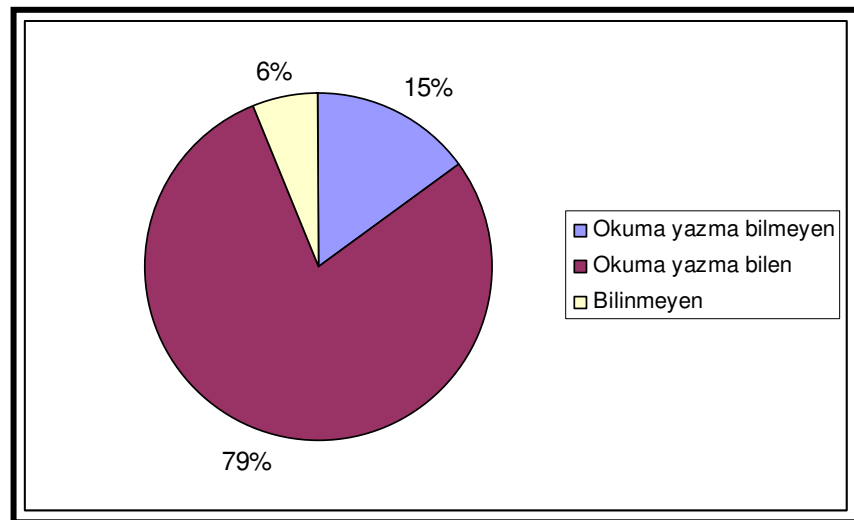
Nüfusun eğitim durumu terimi ile çoğu kez okur-yazar olan ve olmayan anlaşılmaktadır. Gerçekte bir nüfus kitlesinde, okuma çağı nüfusun eğitim düzeyi konusunda temel gösterilen ilkedir. Ama yeterli değildir. Çünkü bir ülke nüfusunun eğitim düzeyi sadece okur-yazarlık oranıyla ölçülemez. Bu temel sorunda, ülkedeki okullaşma oranı, okul çağı nüfusun eğitim kademeleri arası öğrenci akışı, okul öğretmen öğrenci sayısı ve benzerleri ile ülke sayısının ilk, orta ve yükseköğretim bitirenlerin birbirilerine ve ülke nüfuslarına oranları gibi kriterler de dikkate alınmalıdır (DOĞANAY, 1984, 163).

Tablo 27: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Okur-Yazarlık Durumu ve Oranları (2009)

Okuma Yazma Durumu	Kadın	Erkek	%	Toplam
Okuma yazma bilmeyen	23993	4864	15	28857
Okuma yazma bilen	69350	89118	79	158468
Bilinmeyen	5784	5563	6	11347
Toplam	99127	99545	100	198672

Kaynak: İlçe Sağlık Grubu Başkanlığı Verileri ve D.İ.E. Sayımları (2009)

Grafik 17: Kızıltepe İlçesi'nde Nüfusun Okur-Yazarlık Oranları (2009)

Kaynak: İlçe Sağlık Grubu Başkanlığı Verileri ve D.İ.E. Sayımları (2009)

Kızıltepe ilçesinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı, % 15'tir. Okuma- yazma bilmeyen nüfusun içinde kadın miktarı 23993 kişi olup, erkek miktarı ise 4864 kişidir. Okuma yazma bilmeyen nüfus oranının toplam nüfus içindeki payı %15'tir. Okuma yazma bilen nüfus içinde kadın 69350 kişi olup, erkek miktarı ise 89118'dir. Okuma yazma bilen nüfus miktarı % 69'dur. Geçmiş yıllarla karşılaştırıldığında okum yazma bilenlerin nüfus içindeki payı 1990'da % 43, 1997 yılında % 57, 2000 yılında % 62 olduğu görülmektedir. Araştırma alanımızda her geçen yıl okur-yazarlık oranının yükseldiği anlaşılmaktadır. Ancak araştırma alanımızda, kadın nüfusun okur- yazarlık oranı düşüktür. Bu durum kız çocuklarının ailelerinin bazı yanlış düşüncelerinden dolayı okula gönderilmemeleri, okumalarının pek önemsenmemesi, evde iş gücü olarak kullanılmaları gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır (Tablo 27).

Tablo 28: Kızıltepe İlçesi'nde Her Hangi Bir Eğitim Kademesinden Mezun Olan Nüfus Miktarları ve Oranları (2009)

Eğitim Durumu	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	Toplam Nüfus İçindeki %
İlköğretim mezunu	27414	57,5	20262	42,5	47676	73,2
Lise ve Dengi Okul Mezunları (Ortaöğretim)	10329	73,6	3705	26,4	14034	21,5
Yüksekokul ve Fakülte Mezunları	2850	84	543	16	3393	5,3
TOPLAM	40593		24510		65103	100

Kaynak: İlçe Sağlık Grubu Başkanlığı Verileri ve D.İ.E. Sayımları (2009)

Kızıltepe ilçesinde İlkokul mezunlarının tüm eğitim kademeleri içindeki payı yaklaşık % 73,2 olup, en büyük pay sıralamasında birinci sıradadır. Kadın ve erkek oranı birbirlerine yakın değerler olup, özellikle milli eğitimin yapmış olduğu kampanyalar sayesinde kız çocukların eğitime katılımı artırılmıştır. Ancak kırsal kesimde halen kızların okula gönderilmesine karşı olan aileler mevcuttur.

Ortaöğretimden mezun olanlarının eğitim kademeleri içindeki payı % 21,5 ile ikinci sıradadır. Ortaöğretim kademesinde okullaşma bakımından kadın erkek oranlarında, erkek nüfusun (% 73,6) daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum yüksek öğretim kademesinde, daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Yüksekokul ve fakülte mezunlarının oranı % 5,3'tür. Yüksek öğrenime devam eden cins oranına baktığımızda kadın % 16, erkek oranı ise % 84'tür.

Araştırma alanımızda okuma yazma bilip ancak bir okul bitirmeyen kişi sayısı 37874'tür. Araştırma sahsında yapılan görüşmeler sonucunda edinilen bilgilere göre hiçbir eğitim kurumundan mezun olmayıp, okuma yazmaya sahip olan bu kişilerin çoğunluğu askerlik vazifesini icrası sırasında verilen özel eğitim neticesinde okur-yazar olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 29: Kızıltepe İlçesi'nde Öğretmen ve Öğrencilerin Hali Hazırdaki Köy ve Merkeze Göre Eğitim Kademelerine Dağılışı (2009)

	KÖY-MERKEZ	KIZ	ERKEK	TOPLAM (Öğrenci)	TOPLAM ÖĞRETMEN SAYISI
ANA OKUL	KÖY	541	830	1371	67
	MERKEZ	288	333	621	33
İLKÖĞRETİM	MERKEZ	13888	15527	29415	854
	KÖY	7740	8445	16185	351
ORTA ÖĞRETİM		2310	5649	7959	233
GENEL TOPLAM		24867	30684	55551	1538

Kaynak: İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü (2009)

İlçemizde; 2008-2009 Eğitim-Öğretim Yılında 26'sı ilçe merkezinde, 132 tanesi ise köylerde olmak üzere toplam 158 ilköğretim okulu mevcuttur. Bu okullarda 908 derslikte 45600 öğrenciye, 5 genel lise, 1 M.E.T.E.M.(Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi), 1 Anadolu Lisesi 1 İmam Hatip Lisesi toplam 8 orta öğretim kurumu mevcut olup, 7959 öğrenciye eğitim verilmektedir. İlköğretimde derslik başına ortalama 50 kişi düşmektedir. Ortaöğretimde derslik başına ise ortalama 63 öğrenci düşmektedir.

Araştırma alanımızın sınırları dâhilinde 28 adet taşınmalı ilköğretim okulu bulunmaktadır. Taşınmalı olarak belirlenen okullar genel itibariyle coğrafi konumu itibariyle çevresine göre merkezi olan köyler tercih edilmiştir. Bu durum kırsal alanda okullaşma oranını artırmaktadır. Çünkü kısa bir süre öncesine kadar okulların uzaklığından kaynaklı okul çağına gelen birçok çocuk okula gönderilmemekteydi.

Köy ve kentlerdeki cinse göre okuma oranına baktığımızda köylerde kızların okuma oranlarının daha düşük olduğu görülmektedir.

Araştırma alanımızda Okul öncesi eğitimde her 20 öğrenciye 1 öğretmen, ilköğretim için her 30 öğrenciye 1 öğretmen, orta öğretim için her 25 öğrenciye 1 öğretmen düşecek şekilde bu istatistik verileri hesaplanmıştır. İlçe milli eğitim müdürlüğünden aldığımız verilere göre ilçe genelinde önemli ölçüde öğretmen sıkıntısının olduğunu ve bu açığın ücretli öğretmenlerle karşılanmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Hali

hazırda 2009 yılı için köy ve merkez okullarında çalışmak üzere 348 ücretli personelin çalışmakta olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sahamızda ücretli öğretmen sayısı düşürüldüğünde ihtiyaç duyulan öğretmen sayısı 748'dir.

Sonuç olarak yukarda da belirttiğimiz gibi özellikle şehir merkezinde kenar mahalleler olan; Bahçelievler, İpek, Koçhisar, Sanayi, Ersoy mahallesi gibi mahallelerde ciddi oranda derslik sıkıntısı olduğu, kırsal alanda ise taşınmalı okul sistemi sayesinde eğitim alanındaki sıkıntıların önemli ölçüde giderildiği söylenebilir. Ancak kırsal alanda en büyük sıkıntının öğretmen ihtiyacı olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebi olarak da sosyal şartların yetersiz olduğu köy ortamında kalmak istemeyen öğretmenlerin tayin ile merkezlere geçiş yapmasıdır. Başka bir deyişle köy okullarının tercih edilmemesidir.

2.7. Sağlık Durumu

Kızıltepe'de nüfusun sağlık durumuna baktığımızda artan ve yoğun olan nüfusa sağlık hizmetleri götürme çabası olduğunu söyleyebiliriz.

Kızıltepe'nin sağlık hizmetleri, Kızıltepe devlet hastanesi büyük bir ölçüde karşılamaktadır. Bunu dışında Mardin Devlet Hastanesi de Kızıltepe'nin sağlık hizmetlerini gerçekleştirmektedir. Ağır hastalarda bazen bu iki hastane hizmete yeterli olmadığına ise, Diyarbakır Eğitim ve Araştırma Hastanesine sıklıkla başvurulmaktadır. Kızıltepe'nin nüfusu şehirde 127.148 kişi kırdaki 71.542 kişi olmak üzere 198.672 kişiden oluşmaktadır. İlçemiz bulunduğu konum itibari ile sınır komşusu olduğumuz Derik, Viranşehir, Ceylanpınar ve Nusaybin ilçelerinden vatandaşlarımıza da hizmet vermektedir. İlçemiz merkezde 10 mahalleden oluşmaktadır. İlçemize bağlı 4 belde 150 köy ve 86 mezradan oluşmaktadır. Sağlık Grup Başkanlığımıza bağlı 1 Devlet Hastanesi, merkezde 5 Sağlık Ocağı, beldelerde 4 Sağlık Ocağı ve Akdoğan köyümüzde 1 sağlık ocağı ile merkezde 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonu ve faal halde 10 sağlık evi vardır. Sağlık Grup Başkanlığına bağlı Merkez 1 Nolu ve 5 Nolu Sağlık Ocağı kiralık binada 2 Nolu Sağlık Ocağı, 3 Nolu Sağlık Ocağı ve 4 Nolu sağlık Ocağı kendi binalarında faaliyetlerini sürdürmektedir. Sağlık Grup Başkanlığına bağlı 22 Sağlık Evi bulunmaktadır. Bunların 10 tanesi faal 12 tanesi harabe olduğundan kullanılmamaktadır. Faal sağlık evleri: Çiftlibağ, Gürmeşe, Hocaköy, Eymirli, Harmandüzü, Bağrıbüten, Başak, Bektaş ve Yumurcak Sağlık Evleridir. Harabe Sağlık Evleri ise Yurderi, Küçükayrak, Yaylın, Hakverdi, Çetinler, Altıntoprak, Uluköy, Büyükdere, Belli, Çiplak, Arıklı ve Sürekli Sağlık Evleridir. Küçük ayrak Sağlık Evi yıkılmış olup yerine Sağlık Ocağı yapılmış daha faaliyete girmemiştir. Sağlık Grup Başkanlığına bağlı Devlet

hastanesi 100 yataklı olup yeni Devlet Hastanesi inşaatı Mardin yolu üzerinde devam etmektedir.

Kızıltepe Devlet Hastanesinde, Ocak 2008 tarihi itibari ile 598.273 hasta muayene edilmiş olup 2606 kişi ameliyat etmiştir. Hastanenin Diyaliz Ünitesinde 34 hastaya hizmet vermektedir.

Sağlık Grup Başkanlığına bağlı Sağlık ocaklarının hizmet aracı bulunmamakta Sağlık Ocaklarının Aşılama çalışmalarında kiralık araç ile hizmet yürütülmektedir. Ayrıca müdürlüğe bağlı mobil araç ile ulaşımı zor olan yerlere ulaşmaktadır. Sağlık Grup başkanlığına bağlı sağlık ocaklarında 35 Doktor, 33 hemşire, 46 Ebe, 5 Vekil Ebe, 9 Vekil Hemşire, 17 Sağlık Memuru, 5 laborant, 3 Çevre Sağlık Teknisyeni, 2 Memur, 1 şoför, 25 hizmetli, 3 Acil Tıp Teknikeri ve 4 Acil Tıp Teknisyeni ile hizmet yürütmektedir.

Araştırma alanımızda genel bir değerlendirme yapacak olursak sağlık alanında önemli sorunların olduğunu söylenebilir. Henüz birçok mahallede sağlık ocağının bulunmadığı (Bahçelievler, sanayi, Turgut Özal mahalleleri) ayrıca mevcut devlet hastanesinin de bu derece bir nüfusun ihtiyaçlarına cevap veremediği açıktır.

2.8. Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılışı

Çalışan nüfusun ekonomik faaliyetlere göre dağılımı, bir ülkenin aynı zamanda gelişme durumunu da açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca bu dağılımın yıllara göre değişimi, özellikle ekonomik açıdan meydana gelen değişimleri de yansıtmaktadır. Örnek olarak, sanayileşmiş veya gelişmiş ülkelerde, tarım sektöründe çalışan nüfus % 10'un altına düşmektedir; sanayi sektöründe çalışan nüfus % 40 civarında bulunmaktadır. ve Hizmet sektöründe çalışanlar ise % 60 dolayında seyretmektedir. Geri kalmış ülkelerde ise, tarım sektöründe çalışan nüfus egemen durumundadır (ATALAY, 1997, 281).

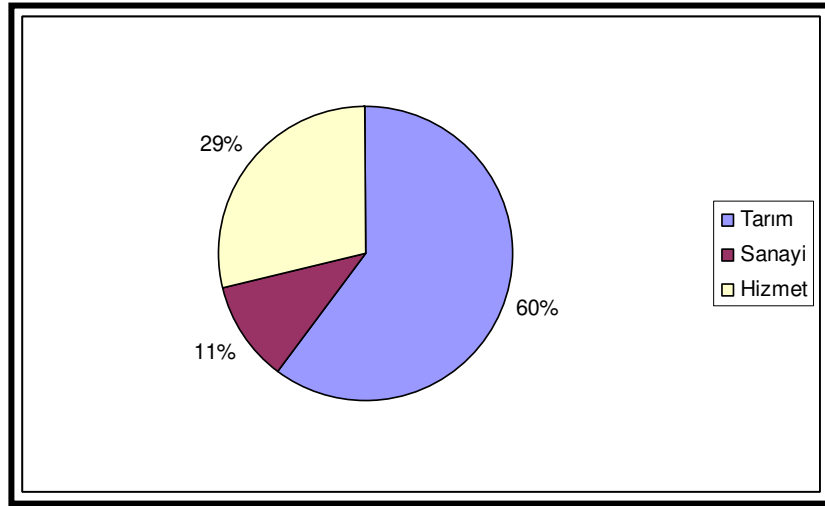
Nüfusun sektörlere dağılımında kadın nüfusun sektörler içindeki payının az olduğu görülmektedir. Kızıltepe ilçesi çalışan nüfusun sektörel dağılımında En fazla çalışan nüfus 22746 kişi ile % 59,9 paya sahip tarıma aittir. Bu oran erkeklerde % 94,5 kadınlarda % 5,5'tir. Tarım sektöründen sonra en fazla çalışan, 10955 kişi ile % 28,9 payla hizmet sektörüdür. Yine bu sektörde % 68 ile erkek ve % 32 ile de kadın çalışanıyla en fazla kadın çalışanı barındıran sektördür. Sanayi sektöründe ise çalışan nüfusun % 11'i bulunmaktadır. % 99,6 gibi büyük paya erkekler sahip iken, % 1,4 gibi küçük pay da kadınlar aittir (Tablo 30).

Tablo 30: Kızıltepe İlçesi'nde Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı (2009)

SEKTÖRLER	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
TARIM	21494	94,5	1252	5,5	22746	59,9
SANAYİ	3655	99,6	595	1.4	4248	11,2
HİZMET	7449	68	3506	32	10955	28,9
TOPLAM	32596	85,9	5353	14,1	37949	100

Kaynak: İlçe Ticaret ve Sanayi Odası (2007), İlçe Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanlığı, İlçe Ziraat Odası Başkanlığı (2009)

Grafik 18: Kızıltepe İlçesi'nde Çalışan Nüfusun Sektörel Dağılımı (2009)

Kaynak: Kızıltepe Ticaret ve Sanayi Odası, Kızıltepe Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanlığı, Kızıltepe Ziraat Odası Başkanlığı (2009)

Türkiye'nin 2007 nüfus sayımı verilerine göre çalışan nüfusun % 53,6'sı tarım sektöründe, % 12,4'ü sanayi ve % 34'ü de hizmet sektöründe çalışmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin sektörlere dağılımını kapsayan veriler, aynı zamanda gelişmişliğin bir göstergesidir. Gelişmiş ülkelerde istihdamın büyük bir bölümünü sanayi ve hizmet sektörü oluşturmaktadır. Buna karşılık gelişmekte olan ülkelerde, dağılımlar farklılık göstermekle birlikte tarım sektörü ağırlığını korumaktadır (ATALAY, 1997, 282).

Araştırma alanımızda Tarım sektöründe; % 58,7'lik dilim ile ziraat faaliyetleri, %1,2 ile Ormancılık ve Balıkçılık faaliyetleri yer almaktadır. Sanayi sektöründe çalışan nüfus; % 9,2 gibi büyük bir bölümü imalat sanayisi, % 2,8'si taş ocakları, çalışmaktadır. Hizmet sektörünün diğer sektörler içindeki payı % 28,9'dur. Hizmet sektöründe; % 10,2 gibi en büyük pay toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otellerde çalışmaktadır.

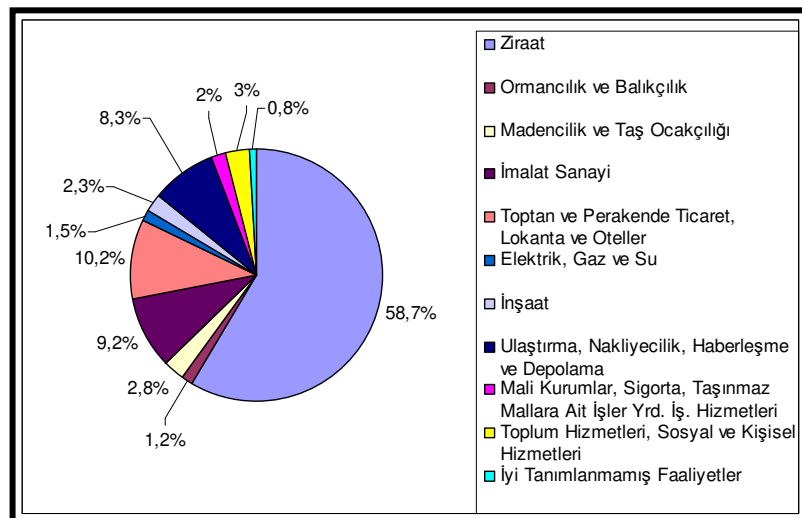
Ulaştırma, Nakliyecilik Haberleşme ve Depolama % 8,3, inşaat % 2,3, elektrik gaz ve su % 1,5, Mali Kurumlar Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler % 2, Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetleri % 3, İyi Tanımlanmamış Faaliyetler ise % 0,8'dir. Hizmet sektörünün tarımdan sonra en gelişmiş sektör olmasındaki temel sebep kuşkusuz araştırma alanımızdaki nüfusun fazla olmasıyla açıklanabilir (Tablo 31).

Tablo 31: Kızıltepe İlçesi'nde Çalışan Nüfusun Faaliyet Kollarına Dağılımı (2009)

Sektörler	Faaliyet Kolu	Çalışan Sayısı	%
TARIM	Ziraat	22276	58,7
	Ormancılık ve Balıkçılık	456	1,2
SANAYİ	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	1063	2,8
	İmalat Sanayi	3492	9,2
HİZMET	Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Oteller	6527	10,2
	Elektrik, Gaz ve Su	569	1,5
	İnşaat	873	2,3
	Ulaştırma, Nakliyecilik, Haberleşme ve Depolama	494	8,3
	Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler Yrd. İş. Hizmetleri	758	2
	Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetleri	1138	3
	İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	303	0,8
	TOPLAM	37949	100

Kaynak: Kızıltepe Ticaret ve Sanayi Odası, Kızıltepe Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanlığı, Kızıltepe Ziraat Odası Başkanlığı (2009)

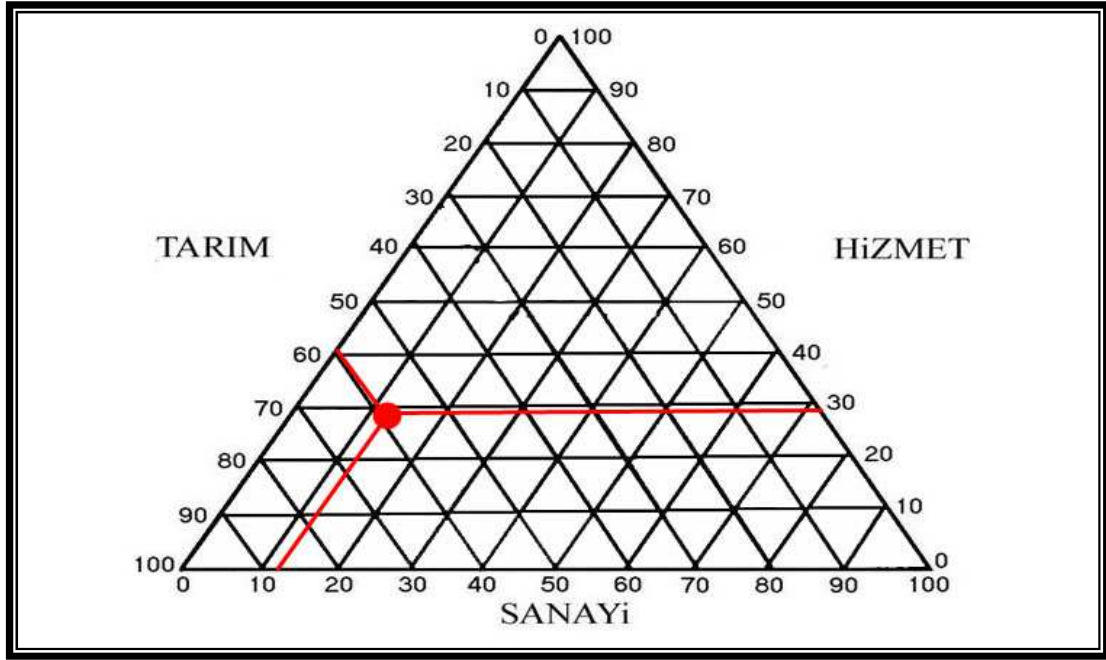
Grafik 19: Kızıltepe İlçesi'nde Çalışan Nüfusun Faaliyet Kollarına Dağılımı (2009)

Kaynak: İlçe Ticaret ve Sanayi Odası, İlçe Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanlığı, İlçe Ziraat Odası Başkanlığı

Grafik 20: Kızıltepe İlçesi'nin Fonksiyonel Analiz Grafiği (2009)

Fonksiyonel analiz grafiğinden de anlaşılacağı üzere araştırma sahamızın Fonksiyonel açıdan bir tarım kenti olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Nüfusun önemli bir kısmı (% 60) tarım faaliyetleriyle uğraşmaktadır. İkinci sırada hizmet sektörü, üçüncü sırada ise sanayi sektörü bulunmaktadır. Araştırma sahamızı fonksiyonel açıdan genel bir değerlendirmeye tabi tutacak olursak; gelişmemiş alanlarda tarım sektörü birinci sırada; gelişmiş olan alanlarda ise sanayi sektörü birinci sırada yer almaktadır. Bu durumu göz önüne alacak olursak araştırma sahamız gelişmekte olan bir ülkenin tipik bir mikro alan örneğini teşkil etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YERLEŞME ÖZELLİKLERİ

3.1. Genel Bakış

Yerleşme, geniş anlamıyla insanların oturduğu ve yararlandığı bölge, dar anlamıyla da içinde oturan yer olarak tanımlanmaktadır. Yerleşme genel olarak şehir ve kır yerleşmesi olmak üzere iki şekilde görülmektedir.

Yerleşmeleri meydana getirdikleri köy, kasaba ve şehirlerin yeryüzünde insan hayat ve faaliyetlerinin en karakteristik en göze çarpan olayları olarak gören TANOĞLU, yerleşme coğrafyasında mesken ile ilgili olarak şunları söyler; “Yerleşme coğrafyasında mesken denilince en basit avcı, balıkçı yahut bekçi kulübesinden, şehirlerin en müteakıl ev ve apartmanına kadar sadece ikamet olarak kullanılan yapılar değil, ambar, ahır samanlık, hangar, atölye, mağara, okul, cami, kilise, kışla, tiyatro, sinema gibi ticari, sınai, dini, askeri, kültürel yahut eğlence ihtiyaçlarını karşılamak üzere vücuda getirilen bütün binalar anlaşılmalıdır.” (1969, 212).

Şekil ne olursa olsun meskenlerin birleşmesiyle oluşan yerleşmelerin coğrafyadaki önemleri küçümsenemez. Her gün doğayı etkileme, sınırı genişleyen insanoğlunun doğal peyzajda meydana getirdikleri karakteristik unsurlarla bir memleketin ve bölge ekonomisinin, medeniyetinin, gelenek ve göreneklerinin en müşahhas ifadeleridir. İnsanlar ister geçici ister münferit, ister toplu bir halde, ne şekilde yerleşmiş bulunuyorsa bulunsun içecek, yiyecek ve diğer ihtiyaçları zoruyla daima yerleştikleri ve ihtiyaçlarını karşılayan yere ve çevresine az çok bağlıdır. Ve inşa ettikleri mesken şekillerinde olduğu kadar, yerleşme yerinin seçilmesinde, yerleşmenin teşekkülünde, şeklinde ve gelişmesinde bu yer ve çevre coğrafi şartlarının etkisinde teşekkülünde, şeklinde ve gelişmesinde bu yer çevre coğrafi şartlarının etkisi altındadır. Münferit evden, köy kasaba ve şehre kadar her yerleşme, daima kendisinin kapladığı sahadan çok daha geniş saha kaplayan bir ekonomik faaliyet sahasına tekabül eder. Ve yerleşme noktaları, ekonomik faaliyet sahaları denilince, çok küçük noktalar halinde görünür. Yerleşme ve ekonomik faaliyet sahaları sebep ve mekân itibarıyla daima birbirlerine sıkı sıkı bağlıdır (TANOĞLU, 1969, 212).

“Yerleşme olayı” İnsan kümelerinin barınaklarının kurdukları çevreyi, insan yaşam ve eylemlerinin oluşturduğu alanı kapsayan çok geniş bir kavramdır. İlkel topluluklar, çadır yaşamı sürdüren göçebe, yarı göçebe toplulukların barındıkları eğreti

(geçici) yerleşmeler ile kent, kasaba, köy gibi sürekli yerleşmelerde bu kavrama girmektedir (GERAY, 1977, 1).

Yerleşme, doğa, insan ile onun yaptıklarının içeren bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece üzerinde salt insanları barındıran bir yeryüzü parçası olmakla birlikte, yer açısından öteki topluluklardan ayrılan, yakın uzak bir ilişkiler alanı olan, kendisine özgü bir iş gücü, toplumsal örgütlenmesi, kültürün, özel bir tarihsel varlığı bulunan bir insan birliği durumuna girmektedir (GERAY, 1977, 1).

“Kırsal yerleşme” Deyimi ile işbölümünün gelişmediği, ekonomisi tarıma dayanan geniş aile türünün, yüz yüze komşuluk ilişkilerinin var olduğu, bu açıdan kentsel topluluklardan ayrılan toplulukların yaşadığı yerleşmeler anlatılmaktadır. “Köy” adı verilen topluluklar, öteki topluluklardan ayrıca coğrafya, ekoloji alanlarında yerleşmiş, kendisine özgü bir iş gücü, toplumsal örgütü, kültürü, özel bir adı, geçmişi bulunan, kentten daha az nüfuslu, toplum birimleridir (GERAY, 1977, 1).

Araştırma alanımızın tarihi öncesi devirlerle ilgili nüfus ve yerleşme bilgilerine ulaşılsa da önemli merkezlere giden yolların kavşağında bulunması ve verimli bir alüvyal ovaya sahip olan bu doğal çevrenin o dönemlerden beri nüfus barından bir yerleşim yeri olduğunu düşünmek yanlış bir yargı olmayacaktır. Nitekim bilinen tarihi çağlardan bu yana bölgede sırasıyla Huriler, Asurlar, Akadlar, Sümerler, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler, Mervaniler, Selçuklular (Artuklular), Moğollar, Safeviler, Akkoyunlar, Karakoyunlular, Osmanlılar olmak üzere toplam 17 bilinen medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu saydığımız medeniyetler döneminde nüfusu ve ekonomik faaliyetleri hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak Osmanlı Devletinin 16 yy’da düzenli vergi toplamak amacıyla tutulan tapu tahrir defterlerinden sayısal verilere ulaşabilmekteyiz.

16. yy’da farklı tarihlere ait kayıtlara göre nüfusun bazı dönemlerdeki sosyal, siyasal ve ekonomik olaylara bağlı olarak artma ve azalma olduğu görülmektedir. Özellikle kayıtlardan anlaşıldı üzere belli dönemlerde kuraklığın, bazı dönemlerde ise aşiretler arası anlaşmazlıklardan dolayı nüfusun azalama gösterdiği yine Osmanlı devletinin siyasal idari ve ekonomik anlamda zirvede olduğu 16 -17 yy’da nüfusta bir artış olduğu gözlenmiştir. Cumhuriyet yıllarına gelindiğinde siyasi iktidarsızlık ve özellikle bir sınır bölgesi olması itibariyle otorite boşluğunun yaşandığı yıllarda nüfus bakımından hayli seyrek olduğu gözlenmiştir. 1930-1940’lı yıllara gelindiğinde şimdiki Kızıltepe merkezi olan şehir merkezinde nüfusun birikmeye başladığı gözlenmiştir. 1937’de buraya ilçe statüsü verilmiştir. Bölgede verimli ve geniş tarım alanlarının varlığı çevre

ilçe ve ilerden buraya doğru göçlerin yaşanmasını sağlamıştır. Bu durumun kanıtı olarak, arazi anketlerinden de anlaşıldığı üzere, hala bölgede yaşayan aşiretler içersinde Emereki (Ömerli çevresinden bölgeye göç edenler), Meşkini (Mardin Diyarbakır arasında kalan bölgeye verilen isim), Tat (Suriye bölgesinden gelen Arap kabilesi) bu durumu en iyi örnek olarak verilebilir.

3.2. Kızıltepe İlçesi'nin Kuruluşu ve Tarihi Gelişmesi

Mardin Eşiğinin Güneyinde yer alan ovada düz sayılabilecek bir alanda ülkemizin batısından başlayarak Gaziantep- Şanlıurfa- Kızıltepe – Irak ve oradan da Ortadoğu ülkelerine bağlanan tarihi ipek yoluyla (E – 24 Karayolu) Diyarbakır – Mardin – Kızıltepe – Musul karayolunun kesişme noktasında kurumuştur. Kızıltepe ilçesinin yerleşme tarihi milattan önceki yıllara kadar uzanmaktadır. Çıkarılan kalıntılar da bunu doğrular niteliktedir. İlçe merkezinin Güneybatısında Hazer Tepesi, Kuzeybatıdaki Kefertut Tepesi ve camisi ile yıkılan Tarassut Kulesinin kalıntıları birer örnek olarak gösterilebilir.

Kızıltepe'nin tarihi ve kültür gelişimi Mezopotamya'nın kaderiyle müşterek olarak söylenir. Artuklular döneminde gelişme gösteren bu kasaba bu dönemde Diyarbakır – Musul ve Şanlıurfa – Musul yolları üzerinde önemli bir ticaret merkezi olmuştur.

Bir yerleşim yerinin kurulmasında, gelişme ve yıkılışında rol oynayan en önemli unsurlar beşeri ve ekonomik ile fiziki çevre şartlarıdır. Topoğrafik açıdan hiçbir engelle karşılaşmadan gelişen yerleşmeler, su temini, hizmetlerin yapılmasının kolaylığı, ulaşım v.b. birçok açıdan avantaj sağlarken bazı dezavantajları da vardır. Bu dezavantajların en önemlisi de şüphesiz şehri savunmada doğan güvensizlik zaafıdır.

Kızıltepe'nin, verimli arazilere sahip olması, ticaret alanında çok büyük bir öneme sahip tarihi İpekyolu ve Diyarbakır – Musul yolu gibi önemli yolların kavşağında kurulması, Ortadoğu ve Anadolu gibi farklı kültürlerin arasında köprü görevi görmesi gibi nedenlerle tarih boyunca birçok savaşa sahne olmuş, çeşitli milletler tarafından birçok kez yağmalanıp yıkılmıştır. Yapılan araştırmalara göre yerleşme birçok kez savaşlar sonucunda harabeye dönüp yer değiştirmiştir. Buna göre ilk yerleşim alanı bugünkü şehir merkezinin 10 km Güneyinde bir köy yerleşmesi olan Haramhattat'tır.

Tarih boyunca farklı medeniyetler tarafından farklı bir ad verilen Kızıltepe'nin Artukoğulları zamanında adı, tarihi İpekyolu kastedilerek “dünyanın geçtiği yer, dünyanın olduğu yer” anlamına gelen “Dünaysır” adı verilmiştir. Daha sonra “Ermeni Tepesi” anlamına gelen “Telermen”, İranlılar zamanında “Koçhisar” veya “Kosar” adı verilen

yerleşme, Cumhuriyet döneminde 1931 yılında Kızıltepe adı altında Mardin'e bağlı bir ilçe merkezi yapılmıştır.

Kızıltepe'nin 1900 yılları öncesi tarihsel gelişime baktığımızda birçok uygarlık birçok kez yıkılıp tekrar kurulmuştur. Tarih öncesine kadar dayanan bir yerleşme yeri olduğunu kanıtlayan kalıntılara Anket çalışmaları esnasında rastladık. Büyükboğaziye, Çıplak, Taşlıca, Yarımca, Körsu, Beşik Akdoğan köy yerleşmelerinin yakınlarındaki tarihi eserler bu durumu kanıtlayan örneklerdir. Taşarın içi oyularak mesken haline getirilen birçok yerleşmenin olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir. Ayrıca halen Mardin Müzesinde sergilenen Çakır köyünün höyüğünden çıkarılan, bazalt taştan yapılmış yaklaşık 3000 yıl öncesine ait olduğu tahmin edilen, Asur dönemine ait, oturan tanrı heykelleri araştırma sahamızda yerleşme tarihinin ilk çağlardan beri olduğuna önemli bir kanıttır.

Kuzey Mezopotamya'nın araştırma alanımızı da içine alan bu bölgede, ilk tanınan halkı Hurri'lerdir. Kuzey Suriye'de bulunan Hurriler, daha sonra Mitanni Devletine katıldılar. Asur Kralı Adad- Nirari'nin M.Ö.1300 yıllarında, Aramilere karşı düzenlediği seferde Tur – Abdin'i Savur geçidi yoluyla aşmış olabileceği sanılmaktadır. Asur Devleti Medler tarafından ortadan kaldırılınca, Mitanni–Hurri Devleti de bu konfederasyona katılmıştır (AYAZ, 2003, 66).

M.Ö. 160- 139 döneminde Fırat kıyılarına kadar tüm Mezopotamya ve Kızıltepe ilçesi de dâhil, Partların egemenliğine geçmiştir. 38 yılına kadar Suriye, Diyarbakır ve aralarında Kızıltepe ilçesinin de bulunduğu bölge Abgar Krallığı'nın egemenliğinde kaldıktan sonra, Romalıların eline geçmiştir. Romalılar, Yukarı Mezopotamya'ya yerleştikten sonra, başlayan Sasani saldırıları nedeniyle, savunma amaçlı kale ve kentler oluşturdular. Önce Roma sonra Bizans–Sasani mücadelesinde Mardin ve yöresinin önemli bir yer tuttuğunu, İranlıların bölgeye düzenledikleri saldırıları önlemek amacıyla, Hesnade- Kapha, Hısn-ı Keyfa (Hasankeyf) ve Tur-Abdin'de Hatem-i Ta'i kalelerini, Dara'da Anastasiopolis adını verdikleri savunma merkezini, Magygiç (Mardin), Savur, Lorne savunma yerlerini inşa ettirdiklerini aktarmaktadır. Müslüman Araplar'ın, daha kuzeye yani Kızıltepe'nin coğrafya olarak bulunduğu bölgeye gelişleri Halife Ömer dönemindedir. İyad Bin Ganem, 639 yılında Mardin, Habur, Nusaybin, Cizre, Hasankeyf, Kızıltepe, Savur ve Silvan'ı ele geçirdi. Mardin ve yöresi 990 yılında Mervanilerin, 1085 yılında Selçukluların, 1105 yılında Artukluların, 1401 yılında Karakoyunluların, Akkoyunluların ve 1515 yılında Osmanlıların eline geçmiştir (AYAZ, 2003, 67).

Artuklular döneminde önemli ticaret ve konaklama merkezi olan Dünyasır (Kızıltepe) 13. yüzyıl başlarında Eyyubiler tarafından yağmalanmış ve yeniden kurulmuştur. Daha sonra sırasıyla Selçuklular, İlhanlı, Memluk, Karakoyun, Akkoyun, Artuklular (tekrar) ve Timur devleti yönetimlerine girmiştir.

Kızıltepe (Dünyasır/ Koçhisar) kalesi kalenin kuruluş tarih bilinmemekte ise de VIII. Yüzyılda mevcut olduğu ve yine XIII. Yüzyılda bilhassa bir panayır merkezinin bulunduğu dair tarihi kaynaklarda bilgiler bulunmaktadır. Yine bu özelliğinden dolayı burada çok sayıda hamam cami medrese ve kervansaraylar inşa edilmiştir. Bu yerleşim merkezi Artuklu Kutbettin İlgazi döneminde en parlak dönemini yaşamıştır. Akkoyunlu döneminde adı Dunaysır iken Koçhisar olarak değiştirilmiştir. XII – XIII yüzyılda araştırma alanımız önemli bir Artuklu merkezi olduğunu ifade edilmektedir. Daha sonra İran hâkimiyetine geçen yerleşme 1515 yılında Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim'in İran üzerine düzenlemiş olduğu doğu seferi sırasında Büyük Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu tarafından ele geçirilmiştir. Bundan sonra Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlıların yönetiminde kalmıştır (GÖYÜNÇ, 1991, 21).

XVI. yüzyılda tutulan tahrir defterlerinden anlaşıldığı üzere ekseriyetle “Berriye” veya “Berriyecik” şeklinde tabir edilmiştir. Arapçada “sahra, çöl, step” anlamına gelmektedir. Boz Ulus Kanunnamesinde: “Berriye’de şehir veya bazar olmadığını, burada aşiretlerin göçebe bir halde yaşadıklarını ve bunlardan vergi toplamakla görevli eminlerin hayli zorluk çektiklerini şu belgeden anlıyoruz: *Bedriye’den yaylağa gitmeli olduklarında Türkmanın bazı Mardin kurbinde Türkmen Dere’sinden Rişmil nam karyeden ve sair Mardin ülkesinden geçtiklerini Mardin ülkesine uğramayanlarının da Berriye ülkesine uğrayan ulus taifesindendir* (GÖYÜNÇ, 1991, 41).

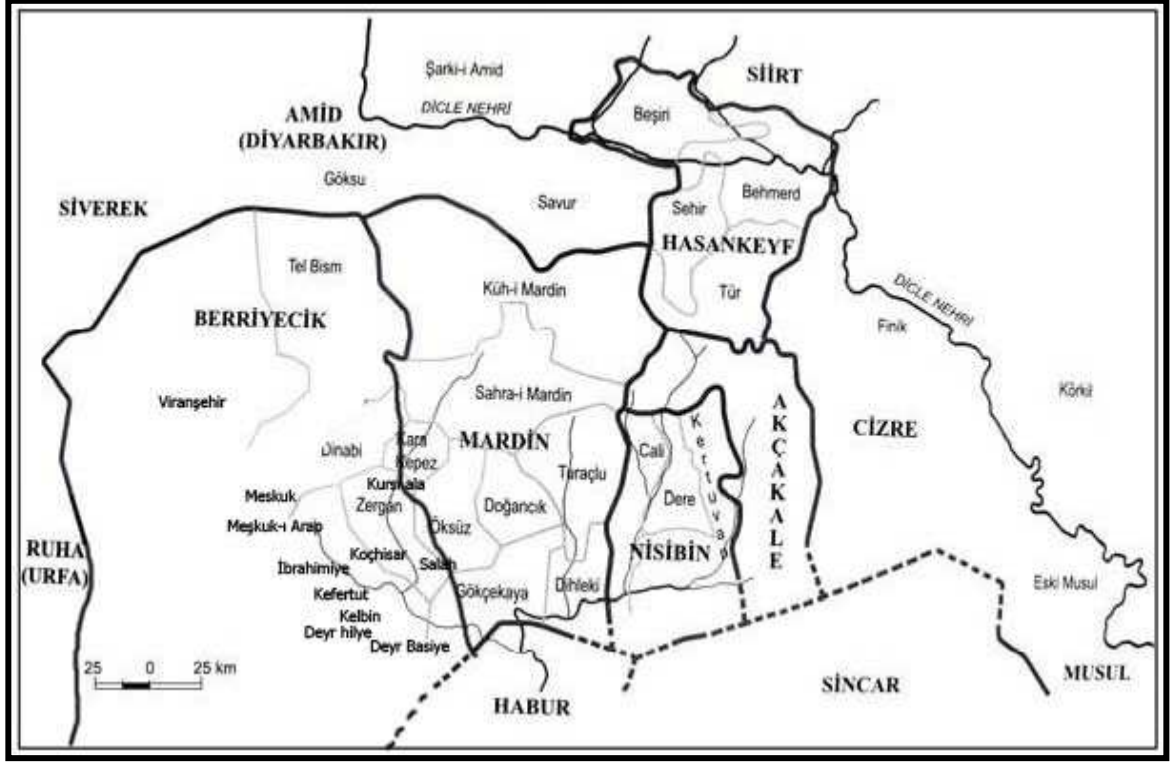
XVI. Yüzyılda Mardin’in güney bölgesine “Berriye ağzı” denildiğini belgelerden öğrenmekteyiz. Başbakanlık arşivindeki tapu defterlerinde Berriyecik sancağının 1526’da bir kaza olarak Mardin sancağına bağlı sancak olarak görünmektedir. 32.000 akçalık zeamete sahip olan Şahkulu Bey’e Berriyecik bölgesinden buraya gelen Azaba adında bir Arap kabilesine karşı talan girişiminin önlenmesi için Diyarbakır beylerbeyinin fermanı, bu bölgenin zaman zaman farklı sancaklara bağlandığını işaret etmektedir. Tapu defterindeki kayıtlara göre 1518 senesindeki Mardin sancağındaki meskun yerler içinde Berriyecik sınırları dâhilinde 1 adet kasaba (nefs)-141 köy-43 mezra- bulunmaktadır. Ancak araştırma sahamızın sınırları dikkate alınacak olursa Berriye ifadesi bugünkü Nusaybin – Derik – Viranşehir hatta Suriye sınırların-

Tablo 32: XV-XVI yy'da Kızıltepe İlçesi'nin (Berriyecik) Nüfusu

YERLEŞME	DİNİ İNANÇ	YILLAR	HANE	MÜCERRED
Deyr Basiye (Şenyurt)	Halkın tamamı müslümandır	1518	106	45
		1526	136	81
		1540	185	128
		1564	216	120
İbrahimiye (Işıklar)	Halkın tamamı hristiyandır	1518	106	45
		1526	136	81
		1540	185	128
		1564	216	120
Kefertut (Koçlu)	Halkın tamamı müslümandır	1518	34	7
		1526	37	13
		1540	21	12
		1564	40	9
Kelbin (Halkalı)	Halkın büyük çoğunluğu hristiyan ve bir kısmını da müslüman oluşturmaktadır	1518	187	33 (H)
			4	11 (M)
		1526	254	102 (H)
			6	12 (M)
		1540	304	202 (H)
			6	11 (M)
		1564	434	192 (H)
			3	2 (M)
Koçhisar (İlçe merkezi)	Halkın tamamı müslümandır	1518	90	29
		1526	106	12
		1540	183	52
		1564	176	36
Kursı ala, kurs-ı evsat, kurs-ı edna (Yüceli Köyü)	Halkın tamamı müslümandır	1518	103	8
		1526	158	64
		1540	208	163
		1564	227	101
Meskuk (Büyük Ayrık)	Halkın tamamı hristiyandır	1518	98	7
		1526	175	42
		1540	253	101
		1564	312	92
Meşuk-ı Arap (Küçük Ayrık)	Halkın tamamı müslümandır	1518	19	3
		1526	MEZRA	
		1540	MEZRA	
		1564	12	5
Salah (Gökçe Beldesi)	Halkın tamamı müslümandır	1518	35	7
		1526	65	6
		1540	67	39
		1564	77	45
Deyr hilve (Işıkören)	Halkın tamamı hristiyandır	1518	105	45
		1526	136	81
		1540	185	128
		1564	216	120

Kaynak: (GÖYÜNÇ, 1991, 57-100)

Harita 13: XV.-XVI. Yüzyılda Günümüz Kızıltepe İlçe Sınırları İçinde Kalan Berriyecik Bölgesi

Kaynak: (AYDIN, 2001, 217)

içindeki alanı ifade etmektedir. Bu şiarla Tahrir Defterlerinde geçen ve bugünkü Kızıltepe sınırları dâhilinde olan önemli merkezler Tablo 31 'de açıkça belirtilmektedir (GÖYÜNÇ, 1991, 61).

1526 yılında Berriyecik bölgesinin yaklaşık nüfusu: 9724 Müslüman 896 Hristiyan toplam 10620 dolaylarındadır (GÖYÜNÇ, 1991, 67).

Berriyecik bölgesinde XVI. yüzyılda Şenletme siyaseti uygulandı. Şenletme siyasetinin sebepleri ise bakımsız toprakları işler hale getirmek, devlet gelirini artırmak, yollarda emniyeti sağlamak ve bu gayeye erişmek için de takip edilen usullerden birisi de yerleşenlerin hizmetlerinin karşılığı olarak Avarızdan muaf tutmak, bir diğeri de (hariç ez defter) kalmış (hali ve harabe) mezraları tımar olarak vermektir (GÖYÜNÇ, 1991, 100).

XVI. yüzyılın sonlarına doğru gerek imparatorluğun duraklama dönemine girmesi ve birçok sebep dolayı beylerbeyi voyvodalarının halktan fazla (cerime) vergi almalarından doğan ve halka yapılan zulüm neticesinde birçok köy ve mezranın boşaldığı anlaşılmaktadır (GÖYÜNÇ, 1991, 53).

Elimizdeki bilgilere göre Osmanlılar zamanında en son şekliyle tekrar imar edilen Kızıltepe şehir merkezinin yerleşmesi iki çekirdek halinde kurulmuştur. Çekirdeklerden

biri doğuda kurulan ve bugünkü Tepebaşı mahallesinin olduğu tepelik alanda Ermenilerin yaşadığı alandır. Ermeniler burada ticaret ve tarım işleriyle uğraşmaktaydı. Batı kısmında ise Müslümanların yaşadığı bugünkü Koçhisar mahallesinin bulunduğu sahada Kefertut yerleşmesiydi. Gerek batı çekirdeği gerekse de doğu çekirdeğindeki halkın geçim kaynağı Osmanlı İmparatorluğu zamanında çok değerli olan tarımdı. Her iki çekirdekte de dağınık bir yerleşme tipi vardı. Çünkü her çiftçi kendisine ait tarlanın bulunduğu sahada mesken kurmuş, küme evler şeklinde fakat birbirlerine yakın durumdaydılar. Batı çekirdeğini oluşturan Müslümanların yaşadığı alanda Artuklular’dan kalma 1184 yılında yapılmış, Artuklu Ulu Cami’si ve Şahkulubey Kümbeti günümüze kadar gelmiş en önemli eserlerdir (GÖYÜNÇ, 1991, 49).

1900 – 1930 devresinde ise daha önce iki çekirdek halinde ayrı olarak kurulan yerleşmelerin arasında yeni meskenlerin kurulduğunu görüyoruz. Bu dönemde 1915 yılında çıkarılan tehcir kanunuyla Ermeniler, Anadolu’dan Suriye ve civar topraklara kaydırıldığı zamana denk gelmektedir. Türkiye’nin birçok bölgesinde olduğu gibi çalışma alanımız olan Kızıltepe’de de Ermeni nüfus azalmıştır. Daha önce yaşamış oldukları doğu kısmından göç edince nüfusun gerek göç ve gerekse de doğal artışıyla yeni alanlar imara açılmıştır. Bu alan ise her iki yerleşmenin arasında olup eski çekirdekler nerdeyse birleşmiştir.

Şehir merkezinde, bu dönemde İpekyolu’nun (E-24 Karayolu) güney kesiminde de yerleşme dokusunun meydana geldiğini görüyoruz. Yolun güney kesimine ilk defa yerleşilmiştir. Bu dönemlerde aşağı yukarı şimdiki Yeni Mahalle ve İpek Mahallesinin bulunduğu alana yerleşildiğini söyleyebiliriz.

1930-1960 döneminde Kızıltepe’nin nüfusunun 32486 civarına yaklaştığını görüyoruz. Ayrıca Cumhuriyet döneminde yeni adını alan Kızıltepe 1931 yılında Mardin’e bağlı bir ilçe statüsüne kavuşmuştur. Yerleşmenin idari olarak ilçe olmasından sonra şehir, çevreden daha çok göç almış ve nüfusunun sürekli artmasına bağlı olarak yerleşmenin sınırı sürekli genişlemiştir.

Şehir merkezinde, Bu dönemde şehir batıya doğru genişlemiş ve İpekyolu’nun kuzey ve güneyine yeni yerleşim alanları açılarak şehir gelişimine devam etmiştir.

1960 – 1990 Devresinde Kızıltepe için deyim yerindeyse nüfus patlamasının olduğu dönemdir. 30 yıllık bu süre zarfında 130.639 kişilik Kızıltepe ilçesinin toplam nüfusuna 1960’tan bu yana 98153 kişi eklenmiştir. Bilindiği gibi bu devrede tüm Türkiye’de sanayileşmenin kentleşme olgusunun güçlendiği dönemdir. Fabrikalaşma ile köyden kente sürekli ve hızlı bir göç sürecinin yaşandığı bir dönemdir.

Cumhuriyet döneminden 1990 nüfus sayımının yapıldığı zamana kadar, Kızıltepe'nin sürekli kırsal nüfusu şehir nüfusunun üstündeydi. Fakat 1980 – 1990 dönemlerinde şehir nüfusu kırsal nüfusa bir hayli yaklaşmıştır. Fakat Kızıltepe İlçe merkezine yapılan göçün büyük bir çoğunluğu civar ilçelerden, özellikle de Nusaybin, Derik, Ömerli, Yeşilli'den olmuştur. Şehirde bu dönemde nüfus bakımından artan yerleşmeler ise İpekyolu'nun (E-24 Karayolu) güneyi ve kuzeyi olmuştur. Aynı şekilde yerleşmenin sınırı kuzeydoğuya doğru gelişmiş ve Diyarbakır – Mardin – Musul yol güzergâhı boyunca Mardin – Kızıltepe yolunun batı tarafında yoğunluk kazanmıştır. Bu devrede nerdeyse bugünkü Sanayi ve Cumhuriyet Mahalleleri meydana gelmiştir.

Bir önceki dönemde olduğu gibi bu dönemde de Kızıltepe'ye olan dış göçler tüm hızıyla devam etmiştir. Özellikle Nusaybin ve diğer doğu yörelerinden gelen nüfus şehrin doğusuna yerleşmiştir.

Bu dönemde, 1991 – 1995 yılları arasında bölgede yaşanan huzursuzluk ortamından dolayı gerek Kızıltepe'nin kırsal alanlarından ve gerek de komşu ilçelerden gelen büyük bir göç dalgası meydana gelmiştir. Kızıltepe'nin kır nüfusunun gerilediğini söyleyebiliriz. Ayrıca Kızıltepe'nin doğal nüfus artışının çok fazla olmasından dolayı da nüfus çok artmıştır. 1990 – 2007 arasındaki zaman zarfında Kızıltepe'nin nüfusuna 68033 kişi daha eklenmiş ve nüfus toplamda 198672 kişiye ulaşmıştır. Dolayısıyla bu dönemde meydana gelen nüfus artışı sonucunda, halkın barınma ihtiyacını karşılamak üzere daha önce imara açılmayan Mardin – Kızıltepe yolunun doğusu yerleşime açılmış ve yol boyunca kuzeye doğru şehir gelişmiştir.

Görüldüğü gibi Kızıltepe ilçesi ve çevresinin tarih boyunca çok farklı güçlerin ve farklı yönetimlerin içinde yer almıştır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde idari teşkilat sınırlarının çok değişmiş olduğu görmekteyiz. Bu tür değişimlerin günümüzde de devam ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim önceleri köy iken zamanla gelişerek ilçe hiline gelen şehir merkezi ve birçok köy yerleşmesinin belde haline gelmesi bu duruma iyi bir örnektir.

Araştırma alanımızda 2007 yılı itibariyle: 1 şehir (10 mahalle), 4 belde, 152 köy ve 65 mezra yerleşmesi bulunmaktadır.

3.3. Yerleşmeyi Etkileyen Faktörler

Bildiğimiz gibi yerleşmeye etki eden faktörler beşeri ve fiziki (yer şekilleri, iklim, su kaynakları, maden kaynakları, toprak yapısı, bakı özelliği) faktörlerdir.

Kızıltepe ilçesinde yerleşmelerin kuruluş yerinin seçiminde doğal faktörlerin en önemli olanlarından biri de litolojik özellikleridir. Sahanın yapısal özelliği ile yerleşme arasında doğrudan bir ilişki vardır. Çünkü temel geçim kaynağı tarım olan halkın yerleşim kurulumu ve devamlılığı her şeyden önce zemin özelliklerine ve zeminin temel karakterine bağlıdır.

Araştırma alanımız litolojik köken olarak, Doğuda Siirt – İdil, Batıda Harran – Ziyaret Dağı ile sınırlanmış alanı içeren Diyarbakır Paftası hudutları dahilinde kenar kıvrımlarıyla Arap Bloku arasında büyük tektonik faylardan çıkan Efüzif bazalt akıntıları bölgenin başlıca volkanizma faaliyetlerinin kalıntısıdır. Bunlardan en önemlisi Diyarbakır'ın güneybatısındaki 7,200 Km² 'lik saha dahilinde yayılan ve yüzlerce akıntı merkezlerinden gelen delikli, ojit ve polivinli bazalt akıntılarıdır. Araştırma alanımızın kuzey bölgesindeki dağlık kesimin litolojik yapısı ise Eosen ve paleosen formasyonlarının aşındığı yerlerde jura-alkretase kireçtaşları 400 metre kalınlıktadır. Suriye sınırı boyunca alt kısımları kısmen denizel, üst kısımları karasal fasiyeste gelişmiş olan bu formasyon geniş alanlar kaplar. Alt kesimlerde miyosen kireçtaşları, paleosen ve yer yer kuvaterneri içine alan yerlerde geçen jeolojik zaman diliminde % 94 kadar alanı kaplayacak kırmızı kahverengi topraklar ve kahverengi orman toprakları bu alanı doldurmuştur (KILIÇ, 2008, 113).

Yerleşmelerin kuruluşunda etkili olan doğal faktörlerin biri de yükselti ve özellikle de yüzey şekilleridir. Araştırma alanımız olan Kızıltepe ilçesi yükselti bakımında genel anlamda sade bir görünüm arz etmektedir. Ancak hemen kuzeyde yükselmeye başlayan Torosların uzantısı olan Mardin Eşiği bölgenin tek yükseltisi olarak göze çarpmaktadır. Araştırma alanımızın en alçak yeri Suriye sınırında olup 400 m. İle başlayıp kuzey istikamette doğru yükselerek 1050 metreye kadar çıktığı görülmektedir.

Araştırma alanımızın yerleşme sayısının en fazla olduğu yükselti aralığı 400 m. ile 500 m. arasında olan bölgelerdir. Araştırma alanımızın verimli tarım alanları üzerinde yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bu aralıkta yerleşmelerin fazlalık göstermesi şehir merkezine yakınlık, araştırma alanını dışarıya bağlayan önemli ticaret yolunun bu yükselti aralığında bulunması ve ilk yerleşim alanlarının bu yükselti aralığında olmasına bağlı olarak geçmişten gelen insanoğlunun yerleşme alışkanlığı etkili olduğunu söyleyebiliriz. Tarım açısından pek bir değeri olmayan 500 metreden yüksek alanlarda lokal olarak tarımın yapıldığı alanlarda bazı yerleşmelerin olduğu görülmektedir.

Kızıltepe ilçe merkezi ve diğer kırsal yerleşmeler üzerinde, en önemli etken fiziki faktörden sonra yeryüzü kaynaklarından olan sudur. Bildiğimiz gibi tarih boyunca uygarlıklar en çok su kaynakları ve ulaşım yollarının bulunduğu alanlarda yaşamış ve gelişmişlerdir. Bu iki faktör yerleşme üzerinde çok etkili olmaktadır. Kızıltepe ilçe merkezinin yerleşmesine bakacak olursak, yerleşme üzerinde en önemli etken su kaynaklarıdır. Kızıltepe bildiğimiz gibi kurak bir iklime sahiptir. Kaynağını kuzeyde Mardin Eşiği'nden alan Zergan Çayı, Kızıltepe'ye kuzeydoğudan giriş yapar ve birçok yerleşmenin içinden geçer. Buranın halkı tarih boyunca bu sudan gerek içme gerek de sulama amaçlı yararlanmıştır. 1990 yıllarından sonra bölgede başlayan artezyen kuyuların artması üzerine, dere kenarına toplanan haneler artık toplu yaşamaktan vazgeçip kendi kuyularının başına geçmeye başlamaları üzerine birçok yeni yerleşim alanlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Kızıltepe kurulduğu alan itibariyle düz ve alçak bir ovadadır. Ovada kurulan tüm yerleşmelerde olduğu gibi Kızıltepe şehir merkezinin de yerleşmeye elverişli olması, altyapı çalışmalarının dağlık bir alana göre daha zahmetsiz olması, hizmetlerin her alana daha rahat götürülmesi gibi avantajlardan dolayı Mardin iline bağlı diğer ilçelere oranla yerleşme ve nüfus sayısı oldukça fazladır.

Kızıltepe yerleşmesine etki eden diğer bir faktör de önemli ulaşım yollarına yakın olmasıdır. Daha önceki konularımızda da geniş bir şekilde bahsettiğimiz gibi ilçenin kurulduğu alan tarihi İpekyolu ile Diyarbakır –Musul yollarının bulunduğu kavşak bir noktada yer almasıdır.

Ayrıca iklimin de yerleşmenin kurulmasında büyük etkisi vardır. Kızıltepe kurulduğu yer itibarıyla topografyanın silik olduğu bir sahadır. Dolayısıyla birçok faktörün de etkisiyle olumsuz iklim şartlarının pek görülmediği bir sahada yer alır. Sıcaklıklar neredeyse tüm yıl boyunca sıfır derecenin altına düşmemektedir. Böylece gerek tarım gerekse insanlar için yaşanabilirlik seviyesi yüksek bir coğrafyadır.

Yerleşmelerin oluşumunda etkili olan beşeri faktörlerin başlıcaları; tarihi faktörler, Coğrafi mevkii, teknolojik durum, ırki durumlar ve iktisadi faaliyetler gibi faktörlerdir.

Kızıltepe'nin yerleşme tarihçesinde açıkladığımız gibi birçok uygarlık Kızıltepe ilçesine ve çevresine gelip yerleşmişlerdir. Birçok aşiret boyları ve göçmenler devlet tarafından (Osmanlı İmparatorluğu) yerleştirme politikalarıyla buralara iskân ettirilmiştir. Bu iskân edilenler bugüne kadar yaşamlarını sürdürmekte olup Kızıltepe ve bağlı köylerin yerli halkını oluşturmuşlardır.

Coğrafi konumu itibarıyla Kızıltepe ilçesi eski çağlardan günümüze kadar önemini sürdürmüştür. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu zamanında Şam-Halep-Musul ve Diyarbakır arasında önemli bir Coğrafi konumda bulunmaktaydı. Bugün de Habur Sınır Kapısıyla Ortadoğu'ya açılan yolun kavşağında bulunmaktadır. Tarihi ipek yolunun araştırma alanımızdan geçiyor olması önemli ölçüde ekonomik hareketlilik sağlamıştır.

İktisadi faktörlerin de yerleşmeye büyük etkisi vardır. Kızıltepe kurulduğu yer itibarıyla verimli tarımsal ovalara ve ticaret merkezlerinin bulunduğu yollar üzerinde kurulmuştur. Daha sonra da bahsedeceğimiz gibi iktisadi anlamda gelir seviyesinin yükselmesinden dolayı teknolojik gelişmeler paralelinde yerleşme genişlemiş ve binalar daha modern hale gelmiştir. Taş, toprak yerine betonarme, briket kullanılmaya başlanmıştır.

Görüldüğü gibi beşeri faktörlere bağlı olarak Kızıltepe'de meskenler her geçen gün modernleşmekte, yerleşmede nüfus artışı ve bu beşeri faktörlere bağlı olarak şehir, Doğu-Batı, Kuzey ve Güneye yönünde her geçen sürede biraz daha genişlemektedir. Kızıltepe şehir merkezinin yıllara göre gelişimi elbette ki sadece doğum oranlarıyla açıklanamaz. Araştırma sahamızın bölge içersinde gerek ekonomik gerekse de yeryüzü şekilleri bakımından bir cazibe merkezi olması her geçen gün nüfusunda veya yerleşme sayısında artış olmasına neden olmaktadır.

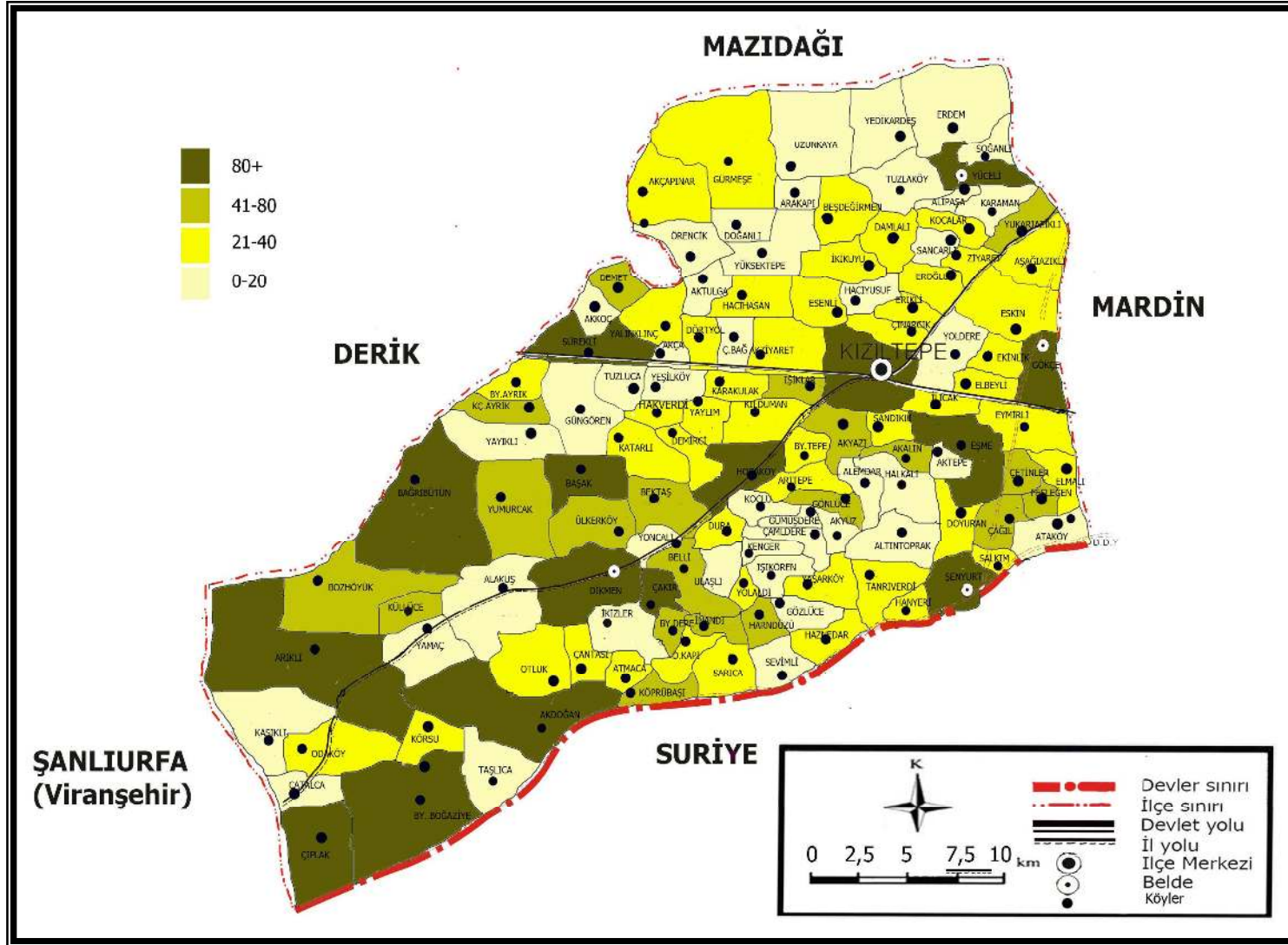
Araştırma sahamızın kırsal yerleşmelerine genel bakışla değerlendirdiğimizde yıldan yıla artan yerleşme gruplarının (köy, mezra) sayısının arttığını görmekteyiz. Örneğin; 1990 yılında köy yerleşmesi sayısı 122 iken 2007 yılında köy yerleşmesi sayısı 152'dir. Halkın büyük çoğunluğunun tarımla uğraştığı alanımızda bu durum tesadüfi değildir. Çünkü araştırma alanımız tarım için çok elverişli olmasının yanında çok uygun bir iklime de sahiptir. Ayrıca üretimin ihtiyaç fazlası duruma gelmesi halinde de, üretilecek ürünlerin pazarlanması için gerekli özelliklere de sahip bir coğrafi konumdadır. Tüm faktörler göz önüne alındığında nüfus artışların bu seviyede olmasının doğal olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 33: Kızıltepe İlçesi'nde Yerleşmelerin Hane Büyüklükleri (1980)

0-20		21-40		41-80		80+	
YONCALI	5	ERİKLİ	21	ÇAĞIL	41	ÇAKIR	85
TUZLUCA	6	ILICA	21	DEMET	41	ÇIPLAK	87
IŞIKÖREN	8	İKİKUJU	21	HARMANDÜZÜ	41	BAŞAK	95
TAŞLICA	8	SALKIM	21	IŞIKLAR	41	B.BOĞAZI	95
UZUNKAYA	8	YALINKILIÇ	21	KÜÇÜKAYRIK	41	HOCAKÖY	95
AKTULGA	9	ÇINARCIK	22	YUKARIAZIKLI	41	EŞME	98
ERDEM	9	EYMİRLİ	22	ÇETİNLER	42	BAĞRIBÜTÜN	120
GÜNGÖREN	9	GÜRMEŞE	22	AKYAZI	45	AKDOĞAN	150
TUZLA	9	KOCALAR	22	BELLİ	45	ARIKLI	200
YEŞİLKÖY	9	SANDIKLI	23	KÖPRÜBAŞI	45	SÜREKLİ	201
AKTEPE	10	BEŞDEĞİRMEN	24	YUMRUCUK	45	DİKMEN	257
KARAMAN	10	DAMLALI	24	BÜYÜKDERE	46	ŞENYURT	281
YEDİKARDEŞ	10	DÖRTYOL	24	FESLİĞEN	46	YÜCELI	290
GÜMÜŞDERE	11	ODA	24	ÜLKER	50	GÖKÇE	387
AKÇA	12	DOYURAN	25	İNANDI	52	MERKEZ	3382
ARAKAPI	12	EKİNLİK	25	AKALIN	54		
ÇATALCA	12	ESKİN	25	KÜLÜCE	54		
ÇİTLİBAĞ	12	HAZNEDAR	25	BEKTAŞ	60		
KENGERLİ	12	YAYIKLI	25	BOZHÖYÜK	60		
SOĞANLI	12	ZİYARET	25				
KOÇLU	13	DORA	26				
ÇAMLIDERE	14	OTLUK	26				
GÖZLÜCE	14	HANYERİ	27				
HACİYUSUF	14	KARAKULAK	27				
SEVİMLİ	14	DEMİRCİ	29				
AKKOÇ	15	TANRIVERDİ	29				
AKYÜZ	15	AKÇAPINAR	30				
ALEMDAR	15	ARITEPE	30				
ALTINTOPRAK	15	BÜYÜKAYRIK	30				
ATAKÖY	15	KATARLI	30				
DOĞANLI	15	SARICA	30				
HALKALI	15	BÜYÜKTEPE	32				
ÖRENCİK	15	CANTAŞI	32				
ULAŞLI	15	ELBEYLİ	32				
İKİZLER	16	ESENLI	32				
YOLDERE	16	HACİHASAN	32				
ALİPAŞA	19	KILDUMAN	32				
ALAKUŞ	20	DEMİRKAPI	34				
KAŞIKLI	20	YAYLIM	34				
SANCARLI	20	AKZİYARET	35				
		ATMACA	35				
		ELMALI	35				
		EROĞLU	35				
		YAŞAR	35				
		YOLALDI	35				
		AŞAĞIAZIKLI	40				
		HAKVERDİ	40				
		KÖRSU	40				
TOPLAM	508		1366		890		5823

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları ve Kızıltepe İlçe Sağlık Grup Başkanlığı

Harita 14: Kızıltepe İlçesi Yerleşmelerin Hane Büyüklükleri (1980)

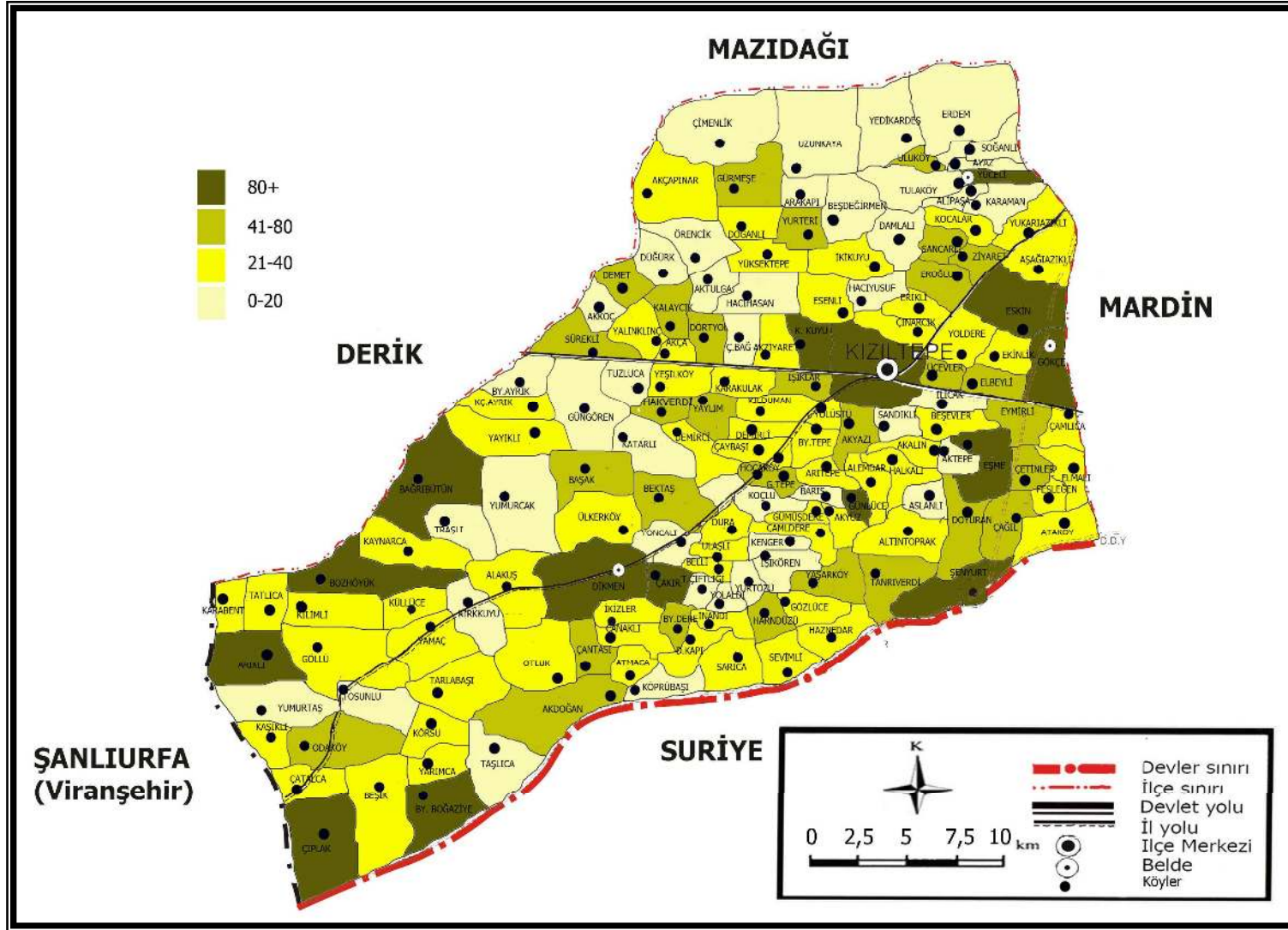
Tablo 34: Kızıltepe İlçesi'ndeki Yerleşmelerin Hane Büyüklükleri (2007)

0-20		21-40				41-80		80+	
DAMLALI	4	AKYÜZ	21	YARIMCA	32	İŞIKLAR	41	ARAKÖY	84
KOÇLU	5	ATMACA	21	YUKARIAZIK LI	32	ULUKÖY	41	ÇAKIR	85
ARAKAPI	7	ÇATALCA	21	AŞAĞIAZIKLI	33	BAŞAK	42	GÜNLÜCE	103
TUZLUCA	7	İKİZLER	21	GÖZLÜCE	33	SANCARLI	43	ESKİN	119
TAŞLICA	8	KİLİMLİ	21	BEŞİK	34	ZİYARET	43	B.BOĞAZI	120
KARAMAN	9	DORA	22	İNANDI	35	DOYURAN	44	K.KUYU	122
BEŞDEĞİRMEN	10	ERİKLİ	22	TATLICA	35	BÜYÜKDERE	45	ÇIPLAK	136
UZUNKAYA	10	GÜMÜŞDERE	22	YAYIKLI	35	BEKTAŞ	46	B.BÜTÜN	139
YURTÖZÜ	10	KARABENT	22	DEMİRCİ	36	DÖRTYOL	47	B.HÖYÜK	153
YONCALI	11	KAYNARCA	22	DEMİRKAPI	36	GÜRMEŞE	47	EŞME	154
İŞİKÖREN	12	KOCALAR	22	SEVİMLİ	36	EROĞLU	48	ARIKLI	216
ÇİTLİBAĞ	13	YEŞİLKÖY	22	TARLABAŞI	36	HAKVERDİ	48	YÜCELİ	317
GÜNGÖREN	13	YÜKSEKTEPE	22	BÜYÜKTEPE	38	ODA	48	DİKMEN	404
TUZLA	13	ATAKÖY	23	ESENLİ	38	AKYAZI	49	ŞENYURT	409
YEDİKARDEŞ	13	KAŞIKLI	23	KÖRSU	38	TANRIVERDİ	49	GÖKÇE	596
ASLANLI	14	YAMAÇ	23	KÜPLÜCE	38	CANTAŞI	51	MERKEZ	24834
KIRKKUYU	14	AKÇA	24	AKALIN	39	ELBEYLİ	51		
ORTAKÖY	14	AKÇAPINAR	24	SARICA	39	YAŞAR	51		
YUMURTAŞ	14	ARITEPE	24	ULAŞLI	39	SÜREKLİ	52		
AKKOÇ	15	BEŞEVLER	24	AKZİYARET	40	ÜÇEVLER	52		
BARIŞ	15	KÜÇÜKAYRIK	24	FESLİĞEN	40	ÇETİNLER	54		
KATARLI	15	YALINKILIÇ	24	HAZNEDAR	40	DEMET	55		
KENGERLİ	15	ÇAYBAŞI	25			EYMİRLİ	55		
SARUHAN	15	ÇINARCIK	27			HARMANDÜZÜ	56		
AYAZ	16	DOĞANLI	27			HOCAKÖY	59		
ÇİMENLİK	16	EKİNLİK	27			ÇAĞIL	63		
DÜĞÜRK	16	GÖLLÜ	27			YURDERİ	63		
ERDEM	16	KARAKULAK	27			AKDOĞAN	64		
GÜNEŞTEPE	16	YOLDERE	27			KALAYCIK	70		
TİMURÇİFTLİĞİ	16	ALEMDAR	28			YAYLIM	75		
AKTEPE	17	ELMALI	28						
HACİHASAN	17	HALKALI	28						
HACİYUSUF	17	YOLÜSTÜ	28						
SOĞANLI	17	ALAKUŞ	29						
YUMRUCUK	17	BELLİ	29						
AKTULGA	18	ÇAMLICA	29						
İLİCA	18	ÇAMLIDERE	29						
SANDIKLI	18	DEMİRLER	29						
TOSUNLU	18	ÇANAKLI	30						
TIRAŞLI(KAYACI K)	19	İKİKUYU	30						
KÖPRÜBAŞI	19	KILDUMAN	30						
ALİPAŞA	20	ALTINTOPRAK	31						
BÜYÜKAYRIK	20	ÜLKER	31						
ÖRENCİK	20	OTLUK	32						
YOLALDI	20								
TOPLAM	647		1150		802		1552		27222

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları ve Kızıltepe İlçe Sağlık Grup Başkanlığı

Harita 15: Kızıltepe İlçesi Yerleşmelerin Hane Büyüklükleri (2007)

3.4. Yerleşme Şekilleri

Araştırma alanımızdaki konumuzu teşkil eden kırsal yerleşmeleri; geçici yerleşme tipleri(yayla ve bağ-bahçe evleri) devamlı yerleşme tipleri (mahalle ve köy yerleşmeleri) olarak iki kısma ayırabiliriz.

3.4.1. Geçici Yerleşmeler

Yazın çıkılıp oturulan serin yer, dağlar üzerindeki serin yerleşmeler. Yaz mevsiminde en sıcak aylarda çıkılan ve geçici olarak yerleşik hale getirilen mahalleler (EMİROĞLU, 1977, 17) olarak tanımlar yapılmaktadır. Bu tanımlar ışığında ülkemizde önemli bir yerleşim yeri olan yayla yerleşmelerinin tanımına uyan hiçbir yerleşme tipi, araştırma alanımızda yaptığımız görüşmeler esnasında rastlanmadı.

Araştırma alanımızda en çok görülen geçici yerleşme tipi bağ-bahçe yerleşme tipidir. Bağ- bahçe evlerinin dağılışı ile bağ-bahçe tarımını yapıldığı alanlar arasında bir paralellik söz konusudur. Araştırma sahamızda özellikle bağ-bahçe tarımının yapıldığı alan olarak sahamızın kuzeyine doğru yükselen dağların iç kısımlarında lokal olarak bağ bahçe tarımına uygun alanlarda bu tip yerleşmelerin olduğunu görmekteyiz. Zergan Deresinin alanımızın kuzeydoğu istikametinde başlayıp ova içine girdiği yere kadarki alanlarda bu tip yerleşmelere rastlamak mümkündür. Bağ evi olarak adlandırılan yerleşme tipleri genel itibariyle üzümün olgunlaşması döneminde gerçekleşmektedir. Halk arasında “mahsere” olarak adlandırılan bu eylem bağın büyüklüğüne göre 1 veya 5 hafta arasında değişmektedir. Mahsere sonbahar mevsiminin eylül ekim aylarında yapılmaktadır. Bağ evlerinin bulunduğu yerleşme alanlarımız; Çimenlik, Uzunkaya, Yedikardeş, Gürmeşe, Örencik, Doğanlı, Beşdeğirmen, Arakapı, Uluköy, Soğanlı, Ayaz köyleri ve Yüceli beldesidir. Ayrıca ova köylerinin birçoğunda da aynı şekilde tarlaların kenar kısımlarında bağ tarımının yapıldığını, ancak bu tarım faaliyetinin genel itibariyle köy halkı tarafından yapılıyor olması geçici yerleşmelerin oluşmasına müsaade etmemiştir.

3.4.2. Daimi Yerleşmeler

Araştırma sahamızda en çok görülen yerleşme tipidir. Bu tip yerleşmeler toplu dokuda ve geniş alanlara yayılmıştır. Araştırma alanındaki yerleşmeler;1 şehir merkezi, 4 belde ve 152 köyden oluşmaktadır.

3.4.2.1. Şehir Yerleşmesi

Mardin Eşiğinin güneyinde yer alan ovada düz sayılabilecek bir alanda ülkemizin batısından başlayarak Gaziantep- Şanlıurfa- Kızıltepe – Irak ve oradan da Ortadoğu ülkelerine bağlanan tarihi ipek yoluyla(E – 24) Diyarbakır – Mardin – Kızıltepe – Musul karayolunun kesişme noktasında kurulan Kızıltepe’nin şehir merkezi tarihi milattan önceki yıllara kadar uzanmaktadır. Çıkarılan kalıntılar da bunu doğrular niteliktedir.

Tarih boyunca farklı medeniyetler tarafından farklı bir ad verilen Kızıltepe’nin Artukoğulları zamanında adı, tarihi ipek yolu kastedilerek “dünyanın geçtiği yer, dünyanın olduğu yer” anlamına gelen ‘Dünaysır’ adı verilmiştir. Daha sonra ‘Ermeni Tepesi’ anlamına gelen ‘Telermen’, İranlılar zamanında ‘Koçhisar’ veya ‘Kosar’ adı verilen yerleşme, Cumhuriyet döneminde 1931 yılında Kızıltepe adı altında Mardin’e bağlı bir ilçe merkezi yapılmıştır.

Yapılan araştırmalara göre yerleşme birçok kez savaşlar sonucunda harabeye dönüp yer değiştirmiştir. Buna göre ilk yerleşim alanı bugünkü şehir merkezinin 10 km Güneyinde bir köy yerleşmesi olan Haramhattat’tır.

Artuklular döneminde önemli ticaret ve konaklama merkezi olan Dünaysır (Kızıltepe) 13. yüzyıl başlarında Eyyubiler tarafından yağmalanmış ve yeniden kurulmuştur. Daha sonra sırasıyla Selçuklular, İlhanlı, Memluk, Karakoyun, Akkoyun, Artuklular (tekrar) ve Timur devleti yönetimlerine girmiştir. Daha sonra İran hâkimiyetine geçen yerleşme 1515 yılında Osmanlı hükümdarı Y. Sultan Selim’in İran üzerine düzenlemiş olduğu doğu seferi sırasında Büyük Mehmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu tarafından ele geçirilmiştir. Bundan sonra Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlıların yönetiminde kalmıştır.

Günümüze kadar yerleşme açısından sürekli büyüyen Kızıltepe şehir merkezi gerek tarım faaliyetlerinin büyüklüğü açısından gerekse de ticari anlamda önemli bir coğrafyada yer almasından dolayı önemli bir merkezdir. 1935 sayımında nüfus toplamında 944 kişi gibi az bir değere sahip olup, tüm sayım dönemleri içinde en küçük paya sahiptir. 1935 – 1940 yılları arasındaki dönemde nüfusun 714 kişi artarak 1658 kişiye çıktığı görülür.

1940 – 1945 yılları arasındaki nüfus sayım devresinde nüfusunun 1658 kişiden 1484 kişiye düştüğü gözlemlenmiştir. Nüfus miktarında 174 kişi gibi küçük bir değerde azalma olmuştur. Daha önce de nüfus ünitesinde de değindiğimiz gibi bu dönemler arasında tüm dünyayı etkileyen, dolayısıyla Türkiye’yi de etkisi altına alan 2. Dünya Savaşı’ndan dolayı Türkiye’de genel seferberlik ilan edilerek erkeklerin silâh altına

alındığı dönemdir. Türkiye'nin genel nüfus sayımında daha önce de değinildiği gibi nüfus artış hızı ve oranının en düşük olduğu dönem 1935 – 1940 dönemi idi. Kızıltepe'de ise 1940 – 1945 arası dönemde nüfus miktarı, nüfus artış hızı ve nüfus artış oranının düştüğü dönemdir. Fakat nüfus miktarında sadece 174 kişi gibi küçük bir değerin düştüğünü görebiliriz.

1945 – 1950 nüfus sayım dönemine baktığımızda Kızıltepe nüfusunun 955 kişi artarak 2439 kişiye çıktığı görülmektedir. Erkek nüfusunun genel nüfus içindeki oranının artışı, nüfus artış oranının Kızıltepe de artmasıyla, bu dönemde 2. Dünya Savaşı tehlikesinin ortadan kalktığını ve askere alınan nüfusun terhis edilmesinden kaynaklanmaktadır.

1950 – 1955 yılları arasındaki döneme baktığımız zaman nüfus beş yıl içinde 2062 kişi artmış ve 4501 kişiye yükselmiştir.

1955 – 1960 devresinde nüfus tekrar artarak 6379 kişiye çıkmıştır. Türkiye genelinde de nüfus artış hızı ve nüfus artış oranının en fazla olduğu dönem 1950 – 1960 devresidir.

1960 – 1965 sayım devresinde 6379 kişiden 9589 kişiye çıkmıştır. Bu dönemde Kızıltepe'de nüfus artış hızı % 81,5 nüfus artış oranı da % 50,3'tür. Erkek nüfusun oranı %54,4 ve kadın nüfus oranı da % 45,6 ile bir önceki döneme ait değerlere sahiptir. Yine bu dönemdeki nüfus artışının temel sebebi doğal nüfus artışıdır.

1965 – 1970 arasındaki dönemde Kızıltepe'nin nüfusunda 6753 kişilik bir artış olmuş ve nüfus 16342 kişiye çıkmıştır. Genel nüfusta büyük bir nüfus artış miktarı olmasına rağmen bu dönemde erkek nüfus oranının genel nüfus içindeki payı % 50,9'a düşerek tüm sayım dönemleri arasında en düşük 2. paya sahiptir. Kadın nüfus oranı da en yüksek 2. paya bu dönemde sahiptir. Kızıltepe şehir merkezinin genel nüfus artışının yaşandığı bu dönemde erkek nüfus oranının düşmesinin en büyük nedeni, başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerine giden işçilerimizin göçüdür.

Foto 1: Kızıltepe İlçe Merkezinde Çarşı Meydanının Eski Görünümü: 1930 Yılında İlçe Merkezinde Nüfusunun Az ve Yerleşmelerin Seyrek Olduğu Görülür

Foto 2: Kızıltepe İlçe Merkezinde Koçhisar Mahallesinin Eski Görünümü: 1930'a Kadar Koçhisar Mahallesinde Yerleşmenin Olmadığı Görülmektedir.

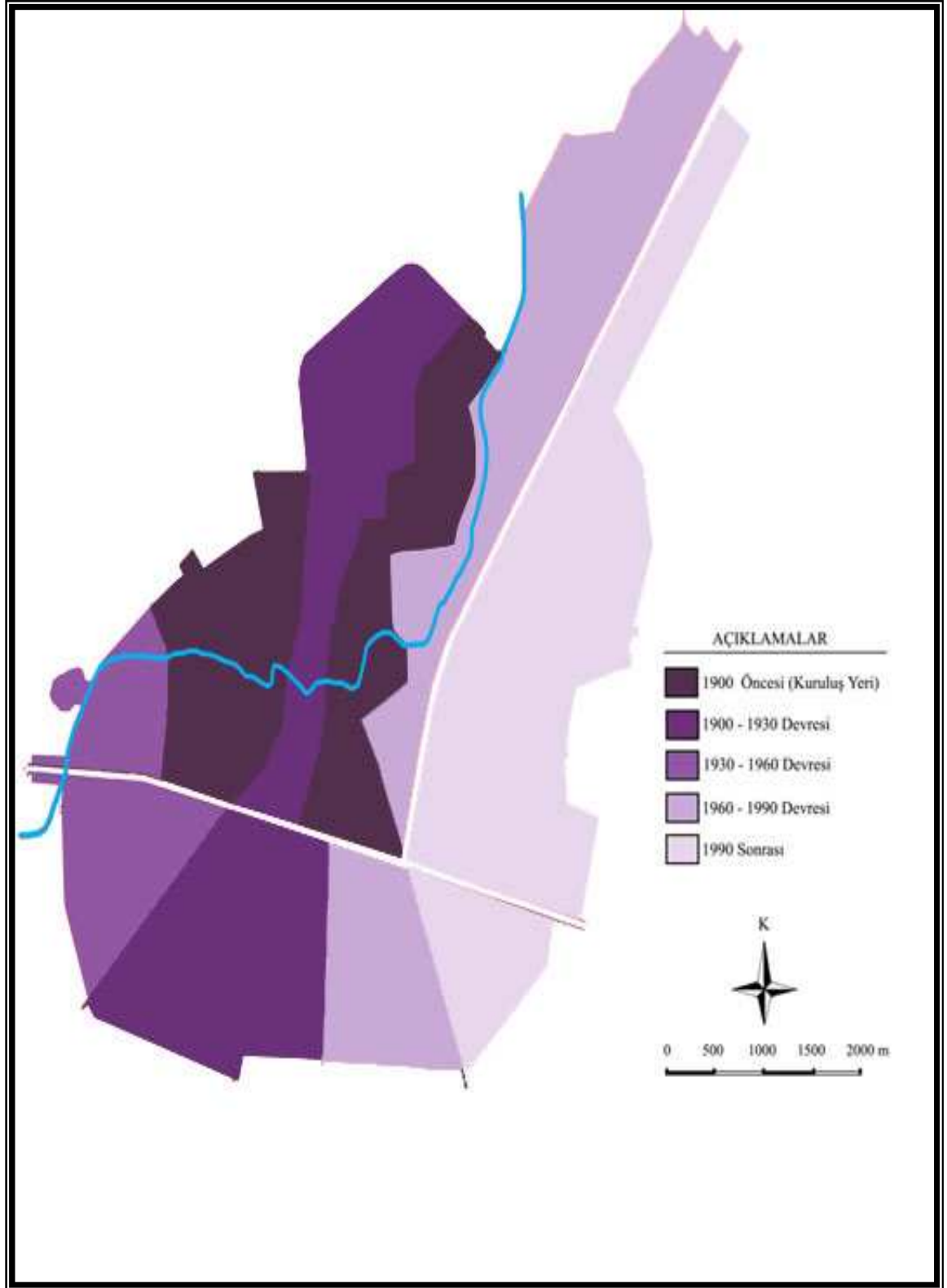

Foto 3: Kızıltepe İlçe Yerleşim Merkezinin Genel Görünümü: 2007 Yılında Yerleşme Nüfus Miktarının Oldukça Arttığı Gözlenmektedir.

Foto 4: Kızıltepe İlçe Merkezinde Çarşı Meydanından Bir Görünüm 1930-2007 Yılları Arsına Şehirleşme Oranın Arttığı Görülmektedir.

Harita 16: Kızıltepe Şehir Merkezinin Tarihi Gelişimi

Kaynak: Türkoğlu, 2007

Tablo 35: Kızıltepe İlçe Merkezinin Nüfus Miktarı (1935–2007)

Sayım Yılları	Erkek	%	Kadın	%	Toplam
1935	497	52.6	447	47.4	944
1940	892	53.7	766	46.3	1658
1945	789	53.2	695	46.8	1484
1950	1309	53.6	1130	46.4	2439
1955	2360	52.4	2141	47.6	4501
1960	3474	54.4	2905	45.6	6379
1965	5224	54.4	4365	45.6	9589
1970	8333	50.9	8009	49.1	16342
1975	11472	53.2	10059	46.8	21531
1980	15760	51.7	14685	48.3	30445
1985	20937	51.2	19915	48.8	40852
1990	30567	50.8	29566	49.2	60134
1997	45665	50.5	44680	49.5	90345
2000	57174	50.5	55969	49.5	113143
2007	63319	49,8	63829	50,2	127148

Kaynak: İlçe Sağlık Ocağı Verileri ve D.İ.E. Nüfus Sayımları

1970 – 1975 yılları arasındaki devrede Kızıltepe’nin nüfusu 5189 kişi artmış ve toplam nüfus 21531 kişiye çıkmıştır. Bu dönemde de büyük bir nüfus artışı gözlemlenmiştir. Bu nüfus artışında küçük bir miktar da olsa dış göçlerin etkisi vardır.

1975 – 1980 yılları arasındaki devrede Kızıltepe’de erkek nüfusta 4287, kadın nüfusta ise 4626 kişi artmış ve genel nüfusta toplam 8914 kişilik bir nüfus artışıyla, 1980’de nüfus 30.445 kişiye yükselmiştir.

1980 – 1985 yılları arasındaki dönemde nüfus 10407 kişilik bir artışla 40852 kişiye yükselmiştir. Bu dönemde erkek nüfus oranı % 51,2 ve kadın nüfus oranı ise %48,8 olup bir önceki yıla ait kadın ve erkek nüfusun birbirlerine yakın değerlerde artış göstermesiyle, nüfusun artışında doğal nedenlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

1985 – 1990 sayım dönemleri arasında erkek nüfus 9630, kadın nüfus da 9651 kişilik bir artış göstermiştir. Genel nüfusta da 19282 kişilik bir nüfus artışı olmuş ve 1990 yılında Kızıltepe’nin nüfusu 60134 kişiye yükselmiştir.

Bu dönemde bu denli büyük bir nüfus artışının olmasında Kızıltepe’nin son dönemlerde kentleşme olgusunun artmasına bağlı olarak sanayileşmesi, Ortadoğu ile yapılan ticaretin merkezi haline gelmesiyle Mardin’in diğer ilçelerinden ve il dışındaki diğer alanlarından Kızıltepe’ye yapılan ailesel göçler etkili olmuştur.

1997 nüfus sayımında 15098 erkek, 15114 kadın nüfus artmıştır. Toplamda da 30212 kişi artarak, 7 yılda nüfus 90345 kişiye yükselmiştir. Yılda yaklaşık olarak 4300 gibi büyük bir nüfus artışı gerçekleşmiştir. Bu denli büyük bir nüfus artışının meydana gelmesinde en büyük etken, şüphesiz ki bu dönemde yaşanan güvesizlik ortamından dolayı kırsal kesimde yaşamını sürdüren ailelerin Kızıltepe şehir merkezine yaptıkları göçlerdir.

2000 yılı nüfus verilerine göre Kızıltepe'nin şehir nüfusu 113143 kişidir. Bu nüfusun 57174'ü erkek, 55969'u ise kadındır. 1975 yılından 2000 yılına kadar erkek nüfusun genel nüfus içindeki payı sürekli azalarak 1997–2000 yılları arasında % 50,5 ile en düşük paya sahip iken, kadın nüfus oranı bu yıllar arasında sürekli artış göstermiş, 1997–2007 nüfus sayımlarında en büyük paya ulaşarak % 49,5'e yükselmiştir.

2007 yılı şehir merkezinin nüfus sayımlarına baktığımızda 127148 kişi olduğunu 2000 yılından bu yana, 14000 kişilik bir artış söz konusudur. Tüm sayım dönemlerinde 1940–1945 yılları arasındaki sayım devresini saymazsak, Kızıltepe'nin şehir nüfusu sürekli olarak bir artış kaydetmiştir.

Kızıltepe Belediyesi'nin Fen İşleri Müdürlüğü'nden aldığımız verilere göre Kızıltepe'nin imara açılmış ve meskenlerin işgal ettiği alan 3200 hektarlık alana denk gelmektedir. Bu oldukça büyük bir alan demektir. Kızıltepe'de Turgut Özal, İpek, Atatürk, Tepebaşı, Ersoylu, Cumhuriyet, Sanayi, Bahçelievler, Koçhisar ve Yenimahalle olmak üzere 10 mahalle bulunmaktadır.

Kızıltepe'nin en büyük mahallesi olan Turgut Özal Mahallesi 480 hektarlık bir alana sahiptir. 365 hektarlık alana sahip Atatürk Mahallesi ise alan büyüklüğü bakımından 3. sırada yer almaktadır. Kızıltepe'nin tarihsel gelişiminde geniş bir şekilde bahsettiğimiz gibi bu iki mahalle 1990'dan sonraki devre olan 5. gelişim devresinde kurulmuşlardır. Hatırlanacağı üzere 10 yıllık devrede (1990 – 2000) Kızıltepe'nin nüfusunda 53 bin kişilik bir artış olmuş ve hemen hemen iki mahallenin bulunduğu alanda meskenler kamu kurum ve kuruluşlarına ait yapılar kurulmuş, böylece iki mahallenin bulunduğu alanlar meydan gelmiştir. İpek Mahallesi ise nüfus miktarına paralel bir şekilde gelişmiş ve 420 hektarlık alanı ile 18 bini aşkın nüfusuyla 2. sırada yer alır (Harita 17).

Yenimahalle 175 ha, Koçhisar Mahallesi 230 ha ve Bahçelievler Mahallesi de 265 hektarlık alanıyla Kızıltepe'nin en küçük alanlı mahalleleridir.

Tablo 35'te de görüldüğü gibi Kızıltepe'de mahallelere göre nüfus miktarı ve konut sayısı arasında bir paralellik söz konusudur. Kızıltepe'nin en fazla nüfus barındıran mahallesi olan Yenimahalle 19833 kişilik nüfus miktarı ile ilk sırada 23436 konut

sayısıyla da 1. sırada yer almaktadır. İpek Mahallesinde 17420 kişi barınmakta ve 15810 konut, Koçhisar Mahallesinde 17105 kişi yaşamakta 2146 konut bulunmaktadır. Tepebaşı Mahallesinde 14632 kişi yaşamakta ve 3495 konut bulunmaktadır.

Türkiye’de ortalama hane halkı yoğunluğu 5 civarındadır. Kızıltepe’de ise yaklaşık 7 yoğunlukta olup, Türkiye ortalamasının üstündedir. Kızıltepe’de yer alan konutların % 70’ine yakınında tek aile veya çekirdek aile dediğimiz küçük aileler kalmaktadır. % 30’una yakını da 2 veya daha fazla aile kalmaktadır.

Tablo 36: Kızıltepe İlçe Merkezinin Mahallelere Göre Konut ve Nüfus Yoğunluğu (2007)

Mahalle Adı	Alan (Ha)	Nüfus Miktarı	Konut Sayısı
Turgut Özal	480	11440	2107
İpek	420	17420	15810
Atatürk	365	9561	2099
Tepebaşı	345	14632	3495
Ersoylu	340	8970	2263
Cumhuriyet	300	11774	1985
Sanayi	275	5452	678
Bahçelievler	265	10.961	1497
Koçhisar	230	17105	2146
Yenimahalle	175	19833	23436
Toplam	3200	127148	55516

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü Verileri ve D.İ.E. Bina Sayım Cetvelleri

Kızıltepe’de konut yoğunluğu ve nüfus yoğunluğu arasında doğru bir orantı vardır. Yeni Mahalle yaklaşık 14 konut ve yaklaşık 114 nüfus yoğunluğu ile en fazla yoğunluğa sahip mahalledir. Bunu 9’a yakın yoğunluğu ve 66 kişilik yoğunluk ile Koçhisar Mahallesi (Harita 18) takip etmektedir. Tepebaşı ve İpek Mahalleleri de bunları takip ederek en yoğun 4 mahalleyi oluşturmaktadırlar.

Sanayi mahallesi ise Kızıltepe’nin 1,37 konut yoğunluğu ve 10 nüfus yoğunluğu ile en az nüfus yoğunluğuna sahip mahallesidir. Onu 3 konut yoğunluğu ve 21 nüfus yoğunluğu ile Atatürk Mahallesi takip etmektedir. (Tablo 36).

Yeni Mahalle, Koçhisar, Tepebaşı, İpek Mahallesi ve Ersoylu Mahalleleri en fazla nüfus ve konut yoğunluklarına sahip mahallelerdir.

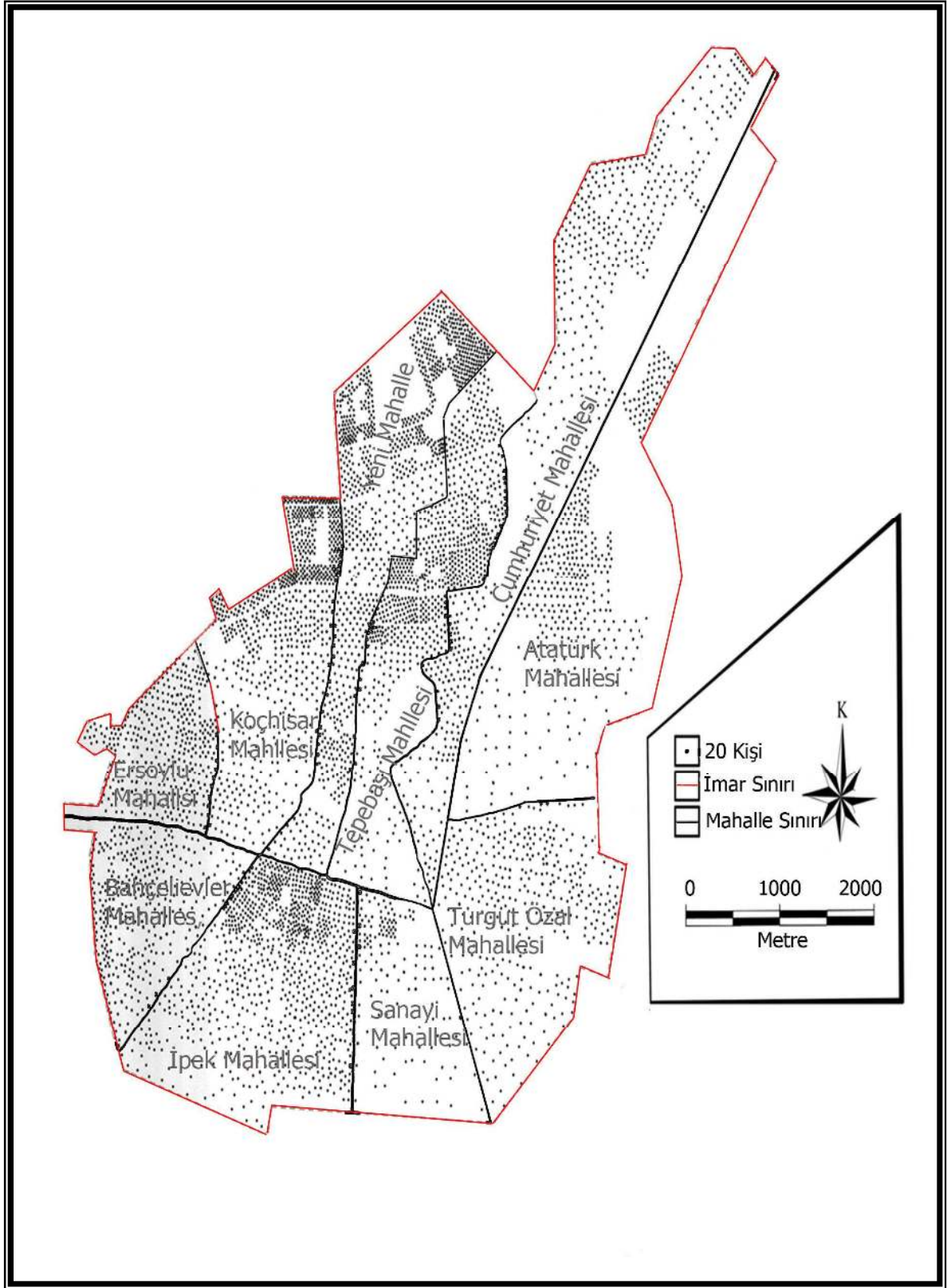
Turgut Özal Mahallesi'nde belediye hizmet alanları, sanayi alanları; Cumhuriyet Mahallesi'nde belediye hizmet ve sağlık alanları, park alanları; Sanayi Mahallesi'nde Kızıltepe Sanayi Sitesi'nin bulunması; Yeni Mahalle'de park alanları ve Tepebaşı Mahallesi'nde diğer resmi kurumlar, park, Askeri tesislerinin bulunmasından dolayı bu alanların yakınlarında konut ve nüfus miktarları çok seyrek olmaktadır.

Kızıltepe şehir merkezinin 2009 yılı fonksiyonel analizini yapacak olursak, Kızıltepe şehir merkezinin nüfusu 127642 kişidir. Kızıltepe'de bu nüfus içinde iktisaden faal nüfus 21.669'dur. İktisaden faal nüfus içinde Kızıltepe şehir merkezinde nüfusun % 46,1'i hizmet sektöründe % 32,9'u tarım sektöründe ve % 20'si de sanayi sektöründe çalışmaktadır.

Kızıltepe'nin şehir merkezinde hâkim fonksiyon hizmet sektörüdür. Bu durum Kızıltepe'nin bir ilçe merkezi olmasından kaynaklanmaktadır. Kalabalık olan şehir nüfusunun ihtiyaçlarını gidermek çabası içinde olan nüfusunun bir hayli fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Burada dikkati çeken diğer husus ise tarım sektöründe çalışan nüfusun bir hayli çok olmasıdır. % 33 gibi çok büyük bir oran olup sektörel dağılışı bakımından ikinci sırada yer alır. Buradan da şehre gelen nüfusun tarımsal faaliyetlerle ilişkisini koparmadığını ve şehirde yaşayan her ailenin aynı zamanda kırsal üretim yaptığını göstermektedir.

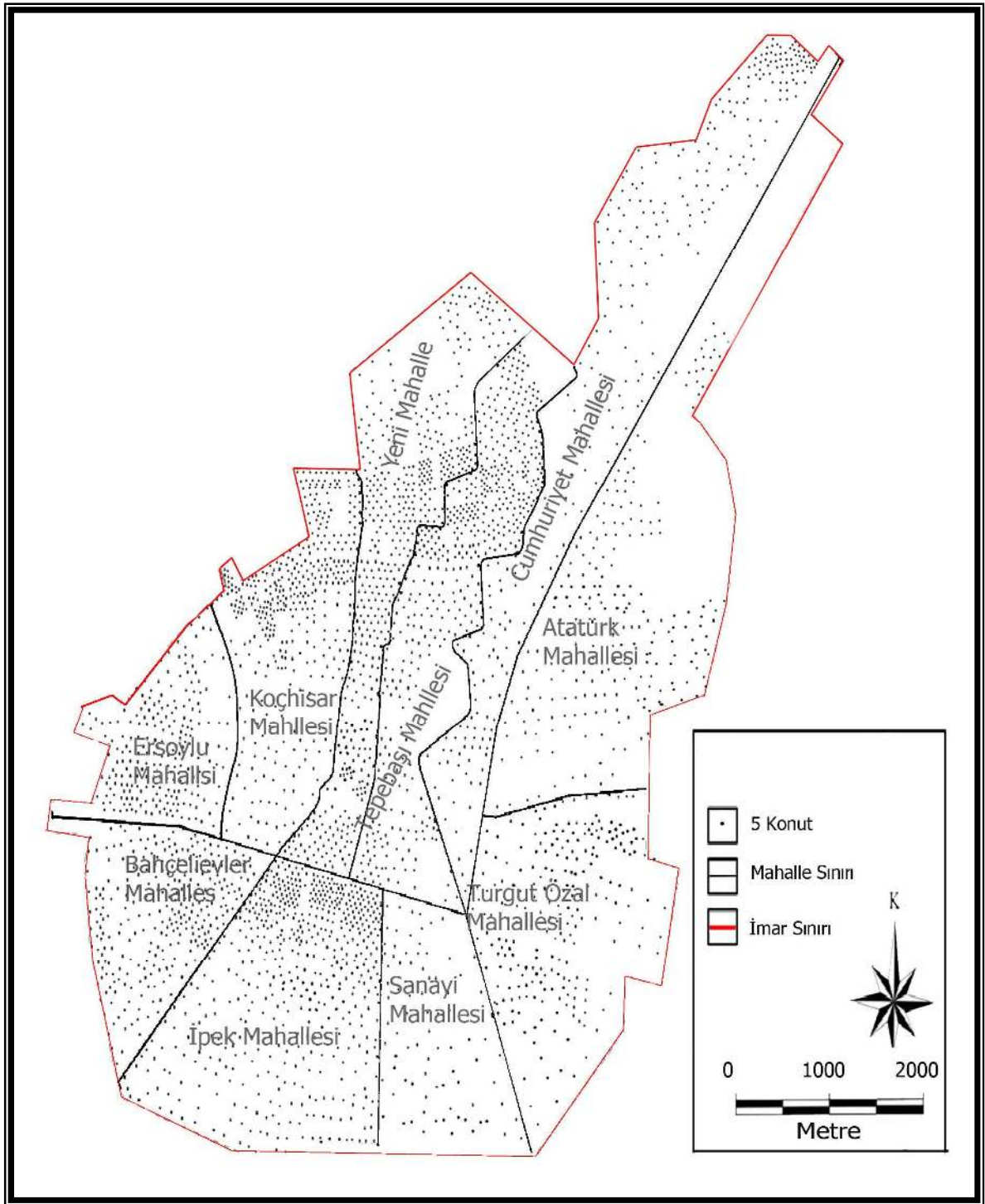
Nüfusun sektörlere dağılımında kadın nüfusun sektörler içindeki payının az olduğu görülmektedir. Gerek erkek olsun gerek kadın olsun en fazla çalışan nüfus 10.215 kişi ile % 46,9 paya sahip hizmet sektörüne aittir. Bu oran erkeklerde % 32,7 kadınlarda % 14,2'dir. Hizmet sektöründen sonra en fazla çalışan, 7126 kişi ile % 32,7'lik payla tarım sektörü 2. sıradadır. Yine bu sektörde % 27,2 ile erkek ve % 5,5 ile de kadın çalışan mevcuttur. Sanayi sektöründe ise çalışan nüfusun % 19,8'i bulunmaktadır. % 18,4 gibi büyük paya erkekler sahip iken, % 1,4 gibi küçük pay da kadınlar aittir. İyi tanımlanmamış olan nüfusun % 0,6'sı da bir diğer veridir.

Harita 17: Kızıltepe İlçe Merkezinin Mahallelere Göre Nüfus Dağılışı (2007)

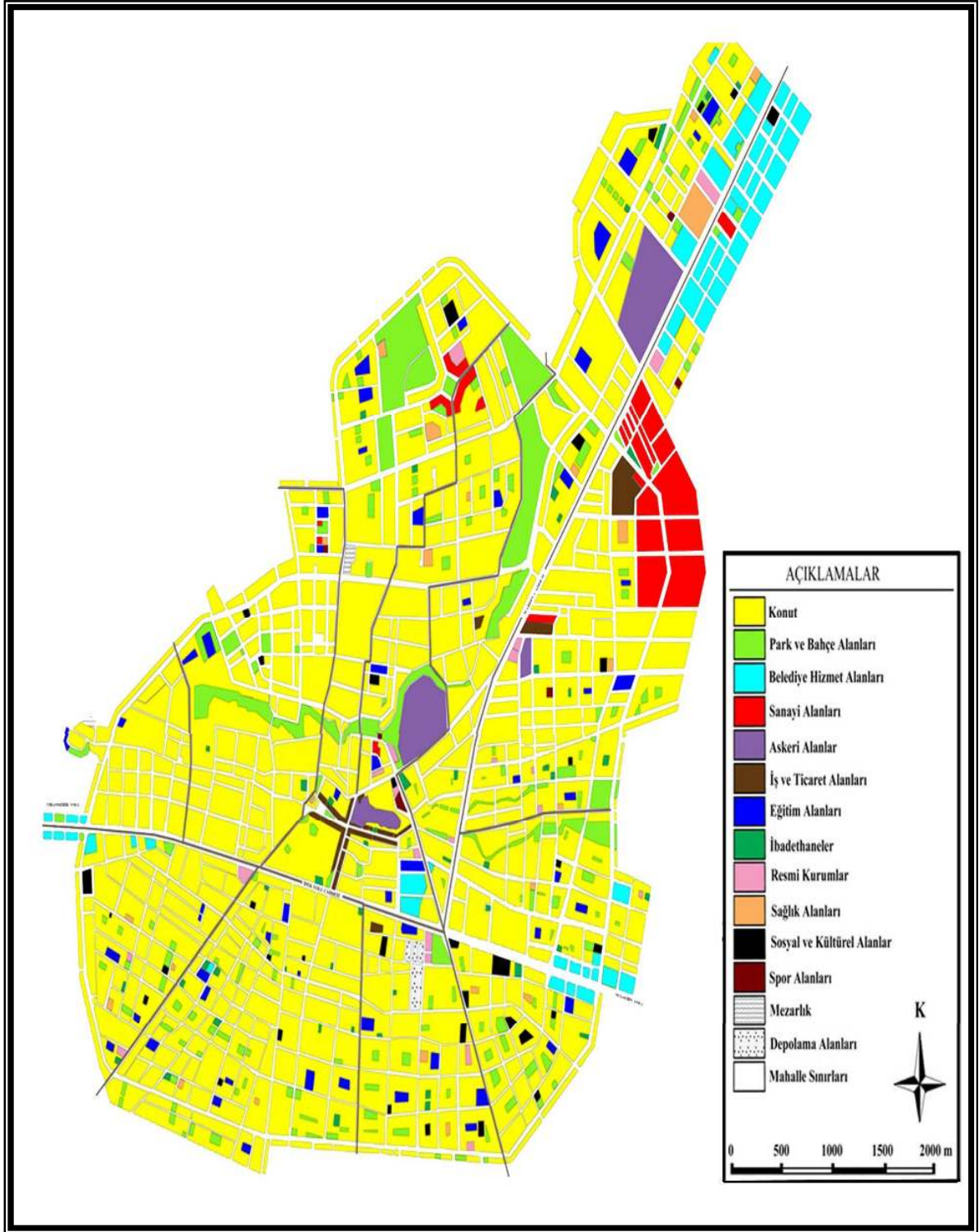
Kaynak: Türkoğlu, 2007

Harita 18: Kızıltepe İlçe Merkezinin Mahallelere Göre Konutların Dağılışı (2007)

Kaynak: Türkoğlu, 2007

Harita 19: Kızıltepe Şehir Merkezinin Fonksiyon Alanları (2007)

Kaynak: Türkoğlu, 2007

3.4.2.2. Belde Yerleşmeleri

Bir köy sınırları dahilinde gelişip büyüyen, bünyesinde belediye örgütü kurulmuş, merkezi yönetim bakımından ilçe veya il merkezliliği görevi üstlenmiş kasaba ve şehirlere belde denir (ÖZÇAĞLAR, 1997, 22).

Beldeler esasen eskiden beri büyük yerleşme merkezleri olarak teşekkül ve tekabül edememiş olan, fakat herhangi bir sebeple nüfusun fazla toplanmış bulunduğu ve idari bakımdan etrafına merkez teşkil eden iskan noktalarıdır. Bazı hususlarda köylerde ayrılmakta ve şehirlerimizle köylerimiz arasında orta bir yerleşme noktası, orta bir tip meydana getirmektedirler (İNANDIK, 1956, 85).

Beldeler, köy yerleşmelerin sosyal, ekonomik ve nüfus bakımından daha gelişmiş veya büyüklük bakımından daha karmaşık olan şehir fonksiyonlarının bir kısmını kazanmış yerleşmelerdir. Araştırma sahamız da toplamda 4 adet belde bulunmaktadır. Bunlar; Suriye sınırında ve ilçe merkezinin güneyinde bulunan Şenyurt (Dırbesiye), ilçe merkezinin doğusunda Nusaybin sınırına yakın Gökçe (Salah), kuzeyde dağlık alandaki vadide Yüceli (Ğurs) ve Kızıltepe ovasının ortasında bulunan Dikmen (Heşeri) beldeleridir.

Tablo 37: Kızıltepe İlçesi'ndeki Beldelerin Hane ve Nüfus Miktarları (1970-1980-2000-1990-2007)

BELDELER	1970		1980		1990		2000		2007	
	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus
DİKMEN	240	2596	257	2530	354	3894	332	3611	403	4854
GÖKÇE	150	1195	387	3488	523	5758	472	4729	510	6563
ŞENYURT	174	1390	281	2510	410	3560	396	1950	384	2687
YÜCELİ	181	1638	290	2324	329	3626	301	2394	295	2220

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları

Kızıltepe ilçesine bağlı beldelerin genel nüfusuna baktığımızda 1970 ile 1990 yılları arasında genel bir yükselme olduğu görülür. Ancak 1990-2000 yılları arasında nüfusta bir azalma olduğu görülür. Bu durum daha öncede belirttiğimiz gibi güvenlik sorunlarından dolayı şehir merkezlerine göçlerin yaşanmasıyla açıklanabilir. 2000-2007 yıllarında beldelerimizde bir toparlanma söz konusu olduğunu görmekteyiz. Ancak bu durum Yüceli ve Şenyurt beldeleri için aynı değildir. Özellikle dağlık alanda bulunan Yüceli beldesi, ekonomik anlamda yeteri bir istihdam alanının olmaması 2000 yılından sonra tekrar bir nüfus canlanmasına mani olmuştur.

Dikmen Beldesi; Kızıltepe ilçe merkezine 20 km uzaklıktadır. Nüfusu, 2007 yılı nüfus sayımlarına göre 4859 kişidir. 1994 yılında belde olmuştur. Üç mahalleden oluşur. Dikmen beldesinde; 1 sağlık ocağı, 1 ilköğretim, 15 bakkal, 6 adet küçük çaplı demir doğrama ve kaynak atölyesi, 2 adet ekmek fırını ve 3 adet değirmen bulunmaktadır. 2000 yılına kadar Dikmen beldesinde Tarım Kredi Kooperatifinin şubesi bulunurken şuan kapanmış durumdadır.

Verimli bir ovanın orta kısmında kurulmuş olması ve düz verimli bir araziye sahip olması itibarıyla Dikmen beldesinin tarihçesine baktığımızda nüfus bakımından her dönem yerleşme yeri olarak kullanılmıştır. Anket araştırmaları neticesinde bu yerleşim yerinde bilinen ilk yerleşimcilerin Arap olduğu ancak çeşitli sebeplerle göç ettikleri, daha sonra bölgede bir süre Ermenilerin ikamet ettiği ve en son olarak Doğu Anadolu'dan göç eden Heseneki aşiretine mensup kimselerin gelip buraya yerleştiği ve halen bu bölgenin yerli halkı olarak burada ulundukları görülmektedir.

Dikmen beldesinin halkın ekonomik fonksiyonlarına göre dağılımına baktığımızda halkın tamamına yakını çiftçilikle uğraştığı, ikinci ekonomik uğraş olarak da küçükbaş hayvancılıkla uğraştığı görülmektedir. Dikmen beldesinin şehir merkeziyle ulaşım anlamında çok gelişmiş olması burada yaşayan yerli halkın gündelik işlerini görmek amacıyla gününbirlik gidiş geliş yaptıkları bilinmektedir.

Gökçe Beldesi; Kızıltepe ilçe merkezine 12 km uzaklıktadır. Nüfusu, 2007 yılı verilerine göre 6563 kişidir. 1992 yılında belde olmuştur. Beldeye bağlı Cumhuriyet Mahallesi, Tepebaşı Mahallesi ve Yeni Mahallesi adında üç mahallesi vardır. Gökçe beldesinde; 1 Sağlık ocağı, 1 eczane, 7 bakkal, 2 değirmen, 1 ilköğretim, 2 berber dükkanı, 1 lokanta, 1 halı dokuma atölyesi, 2 demir doğrama atölyesi bulunmaktadır.

Beldenin yerleşme tarihçesi çok eski dönemlere dayanmaktadır. XVI. yüzyıla Osmanlı'nın tahrir defterlerinde gökçenin adı salah olarak geçmektedir bu dönemde bu yerleşimde ikamet eden hane sayısının ortalama 70 civarında olduğu ve mücerret sayısının ise 40 dolaylarında olduğu öğrenilmektedir. Nüfusun büyük bir çoğunluğu tarımla geçinmekte ve ikinci ekonomik uğraş olarak da hayvancılık faaliyetlerinin olduğunu görüyoruz.

Şenyurt Beldesi; Suriye sınırında yer alan yaklaşık 2687 nüfuslu küçük bir sınır Kasabasıdır. Sınır kapısı devlet tarafından 12 Eylül 1980'den sonra kapatılmıştır. Sınır ticareti sayesinde genişleyip önemli bir yerleşme haline gelen Şenyurt beldesi sınırın kapanmasıyla beraber çevreden aldığı göçün durmasıyla sadece kendi iç dinamizmiyle

nüfus artışı gerçekleşmeye başlamıştır. Halkın büyük bir kısmı diğer belde ve köylerde olduğu tarımsal faaliyetlere geçimini sağlamaktadır.

Şenyurt beldesi araştırma sahasınızda bulunan diğer beldelere nazaran şehirleşme olanakları daha fazla gelişmiştir.

Şenyurt beldesinde Devlet Demir Yolları Gar Şefliği, Toprak Mahsuller Ofisi, İlköğretim ve Lise müdürlükleri, PTT, Tarım Köy Grubu Teknisyenliği, Tabur ve Jandarma Komutanlıkları mevcuttur. 1980 yılına kadar beldeye yakın ve uzak köylerden gelen halk hayvani ve tarımsal ürünlerin pazarlandığı yer olarak bilinmektedir.

Yüceli beldesi; Kızıltepe ilçe merkezine 18 km uzaklıktadır. Nüfusu, 2007 yılı verilerine göre 3394 kişidir. 2002 yılında belde olmuştur. Farklı bir coğrafyada kurulmuş olup Kızıltepe ilçesinin kuzey istikametindeki dağlık alanda bulunmaktadır. Yüceli beldesinin yerleşme tarihi, Mardin tarihiyle benzerlik gösterir. Yüceli beldesinin adı Osmanlı kaynaklarında Ğurs-u Ala olarak geçmektedir. XVI yüzyıl tahrir defterlerindeki kayıtlara göre bir hayli canlı bir mekân olduğunu 227 hane 101 mücerred sayısından anlıyoruz.

Halkın ekonomik faaliyetleri diğer alanlardan farklı olarak dar vadi içinde küçük çaplı bahçe tarımının önemli bir gelir kaynağı olduğu görülmektedir. Özellikle tütün tarımının bu yöre için hayati bir geçim kaynağı olduğu açıktır.

Yüceli beldesinin yerleşme dokusu toplu olup, mesken tipinde kullanılan malzeme diğer yerleşmelerden farklı olarak kesme taşlardan yapılmaktadır.

3.4.2.3. Köy Yerleşmeleri

Köy: ‘ziraatın ağırlığını hissettirdiği ve bu sebeple oturak bir hayatın hüküm sürdüğü köyler ister toplu, ister dağınık meskenlerden müteşekkil olsun, sınırları belli bir faaliyet sahasının idari merkezleri, yurdumuzun en küçük idari üniteleridir (YÜCEL, 1988, 69).

Başka bir tanımında köy; belirli bir idari sınırı bulunun ve bu sınırlar içerisinde yer alan devamlı ve geçici kır yerleşmeleriyle ekonomik faaliyet sahalarında oluşan, nüfusu 2000’den az veya 2000’den fazla, tarımsal faaliyetlerin egemen olduğu ve seçimle işbaşına gelen bir muhtar’ın yönettiği tüzel kişilik kazanmış en küçük idari ünitelerdir (ÖZÇAĞLAR, 1997, 8).

Ülkemizde kırsal alanın en küçük yönetim birimi olan köyler, yoğun şekilde bulunmasına karşılık köy tanımının yapılmasında, köyün belirli kriterlerle ayrılmasında çeşitli zorluklara rastlanmaktadır. Sonuçta yapılan köy tanımları hem karmaşık hem de

köyü açıklayıcı olmaktan öteye gidememiştir. Tanımında en çok tutarlı olabilecek kriter köyün idari sınırlarının bürokratik yollarda belirlenmiş olmasıdır. Bu bize yapılacak ayrımlarda yardımcı olabilir (AKDEMİR, 1997, 60).

Bir köyün idari sınırları içinde bulunan ayrı ayrı yerleşim üniteleri ve ekonomik geçim alanları köyü meydana getiren öğelerdir. Bir idari ünite olan köyün idari alanı içinde bir yerleşim ünitesi var ise, ‘tek mahalleli’ veya ‘tek yerleşmeli köy’ , birden fazla sayıda devamlı oturan yerleşim üniteleri veya ekonomik faaliyet gereği geçici oturlan yerleşim üniteleri var ise bu tip köyler de ‘çok yerleşmeli köy’ denir (ÖZÇAĞLAR, 1997, 9).

19. Yüzyılın sonların doğru 1864’te Vilayet Nizamnamesi ile kırsal alanda yaşayan köylüye sahip olduğu arazinin geçici tapusu verilmiş ve insanlar buldukları kırsal alanlara yerleşmişlerdir. Günümüzde köy; bir yerleşme tipi olmayıp, Türkiye’nin idari bölünüşünde en alt kademede yer alan en küçük idari birimdir. Araştırma alanımızda 2007 yılı itibariyle bulunan köy sayısı 152 yerleşmeden ibarettir. Köy sayısının bu derece fazla oluşunun temel sebebi tarım arazilerinin fazlalığından kaynaklı kırsal yerleşmenin daha yoğunluklu olmasıdır.

3.4.2.3.1. Konumlarına Göre Köyler

Araştırma alanımızın konumuna göre dağılışı önemli ölçüde yörenin morfolojik yapısına bağlıdır. Morfolojik yapı ekonomi ve yerleşmesiyle sıkı sıkıya bir ilişki içinde olduğu alanımızda böyle bir tasnif etme gerekliliği ortaya çıkmıştır.

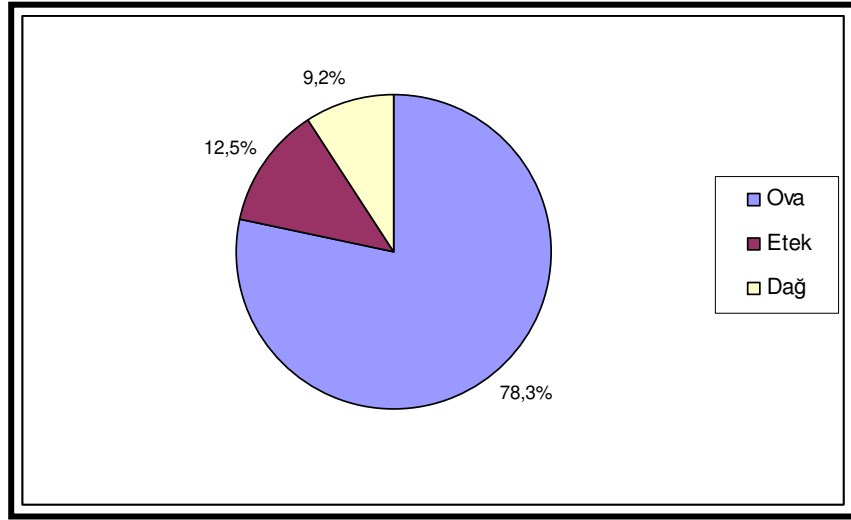
Araştırma alanımızdaki 152 köyden 119 tanesi ova tabanında, 19’si etek 14 i ise dağlık alanda yer almaktadır. Alanımızın önemli bir kısmını ovalık alandan oluşması yerleşmelerin %78,3 gibi önemli bir payının bu alan üzerine yoğunlaşmasını sağlamıştır. Alanımızın kuzeyine doğru yükseltinin artmasına bağlı olarak engebenin artması, tarım arazisinin yetersizliği ve yükseltiye bağlı ekonomik faaliyetlerin kısıtlandığı etek ve dağ kesiminde 33 köy yerleşmesinin olduğunu görmekteyiz.

Tablo 38: Kızıltepe İlçesi’nde Konumlarına Göre Köyler

Köyün Konumu	Köy sayısı	%
Ova	119	78,3
Etek	19	12,5
Dağ	14	9,2
Toplam	152	100

Kaynak: Arazi Gözlemleri (2009)

Grafik 21: Kızıltepe İlçesi'nde Konumlarına Göre Köyler

Kaynak: Arazi Gözlemleri (2009)

Morfolojik yapıya bağlı olarak insan faaliyetlerinin de değiştiği alanımızda etek kısmında kısmen de olsa tarım faaliyetleri devam etse de dağlık alanda tarım alanların iyice daraldığı görülmektedir. Bu durum farklı ekonomik faaliyetlerin gelişmesine neden olmuş, hayvancılık faaliyeti önem kazanmıştır. Tüm sebepler dikkate alındığında etek ve dağlık alanda yerleşmelerin az olmasına neden olmaktadır. Ova ünitesinde yerleşmelerin sıklığının bir diğer sebebi de su kaynaklarıdır. Son yıllarda artan sondaj yoluyla sulamalı tarım, ova yerleşmelerinin önemi artmıştır.

3.4.2.3.2. Yükselti Basamaklarına Göre Köyler

Yerleşmelerin kuruluşunda etkili olan doğal faktörlerin arasında yükselti ve özellikle de yüzey şekilleridir. Araştırma alanımız olan Kızıltepe ilçesi yükselti bakımından genel anlamda sade bir görünüm arz edip yükselti 400 metreden başlamaktadır. Ancak hemen kuzeyde yükselmeye başlayan Torosların uzantısı olan Mardin eşiği bölgenin tek yükseltisi olarak göze çarpmaktadır. Araştırma alanımızın en alçak yeri Suriye sınırında olup, 400 m. ile başlayıp, kuzey istikamette doğru yükselerek 1050 metreye kadar çıktığı görülmektedir. Yükseltiye bağlı olarak yerleşme sayısında önemli ölçüde azalmaların olduğunu görüyoruz. 750- 1050 metre aralığında 14 köy yerleşmesi bulunurken, 500-750 metre aralığında 19 köy yerleşmesi, 450-500 metre aralığında 74 köy yerleşmesi, 400 ile 450 metre aralığında 45 köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Araştırma alanımızda bulunan beldeler ayrı bir başlık altında işlendiği için 2007 Kızıltepe kır nüfusu 71524'ten araştırma alanında bulunan 4 beldenin nüfus miktarı çıkarılarak Tablo 39 ve 40 oluşturulmuştur.

Tablo 39: Kızıltepe İlçesi'nde Köylerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı (2007)

400-450 m.	HANE SAYISI	NÜFUS	450-500 m.	HANE SAYISI	NÜFUS	500-750 m.	HANE SAYISI	NÜFUS	750-1050 m.	HANE SAYISI	NÜFUS
AKDOĞAN	64	992	AKALIN	39	329	AKTULGA	18	132	A.PINAR	24	337
ALAKUŞ	29	324	AKÇA	24	218	AŞAĞIAZIKLI	23	602	ALİPAŞA	20	96
ARIKLI	216	2086	AKKOÇ	15	89	B.DEĞİRMEN	10	64	ARAKAPI	7	14
ATMACA	21	435	AKTEPE	17	171	DAMLALI	4	331	AYAZ	16	87
BAŞAK	42	878	AKYAZI	49	637	DOĞANLI	27	269	ÇİMENLİK	16	316
BEKTAŞ	16	400	AKYÜZ	21	132	DÜĞÜRK	16	432	ERDEM	16	31
BELLİ	29	121	AKZİYARET	40	519	ERİKLİ	22	306	GÜRMEŞE	17	335
BEŞİK	34	296	ALEMDAR	28	170	EROĞLU	48	360	KARAMAN	9	13
B.HÖYÜK	53	1082	A.TOPRAK	31	369	ESENLİ	38	240	KOCALAR	22	98
B.AYRIK	20	351	ARAKÖY	81	414	ESKİN	19	1073	SOĞANLI	17	61
B.BOĞAZI	20	1168	ARITEPE	24	147	H.HASAN	17	371	TUZLAKÖY	13	34
B.DERE	45	329	ASLANLI	14	131	HACİYUSUF	17	50	ULUKÖY	41	204
CANTAŞI	51	501	ATAKÖY	23	162	İKİKUYU	30	185	UZUNKAYA	10	68
ÇAKIR	25	615	B.İBÜTÜN	39	1246	ÖRENCİK	20	188	Y.KARDEŞ	13	165
ÇANAKLI	30	277	BARIŞ	15	132	SANCARLI	43	618			
ÇATALCA	21	70	BEŞEVLER	4	133	Y.AZIKLI	32	635			
ÇIPLAK	136	1717	B.TEPE	38	344	YURDERİ	63	365			
DEMİRKAPI	36	288	ÇAĞIL	63	453	Y.TEPE	22	86			
GÖLLÜ	27	367	ÇAMLICA	29	116	ZİYARET	43	464			
İKİZLER	21	29	Ç.DERE	29	71						
İNANDI	35	383	ÇAYBAŞI	25	212						
KARABENT	22	268	ÇETİNLER	54	383						
KAŞIKLI	23	319	ÇINARCIK	27	431						
KAYNARCA	22	524	ÇİTLİBAĞ	13	49						
KIRKKUYU	14	107	DEMET	55	438						
KİLİMLİ	21	207	DEMİRCİ	36	322						
K.BAŞI	19	391	DEMİRLER	29	249						
KONUKLU	11	115	DORA	22	69						
KÖRSU	38	387	DOYURAN	44	503						
K.AYRIK	24	400	DÖRTYOL	47	296						
KÜLLÜCE	38	736	EKİNLİK	27	331						
ODA	48	499	ELBEYLİ	51	568						
OTLUK	32	249	ELMALI	28	440						
TARLABAŞI	36	103	EŞME	54	1706						
TAŞLICA	8	88	EYMİRLİ	55	791						
TATLICA	35	617	FESLİĞEN	40	264						
TIRAŞLI	19	126	GÖZLÜCE	33	106						
TOSUNLU	18	244	G.DERE	22	139						
ÜLKER	31	128	G.TEPE	16	88						
YAMAÇ	23	141	GÜNGÖREN	13	32						
YARIMCA	32	550	GÜNLÜCE	103	949						
YAYIKLI	35	209	HAKVERDİ	48	385						
YONCALI	11	80	HALKALI	28	237						
YUMURCAK	17	540	H.DÜZÜ	56	427						
YUMURTAŞ	27	209	HAZNEDAR	40	225						
			HOCAKÖY	59	1663						
			ILICA	18	312						
			IŞIKLAR	41	756						

			İŞİKÖREN	12	70						
			KALAYCIK	26	234						
			K.KULAK	17	182						
			K.KUYU	22	1168						
			KATARLI	15	136						
			KENGERLİ	15	87						
			KILDUMAN	30	219						
			KOÇLU	5	122						
			ORTAKÖY	14	58						
			SANDIKLI	18	126						
			SARICA	39	310						
			SEVİMLİ	36	171						
			SÜREKLİ	52	1959						
			TANRIVERDİ	49	254						
			TUZLUCA	7	88						
			T.ÇİFTLİĞİ	16	143						
			ULAŞLI	39	134						
			ÜÇEVLER	52	424						
			YALINKILIÇ	24	367						
			YAŞAR	51	458						
			YAYLIM	75	289						
			YEŞİLKÖY	22	103						
			YOLALDI	20	379						
			YOLDERE	27	508						
			YOLÜSTÜ	28	233						
			YURTÖZÜ	10	63						
TOPLAM	1591	19931		2412	26639		512	6771		241	1859

Kaynak: D.İ.E. Sayımları ve Arazi Anketleri

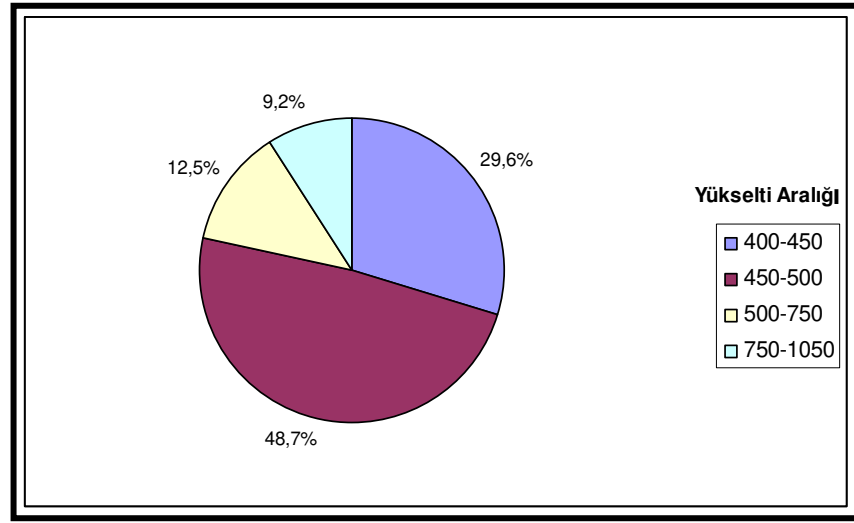
Tablo 40: Kızıltepe İlçesi'nde yükselti Kademelerine Göre Köy Yerleşmelerin Sayısı, Nüfus Durumu (2007)

Yükselti m.	Yerleşme Sayısı	%	Köy Nüfusu	%
400-450	45	29,6	19931	36,1
450-500	74	48,7	26639	48,2
500-750	19	12,5	6771	12,2
750-1050	14	9,2	1859	3,5
Toplam	152	100	55200	100

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları ve Arazi Anketleri

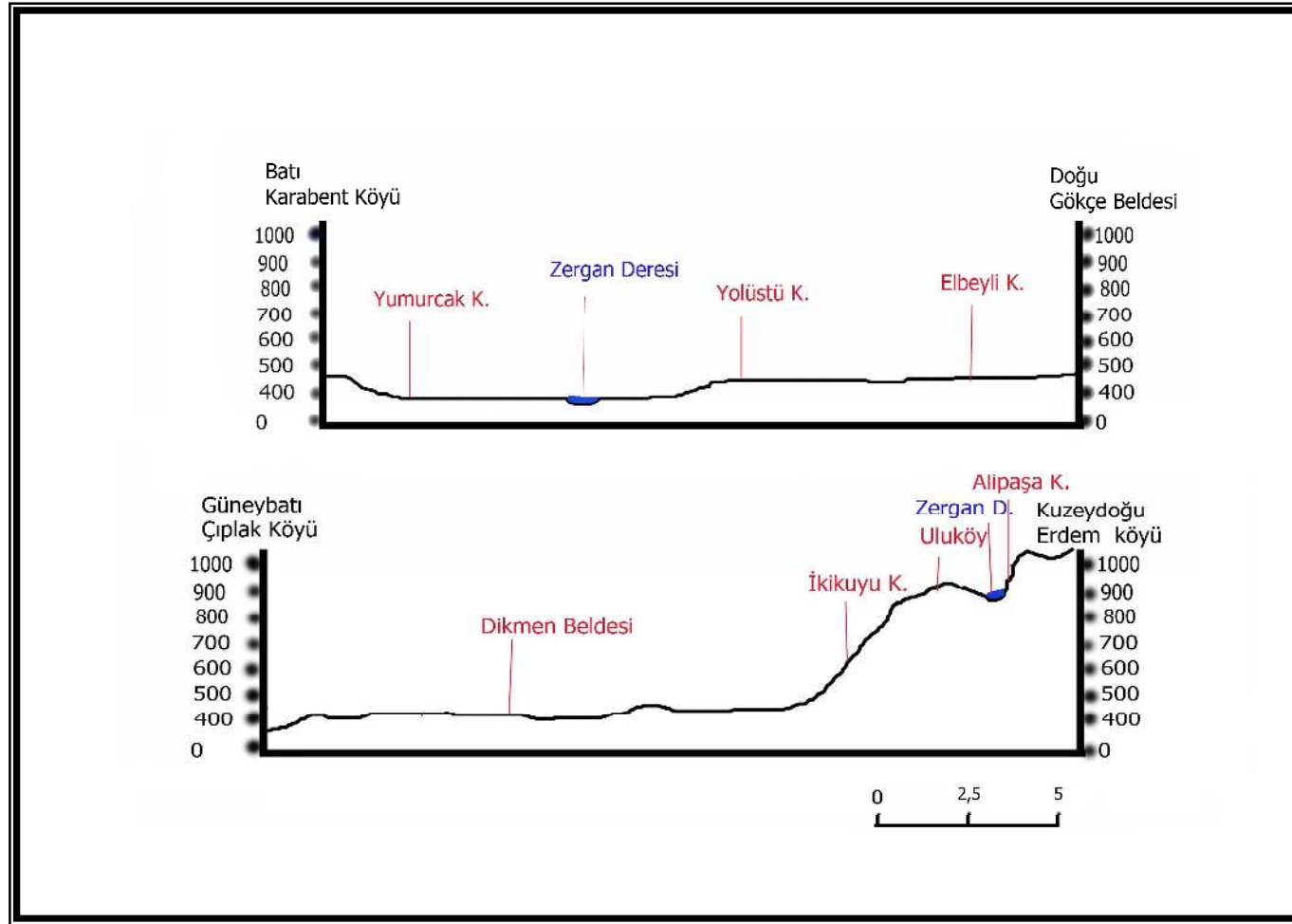
Araştırma alanımızın yerleşme sayısının en fazla olduğu yükselti aralığı 400 m. ile 500 m. arasında olan bölgelerdir. Araştırma alanımızın verimli tarım alanları üzerinde yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bitkisel üretim açısından daha fazla değeri olmayan 500 metreden yüksek alanlarda lokal olarak tarımın yapıldığı alanlarda yerleşmelerin olduğu görülmektedir.

Grafik 22: Kızıltepe İlçesi'nde Yükselti Kademelerine Göre Yerleşmelerin Oranları

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları ve Arazi Anketleri

Şekil 1: Kızıltepe İlçesi ve Yakın Çevresinde, Farklı Konum ve Yükselti Basamaklarında Yer Alan Örnek Köyler

3.4.2.3.3. Alan Büyüklüklerine Göre Köyler

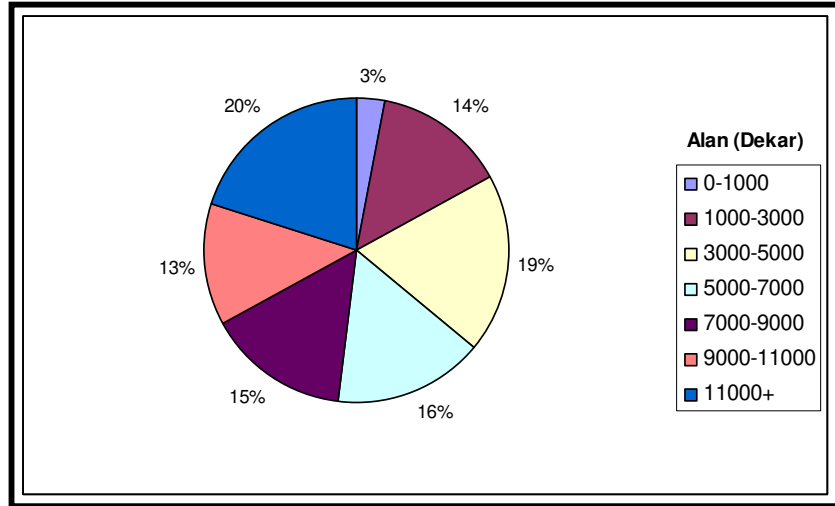
Köyleri sadece bulundukları mekânla sınırlı düşünmek eksik bir değerlendirmedir. Bilindiği gibi her yerleşme ekonomik bir çevre içersinde, bu çevre ile birlikte ele alınması gereklidir (TANOĞLU, 1969, 212-213).

Tablo 41: Kızıltepe İlçesi’nde Alan Büyüklüğü Gruplarına Göre Köyler

Alan Büyüklüğü (Da)	Köy Sayısı	Toplam Köy Sayısına Oranı %
0-1000	4	3
1000-3000	22	14
3000-5000	29	19
5000-7000	24	16
7000-9000	23	15
9000-11000	19	13
11000+	31	20
TOPLAM	152	100

Kaynak: Köy Envanterleri ve Arazi Anketleri

Grafik 23: Kızıltepe İlçesi’nde Alan Büyüklüğü Gruplarına Göre Köyler

Kaynak: Köy Envanterleri ve Arazi Anketleri

Araştırma alanımızın geniş bir ovoidan oluşması köy alanlarının oldukça geniş olmasını sağlamıştır. Nitekim Kızıltepe ilçesi köylerinin alan büyüklükleri 560 dekar (Aktepe Köyü) ile 32470 dekar (Göllü Köyü) arasında değişmektedir.

Kızıltepe ilçesi köyleri alan büyüklükleri bakımından gruplandırdığımızda birbirinden farklı alanlara sahip köyler sebebiyle geniş gruplamalar ortaya çıkmaktadır (Tablo 40).

Görüldüğü gibi araştırma alanımızın köylerini gruplandırdığımızda % 21 ile 11000 dekardan büyük alanların en büyük payı oluşturduğunu görüyoruz. Bu durumun ortaya çıkması araştırma alanımızın geniş ve düz bir ova olmasının yanında neredeyse (kuzey kısmındaki dağlık alan hariç) hiçbir engebenin olmamasıdır. Kızıltepe köylerinin sınırlarını birbirinden ayıran temel faktör coğrafi faktörlere bağlamak yanlışlık olur. Çünkü köy sınırlarının belirlenmesinde temel alınan faktör mülkiyet dağılımıdır.

3.4.2.3.4.Nüfus Büyüklüklerine Göre Köyler

Kızıltepe köylerinin nüfusuna baktığımızda 1935'ten bu yana sürekli bir artış göstermiştir. Ancak bazı durumlardan dolayı; 1940- 1945 yılları arasında ülke geneli yaşanan bir düşüş ve 1990-1997 yılları arasında bölgesel kaynaklı bazı güvenlik sebeplerinden dolayı kır nüfusunda düşüşlerin olduğunu görüyoruz.

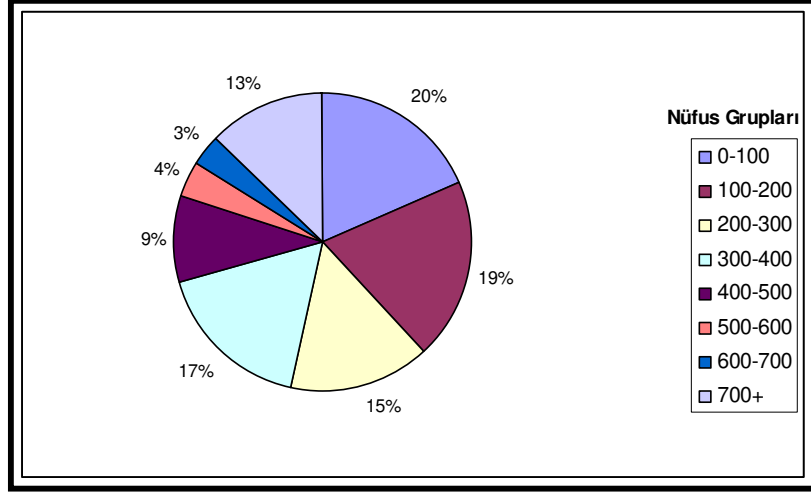
Tablo 42: Kızıltepe İlçesi Köylerinin Nüfus Büyüklüklerine Göre Gruplandırılması (2007)

Nüfus Grupları	Köy Sayısı	Köy Yüzdesi (%)	Toplam Nüfus	Nüfus Yüzdesi (%)
0-100	28	13	1799	3
100-200	29	20	4037	7
200-300	23	19	5641	10
300-400	26	15	9072	16
400-500	14	17	6106	11
500-600	6	9	3319	6
600-700	5	4	3209	6
700+	19	3	22017	41
Toplam	152	100	55200	100

Kaynak: Köy Envanterleri ve Arazi Anketleri

Grafik 24: Kızıltepe İlçesi Köylerinin Nüfus Büyüklüklerine Göre oranları (2007)

Kaynak: D.İ.E. Nüfus Sayımları, Köy Envanterleri ve Arazi Anketleri

Araştırma alanımızda farklı konumlarda bulunan köylerin nüfus bakımından karşılaştıracak olursak; gerek yerleşme gerekse de nüfus bakımından ova kesiminde büyük bir fak ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumun ortaya çıkmasında, verimli toprakların bulunduğu ovalık alanın daha çok nüfusu barındırmasıdır.

Nüfus büyüklüklerine göre yaptığımız gruplandırmada 0-100 nüfus grubunda sadece % 4 oranında kaldığını görüyoruz. Bölgemizin bir kırsal yerleşme olduğunu rakamlardan da anlaşılacağı üzere en büyük nüfus grubu % 20 ile 700 üzeri grubu oluşturmaktadır.

3.4.2.3.5. Hâkim Ekonomik Faaliyetlerine Göre Köyler

Araştırma alanımızın % 94 gibi büyük bir kısmı tarıma elverişli olmasından dolayı hâkim ekonomik faaliyet türü; tarla ve bağ-bahçe tarımı şeklindedir. Yine tarım alanlarının yeryüzü şekilleri bakımından kısıtlandığı alanlarda hayvancılık faktörü ön plana çıkmaktadır. Ekonomik dağılım anlamında bölgemizin önemli bir ticaret merkezinin kavşağında yer alması, Habur Sınır Kapısı'nın açık olduğu zamanlarda bir geçim kaynağı olarak nakliyecilik karşımıza çıkmaktadır.

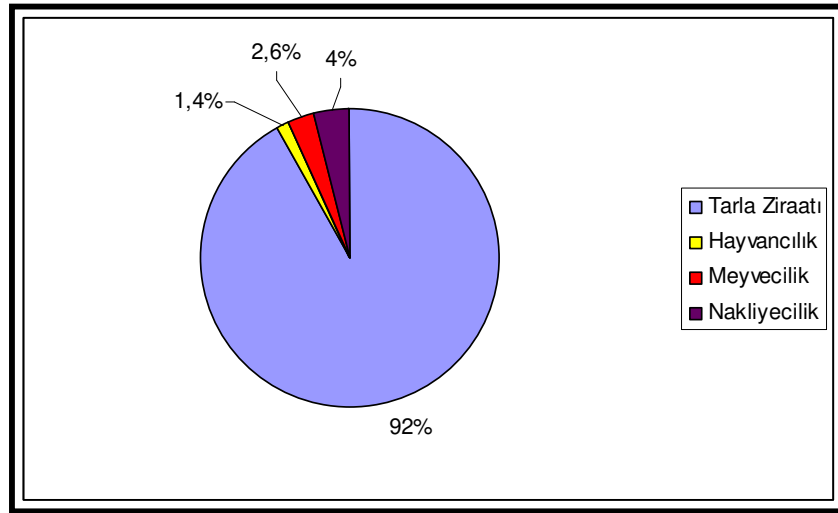
Tarla ziraatının ana geçim kaynağını oluşturduğu köylerinin tamamına yakını, tarım arazilerinin büyük bir kısmının ovada yer aldığı köylerdir. 1. dereceden geçim kaynağı tarım

Tablo 43: Kızıltepe İlçesi’nde Köylerin 1. ve 2. Dereceden Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı

	Birinci Dereceden		İkinci Dereceden	
Geçim Faaliyetleri	Köy Sayısı	%	Köy Sayısı	%
Tarla Ziraatı	140	92	50	32
Hayvancılık	2	1,4	33	22
Sebze	0	0	5	3,3
Meyvecilik	4	2,6	39	26
Nakliyecilik	6	4	25	16,7
TOPLAM	152	100	152	100

Kaynak: Köy Envanterleri ve Arazi Anketleri

Grafik 25: Kızıltepe İlçesi’nde 1. dereceden Ekonomik Faaliyetlere Göre Köyler

Kaynak: köy Envanterleri ve Arazi Anketleri

olan köy sayısı 140’tır. Ancak bölgenin yıllara göre iklim durumunun her zaman yeteri kadar verimin alınmasını sağlayacak kadar uygun olmaması, birçok hane reisinin ikinci bir geçim kaynağına yönelmesini sağlamıştır. Örneğin temel geçim kaynağı tarım olan ailenin ikinci uğraş alanı hayvancılık olmaktadır. Yine özellikle tahıl tarımının yaygın olduğu alanımızda yılın ancak belli dönemlerinde uğraş istemesi itibarıyla tarla sahibi hane reisi yıl içinde geri kalan dönemde tır veya kamyon sahibi olarak yurt dışına nakliye işleriyle uğraştığı görülür. Meyvecilik faaliyeti ise son yıllarda bölgemizde sulama imkânlarının başlamasıyla yaygınlaşan bir tarım türüdür. Özellikle kaliteli Antep fıstığının yetiştiği ve ekonomik getirisinin tahıl tarımından daha iyi olması çiftçinin bu ürüne yönelmesini sağlamıştır.

Araştırma sahamız içersinde 152 köy içinde birinci dereceden ekonomik faaliyet olarak 4 köy, ikinci dereceden ise 39 köyde meyvecilik yetiştiriciliği yapılmaktadır. Sebzeçilik faaliyetleri ile uğraşan köy sayısını düşük olmasının temel nedeni yapılan sebzeçilik faaliyetinin sadece ev halkı ihtiyacını karşılamak amaçlı olmasından kaynaklıdır. Kısacası, yapılan sebzeçilik faaliyeti ekonomik amaçlı yapılmadığı için bir geçim kaynağı olarak değerlendirmeye almamış bulunmaktayız.

3.4.2.3.6. Yerleşme Dokularına Göre Köyler

Araştırma alanımızdaki köy yerleşmeleri toplu ve gevşek dokulu olmak üzere iki ana kategoride inceleyebiliriz. Alanımızdaki yerleşme dokusunun daha iyi izah edebilmek için konuya iki yönden yaklaşmak gerekir. Birincisi, yerleşme kümeleri arasındaki mesafe durumu, ikincisi ise; yerleşme çekirdekleri arasındaki mesafe durumudur.

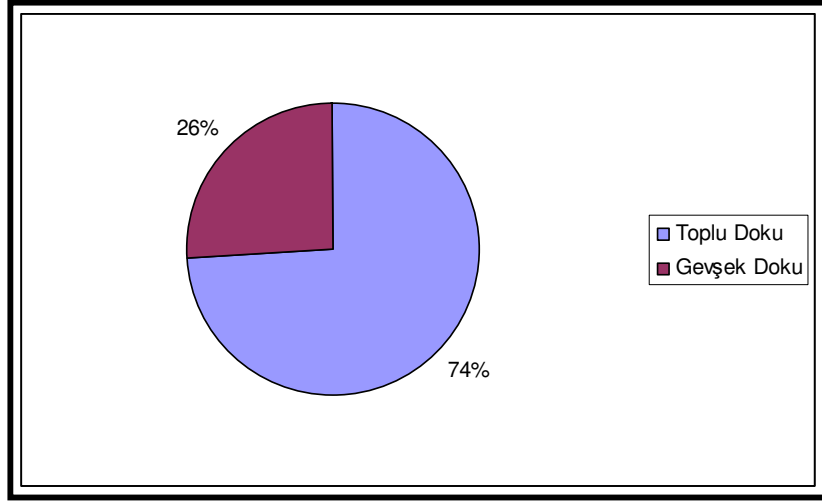
Yerleşme kümeleri açısından değerlendirecek olursak; araştırma alanımızdaki köylerden 111 tanesinde köy yerleşme merkezi tek merkezden, 41 tanesi ise birden çok merkezden oluşmaktadır. Özellikle araştırma alanımızdaki Arıklı köyünün 9 tane merkezden oluştuğunu söylemek mümkündür. Kısaca söylemek gerekirse; köylerin % 62,7'sinin mahallesi bulunmazken, % 27,3'nün bir veya birden fazla mahallesi bulunmaktadır.

Dağınık yerleşme dokusu gösteren köylerimizin bu şekilde bir dokuya sahip olmalarının sebebi köyün konumu ve nüfus artış hızına bağlı olduğu açıktır. Dağınık yerleşme gösteren köylerimizin genel yapısına baktığımızda özellikle mahallelerin geçmişini araştırdığımızda; bu mahallede yaşayan nüfusun geçmişte merkez köyde ikamet ettikleri ancak ekonomik çeşitli sosyal sebeplerden (kan davaları, mülkiyetinde bulunan araziye yakınlık sağlamak vb.) dolayı yeni bir yerleşim olan bu mezralara yerleştiği öğrenilmiştir.

Köy yerleşmelerinin dokularına yerleşme çekirdekleri açısından değerlendirdiğimizde; araştırma alanımızdaki köy yerleşmelerin büyük bir kısmının ovalık alanda kurulduğunu daha önce belirtmiştik. Ova alanlarının verimli arazilerle kaplı olduğu yerlerde tarım alanlarından daha fazla yararlanmak için genel itibarıyla toplu dokunun hâkim olduğu ve yapılan yerleşmelerinde dere veya akarsu kenarına yapıldığı bilinmektedir. Araştırma alanımızda bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Ancak son yıllarda sulu tarım alanlarının yaygınlaşması beraberinde kümelenme bozulmuş, saçılma olmuştur. Yani toplu dokuda çözünmelere sebep olmuştur. Bu durum daha gevşek bir yapının ortaya çıkmasına

sebeap olmuştur. Su imkânlarının kısıtlı olmasından kaynaklı geçmiş yıllarda çok sıkı bir doku ortaya çıkmıştı ancak sulamanın başlamasıyla tarla sahibi kişilerin kendi arazisinin üzerine kurdukları yerleşmeler üzerine yerleşme dokusu zaman içinde gevşek bir yapı kazanmıştır.

Grafik 26: Kızıltepe İlçesi Köylerinin Yerleşme Dokularına Göre Oranı

Kaynak: Köy Envanterleri ve Arazi Anketleri

Foto 5: Kızıltepe İlçesinde Ova köylerinden İkikuyu Köyünün Görünümü: araştırma alanımızda köy yerleşmeleri genel itibariyle toplu doku şeklindedir.

Mevcut toprak mülkiyet durumu, yerleşmelerin toplanmasını sağlaması, en azından dağılmasını engellemesi bakımından etkili olmaktadır. Günümüzde ova köylerinin arazileri, değerli olmaları sebebiyle miras yoluyla oldukça çok sayıda ve küçük parsellerle bölünmüş durumdadır. Bu parçalı, küçük ve köyün her bir yanına dağılmış tarlalara kolay ulaşabilmek ve tarım yapabilmek için yerleşmeler köyün merkezi bir konumda yer almak durumunda kalmıştır.

3.4.2.3.7. Adlarına Göre Yerleşmeler

Bir yerin coğrafi, tarihi ve genel karakterini tanıma ve tanıtmada rol oynayan yer adlarının önemi büyüktür (ALAGÖZ, 1984, 11). yer isimlerinin araştırılması genel itibariyle dil biliminin bir kolunu oluşturmaktadır. Ancak bir yerin adı o yerin tarihi geçmişi ve coğrafyası hakkında önemli bilgiler içerdiğinden coğrafi açıdan değerlendirildiğinde önemli bilgilere ulaşmanın mümkün olduğu anlaşılmaktadır.

Araştırma alanımızın tarih boyunca önemli bir merkez olması itibariyle çok değişik kültürlerin gelip geçtiği ve çeşitli izler bıraktığını geçmiş konularımızda değinmiştik. Çeşitli kültürlerin etkisiyle Kürtçe, Arapça, Ermenice, Türkçe, Farsça, Latince kökenli birçok yerleşim isminin olduğu görülmektedir.

Sahada yapılan anket görüşmelerinde edindiğimiz bilgilere göre birçok yerleşim yerinin belirlenmesinde bölgenin sosyal ve coğrafi yapısının çok etkili olduğu sonucuna vardık, örnek olarak Bektaş köyünün eski adı Bektaşi ismi; bir zamanlar bu yerleşim biriminde alevi mezhebine mensup kişilerin yerleştiği söylenmektedir. Yine Bozhöyük köyünün esi adı “Tılates” Arapça kökenli bir kelime olup tepelik alan anlamına gelmektedir. Cumhuriyet döneminde 1957 ve 1959 yıllarında çıkarılan kararnamelerle, il encümenleri tarafından köylere, sahip olmadıkları; tarihi, kültürel ve coğrafi özelliklere uymayan isimler verilmiştir. Değiştirilen isimlerin çoğunda sadece şekilsel olduğunu Güneştepe “Haraprşemsan”, Karatepe “ Haremreş “, Yedikardeş “ hefthvuha” örneklerinde görüldüğü gibi, iki isimler aynı anlama gelmekte ancak şekil anlamda değişikliklerinden anlıyoruz.

Tablo 44: Kızıltepe İlçesi Köy ve Mezra Yerleşmelerinin Yeni ve Eski Adları

KÖYÜN YENİ ADI	KÖYÜN ESKİ ADI	MEZRANIN YENİ ADI	MEZRANIN ESKİ ADI	KÖYÜN YENİ ADI	KÖYÜN ESKİ ADI	MEZRANIN YENİ ADI	MEZRANIN ESKİ ADI
AKALIN	Zoravatopal	Aktepe		HOCAKÖY	Abdulimam	Bieci	Bieci
		Üçevler				Değirmen	
		Demirci		İLİCA	Rasulhımmam		
AKÇA	Girgevir			İŞIKLAR	İbrahimiyye		
AKÇAPINAR	Abran	Çimenli	Nergik	İKİKUYU	Girebire		
AKDOĞAN	Arrade	Gürpınar	Gürpınar	İKİZLER			
AKKOÇ	Haçuk			İNANDI	Kesho	Cevhertepe	
AKTEPE						Erdemçiftliği	Ma'amra
AKTULGA	Alavuş					Kuyucak	Ayngave
AKYAZI	Haramıddat	Kurtuluş	Mecburi	KALAYCIK	Kalaycık		
		Üçyol		KARABENT	Karabent		
		Yeşiller		KARAKULAK	Karakulak		
AKZİYARET		Mermi	Mermi	KARAKUYU	Karakuyu	Evciler	
ALAKUŞ	Kermırara			KARAMAN	Hamziyan		
ALİPAŞA				KAŞIKLI	Çızzamıza		
ARAKAPI	Babina			KATARLI	Abukatar		
ARAKÖY	Telnışır	Yeniköy		KAYNARCA			
ARIKLI	Mustafamelik	Akbulut	Aşağımesta	KILDUMAN	Kılduman		
		Atlıca	Kernk	KIRKKUYU	Dahşık-Çelbira		
		Boyunlu	Hirbebel	KİLİMLİ	Tahtok	İşıklar	
		Bölükbaşı	Bölükbaşı	KOCALAR	Hacıfanz	Yeşilova	
		Çavuş	Ferhok			Yuvalı	Gırmozan
		Çiçekli	Delli	KOÇLU	Kefertütü		
		Hacıahmet	Hacıahmet	KÖPRÜBAŞI	Cürmük		
		İşıklı	Mezri	KÖRSU	Körsu		
		Sapanca	Medi	KÜÇÜKAYRIK	Küçükmeşkok		
ARITEPE	Gırmozan			KÜPLÜCE	Şamka		
ASLANLI				ODA	Oda	Doğruyol	Yukarımesta
AŞAĞIAZIKLI	Aşağıtümük					Kılıçlı	Seyhani
ATMACA	Hırhır					Kuçahacıya	Kuçahacıya
AYAZ	Çelebiyan			ORTAKÖY	Ortaköy		
BAĞRIBÜTÜN	Demira			OTLUK	Cumuk	Güvercin	Hasankürt
BARIŞ				ÖRENCİK	Harapkürk		
BAŞAK	Sınara			SANCARLI	Sereküre	Millisaray	Hacıali
BEKTAŞ	Bektaş			SANDIKLI	Sındokliye		
BELLİ	Belli			SARICA	Hırbebelek		
B.DEĞİRMEN	Armut	Dilek	Hanika	SOĞANLI	Hubas		
		Dostlar		SÜREKLİ	Dieme		
BEŞEVLER				TARLABAŞI	Himran		
BEŞİK	Beşik			TAŞLICA	Harapkort		
BOZHÖYÜK	Telades			TATLICA	Heyto		
BÜYÜKAYRIK	Meşkok			TIRAŞLI	Terraşi		
B.BOĞAZIYE				TİMURÇİFTLİĞİ			
BÜYÜKDERE	Bünyas	Çayköy	Amza	TOSUNLU	Dikki		
BÜYÜKTEPE	Korigündük	Gültepe		TUZLA	Melhoğurs		
CANTAŞI	Harapreş	Geçit	Amcarban	TUZLUCA	Alidızık		
ÇAKIR	Gırbel			ULAŞLI	Dıge	Yeniköy	
ÇAMLICA				ULUKÖY	Üzeyir		
ÇANAKLI	Düheyleha			UZUNKAYA	Belloka		
ÇATALCA	Mehenna			ÜÇEVLER	Gündük		
ÇAYBAŞI				ÜLKER	Derik	Bağlıca	Rezzık
ÇETİNLER	Haramıddat	Güçlü	Mecburi			Tolık	Tolık
ÇINARCIK	Hamoreşşık					Yumurca	Telzerin
ÇIPLAK	Çıplak	Aralık	Cırcıp	YALINKILIÇ	Hanikasılı		
		Çetinkaya	Şikefta	YAMAÇ	Dübirka		
		K.boğazi		YARIMCA	Yarımca		
ÇİMENLİ	Hanisor			YAYIKLI	Cerdoı		
ÇİTLİBAĞ	Telkare	Çamlıyol		YAYLIM	Şefellor		
DAMLALI	Dokan			YEDİKARDEŞ	Haftuvaha		
DEMET	Goladare			YEŞİLKÖY	Yeşilköy		

DEMİRCİ	Haddidi	Mutlu	Zeydi	YOLALDI	Celalizorava		
DEMİRKAPI	Meşşo			YOLDERE	Harabilme	Çelengo	Çelengo
DEMİRLER				YOLÜSTÜ			
DOĞANLI	Milane			YONCALI	Dükük		
DORA	Telacık	Mecburi	Mecburi	YUKARIAZIKLI	Yukarıtümük		
DÖRTYOL	Teltin			YUMRUTAŞ	Kuçegüra		
DÜĞÜRK				YUMURCAK	Kanun		
EKİNLİK	Mezra			YURDERİ	Hafare	Hanisor	Hanisor
ELBEYLİ	Telşerez					Mecburi	Mecburi
ERDEM	Meşkinan			YURTÖZÜ	Cebur		
ERİKLİ	Alımışmış			YÜKSEKTEPE	Gireali		
EROĞLU	Hanikaherzem	K.değirmeni		ZİYARET	Şeyhtajdin		
ESENLİ	Gırmelheyp			AKYÜZ	Büyükavine	Arafat	Salık
ESKİN	Talfayz			ALEMDAR	Küçükavine		
EŞME	Mezrakantar	Toprakkale		ALTINTOPRAK	Gırbeşşik	Özal	
		Nurtepe		ATAKÖY	Akrabi		
		Şükür		ÇAĞIL	Meşkokiki	Güngör	Gündük
EYMİRLİ	Tıbyat			ÇAMLIDERE			
GÖLLÜ	Göllü			DOYURAN	Teltiemke	Konuk	Birik
GÜNGÖREN	Cıhoşi			ELMALI	Tüffahi		
GÜNEŞTEPE	Harapşemsan			FESLİĞEN	Reyhani		
GÜNLÜCE	Kanisippi			GÜMÜŞDERE	Şehreş		
GÜRMEŞE	Badina			GÖZLÜCE	Haramreş		
HACİHASAN		Yumaklı	Gürkuşt	HAZNEDAR			
HACİYUSUF				İŞİKÖREN	Heliya	Seyrantepe	
HAKVERDİ	Mullaalik	Bağış	Kıruni	KENERLİ	Kerengo	Findiktepe	
		Dağdağan	Tao	SEVİMLİ	Melhociki	Tuzluca	Seyrik
HALKALI	Killebin			TANRIVERDİ	Şemmoka	Karadoğan	Şaliye
H.DÜZÜ	Celalimevijo	Göktaş				Karatepe	Haremreş
		Yeşiltepe		YAŞAR	Pirmir		

Kaynak: Arazi Anketleri

3.4.2.3.8. Köy Mesken Şekilleri

İnsanların, yeme, içme, barınma, saklanma (güvenlik), dış etkenlerden korunma (Güneş, yağış v.b) ve çeşitli eşyalarını saklamak amacıyla yapmış oldukları yapılara mesken denir. Mesken yerleşmenin en küçük birimidir.

Köy meskenleri, kullanılan inşa gereçleri, fonksiyonları ve fizyonomileri ile içinde bulundukları coğrafi mekânın doğal şartlarının yanında meskenleri kullanan kişilerin ekonomik faaliyet türleri ve sosyo-ekonomik düzeyleri ile yakından ilişkilidir. Nitekim meskenler, sadece içinde yer aldıkları doğal çevre şartlarıyla değil, kendini meydan getiren insanların faaliyetlerine, kültürüne sosyo ekonomik faaliyetlerine bağlı olarak da çeşitli şekil ve özellikler kazandırmaktadırlar. Bu nedenle meskenler, her şeyden önce doğal çevre şartlar ile insan ve faaliyetlerinin bir eseri olarak kabul edilmektedir (TUNÇDİLEK, 1967, 214).

Araştırma alanımızda köy meskenlerinde yapı malzemesi bakımından kerpiç (toprak) hâkim olan temel malzemedir. Kerpiç malzemelerini sırasıyla taş, briket, tuğla izlemektedir.

Araştırma alanımızdaki köylerin % 76'sının ovalık alanda bulunmasına bağlı olarak, yerleşmelerin kuruluşundan günümüze kadar yakın çevreden kolayca temin edilebildiği yapı

malzemesinin toprak olmasından dolayı kerpiçten yapılmış meskenlerin oranı %64'tür. Bilindiği üzere taş meskenlerin dağılışı ile doğal çevre özellikleri arasında uyum söz konusudur. Araştırma alanımızda ikinci sırayı alan iki çeşit taş meskenler bulunmaktadır. Birincisi; ova kesiminde bazalt taştan yapılan meskenler, ikincisi ise kuzeyde dağlık alanda bulunan kalker taşından yapılan meskenlerdir. Ancak ova kesiminde bu durum farklılık göstermektedir. Bazalt taşının şekillenmesinin çok zor olmasından dolayı hiçbir şekillendirmeye tabi tutulmadan, birbirinin üzerine oturtularak kullanılmıştır. Dağlık alandaki taşların işlenmesi kolay olmasından dolayı sadece şekillendirilmesinin yanında çeşitli, motiflerle süslenerek de inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

Tablo 45: Kızıltepe İlçesi'nde Yapı Malzemesine Göre Köy Meskenleri

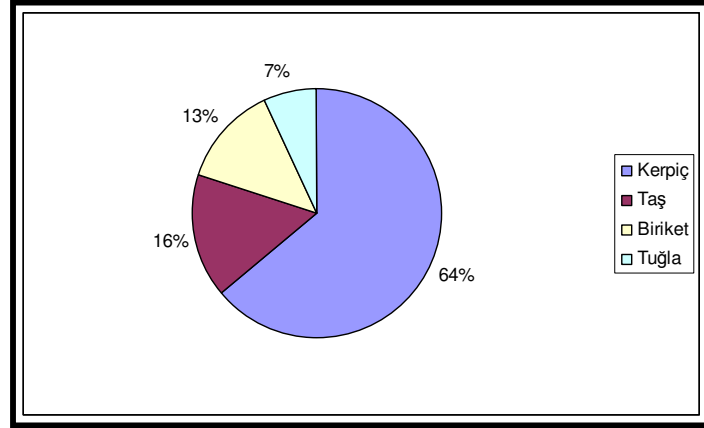
Yapı Malzemesi	Konut Sayısı	%
Kerpiç	4220	64
Taş	1055	16
Biriket	857	13
Tuğla	462	7
Toplam	6594	100

Kaynak: Köy Envanterleri ve Arazi Anketleri

Araştırma alanımızda Çimenlik, Uzunkaya, Akçapınar, Gürmeşe, Arakapı, Yedikardeş, Uluköy, Erdem, Soğanlı, Ayaz, Alipaşa, Düğürk, Öğrencik, Doğanlı, Yurteri, Beşdeğirmen, Tuzla, Demet gibi köylerin tamamında taştan yapılmış mesken tipleri görülmektedir. Ayrıca günümüzde pek az bir sayı kalmışsa da bazalt taştan yapılmış mesken tipleri: Sürekli (8 adet), Akkoç (2 adet), Yayıklı (5 adet), Bağrıbutün (13 adet), Kaynarca (8 adet), Güngören (5 adet), Küçükayrık (4 adet), Traşlı (13 adet) köylerinde bulunmaktadır. Bazalt taşının bu tür meskenlerde yapı malzemesi olarak bazalt kullanıldığında, harç malzemesi olarak toprak kullanılmaktadır. Bu durum bölgemizde temel coğrafi yapının mesken üzerindeki etkisinin zamanla etkisini kaybettiğini göstermektedir. Sağlamlık ve kullanışlılık anlamında daha işlevsel olmaları itibariyle beton binalar daha fazla tercih edilmektedir.

Grafik 27: Kızıltepe İlçesi'nde Yapı Malzemesine Göre Köy Meskenleri

Kaynak: Köy Envanterleri ve Arazi Anketleri

Foto 6: Kızıltepe İlçesinin Dağlık köylerinden Kocalar Köyünün Görünümü: Dağlık alandaki Meskenlerin Yapı Malzemesi Olarak ekseriyetle Taş Yapı Malzemesi Kullanılmaktadır.

Foto 7: Fesliğin Köyünde Kerpiç Evlerden Bir Görünüm: Ova Köylerinde Ekseriya Yapı Malzemesi Topraktır. Araştırma alanımızda yapılan yeni meskenlerin neredeyse %90 tuğla veya biriket yapı malzemesi ile inşa edildiğini görmekteyiz.

Tablo 46: Kızıltepe İlçesi'nin Çatı Örtü Malzemesine Göre Köy Meskenleri (2009)

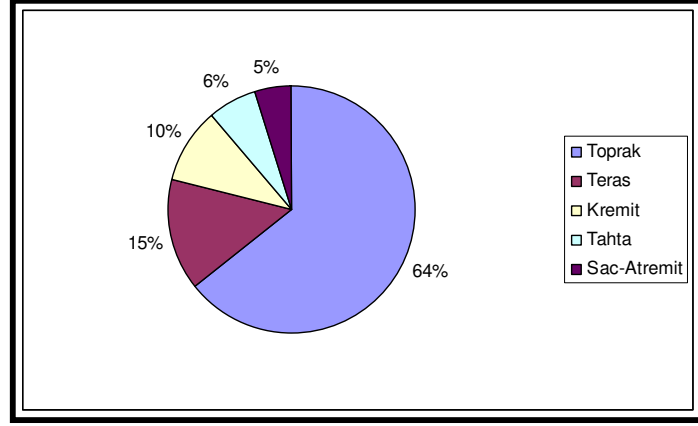
Çatı Örtü Malzemesi	Konut Sayısı	%
Toprak	4233	64
Teras	977	15
Kremit	654	10
Tahta	420	6
Sac-Atremit	310	5
Toplam	6594	100

Kaynak: Köy Envanterleri ve Arazi Anketleri

Çatı örtü malzemesi olarak Meskenlerde kullanılan malzeme, çatı tipi ve çatı malzemesinde etkili olan en önemli faktörler; iklim, doğal çevre ve teknolojik gelişmelerdir. Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak iklim ve doğal çevrenin çatı örtü malzemesi üzerindeki etkisi azalma göstermiştir. Fakat bölgemizin güneşlenme gün sayısının fazlalığı ve sıcak hava kütlelerinin etkisinde kalmasından dolayı, ülkemizin genelinde görülen çatı örtü malzemesinden farklı olarak soğuktan korunmak için kullanılan çatı örtü malzemelerinin yerine, serinletici fonksiyona sahip çatı malzemeleri tercih edilmektedir. Bölgemizin genel coğrafi yapısına uygun topraktan yapılmış çatı malzemesi çok sıcak geçen yaz aylarında serinletici bir etki yapmaktadır.

Araştırma alanımızda düz çatı tiplerinin yoğunluk gösterme nedeni; genel coğrafi etkilerin yanında, kış aylarının çok sert geçmemesi ve ayrıca yaz sıcaklıklarının fazla olmasından kaynaklı, halkın yılın önemli bir kısmında evin damında uyuması, düz çatı tiplerinin gelişmesini sağlamıştır.

Grafik 28: Kızıltepe İlçesi'nin Çatı Örtü Malzemesine Göre Köy Meskenleri

Kaynak: Köy Envanterleri ve Arazi Anketleri

Foto 8: Kızıltepe İlçe Merkezinde çatı tiplerinden Bir Görünüm: Resmi Binalar Hariç Genel İtibariyle Düz Çatı Tipi Tercih Edilmektedir.

Foto 9: Büyükboğaziye Köyü'nde Düz, Toprak Çatı Mesken Tiplerinden Bir Görünüm. Araştırma alnımızda kırsal alanda yerleşmelerin önemli bir kısmında toprak yapı malzemesinin yanında çatı tipleri de topraktan olup düz şeklindedir

Tablo 47: Kızıltepe İlçesi Meskenlerde Çatı Tipi

Çatı Tipi	%
Düz Çatı	96
Beşik Çatı	4

Kaynak: Arazi anketleri (2009)

Meskenlerin çatı tipinde ise iklimin etkisi altında olduğunu söyleyebiliriz. Bildiğimiz gibi kışların çok sert ve karlı günlerin çok olduğu sahalarda beşik ve şemsiye tipi çatılar tercih edilmektedir. Yağışların az olduğu karlı günlerin fazla yaşanmadığı sahalarda ise düz çatı ve dam şeklinde çatı tipleri tercih edilir.

Kızıltepe ilçesinin yıllık sıcaklık gidişatına baktığımızda, sıcaklığın yıl boyunca 0 ° C üstünde olduğu, Kar yağışlarının pek yaşanmadığını görmekteyiz. Bu durum çatı tip üzerinde çok etkili olduğunu söyleyebiliriz. Kızıltepe ilçesi köylerin meskenlerin çatı tipine baktığımızda % 95 gibi büyük bir oranla düz çatı tipinin meskenlerin çatı tipi olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Beşik çatı tipi ise % 5’lik bir paya sahip olup bu çatı tipi ise sadece resmi kurum ve kuruluşlarda tercih edilmektedir.

Meskenlerin fonksiyonel özelliklerine bakacak olursak, planları itibariyle doğal çevre faktörlerine ve ailenin ekonomik faaliyetlerine uyumluluk gösterdiğini görmekteyiz.

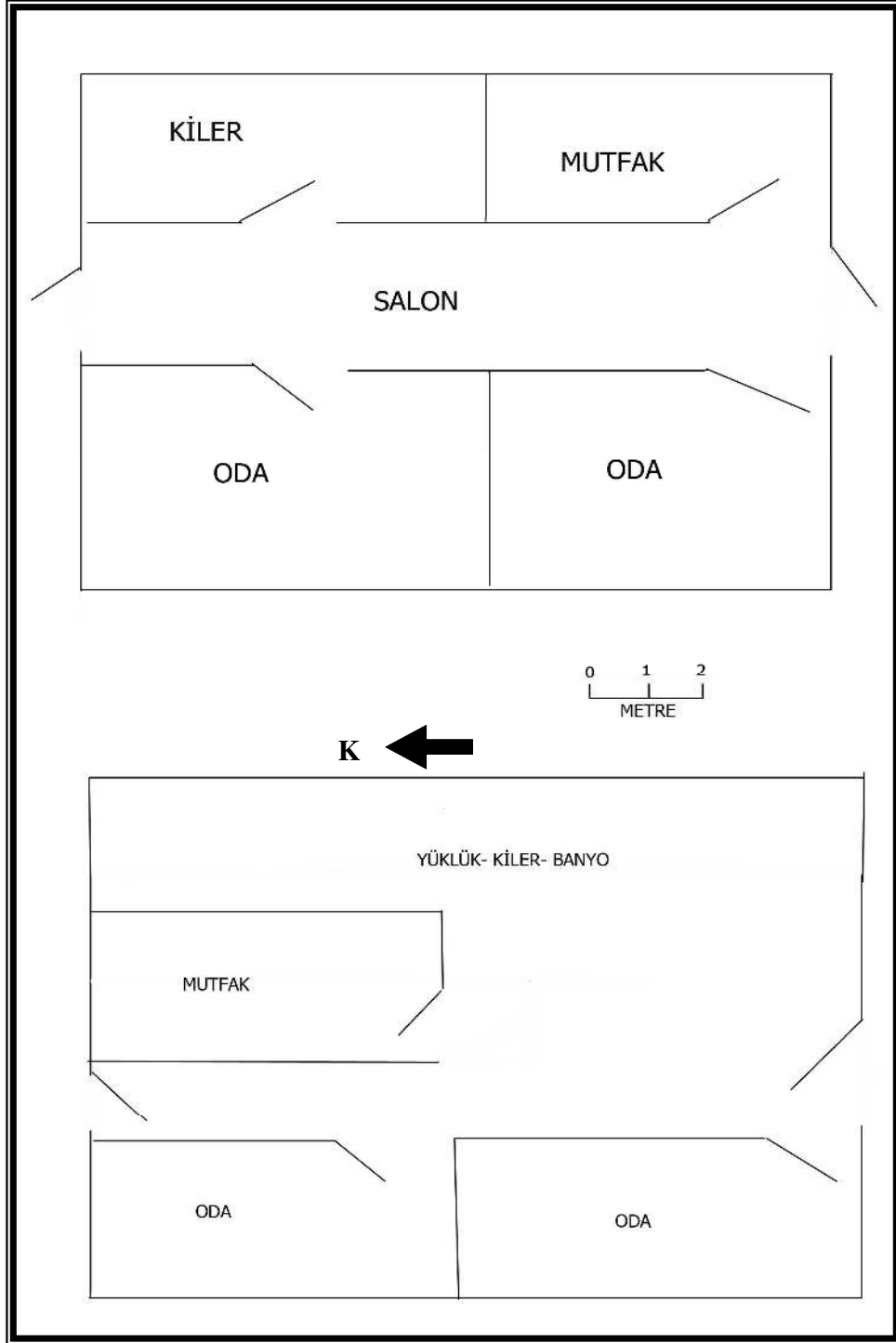
Geçmiş dönemlerde Kızıltepe ilçesindeki köy yerleşmelerinde meskenler; ev ve eklentiler şeklindedir. Bu eklentiler samanlık, ahır, tuvalet ve depolardır. Bazen mutfak dahi mesken dışında, bitişiğinde yapılmaktadır. Buralarda yaşayan halk tarım ve hayvancılıkla uğraştığı için bu eklentileri yapmaktadır. Meskenler ise genellikle 2 oda 1 mutfak ve salon şeklindedir. Meskenlerde tuvalet ve ambar meskenden ayrı yapılmaktadır. 5–10 hayvanı olan aileler ahır ve samanlık gibi eklentileri ayrı yaparlar. Meskenlerin planlarında dikkat edilen husus özellikle çok sıcak geçen yaz mevsimlerinde mesken içi havalandırmanın çok rahat bir şekilde ve serin bir hava oluşturmak için genel itibariyle pencere sayısı fazla (2 veya 4) olmaktadır. Ayrıca meskenlerin planlaması yapılırken kuzey-güney yönlü olup binanın her iki cephesine de giriş-çıkış kapısı yapılmaktadır.

Araştırma sahamızda en yaygın tip olan yerleşme planlarında tuvalet genellikle avlu içine yapılmaktadır (şekil 3). Birçok mesken planında tuvalet bulunmazken bir kısım planda ise tuvalet bahçenin bir köşesinde bulunmaktadır. Banyo için genellikle herhangi bir oda

tercih edilip banyo için tahsis edilen bir bölüm bulunmamaktadır. Genel anlamda avlu kısmında ortalama 70-100 metrekareyi bulan büyüklükte çok amaçlı ambarlar bulunmaktadır. Bu ambarlar, bölgenin tahıl tarımı ağırlıklı bir ekonomik faaliyet sürdürdüğü düşünüldüğünde, burada mahsullerin stoklandığı anlaşılmaktadır. Bu ambarların boş kalan kısmında ise hayvanların barınması için ahır görevinde kullanıldığı da görülmektedir. Son zamanlarda ekonomik refah seviyesinin artması ve birçok sosyo-kültürel etkileşimin etkisiyle araştırma alanımızdaki köylerde yeni tip yerleşim planları ortaya çıkmıştır. Bu tür mesken tiplerinde her türlü ihtiyaca cevap verebilecek şekilde planlanmış olduğu ve doğal çevreden soyutlanmış bir mimari tarzın yaygınlaşmaya başladığını görmekteyiz.

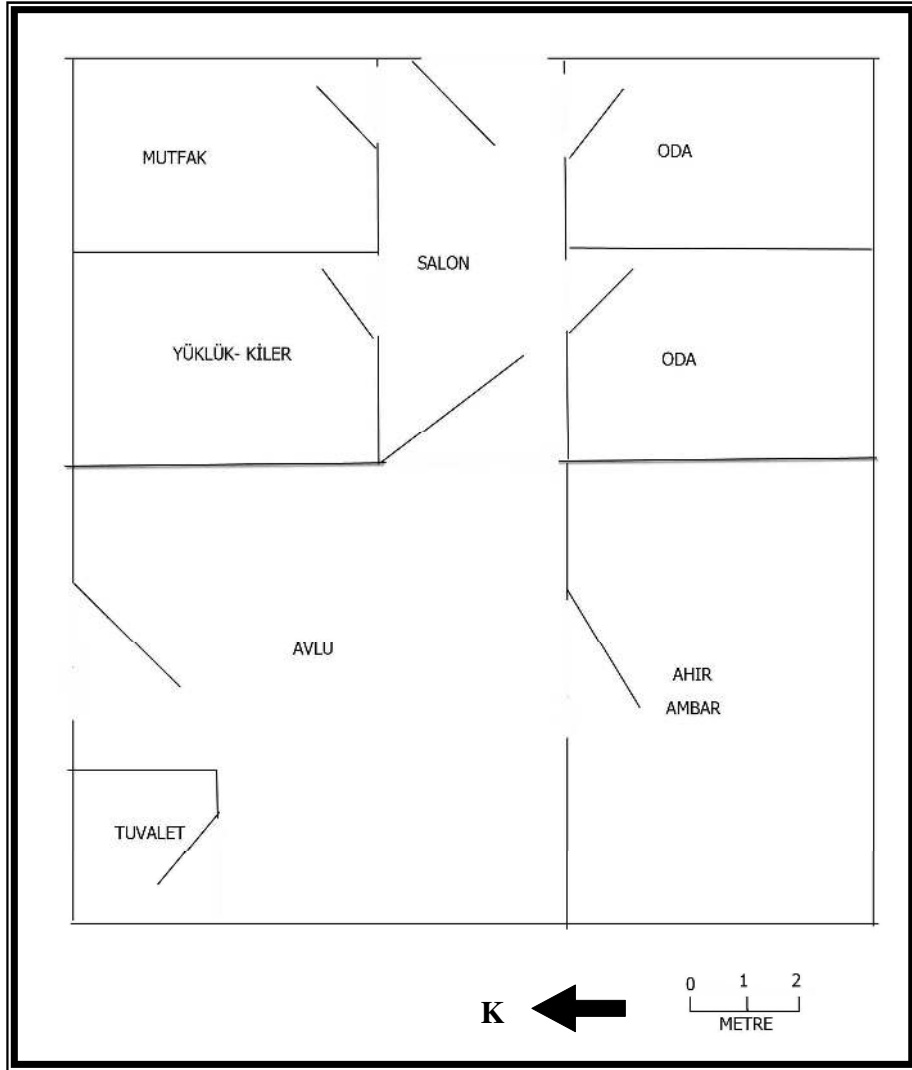
Araştırma alanımızda mesken planlarında en çok görülen özelliklerin başında mimari yapıda dışarıya açılan kapılarının güney ve kuzey istikametinde olmak üzere iki taneden ibaret olmasıdır. Muhtemeldir ki bu durumun sebebi; sıcak geçen yaz aylarında havalandırmanın daha sağlıklı olabilmesini sağlamak için doğal bir serinletici etkisi olmasındandır (Şekil 2, Şekil 3).

Şekil 2: Kızıltepe İlçesi Kırsal Kesimdeki En Yaygın Mesken Planları 1. ve 2. Tip

Kaynak: Arazi Gözlemleri, Hakverdi Köyü

Şekil 3: Kızıltepe İlçesi Kırsal Kesimdeki En Yaygın Mesken Planları 3. Tip

Kaynak: Arazi Gözlemleri, Tanrıverdi Köyü

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK ÖZELLİKLER

4.1. Genel Bakış

Kızıltepe denilince akla ilk gelen ekonomik faaliyet şüphesiz tarımdır. Ovanın tarım tarihi, bu elverişli özelliklerinden dolayı hayli eskiye dayanmaktadır. Kızıltepe ilçesi, yukarı Mezopotamya’da yer almaktadır. Mezopotamya ilk yerleşik hayatın başladığı ve buna bağlı olarak tarımsal Üretimin yapıldığı yerdir. Kızıltepe’de bölgenin yukarı kısmında yer alır. Yukarı Mezopotamya’da tarım alanları verimli olduğundan burası “bereketli hilal” olarak da bilinir.

Saha araştırması ve kırsal alanda yapılan anket çalışmalarıyla da bölgedeki tarımsal faaliyetlerin çok uzun bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bölge arazi koşullarının uygun olmasının yanında kuzey yönünde bulunan Mardin eşiği kuzey istikametinden gelebilecek soğuk hava akımlarını engelleme özeliği tarımsal faaliyetlerin soğuk hava akımlarına maruz kalmasını engellemektedir. Ancak güney-güneybatı yönünde her hangi bir fiziki engelin olmaması bölgenin samyeli (keşişleme) gibi kurutucu etkiye sahip rüzgârların etkisine maruz kalmasına sebep olmaktadır.

Kızıltepe’de tarımı olumsuz etkileyen birçok faktör vardır. Tarımı etkileyen en Önemli etken yağış yetersizliğidir. Buradaki tarımsal faaliyetler, kuru tarım şeklinde yapılmaktadır. Yıllar arasındaki yağış farklılığı ve yağışın belli aylarda toplanması tarımı olumsuz etkilemektedir. Yıllardır yapımı devam eden GAP’ın tamamlanamaması kuru tarımın devam etmesine neden olmuştur. Ancak Son yıllarda sulu tarımın yaygınlaşmasıyla; gerek ürün çeşitliliğinde gerekse de birim alanda elde edilen verimde büyük artış görülmektedir. Özellikle 1990’dan sonra yeraltındaki suyunda sondaj yoluyla yararlanan kişi sayısı, önemli ölçüde artmıştır. Sondaj yoluyla elde edilen sulama suyu yağışın yetersiz olduğu dönemlerde azalırken yeterli olduğu dönemlerde ise artmaktadır. Kızıltepe ilçesi sınırları içinde suluma açısından herhangi önemli bir akarsu yatağı bulunmamaktadır. Bu durum tarım arazilerinin sulanmasını sağlayacak bir sulama şebekesinden yoksun olmasına sebep olmaktadır.

Araştırma sahamızda kuru tarım alanları dağılışı bakımından herhangi bir düzenli dağılım göstermemektedir. Bunun temel sebebi sulu tarımın sondaj yoluyla yapılmasıdır.

Sondaj yoluyla sulama suyunun elde edilmesi maliyet açısından büyük miktarlar gerektirdiği için genellikle yeterli mali güce sahip kimseler sondaj yoluyla su ihtiyacını karşılamaktadır. Bu yüzden sulu veya kuru tarım arazilerin dağılımı konusunda belli bir kriter bulmak zordur. Ancak Bağ bahçe tarımında bölgenin kuzeyinde Mardin eşiğinin eteklerindeki dağ köylerinde doğal kaynak suyuyla hiçbir pompaj ve sondaj gereksinimi duyulmadan sulama faaliyetleri yapılmaktadır.

Tablo 48: Kızıltepe İlçesinde Toprak Zonlar

Toprak Çeşitleri	Alan (Dekar)
Kırmızı Kahverengi Toprakları	119708
Kahverengi Orman Toprakları	10348
Kalüvyal Topraklar	7012
Çıplak Kaya Ve Molozları	4216
TOPLAM	1416731

Kaynak: Mardin İl Özel İdare Mardin Arazi Varlığı Kitabı

Araştırma alanımızın toprak çeşitliğine baktığımızda önemli bir jeolojik ve morfolojik yapıya bağlı olarak çeşitlilik arz ettiğini görmekteyiz.

Kırmızımsı Kahverengi topraklar: Araştırma sahamızın çok büyük bir kısmını kaplamaktadır. Ancak tarımsal alan olarak kullanılan bu arazilerin bir kısmında özellikle Mardin'in ilçesi olan ve Kızıltepe ilçesinin kuzeyinde bulunan Derik ilçesinin sınırlarında bulunan sönmüş olan volkanın yüzeye çıkarmış olduğu bazalt taşları, araştırma sahamızın doğu-kuzeydoğu bölgesinde azda olsa tarımsal faaliyetleri kısıtlamaktadır.

Çıplak Kaya ve Molozlar: Bu cins topraklar genellikle araştırma sahamızın kuzey ucundaki dağlık alanların zirvelerinde ve eğimin çok fazla olduğu alanlarda mevcuttur.

Kireçsiz Kahverengi Topraklar: Araştırma alanımızın kuzeyinde bulunan dağların genellikle güneye bakan eski ormanlık alanlarda bulunmaktadır.

Kalüvyal Topraklar: Bu tür topraklar ise kırmızı kahverengi toprak örtüsü ile dağlık alan arsında kısmen taşlık olan arazilerde, bölgenin kuzeyinde ve doğusunda bulunmaktadır.

Kızıltepe ilçesinde bulunan alanın arazi verimlilik sınıflamaları 8 adet olup insan faaliyetlerinin yararlılığı bakımından I. Sınıftan VIII. Sınıfa doğru giderek azalmaktadır. İlk 4

sınıf arazi, gerekli önlemler alındığı müddetçe tarla bitkileri, orman ve çayır mera bitkilerini iyi bir şekilde yetişmesi için uygun alanlardır. Araştırma alanımızda V. Sınıf arazi bulunmayıp, ilk dört sınıflama ise alanımızın % 89,6'sını oluşturmaktadır. Rakamlardan da anlaşıldığı gibi araştırma alanımız çok verimli bir arazi yapısına sahiptir.

Araştırma alanımızın mevcut arazi kullanımına bakıldığında en büyük payın tarım arazilerine bırakıldığını görüyoruz. Ancak 1332500 dekarlık alan içinde son zamanlarda yapılan sondaj çalışmalarıyla %66 (880000 dekar) civarında tarım arazileri sulanmaktadır. Buna mukabil henüz tarım arazilerinin %33 (45906 dekar) gibi bir kısmı kuru tarım yapıldığından kimi seneler kuraklığın şiddetli geçtiği zamanlarda tarladan hiçbir şekilde ürün alınmadığı tarafımızdan yapılan anket ve saha taraması esnasında tespit edilmiştir. Bölgede aynı zamanda, özellikle de sulama imkânı olmayan, kuru tarım arazilerinde nöbetleşe tarım uygulaması yapılarak (buğday ekilen senenin ardından mercimek ekilmesi) toprağın hem mineral hem de su ihtiyacını gidermesi sağlanmaktadır.

4.2. Arazi Verimlilik Sınıfları

Tarımsal faaliyetlerin etkileyen ve en önemli faktörlerden birini oluşturan toprak şartları açısından arazinin verimlilik sınıflarına göre bölünüşüne göz atacak olursak; Amerikan tasnifine göre arazinin farklılığını meydana getiren fiziki faktörler esas alınarak 8 verimlilik sınıfına ayrılmıştır. Bu ayrımada morfolojik özellikler kayaların durumu toprak yapısı, eğim değerleri, drenaj şartları ve su kaynakları kriter olarak alınmıştır (GÖZENÇ, 1977, 54). Bu sınıflardan ilk dördü, farklı oranlarda tarımsal üretim için elverişli durumlar arz ederken son dört gruptaki araziler tarımsal kullanımın dışında kalmaktadır.

Tarımsal faaliyetlerin etkileyen ve en önemli faktörlerden birini oluşturan toprak şartları açısından arazinin verimlilik sınıflarına göre bölünüşüne göz atacak olursak Amerikan tasnifine göre arazinin farklılığını meydana getiren fiziki faktörler esas alınarak 8 verimlilik sınıfına ayrılmıştır. Bu ayrımada morfolojik özellikler kayaların durumu toprak yapısı, eğim değerleri, drenaj şartları ve su kaynakları kriter olarak alınmıştır (TUNÇDİLEK, 1986 b, 2).

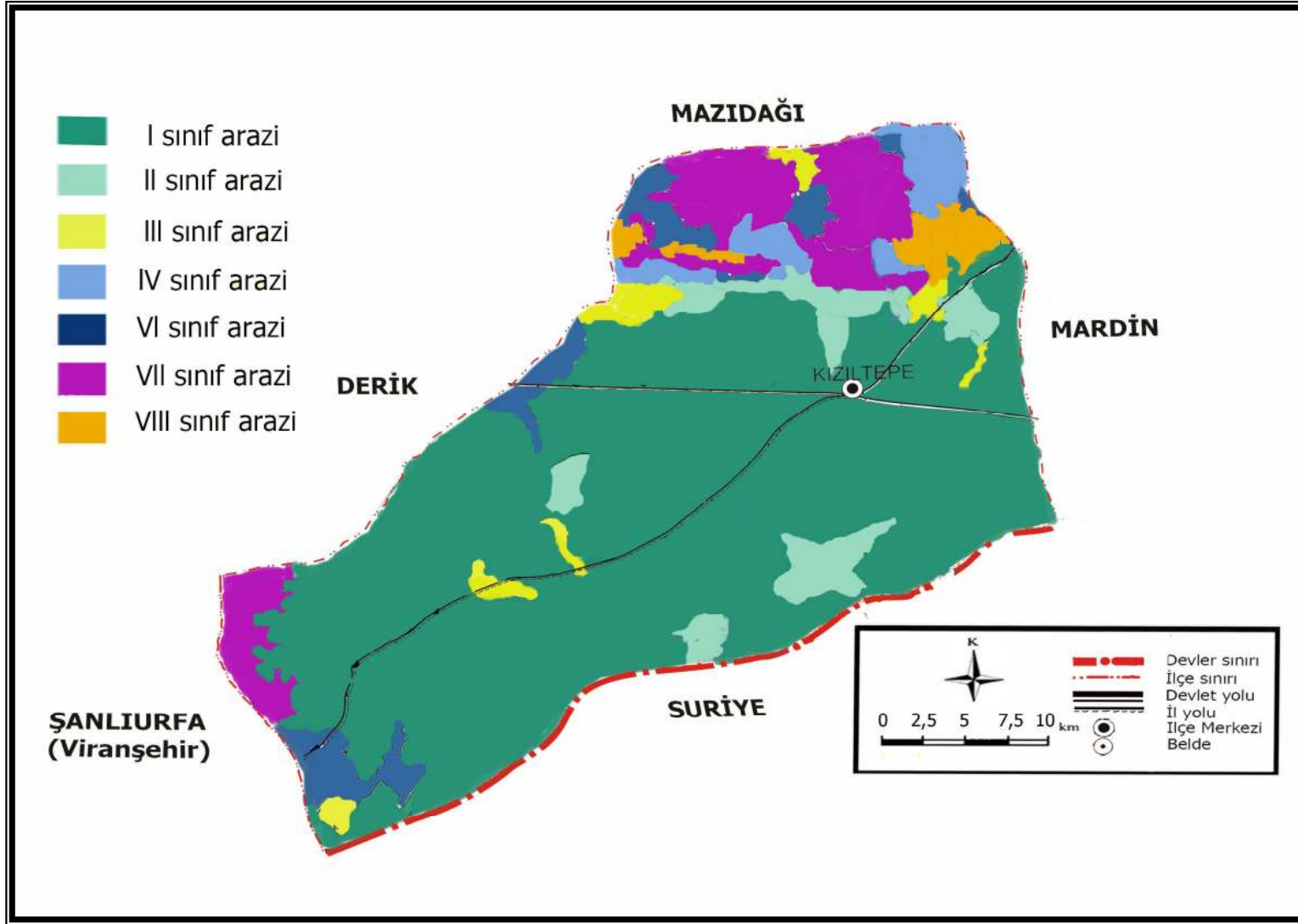
Tablo 49: Kızıltepe İlçesinde Arazi Verimlilik Sınıflaması

Verimlilik Sınıflaması	Alan (Dekar)	Oran %
I Sınıf Araziler	1123300	84,3
II Sınıf Araziler	31980	2,4
III Sınıf Araziler	17320	1,3
IV Sınıf Araziler	21320	1,6
VI Sınıf Araziler	42640	3,2
VII Sınıf Araziler	69290	5,2
VIII Sınıf Araziler	26650	2
Toplam	1332500	100

Kaynak: Mardin il özel idaresi

Harita 24'ü incelediğimizde I. sınıf arazilerin ilçenin orta kesimlerinde yoğunlaştığını görüyoruz. Alanımızda en fazla alanı kaplayan arazi sınıfı olduğunu görmekteyiz. 1123300 dekarlık alanla toplam arazilerin % 84,3'ünü oluşturmaktadır. Araştırma alanımızda önemli bir alanı kaplayan ikinci büyüklükteki arazi sınıfı % 5,2 payla 69290 dekarla, VII. Sınıf arazilerdir. VII. Sınıf araziler genelde ilçenin kuzey kısmında ve doğuda Şanlıurfa sınırında yoğunlaştığını görüyoruz. II. ve III. Sınıf araziler düzenli bir dağılım göstermezken, bu iki arazi genelde kuzeyde dağların ovaya yakınlaştığı yerlerinde bulunmaktadır. Araştırma sahamızda V sınıf araziler bulunmamaktadır. VI. Sınıf araziler yine kuzeye doğru dağların bulunduğu yerlerde ve doğuda Şanlıurfa sınırında dağılışı göstermektedir. Bilinildiği üzere VII sınıf arazilerin genel özelliği; sürülerek tarıma uygun olmayıp, şiddetli erozyon, sık toprak, taşlık, tuzluluk oranı yüksek ve drenajı yetersiz alanlardır. Araştırma alanımızın kuzey kesiminde bulunan alanlar bu tanıma uyacak bir yapıya sahip olup taşlık arazilerden oluşmaktadır. Alanımızın doğusuna doğru Şanlıurfa ilinin sınırındaki bu tip araziler Derik ilçesi sınırlarında bulunan sönmüş bir volkanın akıntıları sonucu gerçekleşen kayalık alana tekabül etmektedir. VIII. Sınıf araziler hiçbir şekilde tarıma uygun olmayan alanları ifade etmektedir. Bu tip arazi sınıflaması; sahamızın kuzeydoğusunda yoğunlaştığını görmekteyiz (Harita 20).

Harita 20: Kızıltepe İlçesi Arazi Verimlilik Sınıflaması (2008)

4.3. Genel Arazi Kullanımı

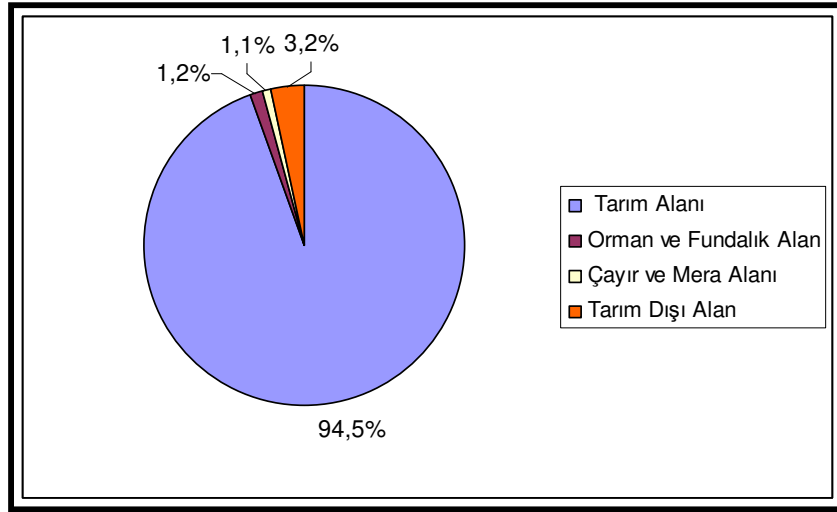
Kızıltepe ilçesinin 1416 km²'lik alan ile Mardin merkez ilçe dâhil bütün ilçeler arasında en geniş alana sahiptir. Bu toprakların % 94.05 tarıma elverişlidir. Mardin ilinde toplam tarıma elverişli Toprakların %34,2'si Kızıltepe ilçesinde yer alır. Kızıltepe'de tarım alanlarının çokluğu tarımsal gelirleri üretiminde birinci sıraya yerleşmesini sağlamıştır. GSMH içinde tarımın payı en yüksek olduğu ilçedir.

Tablo 50: Kızıltepe ilçesi Arazisinin Genel Kullanım Durumu

Toplam Alan (dekar)	Tarım alanı (dekar)	(%)	Orman ve fundalık Alan (dekar)	(%)	Çayır ve mera Alanı (dekar)	(%)	Tarım Dışı Alan (dekar)	(%)
1416731	1332500	94,5	16231	1,2	16000	1,1	52000	3,2

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü

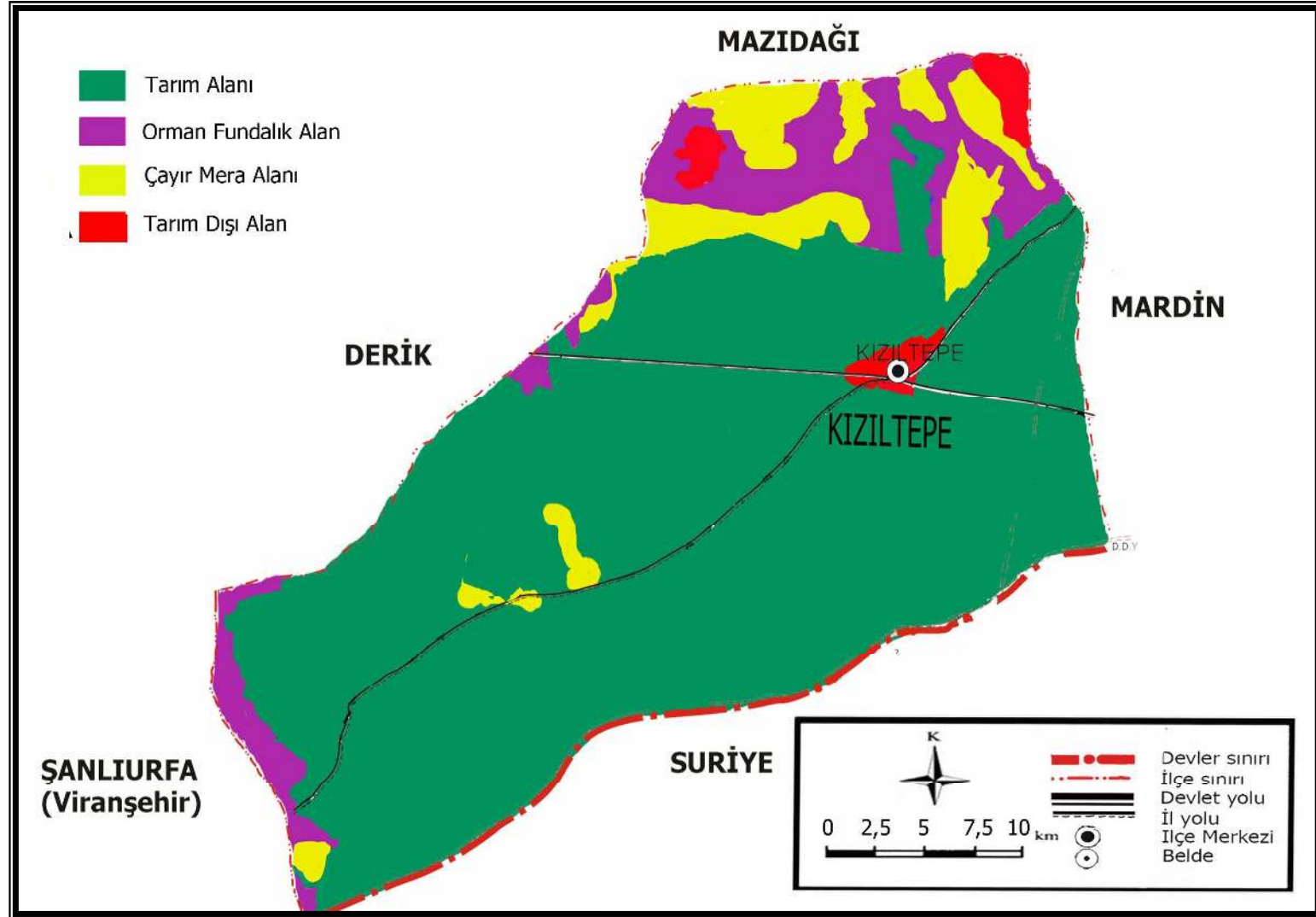
Grafik 30: Kızıltepe İlçesi Genel Arazi Kullanım Durumu

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü

Kızıltepe ilçesinin ova ve dağlık kesimi içine alacak şekilde belirlediğimiz yüzölçümü yaklaşık: 1416731 hektardır. Araştırma sahamızın %94,5 gibi yüksek bir oranını (1332500 dekar) ile tarım arazileri, %1,2 oranla orman ve funda (16231 dekar), %1,1 dekar ile çayır -

Harita 21: Kızıltepe İlçesi Arazisinin Genel Kullanımı (2008)

(16000 dekar) mera, %3,2 oranla (5200 dekar) tarım dışı, diğer bir ifadeyle yerleşim alanları, su yüzeyleri, kayalık çok eğimli alanlar oluşturmaktadır.

Harita 21 incelendiğinde tarım alanların fazlalığı göze çarpmaktadır. Özellikle orman ve fundalık alanlar araştırma sahamızın kuzeyinde ve doğusunda Şanlıurfa'nın ilçesi olan Viranşehir sınırına yakın kısımlarda yoğunluk kazanmaktadır. Bu iki bölge arasında temel benzerlik fiziki yapıların engebeli olmaları ve tarıma elverişsiz olmasıdır.

Foto 10: Kızıltepe İlçesi Ovasının Genel Görünümü: Kızıltepe ilçesi Arazisinin % 94'ü Tarıma Elverişli olup tarım arazilerinin %65'i sulu araziden oluşmaktadır.

Foto 11: Kızıltepe İlçesi Dağlık Alandaki Beşdeğirmen Köyündeki Bahçe Tarımından Bir Görünüm: Dağlık Alanda Arazinin Arızalı olmasından Dolayı Tarımsal Faaliyetler Dar Bir Alanda Yapılmaktadır.

Araştırma sahamızın düz, eğim oranı az ve meyilsiz yapısı mevcut kullanım alanının %94,05 gibi bir miktarın tarım alanına ayrılmasını sağlamıştır. Yukarıda da değinildiği gibi yağışların azlığı başka bir ifadeyle sulama imkânlarının kıtlığı, orman ve fundalık alanların toplam arazi içindeki payının ancak %1,2 gibi çok az miktarın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çayır ve mera olarak adlandırılan ve toplam arazinin ancak %1,1'ini kaplayan arazi, bilindiği gibi hayvanların otlanabileceği alanlar olmasının dağ eteklerinde tarımsal faaliyetlerin yapılamadığı ve devlet tarafından köylerin yerleşim alanı olarak belirlediği alanların çevresi olduğu tarafımızdan yapılan saha ve anket sonuçlarında tespit edilmiştir (Harita 21).

4.4. Tarımda Sulama, Gübre Kullanımı, Makine Durumu

Tarım faaliyetleri şüphesiz ki iklim ve toprak şartlarından bağımsız değerlendirilemez. Sıcaklık ve yağış değerlerinin yüksek olduğu alanlarda daima tarım faaliyetleri açısından avantajlı bir konuma sahiptir. Ancak sıcaklık ve yağış değerlerinin düşük olması durumunda bir takım tedbirlerin alınmasını gerekmektedir.

Kızıltepe ovasının yukarıda daha öncede belirttiğimiz (sayfa 13) gibi sıcaklık değerlerinin yüksek olması ve buna ek olarak yıllık yağış değerlerinin istenen seviyede olmaması tarım açısından önemli sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Özellikle de buharlaşma oranının Türkiye ortalamasının üstünde olduğu düşünülecek olursa, alınacak olan tedbirlerin önemi daha iyi anlaşılmış olur. Son derece verimli arazilere sahip ilçe toprakları yağışların azlığı ve düzensizliğinden kaynaklanan su problemini gidermek için çeşitli imkânlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Özellikle akarsu ve son yıllarda önemli derecede artış gösteren sondaj, önemli su kaynaklarını oluşturmaktadır.

Araştırma sahamızda önemli kaynaklardan olan yeraltı suyu, gerek DSİ gerekse de özel teşebbüslerle şahıslar tarafından açılmış olan çok sayıda kuyu bulunmaktadır. Açılan kuyulardan artezyen şeklinde ya da pompa yardımıyla çıkarılmaktadır. Bölgede kuyuların derinliği yeraltındaki su drenajına bağlı olarak kuzey kesimde bulunan dağ eteklerinde 50–100 metre civarındayken güneye doğru Suriye sınırında kuyu derinliği 500 metrenin üstüne de çıktığı görülmektedir.

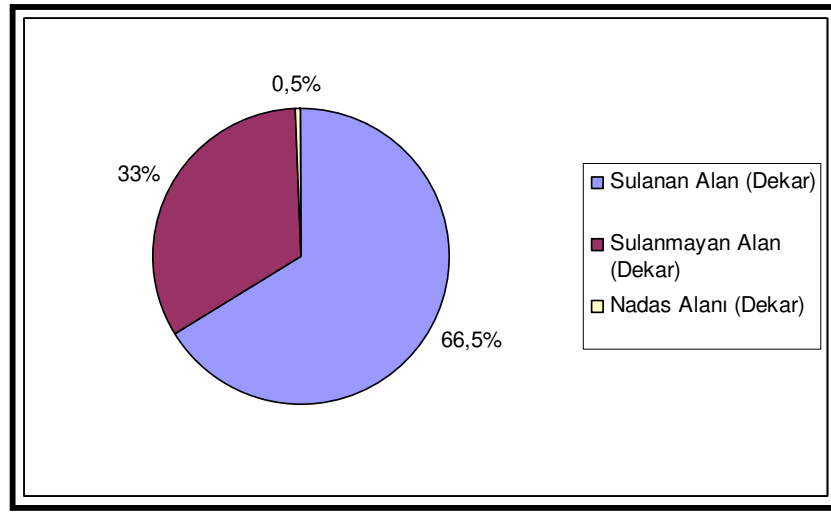

Tablo: 51: Kızıltepe İlçesi Sulu, Nadas ve Kuru Tarım Arazileri

Toplam Tarım Alanı (Dekar)	Sulanan Alan (Dekar)	Sulanmayan Alan (Dekar)	Nadas Alanı (Dekar)	Tarıma Elverişli Olup Kullanılmayan Alan (Dekar)
1332500	880000	445906	6597	0

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü

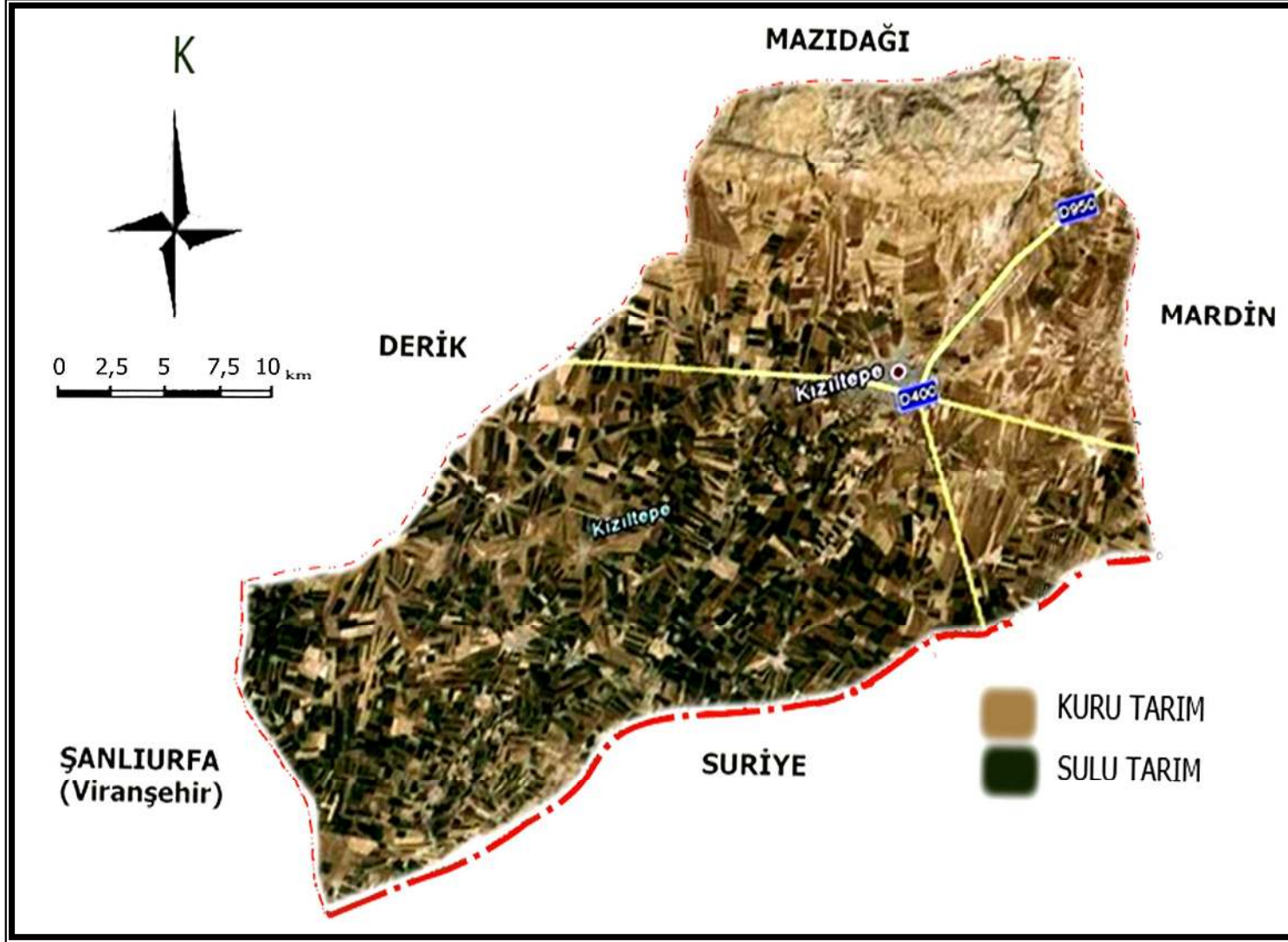
Grafik 31: Kızıltepe İlçesi Sulu, Nadas ve Kuru Arazi Envanteri

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü

Bölgede su sıkıntısı önemli sorun olarak birincil derecede önem arz etmektedir. Şöyle ki: Yaz aylarında şiddetli kuraklık ve yağış yetersizliği bölgede tarım arazilerini sulamak bir yana insanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak suyu bulmak bile önemli bir sorun durumundadır. Kırsal kesimlerde KÖYDES'in yapmış olduğu su kuleleri ve DSI'nin artezyen kuyuları son yıllarda bu sorun önemli ölçüde çözüme kavuşmuştur. Ayrıca 2009 senesinde bitirilebilen "Beyaz Su projesi" yaklaşık olarak 70 km'lik uzaklıkta bulunan Midyat ilçesinin sınırlarında bulunan kaynaktan çeşitli pompa ve kanallarla ilçenin içme suyu ihtiyacı önemli ölçüde giderilmiştir.

Harita 22: Kızıltepe İlçesi Sulu ve Kuru Tarım Arazisinin Uydu Görüntüsü (2008)

Kızıltepe ilçesi sınırları içinde bulunan dere ve akarsulardan hiçbir şekilde sulama açısından faydalanılamamaktadır. Bunun en önemli sebebi; akarsularımızın ilkbaharda tahılın önemli ölçüde suya ihtiyaç duyduğu mevsimin başında kurumasıdır.

Ekip biçilen veya dikili olan tarım toprakları, kültür bitkilerinin topraktaki bitki besin maddelerini tüketmesi nedeniyle verimsizleşir. Tarım topraklarından alınan bu besin maddelerinin insan tarafından toprağa verilmesine “gübreleme”, toprağın bu yolla yapılan bakım işlemine ise “gübrelemek” denir. Bu işlem hem tarla bitkilerinde hem de bağ-bahçe bitkilerinde ürün veriminin birkaç kat artmasını sağlar. Gübre, kullanımı mineral bakımından zayıflamış, yıllarca yapılan üretim sonucu kalitesini yitirmiş tarım üretimi için vazgeçilmez bir öge durumundadır. Araştırma alanımızın zirai alanlarının %96’sı gübrenilmektedir. Özellikle de sulu tarımın yapıldığı arazilerde gübre kullanımı daha da önem arz etmektedir.

Kızıltepe tarım müdürlüğünden aldığımız bilgilere göre 2008’de kullanılan toplam gübre miktarı 2797770 tondur. Hayvancılık faaliyetlerin pek gelişmediği ilçede suni gübre kullanımı çok daha büyük önem arz etmektedir. Yetiştirilen ürün çeşidine ve yapılan tarım metodunun cinsine göre kullanılan gübre miktarı değişim göstermektedir. Tahıl tarımı için dönüm başına sulu için: 50–60 kilo, kuru tarımın yapıldığı araziler için 30–40 kilo arasında değişmektedir. Gübre kullanımı özellikle maliyet miktarının yüksekliği bu kullanım değerini düşürmektedir. Ancak devlet desteklemesi sonucu, gübrenin belli bir ölçüde karşılaması gübre kullanımında iyileştirme sağlamıştır. İlçede en çok kullanılan gübre çeşitleri üre, amonyum sülfat, amonyum nitrat, tribel süper fosfat, diomonyum sülfattır.

Tarımda kullanılan makine sayısının adedinin artırılmasına ve kalitesinin yükseltilmesine tarımda makineleşme denir. Başka ifadeyle tarlaların traktörle sürülmesi, mibzerle ekilmesi, biçerdöverle hasat edilmesi gibi gelişmeler tarımda makineleşme olarak ifade edilir.

Tarımda makine kullanımı, bitkisel üretimde verimi etkileyen önemli bir faktördür. Gelişmiş ülkelerde tarımda makineleşme çok yüksek bir oranda ve insan emeği minimum orandadır tarlaların traktörle sürülmesi, toprağın çapa veya karasabana göre çok daha derin sürülmesi ve tersyüz edilmesi verimi artırır. Çünkü bitki besin maddeleri yağmur veya sulamaya nispeten derinlere taşınır. Toprağın derinlemesine ters yüz edilmesi bu besin maddelerin tekrar yüzeye çıkmasını sağlar. Böylece toprağın verimi tekrar artmış olur.

Araştırma alanımızda yaptığımız saha araştırması ve görüşmeler sonucunda bölgedeki

makineleşme 1950'lere kadar kullanımının olmadığı, ancak 1970'lerde mali anlamda güçlü olan ailelerde, birkaç traktörün bulunduğu ifade edilmiştir. Traktöre sahip olan bu kimseler ücret karşılığında diğer tarlaların sürüm işlemini yaptığı tespit edilmiştir. Kızıltepe tarım müdürlüğünden aldığımız bilgilere göre 2008 yılında Kızıltepe ilçesinde bulunan traktör sayısı 1297 adettir. Traktör sayısındaki bu artışın temel sebebi hiç kuşkusuz, özel mülkiyette bulunan parsellerin büyüklüğü ve son yıllarda hükümet politikalarının da etkisiyle tarım makinelerinin alımında verilen düşük faizli kredi imkânlarıdır.

Tarımda makine kullanımının dağılışına baktığımızda, ilçe merkezi dâhil 152 köy içinde hiçbir şekilde makine kullanımına başvurulmadan tarımsal faaliyetlerin yapıldığı arazilerin, araştırma sahamızın kuzey istikametinde bulunan dağlık kesimlerdeki alanlardır. Alipaşa, Arakapı, Ayaz, Beşik, Bozhöyük, Erdem, Karaman, Soğanlı, Tarlabası, Tuzla, Tuzluca, Uluköy, Uzunkaya, Yedikardeş, Yolüstü, ziyaret, Yüceli köylerinde yapılan araştırma sonucunda hiç traktör bulunmadığı anlaşılmıştır. Ancak dağlık alan köylerinde yaptığımız arazi kontrolü ve görüşmeler sonucunda tarım arazilerinin tamamına yakını küçük parsellerde oluştuğu, en büyük parselin 500 Metre kare ile 1 dönüm arasında değiştiği görülmüştür. Ayrıca bölgenin fiziki şartlarının da çok engebeli bir yapıya sahip olması makine kullanımına müsaade etmemektedir. Makine kullanımının mümkün olmadığı bu alanlarda genellikle bağ-bahçe tarımı yapılmaktadır. Tarımsal faaliyetler tamamıyla insan gücüne dayanmaktadır.

Traktör sayısının 20 adedinin üstüne çıktığı: Akdoğan, Arıklı, Bağrıbütün, Başak, Doyuran, Eşme, Eymir, Hocaköy, Sürekli, Ülker, Dikmen gibi köyler fiziki şartlarının sade ve makine kullanımına uygun olduğu, ayrıca sahip olduğu parsel sayısının fazlalığı ve büyüklüğü makine kullanımının fazlalığına önemli ölçüde etken olmuştur.

Ayrıca köy muhtarlarından alınan bilgiye göre, bölgede biçerdöver ihtiyacının 10 yıl öncesine kadar il dışından, hasat dönemi için bölgeye gelen biçerdöverciler tarafından karşılanmaktaydı. Ancak son yıllarda sulu tarımın da etkisiyle alım gücü artan yöre halkının özellikle 5000 dönüm ve üstü araziye sahip olan şahısların biçerdöver aldığı ve şahsi olarak kullanım yapıldığı tespit edilmiştir.

4.5. Arazi Mülkiyet Durumu ve Mikro Arazi Kullanımı

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü'nün (DİE) köy envanter etütleri çalışmaları kapsamında hazırlanan ve alanımızdaki 152 köy 4 belde ve 1 şehir merkezinin verilerine göre 322 topraksız 8076 hanenin de toprak sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Topraklı aile sayısının % 36'sı 50 dekaradan az araziye sahiptir. Ailelerin % 21 ile 50-101 dekar, % 17'si 101-200 dekar ve % 15'ten fazlası da 200'den fazla dekar araziye sahiptir (Tablo 51).

Anlaşılabacağı üzere alanımızda yeryüzü şekillerinin düz ovalık bir yapıya sahip olması geniş tarım arazilerini varlığını sağlamıştır. Bu nedenle araştırma alanımızda toplam alan içinde parça sayısı 50 dekar ve üstü arazi parçalarının varlığı önemli bir rakamı ifade etmektedir. Grafik 32 incelendiğinde 50-200 dekarlık arazi parçalarının toplam pay içindeki en büyük kısmı oluşturduğu görülmektedir.

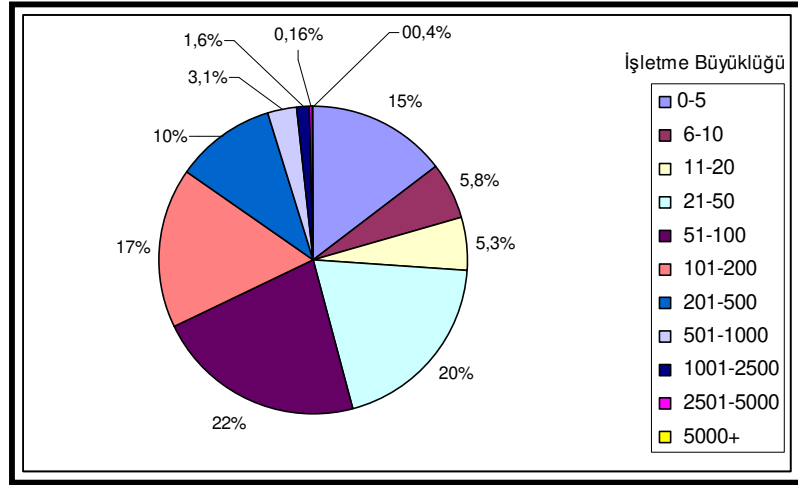
Tablo 52: Kızıltepe İlçesinde Tarımsal İşletme Büyüklükleri (2009)

ARAZİ GRUBU	TOPLAM ALAN (dekar)	%	PARÇA SAYISI	%	AİLE SAYISI	%
0-5	4898	0,56	1471	11	1243	15
6-10	4734	0,64	1089	8	493	5,8
11-20	8440	1,3	430	3	452	5,3
21-50	69472	5,5	1843	13	1652	20
51-100	168266	13	2654	18	1856	23
101-200	219377	16	2295	17	1418	17
201-500	416366	29	2621	18	878	10
501-1000	234227	18	1032	7	264	3,1
1001-2500	139998	11	289	3	124	1,6
2501-5000	46100	3	42	0,3	14	0,16
5000+	20652	2	26	0,18	4	0,04
TOPLAM	1332500	100	13792	100	8398	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri

Araştırma alanımızda özellikle dağlık kesimde tarım imkânlarının topoğrafik şartlardan dolayı kısıtlandığını daha önce belirtmiştik. Kısıtlı tarım alanlarını olduğu bu arazi biriminde, parsel büyüklüklerinin metre cinsinden ifade edilebileceği kadar küçük olduğunu,

Grafik 32: Tarımsal İşletme Büyüklüğü Gruplarına Göre Aile Sayısı Oranları

Kaynak: Köy Envanter Etütleri

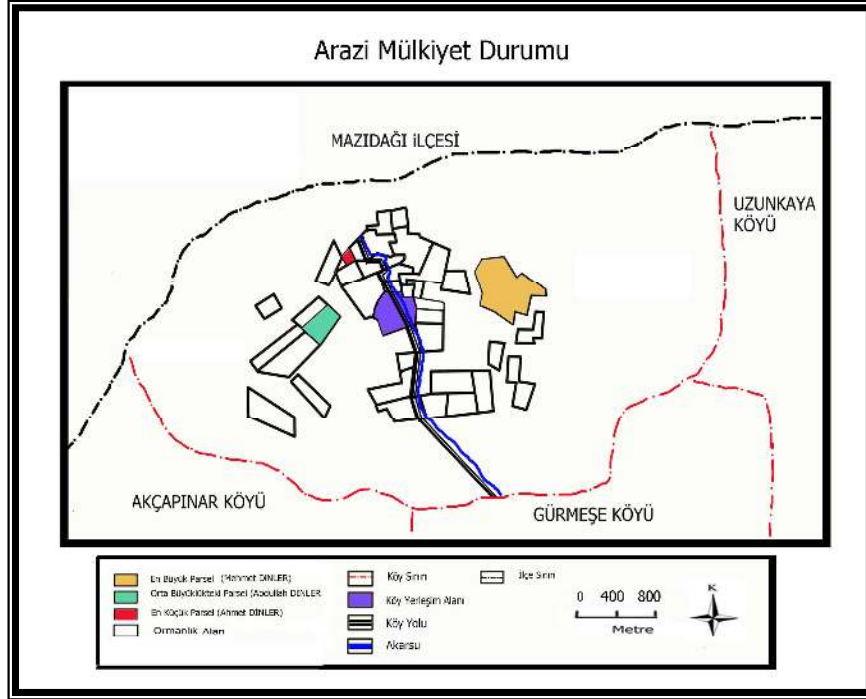
yapmış olduğumuz anket sonuçlarında tespit etmiş bulunuyoruz. Ayrıca araştırma sahamızda yaptığımız gözlemler sonucunda birçok parselin miras yoluyla bölünmüş olmasına rağmen hala ifrazlarını yapılmadığı görülmüştür.

Araştırma alanımızda tarımsal faaliyetlerinin genelinin tahıl tarımı şeklinde olması itibariyle bir ailenin geçimi için en az 100 dekar kuru arazi ya da 50 dekar sulu araziye ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Bu durumdan hareketle araştırma sahamızda çiftçi ailelerin %40'ına yakını ikinci bir ekonomik uğraşla geçimini sağlamak zorunda kaldığını söyleyebiliriz.

Örnek köy olarak zirai kullanma tarzını haritaladığımız köylerden Çimenlik köyü, araştırma alanımızın kuzeybatısındaki dağlık alanda yer almaktadır. Esenli köyü ise araştırma alanımızın ovalık kesiminde olup şehir merkezinin kuzeyinde yer almaktadır. Her iki köyde de sulu ve kuru ziraat metotları uygulanmaktadır. Bu köylerin tarlalarını topraktan faydalanma özellikleri olarak harita 29 ve 30'da gösterilmiştir.

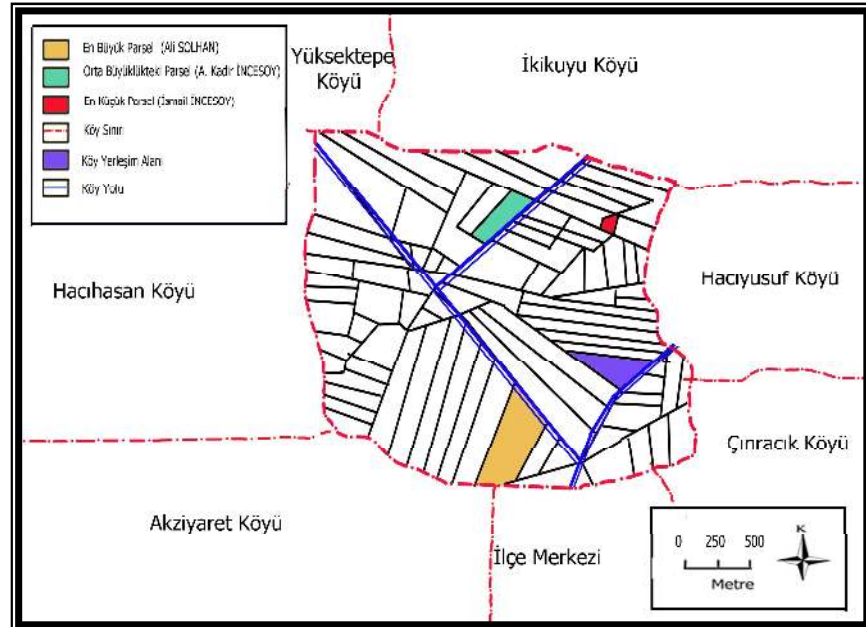
Çimenlik köyünde gerek mülkiyet gerek kullanma birimleri bakımından parseller oldukça ufaktır. Çimenlik köyünün dağlık bir alanda kurulmuş olması yetiştirilen ürünlerin çeşidini etkilemiştir. Sulama konusunda bölgenin geneline göre avantajlı durumdadır. Ancak morfolojik yapı tarımsal faaliyetleri kısıtlamaktadır. Bu sebepten köy halkı, arızalı topografya uyum sağlayan faaliyetlere yönelmiştir. Çimenlik köyünde en yaygın tarımsal faaliyet sırasıyla; bağcılık, sebze ve meyvecilik ve tütün'dür.

Harita 23: Çimenlik Köyü Arazi Mülkiyet Durumu (2009)

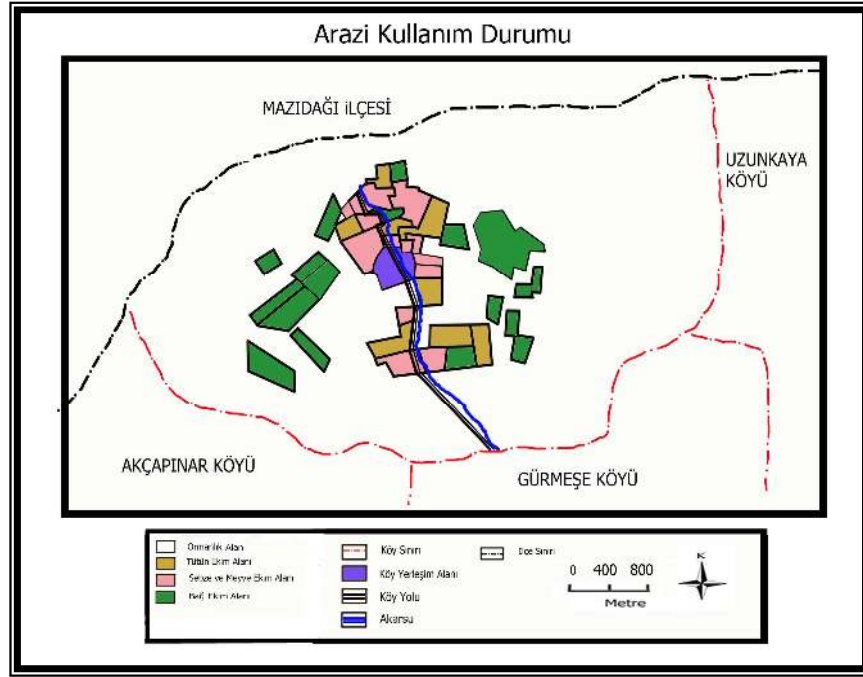
Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü ve Arazi anketleri

Harita 24: Esenli Köyü Arazi Mülkiyet Durumu (2009)

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü ve Arazi anketleri

Harita 25: Çimenlik Köyü Arazi Kullanım Durumu (2009)

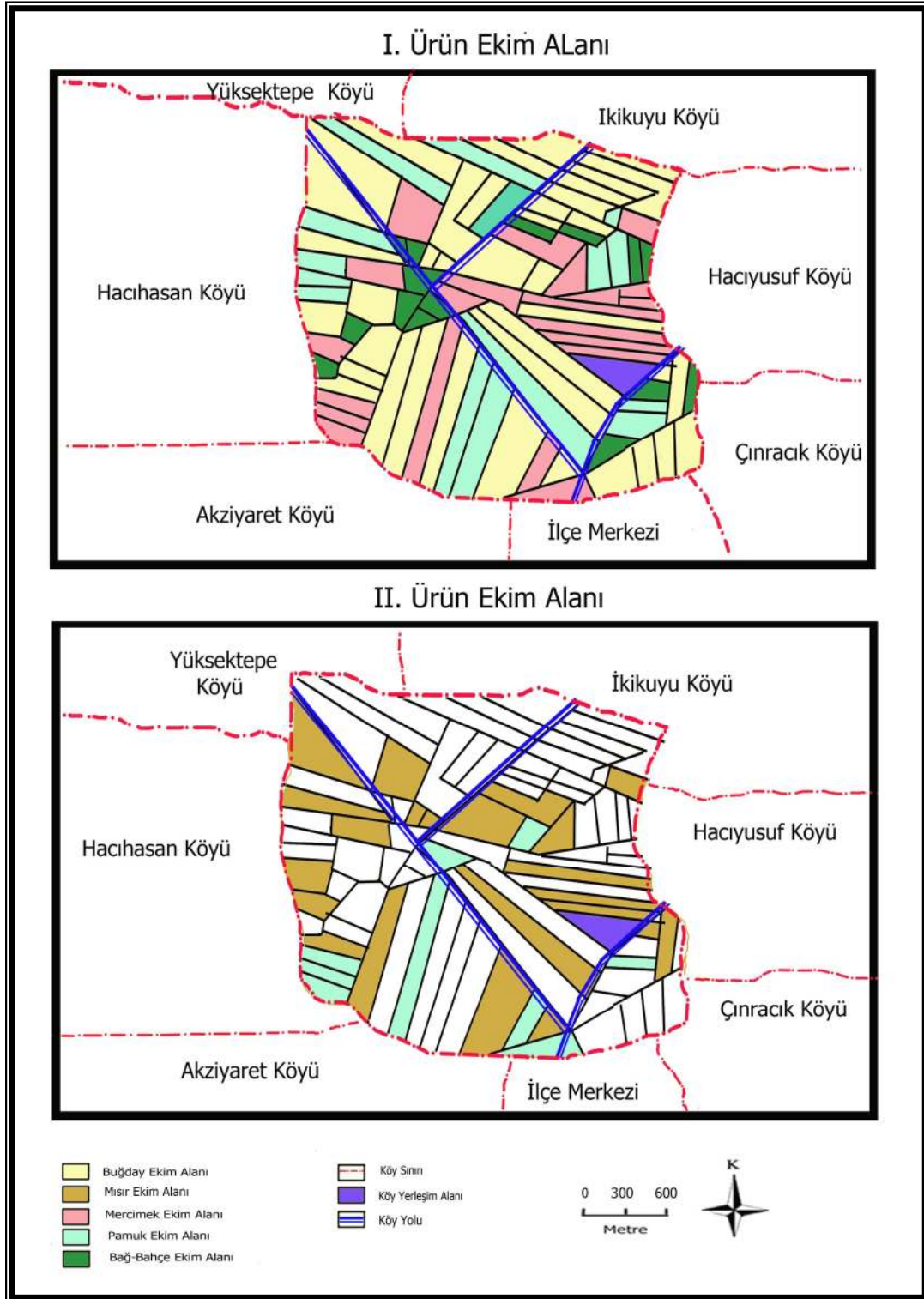
Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü ve Arazi anketleri

Esenli köyü araştırma alanımızın bir örneğini karakterize etmektedir. Gerek mülkiyet gerekse kullanma birimleri bakımında genel manzarası bir mozağe benzemektedir. Parseller hiçbir coğrafi engelle karşılaşmazken parseller yeteri büyüklüktedir ve ekseriya dikdörtgen, üçgen veya yamuk kare arz eden bloklara parçalanmıştır. Bu parsellerde yetiştirilen ürünlerin çeşidi pek fazla değildir. Sulama sıkıntısının yaşandığı ancak artezyen kuyuları sayesinde ürün çeşitliliğinin arttığı görülmektedir. Sulamanın yapılabildiği parsellerde ikinci ürün tarımı yapılmaktadır.

Esenli köyü'nde en yaygın tarımsal arazi kullanım tarzı sırasıyla; buğday, mercimek, pamuk ve bağ-bahçe faaliyetleridir. Sulanabilen parsellerde ikinci ürün olarak mısır ve pamuk tercih edilmektedir. Harita 30 incelendiğinde mısır tarımının pamuğa göre daha yaygın olduğu görülür. Bu durumun sebebi çok kurak geçen yaz mevsiminde mısırın pamuğa oranla daha az suya ihtiyaç duymasındır.

Harita 30: Esenli Köyü Arazi Kullanım Durumu (2009)

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü ve Arazi anketleri

4.6. Tarımsal Üretim

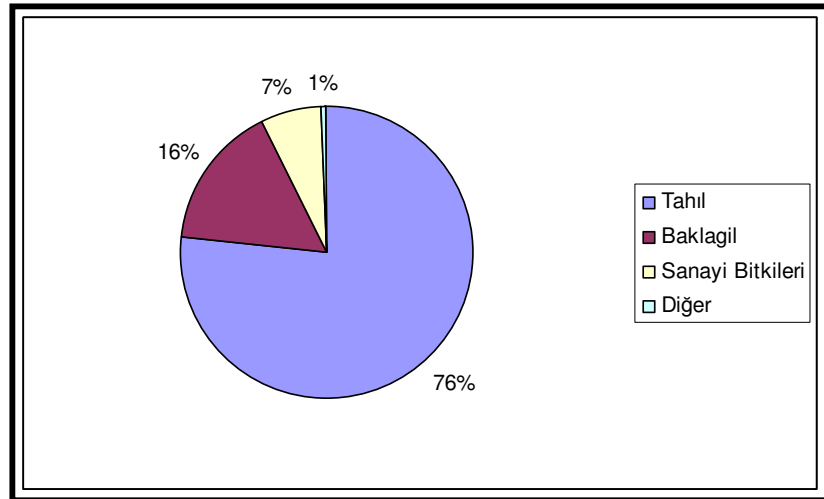
Tarım alanlarının ilçede geniş bir alan kaplaması, tarımsal faaliyetlerin artmasını sağlamıştır. İlçeden büyük pay tahıl tarımına ayrılmıştır. Tahıl ürünleri arasında en çok üretilen ürün buğdaydır. Araştırma sahamızda yağışların azlığı tarımda sulamayı zorunlu kılmaktadır. Tahıl tarımından sonra en fazla ekim alanı baklagil tarımına ayrılmıştır. Sahamızda son yıllarda artezyen kuyuların sayı bakımından artması sonucu, Sulamaya bağlı olarak pamuk, mısır ve sebze tarımında önemli ölçüde artış görülmektedir.

Tablo 53: Kızıltepe İlçesi Tarım Alanları, Kullanım Türü ve Oranları (2008)

Tarımsal Ürünler	Alan (dekar)	%
Tahıl	1190000	% 77
Baklagil	250200	% 16,1
Sanayi Bitkileri	101600	% 0,65
Meyvesi Yenen Sebzeler	6188	% 0,39
Yem Bitkileri	1460	% 0,09
Soğans- Yumru –Kök	425	% 0,02
Bağcılık	1200	% 0,07
Yaprağı Yenen Sebzeler	152	% 0,01

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü (2008)

Grafik 33: Kızıltepe Tarım Alanları, Kullanım Türü ve Oranları (2008)

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü

Kızıltepe ilçesinde 1332500 dekar tarım alanı bulunmaktadır. Tablo 52’de görüldüğü gibi araştırma sahamızda toprağa dayalı ziraatın yapıldığı alanların ürün cinsinden en büyük payın tahıllara ayrılmış olduğunu görüyoruz.

Tablo 52’de toplam yetiştirilen ürünlerin kapladığı alan toplandığında 1551215 dekar olduğu görülür bu farkın temel sebebi sulamanın etkisiyle yıl içerisinde iki ürünün ekim alanına toplama dahil edilmesidir. Ayrıca araştırma alanımızda, tarımsal faaliyetlerden dolayı yıpranan tarlanın verim değerini korumak ve artırmak, daha iyi ürün alınarak, toprağı fazla yıpratmamak için uygulanan münavebe sistemi, bir yıl derin köklü bitkileri, bir yıl ise kökleri yüzeyde kalan tarım bitkilerini ekmek şeklindedir. Araştırma sahamızda genelde ikili münavebe görülmektedir. Münavebede tercih edilen ürün türleri; mercimek-nadas, buğday-mısır, buğday-pamuk, mercimek-mısır, mercimek buğday, arpa-buğday şeklindedir.

4.6.1.Tahıllar

Araştırma alanımızda tarımsal faaliyet olarak en fazla üretimi yapılan tahıl ürünleri; buğday, arpa ve mısırdır. Tahıl tarımının yaygın olarak üretilmesinin sebebi, daha önce de değinildiği gibi, mevcut iklim şartlarının tahıl tarımı için elverişli olmasıdır. Tahıl ürünleri içinde buğday en büyük payı oluşturmaktadır. Bu durumun sebebi buğdayın hem bölgenin temel tüketim ihtiyacını karşılaması hem de ekonomik değerinin yüksek olmasıdır. Araştırma alanımızda tahıl ürünleri arasındaki denge yıldan yıla değişikliklere uğradığını görmekteyiz. Sulu tarımın yaygınlaşmasıyla beraber arpanın ekim alanının daraldığını, mısır üretiminin önemli ölçüde arttığını ayrıca sulama ve gübreleme faaliyetlerinin artmasıyla tahıl tarımında birim alanında elde edilen verimin önemli ölçüde arttığını görmekteyiz.

4.6.1.1.Buğday

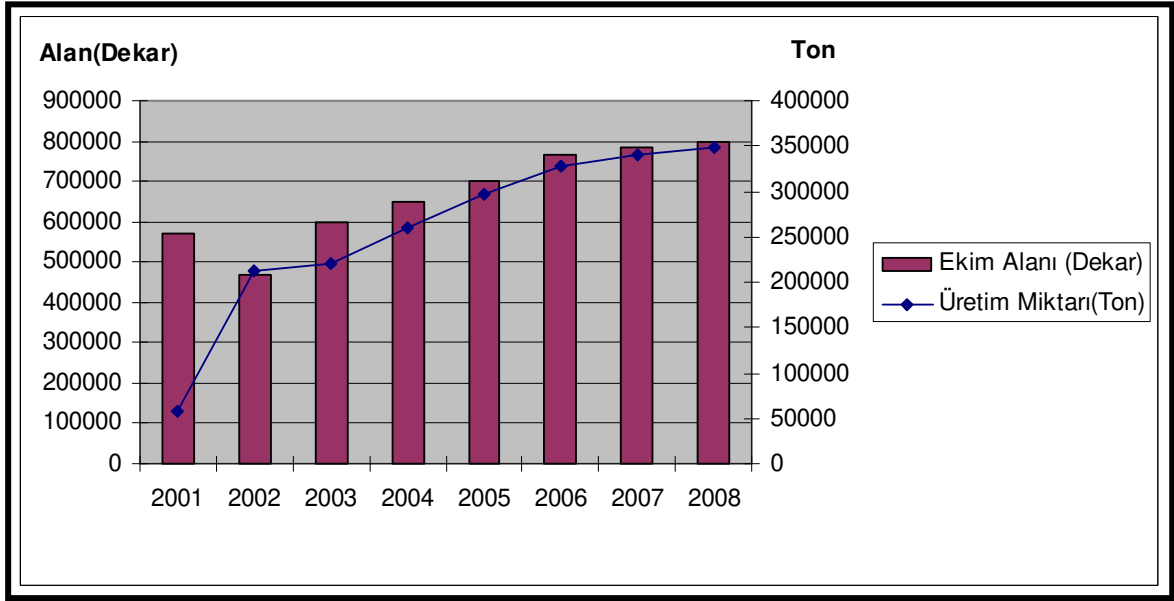
Serin iklim tahıllarından buğday; tüm dünyada insan beslenmesinde yaygın bir şekilde kullanılan ve ülkemizde de gıda, ekonomi ve ticaret yönünden önemli bir yeri olan bitkidir. Bir numaralı besin olan ekmeğin hammaddesi un, unun kaynağı ise buğdaydır. Türkiye’de tahıllar içerisinde en fazla ekim alan buğdaya ayrılmıştır.

Tablo 54: Kızıltepe İlçesinde Buğday Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008)

Yıllar	Ekim Alanı (Dekar)	Üretim Miktarı(Ton)
2001	570000	58170
2002	470000	211500
2003	600000	220000
2004	650000	260000
2005	700000	296000
2006	765000	327000
2007	782600	340000
2008	800000	348000

Kaynak: Kızıltepe ilçe Tarım Müdürlüğü ve TÜİK Verileri

Grafik 34: Kızıltepe İlçesinde Buğday Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008)

Kaynak: Kızıltepe ilçe Tarım Müdürlüğü ve TÜİK Verileri

Araştırma alanımızda, buğdayın ekildiği alan yıldan yıla değişmekle beraber genelde 800.000 dekar gibi geniş bir alana sahiptir. 2008 yılında 800.000 dekarlık alanda buğday ekimi yapılmıştır. Bu durum tarıma elverişli alanların %60'ına buğday tarımına ayrıldığını göstermektedir. Tarım alanları geniş alan kaplamasına rağmen yağış yetersizliğinden dolayı verim büyük ölçüde düşüktür. Ancak son yıllarda sondaj çalışmalarıyla verim büyük ölçüde artmış tarımda sulama başlığı altında da anlattığımız gibi tarıma elverişli toprakların %67'si sulu tarıma geçiş yapmış durumdadır.

İlçe genelinde toplam 2008 yılı için hasat edilen buğday 320000 tondur. Bu durum Mardin ili toplam buğday üretimindeki payının %59,3'ünün Kızıltepe ilçesinde olduğu hesaplanmıştır. Kuru ve sulu tarım alanları arasında önemli verim farklılığı vardır. Sulu tarım alanlarında dönüm başına verim 600 kg. daha fazla iken bu durum, kuru tarımın yapıldığı alanlarda dönüm başına 300 kg. altına düşer.

Üretim miktarı da yıllar arasında önemli farklılıklar gösterir. 2001 yılından sonra önemli artışların gözlendiği grafikte artışın temel sebebi olarak tarımda yaygınlaşan sulama imkânları, düzenli ilaçlama ve tarım bilgisinin artmasıdır. 2001 -2002 yılları arasında buğday tarımı için ayrılan arazi miktarının azalmasına rağmen, üretim miktarında bir düşüş görülmemiştir. Bunun temelinde buğday dışında başka tarım ürünlerin tarımının yapılmış olmasıdır. 2001 yılında 58000 ton buğday üretilirken 2002'de buğday Üretimi 210000 tona çıkmıştır. Üretim miktarının bu derece ani bir yükseliş göstermesinin temelinde uygun iklim koşulları ve sulama imkânlarının bu dönemde yaygınlık göstermeye başlamasıdır. Sonraki yıllarda üretim miktarının çok düzenli bir artış görülür. Araştırma alanımızda yaptığımız anket sonucunda edindiğimiz bilgilere göre 2000 yılından önce tarımsal faaliyetlerin büyük çoğunluğu kuru tarım şeklinde yapılmaktaydı. Bu durum iklime bağlı bir tarım modelinin uygulandığını göstermektedir. Ayrıca ekstantif tarım yöntemlerinin yaygın olması ilaçlamanın ve gübrelemenin yeteri kadar yapılmaması sebebiyle toprağın mineral bakımından tekrar zenginleşmesi için buğday ile mercimek arasında münavebeli tarım uygulanmaktaydı. Bu durum buğday üretiminin yıllara göre dalgalanmalara neden olmasına sebebiyet vermektedir. Örneğin 1995 yılında buğday üretim miktarı 30000 ton iken 1996 yılı buğday üretimi 25000 tondur.

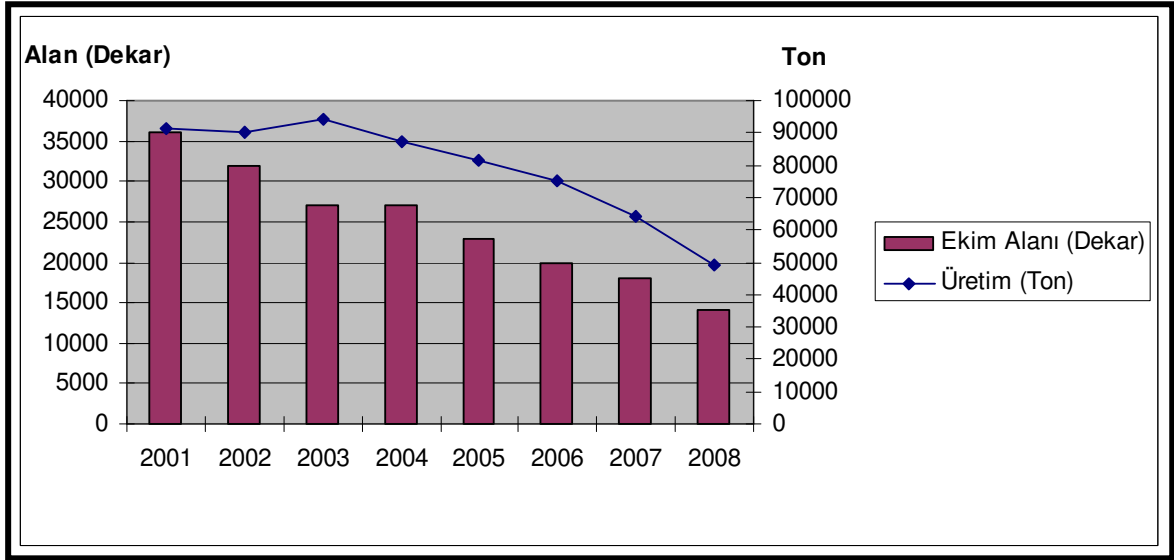
4.6.1.2. Arpa

Arpa; dünyada hayvan yemi ve maltlık olarak yaygın bir kullanıma sahiptir. Ülkemizde de hayvan beslemede ve malt yapımında önemli bir yer tutmaktadır.

Buğdaydan sonra en çok üretilen tarım ürünü durumunda olan arpa, sulu tarımın artmasıyla kendisine ayrılan tarım arazi miktarı azalmıştır 2001 yılında toplam tarım alanlarının % 27'sini oluştururken, 2008 yılında ise %10'unu oluşturmaktadır. Bunun temelinde ekonomik değeri buğdaya ve mercimeğe göre daha düşük olmasıdır. Grafikten de dikkat edileceği gibi yıllara göre arpa üretimine ayrılan tarım arazisi giderek azalmış durumdadır. Ancak sulu tarımın da etkisiyle üretim miktarında herhangi bir düşüş gözlenmemiştir. Arpa üretiminde, buğdayda olduğu gibi iklimin etkisiyle ekim alanları ve

üretim miktarı yıllar arasında farklılık gösterir. Ancak buğday üretimi kadar inişli çıkışlı değildir. 2001’de Üretim 41.600 ton dekar başına verimse 160 kg’dır. 2008 yılında 140000 dekarlık alanda üretim ve verim miktarında artış olmuştur. Üretim 140.000 tona çıkmıştır, dekar başına verim de 350 kg’ ye çıkmıştır.

Grafik 35: Kızıltepe İlçesinde Arpanın Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008)

Kaynak: Kızıltepe ilçe Tarım Müdürlüğü ve TÜİK Verileri

4.6.1.3.Mısır

Dünya üzerinde yaşayan insanların enerji ve protein ihtiyaçlarının büyük bir kısmı tahıllarla karşılanmakta ve tahıllar insanlar için en ucuz enerji kaynağı olmaktadır. Dünyanın bazı yerlerinde toplam enerjinin % 80 ini ve toplam proteinin % 50 den fazlası tahıllar tarafından karşılanmaktadır. Mısır dünyanın en önemli tahıllarından biri olup, önemi her geçen gün artmaktadır. Dünyada mısır, insan gıdası ve hayvan yemi olarak tüketiminin yanı sıra sanayide nişasta, şurup, bira, endüstriyel alkol ve viski yapımında kullanılmaktadır. Ülkemizde mısır üretimi, tahıllar arasında buğday ve arpadan sonra üçüncü sırada yer almaktadır.

Mısır aslında sıcak ve nemli iklim bölgelerinin bitkisidir. Ama kültüre alınmış (tarım yapılan) ürünlerin çok fazla olması ve sulamalı tarım metodu ile de yetiştirilmesi gibi nedenlerle karalar üzerinde geniş bir coğrafi dağılışı vardır. Yetiştirme süresi boyunca ekimi yapılan günlerde hava sıcaklığının 10 dereceden az yetiştirme evresi boyunca da 20 ila 25 dereceden fazla olması gerekmektedir. Yine bu süre boyunca yıllık yağışı miktarı 800-1000 mm’nin arasında olması, gerekmektedir. Fakat ilçemizin iklim koşulları göz

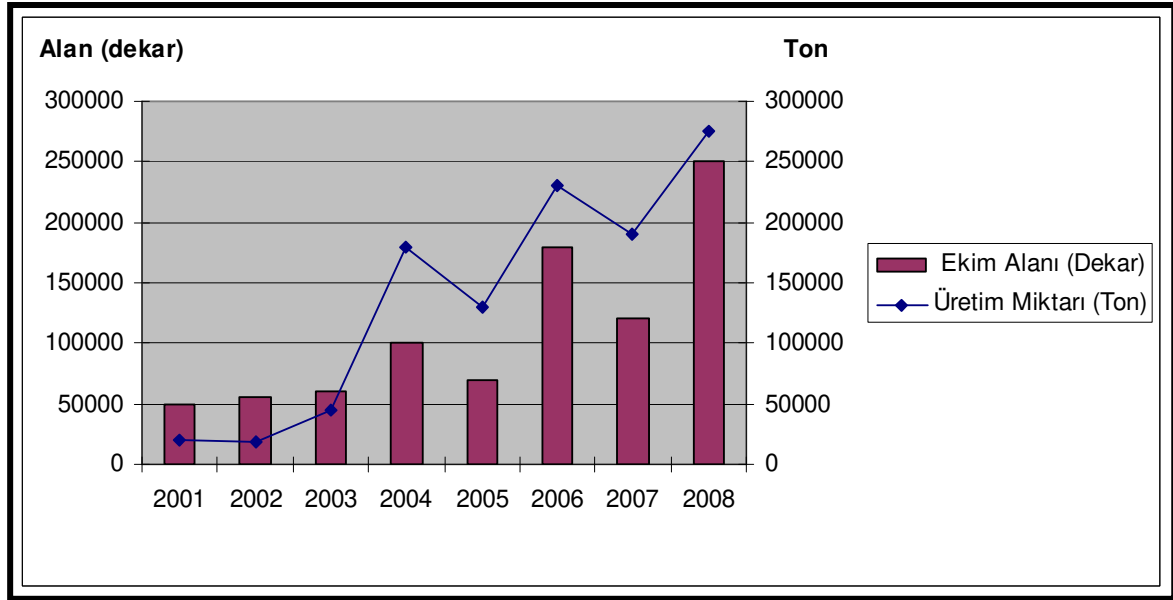
önüne alındığında mısırın yetiştirme alanı bulabilmesi için sulamaya ihtiyaç vardır. Çünkü yaz aylarında sıcaklık 40 dereceye kadar çıkmaktadır. Aynı zamanda yıllık yağış miktarının çok düşük olması, mısırın yetiştirilmesi için sulamanın kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Tablo 55: Kızıltepe İlçesinde Mısır'ın Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (200-2008)

YILLAR	Mısır Ekim Alanı (Dekar)	Mısır Üretim Miktarı (Ton)
2001	50000	20000
2002	56000	17850
2003	60000	45000
2004	100000	180000
2005	70000	130000
2006	180000	230000
2007	120000	190000
2008	250000	275000

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü ve TÜİK Verileri

Grafik 36: Kızıltepe İlçesi Mısırın Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008)

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü ve TÜİK Verileri

Araştırma sahamızda mısır ikinci ürün olarak yetiştirilmektedir. İkinci ürün yetiştirilirciliği yaz mevsimine denk gelmesi normalden daha fazla bir sulama ihtiyacı doğurmaktadır.

2001 yılından sonra sulamanın yaygınlaşmasıyla, münavebe usulüyle ekimi yapılmaya başlanılan mısır tarımı, önceleri birim alanında elde edilen verimin çok düşük olduğu gözlenmektedir. Ancak ilerleyen yıllarda gerek kaliteli tohum, doğru gübreleme, ilaçlamanın yerinde yapılması kısaca mısır ekimi hakkında çiftçinin bilinçlenmesiyle birim alanda alınan verimin artmasını sağlamıştır. İncelendiğinde ekim alanında bir dalgalanmanın olduğu görülmektedir. Bu durumun temel sebebi bölgede genellikle ilk ürün olarak buğday (kasım-haziran) ikinci ürün olarak da (temmuz-ekim) mısır ve ya pamuk tarımı yapılmasıdır. Yıllara göre pamuk veya mısır ürünlerindeki fiyat durumuna bağlı olarak çiftçi, kendi seçimini yapmaktadır. Bu durum mısır ekim alanında dalgalanmalara sebep olmaktadır. Ayrıca dalgalanmanın diğer bir sebebi de çok kurak geçen yıllarda, çiftçilerin sulama yetersizliğinden dolayı elindeki mevcut arazisinin tamamını değil de sadece sulayabileceği sınırlı miktardaki kısmını mısır üretimine açmasıdır.

Mısır diğer tarım Ürünlerine göre az alana sahiptir. Ekim alanı sabit olmayan mısır 2001’de 50000 dekarlık bir ekim alanına sahipken 2004 yılında ekim alanı 100000 dekar alana yükselmiştir. 2008 yılında ise 250000 gibi bir ekim alanın varlığı görülmektedir. 2001’de dekar başına verim 200 kg, 2002’de 350 kg, 2003’te ise 900 kg’ye çıkmıştır. Ekiili alanlardaki artışa bağlı olarak üretim miktarında da artış olmuştur. 2001 de 20.000 ton, 2002’de 17850 ton, 2003’te ise 45000 tona çıkmıştır. Veriler dikkate alındığında ekim alanlarının değişmesine bağlı olarak üretiminde dalgalanmalar görülmektedir. Özellikle 2005 ile 2007 yılında düşüş görülmektedir. Bu durumun temelinde yaz kuraklığın bu yıllarda etkili olması ve ikinci ürün olarak çiftçinin mısır yerine başka ürünlere araziyi ayırmasıdır.

4.6.2.Baklagiller

Tahıllardan sonra en çok üretilen tarım ürünleri baklagillerdir. Kırmızı mercimek Türkiye’de en çok Güneydoğu Anadolu bölgesinde yetiştirilir. Kızıltepe’de üretimde önemli bir paya sahiptir. Baklagillerin payının yüksek olmasında mercimek alanları etkilidir. Tarım alanlarının %17,5’i baklagil tarımına ayrılmıştır. Mercimeğin yanında nohut ve fasulye üretimi de yapılmaktadır; ancak nohut ve fasulye üretimi çok azdır.

4.6.2.1.Mercimek

Toplam tarım alanlarının %16’sında mercimek tarımı yapılır. Ekiili alanlarında fazla değişimler olmamıştır. Mercimek araştırma alanında yaptığımız anket sonucunda kuru

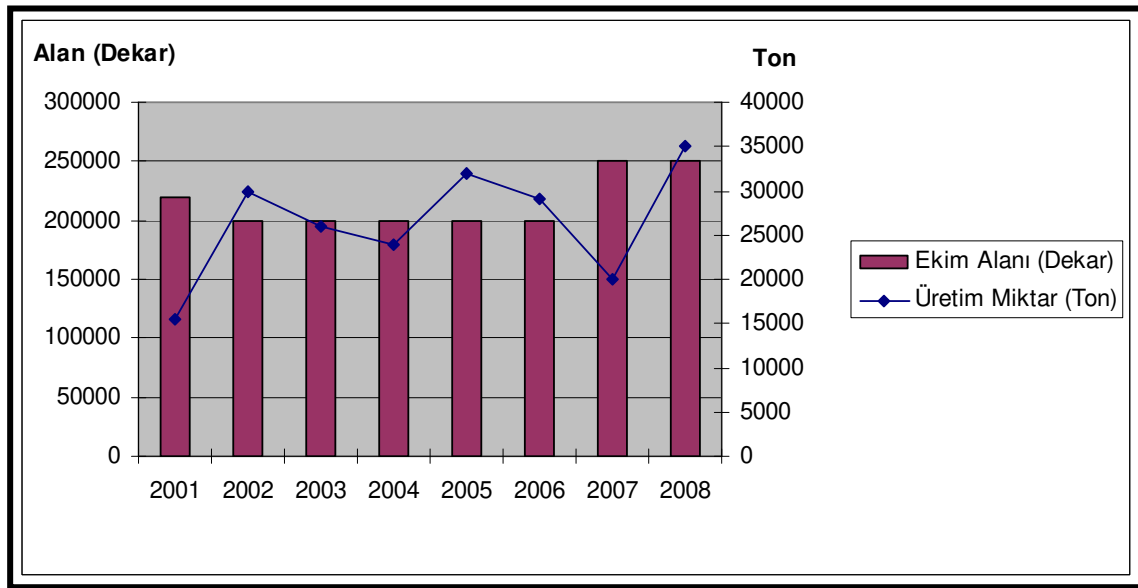
tarım alanlarında yaygın olarak yapıldığı görülmüştür. Mercimek'e ayrılan tarım alanlarında bir değişme gözükmezken üretim miktarında önemli dalgalanmalar olduğu görülmektedir. Bu durumun temel sebebi mercimek tarımının iklim şartlarına bağlı bir şekilde ekiminin yapılmasıdır.

Tablo 56: Kızıltepe İlçesi Mercimek Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008)

Yıllar	Mercimek ekim alanı (dekar)	Üretim miktarı (ton)
2001	220000	15400
2002	200000	30000
2003	200000	26000
2004	200000	24000
2005	200000	32000
2006	200000	29000
2007	250000	20000
2008	250000	35000

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü ve TÜİK Verileri

Grafik 37: Kızıltepe İlçesi Mercimek Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2008)

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü(2008)

2001 yılında 220000 dekarlık alanda 15400, 2002 yılında 200000 dekarlık alanda ise 30000 tonluk üretim yapılmıştır. Bu durumun iklim koşullarına bağlı olan mercimeğin yıllara göre dalgalanmaların görüldüğüne önemli bir örnektir. 2001 yılında dekar başına alınan verim miktarı 70 kg. iken 2008 yılında Dekar başına verim 140 kg'dir. Bu durum

kuşkusuz mercimek alanlarında sulama imkânlarının miktarında artış olduğunu göstermektedir. 2006–2007 yılları arsında mercimeğe ayrılan tarım alanlarında artış olmasına rağmen üretim miktarı, 29000’den 20000’e düşmüştür. Bu durumun temelinde 2007 yılının çok kurak geçen bir mevsim olmasıdır. Ayrıca Sulu tarımın yapıldığı alanlarda ikinci ürün ekimi de yapılır. İkinci ürün olarak susam, ayçiçeği, karpuz ve pamuk tercih edilen ürünlerdir.

Mercimek, araştırma alanımızın ovalık alanının tümünde (dağlık alan hariç) yetiştirilebildiği halde çiftçinin tercihinine kaldığı söylenebilir.

4.6.2.2. Nohut

Nohut, yemeklik tane baklagiller içerisinde kurağa en dayanıklı bitki olduğundan, kurak ve yarı kurak alanlarda ekim nöbetine girerek nadas alanlarının daraltılmasında önemli rol oynamaktadır. Nohut Türkiye’nin her bölgesinde yetiştirilmekte olup, kışları ılıman geçen batı bölgelerimizde kışlık, Orta Anadolu ve geçit bölgelerimizde ise yazlık olarak üretilmektedir. Gerek ekiliş alana gerekse üretim miktara yönünden Orta Kuzey bölgesi birinci sırada yer alırken, bunu Orta Güney ve Akdeniz bölgesi takip etmektedir. Nohut iç tüketimde yemeklik ve çerez olarak kullanılmaktadır.

Kızıltepe ilçesinde Nohut’un ekim alanları çok azdır. Toplam tarım alanlarının ancak %0,2’sinde nohut yetiştirilir. Ekim alanları 2000–3000 dekar arasında değişir. 2008 yılında nohut için ayrılan tarım alanı 200 dekar olup bu alandan alınan üretim miktarı: 30 tondur.

Nohut araştırma alanımızın kuzey istikametinde kuzeyde bulunan dağların etek kısmında (Doğanlı, Yurteri, Damlalı köyleri) tarımının yapıldığı görülmektedir.

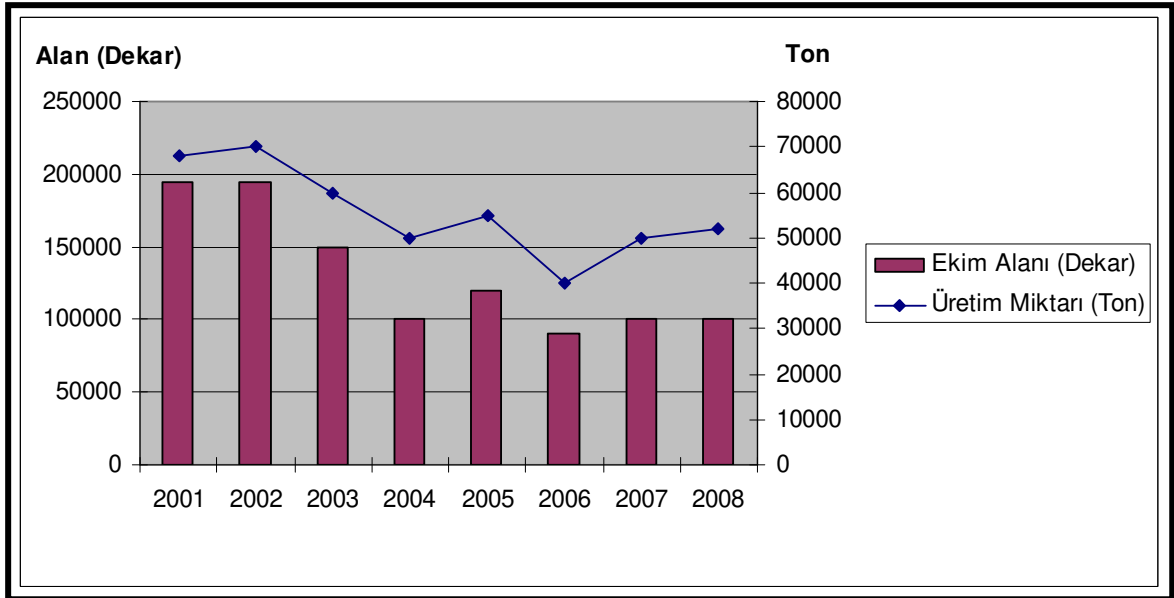
4.6.3. Sanayi Bitkileri

Kızıltepe’de yetiştirilen başlıca endüstri bitkileri: Pamuk, tütündür. Sanayi bitkilerin Kızıltepe ilçesi ortamında yetişebilmesi için suya ihtiyaç vardır. Özellikle doksanlı yıllardan sonra yeraltı sularından faydalanmada yoğunluğun artmasına bağlı olarak endüstri bitkilerinin üretimine başlanmıştır. GAP projesinin bitmesiyle sulama imkânların artması beklenmektedir. Bu artışın sanayi ürünlerinin artışı beraberinde getireceği tahmin edilmektedir. Tütün üretimi çok eskiden ben burada yapılmaktadır. Günümüzde Kızıltepe ilçesinin kuzey dağlık kesiminde yer alan köylerde tütün Üretimi yapılmaktadır.

4.6.3.1. Pamuk

Kızıltepe ilçesinde üretimi giderek artan bir bitkidir. Üretimin artışında en büyük etken sulama imkânlarının artmasıdır. Pamuk üretimi de diğer Ürünlerde olduğu gibi iklimin etkisindedir. Çünkü yağmur yeterli olmadığı yıllarda yeraltı su seviyesi düşmekte ve bazı kuyuların suyu kurumaktadır. Bu da pamuk tahmini olumsuz etkilemektedir. Pamuk yetiştirme (olgunlaşma) döneminde bolca suya ihtiyaç vardır, toplanma döneminde ise yağmur az ve sıcaklığın yüksek olduğu bir iklim tipine ihtiyaç duymaktadır. Kızıltepe iklimi karasal ve sıcak bir iklim olduğundan sulamanın yapılabildiği her alanda pamuk tarımı yapılabilir. GAP'ın faaliyete geçmesiyle beraber sanayi bitkilerin üretiminde, özellikle pamuk üretiminde artış olacağı tahmin edilmektedir.

Grafik 38: Kızıltepe İlçesinin Pamuk Ekim Alanı ve Üretim Miktarı (2001-2008)

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü

Son yıllardaki üretim rakamlarına baktığımızda önceleri pamuk üretiminde ilk sırayı Akdeniz bölgesi alırken bu durum daha sonraları pamuk üretiminde birincilik Ege Bölgesine geçmiştir. GAP'ın yapım aşamalarının bir kısmının gerçekleşmesiyle ve en önemlisi sondaj çalışmalarıyla Güney Doğu Anadolu bölgesinde sulamanın yaygınlaşmasıyla Türkiye'de pamuk üretiminde birinci sırayı almış durumdadır.

Kızıltepe ilçesinde pamuk üretimi özellikle 1990'dan sonra yaygınlaşmaya başlamıştır. Yeraltı suyunun varlığına bağlı olarak 1998'den sonra pamuk üretiminde pek artış olmamıştır. Üretim alanı ve verimindeki dalgalanmalar iklime bağlıdır. Yıllara göre

pamuk üretim miktarı ve verim değerine gelince 2001’de Üretim miktarı 67.900 ton iken verim dekar başına 350 kg’dır. 2003’te ise toplam üretim 60.000 ton, dekar başına verim ise 400 kg’dır. 2003’te verimde artış olduğu görülmektedir.

2004 yılında pamuk için ayrılan tarım alanında büyük düşüş görülmüştür. Bu durumun temelinde son yıllarda pamuk fiyatında görülen büyük düşüştür.

Pamuk üretiminin yaygınlaşmasına bağlı olarak pamuğa dayalı sanayi kolları gelişmeye başlamıştır. Bunların başında çırçır fabrikaları gelmektedir. Bunun dışında tekstil ve iplik fabrikaları da kurulmuştur, ayrıca bölgede üretilen pamuğun neredeyse tamamı diğer illere gönderilmektedir.

Pamuk, araştırma alanımızın ovalık alanında sulanabilen tüm tarım arazilerinde yetiştiriciliği yapılabilmektedir.

4.6.3.2. Tütün

İlçedeki tütün üretimi, genel olarak arazi dağılımına baktığımızda yetiştirilen alan bakımından sabit olduğu gözlenmektedir.

Kızıltepe ilçesinin kuzeyindeki dağlık kesimde üretimi yapılır. Üretim alanı kaynak sulamalarının yaygın olduğu bir vadi tabanı boyunca uzanır. Burada 9 köy (Erdem, Gürmeşe, Soğanlı, Yedikardeş, Alipaşa, Çimenlik, Yüceli, Ayaz, Tuzlaköy, Kocalar köyleri) bulunmaktadır. Bu köyler tütün üretimi ile uğraşmaktadır. Üretim alanının sınırlı olmasına bağlı olarak üretim miktarı pek değişmemektedir. Yaklaşık 1000 dekarlık bir alanda tütün tarımı yapılmaktadır. Dekar başına 150 kg kadar verim elde edilir. Toplam üretim miktarı da 130 ton kadardır. Burada üretilen tütün Kızıltepe, Mardin ve yakın çevresinde yerel olarak tüketilmektedir. Bu daha çok sarma veya kacak tütün olarak bilinir.

4.6.4. Sebze ve Meyve Üretimi

4.6.4.1. Sebzecilik

Kızıltepe ilçesinde sebze üretimi yerel pazarın ihtiyacına yöneliktir. Biber patlıcan, domates en çok yetiştirilen sebzelerdir. Kışlık sebzeler genelde ikinci ürün olarak üretilir. Kuzeydeki dağlık alandaki köylerinde sebze üretimi yaygındır. Kızıltepe’nin ilçe merkezinde kenar mahallelerde de sebze üretilmektedir. Özellikle Bahçelievler mahallesinde daha yaygın olmak üzere İpek mahallesinde üretimi yapılmaktadır. Üretilen sebzeler ilçenin dışında bulunan sebze halinde pazarlanmaktadır.

Araştırma sahamızda Karpuz ve kavun üretimi de yapılmaktadır. Burada erken ekilen karpuz ve kavun susuz olarak yetiştirilmektedir. Mercimek ve buğdayın hasadından sonra ikinci ürün olarak yetiştirildiği yerlerde sulu tarımla karpuz ve kavun yetiştirilir. Üretimleri yerel pazara yöneliktir.

4.6.4.2. Meyvecilik

Araştırma alanımızın iklim koşulları birçok meyvenin yetiştirilmesi için uygundur. Fakat yağışın yetersiz olmasından dolayı meyve çeşidinin az olmasına neden olmuştur. Üzüm, zeytin, nar, incir, badem, ceviz, antepfıstığı, armut, erik, kaysı, dut, elma, yetiştirilen başlıca meyvelerdir.

Kızıltepe ilçesinde meyveciliğin gelişmemesinin diğer bir sebebi de ağaç kültürünün gelişmemiş olmasıdır. Çünkü sulama faaliyetleri sonucunda (Tablo 56) meyvelerin çok rahat bir şekilde yetişebildiğini, Kızıltepe ovasının güney istikametinde ovanın ortasında bulunan Çakırköy’de emekli öğretmen Hamza AYDOĞAN ile yapılan anket görüşmesi sonucunda, kendi bahçesinde çeşitli meyve ağaçlarının bulunmasıyla teyit etmiş olduk.

Araştırma alanımızda ova kesiminden ziyade dağlık alanda meyvecilik faaliyetleri yaygındır. Ovalık alanda tarım arazilerinin neredeyse tamamının tahıl ürünlerine ayrılmış olmasından dolayı meyvecilik ova kesiminde pek gelişmemiştir.

Tablo 57: Kızıltepe İlçesinde Meyve Üretimi ve Ağaç Âdeti (2008)

Ürün Adı	Ağaç Sayısı	Üretim(Ton)
Armut	2050	25
Erik	2718	24
Zeytin	3780	-
Kaysı	1820	40
Bağ	646020	5168
Ceviz	3980	56
Badem	3690	33
Dut	2260	74
İncir	7080	158
Nar	3862	150
Antep fıstığı	40306	56

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü

4.6.4.2.1. Bağcılık

Bağcılık faaliyetleri ilçenin kuzeyindeki dağlık bölgede yoğunluk kazanır. Ayrıca ilçe merkezinde evlerin avlularında üzüm asmaları oldukça fazladır. Ovada ise bağcılık yok denecek kadar azdır. Kuzeydeki köylerin bölgedeki sosyal karışıklıklar sonucunda köylerin boşalması üretilen meyvelerin yanında bağcılık faaliyetini de olumsuz etkilemiştir. Bağcılık giderek önem kaybeden bir uğraş haline gelmiştir. İlçede 3820 dekarlık alanda bağcılık yapılır. Bağcılık yerel ihtiyacı karşılamaya yöneliktir. Asmalar genelde yerli türlerden oluşur.

4.6.4.2.2. Antep Fıstığı

İklim ve toprak koşulları, fıstık üretimi için uygundur. Ancak Üretim fazla değildir. Bunda toprağın verimli olması ve daha kısa vadede ürün elde edilen ve karlı ürünlerin etkili olduğu görülür; ancak son yıllarda giderek yaygınlaşmaktadır. 2000 yılının verilerine göre ilçede 40306 ağaç varken üretim miktarı 56 tondur. Ağaç başına verim ise 12 kg'dır.

Saha araştırması için çıktığımız köy gezilerinde Bektaş köyünde fıstık ağaçlarının yoğun olduğu tespit edilmiştir. Köy muhtarıyla yapılan görüşme sonucunda aldığımız bilgilere göre köy sınırları içinde 2000 dönüm arazi fıstık tarımına ayrılmıştır.

4.6.4.2.3. Zeytin

Zeytin üretimi Mardin iline bağlı ve araştırma sahamızın hemen kuzeyinde bulunan Derik ilçesinde diğer ilçelere göre daha yaygın olarak yetiştirilir. Kızıltepe'de zeytin yetiştiriciliği Gurs bölgesinde ve ilçenin kuzeyinde kalan diğer alanlarda yaygınlaştığı görülür. Ovalık alanda da giderek yaygınlaşan zeytinin üretimi 1800 dekarlık alanda yapılmış olup. 37800 tane zeytin ağacı bulunmaktadır. Zeytin üretimi yerel ihtiyaca yöneliktir. İncir, nar, badem, kayısı, dut, armut, kiraz ilçede yetiştirilen diğer meyveleri oluşturmaktadır.

Araştırma alanımızda bulunan: armut, elma, erik, badem, dut, kayısı, ceviz, incir ve üzüm genel itibarıyla ilçenin kuzeyinde bulunan dağlık alanda ticari amaç taşımadan üretilmektedir.

4.7. Hayvancılık

İlçede hayvancılık, fazla gelişme göstermemiş bir ekonomik faaliyettir ve giderek önem kaybetmektedir. Büyük bir kısmı ova olan Kızıltepe'de, bu alanlar tarıma

ayrılmıştır. Hayvancılık faaliyetleri daha çok ilçenin kuzeyindeki dağlık alanda yapılmaktadır. Mera alanı oldukça azdır. İlçe arazilerinin %1'ni mera alanlar oluşturur. İklim ve bitki örtüsünün de etkisiyle ilçede küçükbaş hayvancılık daha yaygın bir uğraştır. Küçükbaş hayvanlar arasında da koyun ve keçi en çok yetiştirilen türlerdir.

Tablo 58: Kızıltepe ilçesi Hayvan Varlığı (2000-2008)

CİNSİ	2000 YILI	2008 YILI
Koyun (yerli)	44500	55000
Kıl Keçisi	14300	5000
Sığır (melez)	350	2921
Sığır (kültür melezi)	1500	2586
Sığır (yerli)	6500	1751
Dana (kültür)	250	933
Dana (kültür melezi)	1300	1330
Dana (yerli)	4200	2007
At	375	400
Katır	50	170
Eşek	75	450
Kaz	4000	1000
Tavuk	16000	119000
Hindi	40000	39500
Ördek	2000	1400

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü (2000-2009)

4.7.1. Küçükbaş Hayvancılık

Küçükbaş hayvancılık, yörenin iklim ve yüzey şekillerine ayak uydurduğu için daha yaygın bir uğraştır. Hayvancılık faaliyetleri, dağların ova ile birleştiği yerlerde ve dağ köylerinde yaygındır. Koyun yetiştiriciliği araştırma alanımızın en yaygın hayvancılık türüdür. İlçede 2000 yılında mevcut olan koyun sayısı 44500 adet iken 2008 yılına gelindiğinde 55000 baş koyunun yetiştirildiği görülmektedir. Daha öncede değindiğimiz gibi araştırma sahamızın fiziki şartlarından dolayı hayvan yetiştiriciliğinin yaygın olamadığı, hayvan sayısının artış göstermemesinden de anlaşılmaktadır. Koyun yetiştiriciliğinden sonra ikinci sırayı kıl keçisi yetiştiriciliği alır. İlçede 2000 yılında 14300 baş kıl keçisi yetiştirilirken 2008 yılına gelindiğinde bu sayı 5000'ne düşmüştür. Koyun ve keçilerin yetiştirildiği alanlar arasında da farklılıklar vardır. Koyun ovada ve

dağ yamacına yakın köylerde oldukça yaygındır. Keçi ise daha çok dağlık alanda yetiştirilir; ancak hem ovada hem de dağlık alanda koyun sayısı keçi sayısından fazladır.

Foto 12: Gökçe Beldesinde Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetlilerinden Bir Görünüm: Alanımızın İklimine En Uygun Hayvancılık Faaliyeti Küçükbaş Hayvancılıktır.

Ovada hayvancılık yapanlar kış mevsiminden başlayarak ilkbahara kadar hayvanlar ahırda beslemek zorundadırlar. Burada hayvancılıkla uğraşanlar dağlık alanda akrabalar varsa bu dönemi akrabaların yanında geçirmektedir. Diğerleri ise hayvanların ahırlarda beslemektedir. Bu durum, ovada hayvancılığı olumsuz etkilemektedir. Yine terör olayları nedeniyle köylerin boşaltılması hayvancılığı olumsuz etkilemiştir.

4.7.2. Büyükbaş Hayvancılık

Kızıltepe ilçesinde büyükbaş hayvancılık küçükbaş hayvancılığa göre oldukça azdır. İlçemizde toplam büyükbaş hayvan sayısı 12548 adettir. Son yıllarda kültür ve kültür melezi türleri yaygınlaşmakla beraber yerli türlerde önemli düşüşler gözlenmiştir. 2000 yılı rakamlarına baktığımızda 6500 iken 2008 rakamlarında 1751 adede düşmüştür. Kuşkusuz bunun temel sebebi yerli sığırın gerek et gerekse süt üretiminde kültür hayvanlarına göre çok düşük verim alınmasıdır.

Büyükbaş hayvancılığın araştırma sahamızda dağılımına baktığımızda genel itibariyle ticari amaçlı bir faaliyet olmadığı için kırsal kesimlerde özellikle her hanenin ortalama 2 veya 3 büyükbaş hayvana sahip olduğu, sahada yaptığımız anket çalışmaları sonucu tespit edilmiştir. İlçe merkezindeki dağılımına baktığımızda ise özellikle kenar mahallelerde evlerin geneli avludan oluştuğu için; avlunun bir köşesine ahır yapılarak aile bütçesine hem katkıda bulunmak, hem de ailenin süt yoğurt gibi ihtiyaçlarını karşılamak için hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Büyükbaş hayvancılığın diğer türlerinden olan: At, eşek ve katır kullanım alanı olarak genellikle yük taşımacılığında kullanılmaktadır. Özellikle at ve katır yetiştiriciliği ilçenin merkezinde at arabası olarak bilinen diğer adı çekçek olan araçlarla yük taşımacılığı yapılmaktadır. Eşek ise daha çok kuzeyde bulunan dağ köylerinde fiziki şartların engebeli olması itibarıyla, yerleşim yerleri ile bağ ve bahçe arasındaki ulaşımda kullanılmaktadır.

4.7.3. Kümes Hayvancılığı

Kümes hayvancılığı ticari amaçlı olmayıp daha çok ihtiyaç için yetiştirilmektedir. Tavuk, kaz, ördek, hindi yetiştirilen başlıca kümes hayvan türleridir. Tavuk yetiştiriciliği en fazla yetiştirilen türdür. 2000 yılı ile 2008 yılına kadar geçen süre içinde hindi, kaz, ördek türlerinde sayı düşüş gösterirken tavuk yetiştiriciliğinde önemli artış gözlenmiştir. 2000 yılında tavuk sayısı 16000 iken 2008 yılında tavuk sayısı 39500 çıkmıştır. Bu artışın temelinde ilçede beyaz et tüketiminin kırmızı ete göre çok yaygın olmasıdır. Ayrıca iç tüketimi karşılamak için ilçede Mardin yolunun 3 km kuzeydoğusunda tavuk çiftliği açılmıştır. Ayrıca Kümes hayvancılığı, köylerde ve ilçe merkezindeki kenar mahallelerde yaygınlık kazanmaktadır. Kümes hayvancılığı, ilçenin ihtiyacını karşılayamamaktadır ilçenin beyaz et ve yumurta ihtiyacı genelde ilçe dışından karşılanmaktadır.

4.7.4 Arıcılık

Arıcılığın fazla bir iş gücü gerektirmeyen, fakat bununla ters orantıda karlı bir uğraşı olduğu göz önünde alındığında yaz mevsiminde araştırma sahasındaki görevlilerin rekreasyon faaliyetlerinin olması nedeniyle arıcılık yaz döneminde az bir bakımla ürün alınabilecek rahatlıkla olması nedeniyle yapılabilmektedir. Araştırma sahasında arıcılık faaliyetlerinde elde edilen balın çok az bir kısmının ticareti yapılmaktadır. Köylüler daha çok kışlık kendi ihtiyaçlarını karşılamalarının yanında yakın akrabaları için bal üretimi yapmaktadırlar.

Tablo 59: Kızıltepe İlçesinde Arıcılık, Kovan Sayısı ve Üretim Miktarı (2008)

Arı-Kovan Sayısı (Eski Usul) – MİKTAR (Adet)	Arı-Kovan Sayısı (Yeni Usul) – MİKTAR (Adet)	Arı Besleyen Köy Sayısı - Köy Sayısı(Adet)	Doğal Bal – ÜRETİM (Kg)	Balmumu-Arı – ÜRETİM (Kg)
0	1356	6	16244	2700

Kaynak: Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü

İlçemiz sınırları içinde arıcılığın yeni gelişmekte olduğunu ve özellikle de sahamızın kuzeyinde bulunan dağlık alanda arıcılık faaliyetinin yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca arıcılıkla uğraşan yetiştiricilerle yaptığımız anket görüşmesi sonucunda bahar aylarının başında arılarını ilçemizin kuzey istikametinde bulunan ve Diyarbakır iline bağlı Karacadağ bölgesine arılarını götürerek arılar için gerekli doğal çiçek özlerinin buralarda daha yoğun olduğu belirtilmiştir. Yine arıcılardan aldığımız bilgilere göre kimi arıcıların kovanlarını il dışına Doğu Anadolu Bölgesine götürdüğü de görülmektedir.

Bölgede arıcılığı olumsuz etkileyen önemli faktörlerden birisi de: ikinci ürün döneminde yetiştirilen pamuk ve ya mısır ürünlerinin ilaçlanması arıcılığa önemli derecede etkilemektedir. Arıcıların özellikle ilaçlama mevsiminde başka bölgelere göç ettiği görülmektedir.

4.8. Sanayi

Sanayi faaliyetleri küçük işletmeler halinde bile olsa, her şehirde tesadüf edilmektedir. Bu faaliyetler yerleşme sahasındaki halkın genel ihtiyaçlarını karşılamak zaruretinden doğmaktadır. Ancak bir şehirde sanayi fonksiyonunun önemli olması, sanayi faaliyetlerinin şehirde yaşayan halkın ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade, daha geniş bir bölgeye hizmet etmesine bağlıdır (GÖNEY, 1984, 122).

Kızıltepe ilçesinde sanayi faaliyetleri son yıllarda önemli bir gelişme göstermiş olup her geçen yıl biraz daha artış göstermektedir. Daha önceki yıllarda birçok küçük çaplı ihtiyaçlar için bile Mardin merkezden karşılanırken, araştırma sahamızın son yıllarda göstermiş olduğu gelişme sayesinde kendisine yetebilen bir durum göstermektedir. Büyük ve orta büyüklükteki sanayi, tarımsal faaliyetlere bağlı olarak gelişmektedir. Küçük sanayi ise halkın ekonomisine ve ihtiyaçlarına bağlı olarak gelişme göstermektedir.

Tablo 60: Kızıltepe İlçesi Sanayi Sitesinde Bulunan İşletme Sayısı (2009)

İŞLETME KONUSU	İşletme Sayısı	İŞLETME KONUSU	İşletme Sayısı	İŞLETME KONUSU	İşletme Sayısı
Oto Tamir	28	Döşemeci	4	Pimapen	1
Oto Kaporta	20	Pompacı	2	Plastik Bidon İm.	1
Oto Elektrik	16	Kaynakçı	7	Nalburiye	1
Oto Boya	7	Yağ Bayii	2	Oto Lastik İm.	1
Oto Lastik	3	Oto Lastik Bayii	3	Bakkal-Market	5
Motor Yenileme	2	Torna Tesviye	5	Berber	1
Soğuk Demir	3	Balatacı	1	Akü satış	3
Oto Yedek Parça	8	Makasçı	2	Hurdacı	4
Yıkama Yağlama	4	Rot Balans	2	Demir Satış	1
Oto Cam	2	Oto servis	2	Egzoscu	3
Sanayi Tüp Satışı	1	Keresteci	3	Çay Ocağı	4
Karoseri	4	Marangoz-Mobilya	32	Lokanta	2
				TOPLAM	190

Kaynak: Kızıltepe Belediyesi yıllığı (2009)

Kızıltepe’de sanayi faaliyetleri ile uğraşan sınıf nüfusun sadece % 5’ini oluşturmaktadır. İlçede sanayi faaliyetleri büyük, orta ve küçük sanayi olarak 3 gruptadır.

Büyük sanayi olarak nitelendirdiğimiz 5 un fabrikası, 2 yem fabrikası, 1 Çukobirlik 1 bisküvi, 1 makarna ve 1’de mercimek fabrikası bulunmaktadır. Bu fabrikalar Mardin – Kızıltepe ile Şanlıurfa yolu üzerinde ve Organize Sanayi Sitesi’nde bulunmaktadır. Bu fabrikalarda işçiler ilçe merkezi ve çevre köylerden gelerek çalışmaktadırlar. İşçiler asgari ücretle çalışıp servislerle şehir merkezinden fabrikalara götürülmektedir.

Un fabrikalarından üretilen ürünleri iç piyasadan ziyade dış ülkelere ihraç edilmektedir. Özellikle de bu ürünler tırlarla Ortadoğu ülkelerine gönderilmektedir.

Orta büyüklükteki sanayiler de büyük sanayi gibi tarıma yöneliktir. 12 adet mısır kurutma fabrikası ve 8 adet de çırçır atölyesi mevcuttur. Daha önce değindiğimiz gibi pamuk ile uğraşan çiftçi kar oranı fazla miktarda uğraş gerektirdiği için mısıra yönelmiş ve son 5 yılda mısır ve mısıra yönelik yatırımlar önemli artışlar sağlamıştır. Araştırma alanımızda elde edilen mısırlar ilçede kurulan atölyelerde kurutularak, çeşitli aşamalardan geçmektedir. Çırçır atölyeleri ise daha küçük çapta olup halkın geçimini sağlayıp tarladan topladığı pamuğu işlemektedir. Bu atölyelerde 3 – 4 kişi çalışmaktadır. Ayrıca bunlar

şehir merkezinde mahalle içinde bulunmaktadır. Bunların dışında sanayi sektörü içinde değerlendirdiğimiz Mardin yolu üzerinde küçük çaplı 5 adet mermer atölyesi bulunmaktadır. Bu mermer atölyeleri ilçenin ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Kızıltepe’de bulunan küçük sanayi işletmeleri ise şu birimlerden oluşmaktadır: 44 adet elektrikçi, 16 marangoz atölyesi, 40 demir-doğrama atölyesi, 52 oto tamircisi, 15 demirci atölyesi, 17 oto boyama atölyesi, 39 büyük araç tamircisi, 12 kaportacı, 15 PVC atölyesi bulunmaktadır. Toplam 250 küçük sanayi işletmesi bulunmaktadır. Bu küçük çaplı sanayi atölyeleri, sanayi mahallesinde bulunan sanayi sitesinde yer almaktadır. Fakat Mayıs 2008 tarihiyle sanayi sitesinin büyük bir bölümü kapatılmış olup bu işletmeler yeni yapılan Mardin- Kızıltepe yolu üzerinde yapılmış olan yeni sanayi sitesine taşınmaktadır.

Sanayi sitesi Kızıltepe ve yakın ve çevresinin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Anlaşılacağı üzere Kızıltepe’de özellikle 90’lı yıllarda sanayi faaliyetlerinde gelişmeler kaydedilmiştir. Fakat bu gelişmeler yetersiz olup ilçenin canlanması, gelişmesi için sanayi faaliyetlerine önem verilmesi, sanayinin geliştirilmeye çalışılması gerekmektedir.

Sanayi faaliyetleri, bütün bu gelişmelere rağmen henüz yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Çünkü sanayi ile uğraşan nüfusun oranı sadece % 5’tir.

4.9. Ulaşım

İnsanın kendisinin ve ürettiği çeşitli eşya ile hammaddelerin bir yerden başka bir yere taşıt ve yol aracılığıyla taşınmasına ulaşım ve ulaştırma denilmektedir (ATALAY, 1997, 484).

Küreselleşmenin ve kalkınmanın gerçekleşmesinde en önemli etkenlerden birisi, belki de birincisi ulaşım ve iletişimde meydana gelen teknolojik değişimler ve mekânsal etkilenmeyi arttıran ulaşım ağlarının gelişmesidir TÜMERTEKİN, ÖZGÜÇ, 1997, 589).

Araştırma alanımızın topoğrafik özelliklerine baktığımızda ulaşımı zorlaştıracak, engelleyecek bir yapısının bulunmadığını söyleyebiliriz. Harita 2 ve 3’te de görüldüğü gibi sahamızın önemli bir kısmı düz bir oavadan oluşmaktadır. Önemli yükseltiler alanımızın kuzey kesiminde olup % 6’lık dilimini oluşturmaktadır. Yükselti değerleri düşük, eğim oranı az olmasına bağlı olarak, yollarda herhangi bir viraj olmayıp, iki nokta arasında mesafe uzamamakta, tehlike ve masraf da minimum seviyededir. Yani araştırma sahamızda ulaşımı olumsuz etkileyecek veya engelleyecek büyük bir olumsuzluk bulunmamaktadır.

Araştırma sahamızda, 4 ulaşım sektöründen sadece deniz yolu ulaşımı bulunmamaktadır. İlçe Mardin, Nusaybin, Viranşehir, Şenyurt, Şanlıurfa ile karayolu bağlantısı güçlüdür. Mardin'e 27 km, Şanlıurfa'ya 163 km, Nusaybin'e 63 km ve Şenyurt'a 13 km uzaklıktadır. Habur Sınır Kapısı'na 220 km uzaklıktadır. İlçemizin, şehirlerarası karayollarının tümü asfalta sahiptir.

Kızıltepe ilçesinin kırsal kesim ile olan ulaşım ağına baktığımızda en uzak köy yerleşmesinin 35 km olduğu görülmektedir. Kırsal yerleşmelerin çoğunluğu şehir merkezinin çevresinde kurulduğunu görmekteyiz. Topoğrafik olarak yerçekillerin sadelik gösterdiği alanlarda ulaşım ağının çok gelişmiş olduğunu görmekteyiz. Yaptığımız arazi gezilerinde birçok köy yerleşmelerinde köy ulaşımının sadece bir yol ile değil, birden fazla bağlantı yolun olduğunu görmekteyiz.

Araştırma alanımızda ulaşımın nüfus ve ekonomik faaliyetlere olan etkisinden söz edecek olursak kırsal kesim ile şehir arasındaki ulaşımın kolaylığından dolayı şehir nüfusu ile kır nüfusunu bir birinden ayırmak bir hayli zor olmaktadır. Arazi anketleri sonucunda birçok ailenin gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için gününbirlik şehre gelip gittiği, bunun da ulaşımın kolaylığından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Ulaşımın ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisinden söz edecek olursak; önemli bir ticaret kavşağında yer alan araştırma alanımız. Önemli bir ticaret hacmine sahiptir. Özellikle nakliyecilik sektörünün gelişme gösterdiğini söyleyebiliriz.

Tablo 60: Kızıltepe İlçesi, Köy ve Beldelerin Şehir Merkezine Olan Uzaklıkları

A.TOPRAK	9	DEMİRKAPI	8	KOCALAR	18
AKALIN	7	DEMİRLER	8	KOÇLU	12
AKÇA	6	DİKMEN	21	KONUKLU	6
AKÇAPINAR	6	DOĞANLI	16	KÖPRÜBAŞI	9
AKDOĞAN	24	DORA	7	KÖRSU	16
AKKOÇ	12	DOYURAN	14	KÜÇÜKAYRIK	11
AKTEPE	21	DÖRTYOL	3	KÜPLÜCE	20
AKTULGA	8	DÜĞÜRK	12	ODA	31
AKYAZI	5	EKİNLİK	15	ORTAKÖY	11
AKYÜZ	6	ELBEYLİ	3	OTLUK	16
AKZİYARET	4	ELMALI	5	ÖRENCİK	9
ALAKUŞ	15	ERDEM	20	SANCARLI	6
ALEMDAR	16	ERİKLİ	5	SANDIKLI	4
ALİPAŞA	18	EROĞLU	6	SARICA	12
ARAKAPI	15	ESENLİ	12	SEVİMLİ	18
ARAKÖY	15	ESKİN	8	SOĞANLI	20
ARIKLI	11	EŞME	4	SÜREKLİ	8
ARITEPE	15	EYMİRLİ	6	ŞENYURT	14
ASLANLI	2	FESLİĞEN	8	TANRIVERDİ	8
AŞAĞIAZIKLI	11	GÖKÇE	10	TARLABAŞI	17
ATAKÖY	10	GÖLLÜ	30	TASLICA	11
ATMACA	12	GÖZLÜCE	14	TATLICA	19

AYAZ	17	GÜMÜŞDERE	8	TIRAŞLI(KAYACIK)	19
B.BOĞAZI	30	GÜNEŞTEPE	6	TİMURÇİFTLİĞİ	3
BAGRIBÜTÜN	25	GÜNGÖREN	14	TOSUNLU	12
BARIŞ	8	GÜNLÜCE	20	TUZLA	14
BAŞAK	15	GÜRMEŞE	20	TUZLUCA	15
BEKTAŞ	15	HACİHASAN	10	ULAŞLI	16
BELLİ	8	HACİYUSUF	6	ULUKÖY	14
BEŞDEĞİRMEN	16	HAKVERDİ	14	UZUNKAYA	21
BEŞEVLER	12	HALKALI	14	ÜÇEVLER	14
BEŞİK	31	HARMANDÜZÜ	9	ÜLKER	12
BOZHÖYÜK	33	HAZNEDAR	11	YALINKILIÇ	6
BÜYÜKAYRIK	16	HOCAKÖY	28	YAMAÇ	18
BÜYÜKDERE	5	ILICA	12	YARIMCA	14
BÜYÜKTEPE	6	IŞIKLAR	2	YAŞAR	9
CANTAŞI	13	IŞIKÖREN	10	YAYIKLI	16
ÇAĞIL	6	İKİKUYU	14	YAYLIM	12
ÇAKIR	5	İKİZLER	10	YEDİKARDEŞ	15
ÇAMLICA	10	İNANDI	8	YEŞİLKÖY	8
ÇAMLIDERE	9	KALAYCIK	11	YOLALDI	6
ÇANAKLI	18	KARABENT	9	YOLDERE	11
ÇATALCA	11	KARAKULAK	4	YOLÜSTÜ	8
ÇAYBAŞI	31	KARAKUYU	5	YONCALI	10
ÇETİNLER	25	KARAMAN	15	YUKARIAZIKLI	10
ÇINARCIK	1	KAŞIKLI	5	YUMRUCAK	20
ÇIPLAK	35	KATARLI	14	YUMURTAŞ	30
ÇİMENLİK	21	KAYNARCA	7	YURDERİ	12
ÇİTLİBAĞ	6	KENGERLİ	8	YURTÖZÜ	13
DAMLALI	9	KILDUMAN	9	YÜCELİ	18
DEMET	10	KIRKKUYU	12	YÜKSEKTEPE	9
DEMİRCİ	9	KİLİMLİ	18	ZİYARET	6

Kaynak: İl Özel İdare Müdürlüğü ve Sağlık Ocağı Grup Başkanlığı

Ülkemizin batısından başlayıp Kızıltepe ilçe merkezinin içinden geçip Habur Sınır Kapısına ve oradan da, Ortadoğu Ülkelerine geçen İpekyolu (E -24) ve Diyarbakır – Mardin – Kızıltepe – Musul güzergâhındaki karayollarının kavşağında bulunmaktadır. İlçe bu avantajını geçmişten günümüze kadar hep devam ettirmiştir.

İlçenin sahip olduğu bir diğer ulaşım demiryolu sektörüdür. Günümüzde Kızıltepe'nin 5 km Doğusunda bulunan demiryolu hattı kapalıdır. Fakat Ceylanpınar (Ş.Urfa) – Şenyurt (Mardin) – Nusaybin (Mardin) hattı hala işlektir. Bu hat sınır boyunca devam etmekte olup Nusaybin ilçe sınırında Suriye topraklarında devam etmektedir. (Harita 1).

Kızıltepe'de faaliyet gösteren bir diğer ulaşım sektörü de Havayolları sektörüdür. Hava yolu ulaşımı, 2001 yılında Havaalanının yapılmasıyla Kızıltepe ve Mardin'in hizmetine girmiştir. Havaalanı, Kızıltepe – Mardin Karayolunun 7. Km'sinde yer almaktadır. İlk hizmete girdiğinde haftada bir olan uçak seferleri, günümüzde yoğun talepten dolayı her gün 1 sefer yapmaktadır. Mardin Devlet hava meydanları işletmesi

müdürlüğünden aldığımız bilgilere göre Ankara ve İstanbul'a her gün uçuşların olduğunu, ayrıca İzmir ve Antalya'ya da haftada bir kez uçuşların olduğu belirtilmiştir. Havaalanına devlet ve özel kuruluşlara ait uçaklar sefer yapmaktadır. Önümüzdeki yıllarda uçak seferlerinin daha da artacağı için havaalanının ve kısa olan pistin daha da genişletilmesi söz konusudur.

Araştırma alnımızda karayolları ve hava yolları günümüzde en yoğun sektörlerdir. Fakat havayollarına olan ilgiden dolayı karayollarına olan ilgi biraz azalmasına rağmen hala en çok tercih edilen ulaşım sektörüdür. Demiryolları ise gün geçtikçe gerilemektedir. Yolcu taşımacılığı az, fakat yük taşımacılığında bazen tercih edilmektedir.

İlçenin iktisadi faaliyet kollarına dağılımına baktığımızda, iktisaden faal nüfusun % 3,1'i veya miktar olarak 674 kişi Ulaştırma – Haberleşme ve Depolama faaliyetinde çalışmaktadır.

Ulaştırma faaliyetleri içinde yer alan haberleşme hizmetleri ise oldukça gelişmiştir. Şehirlerarası ve uluslararası telefon görüşmelerine açılan Kızıltepe'nin telefonu olmayan köyü yoktur. Kızıltepe İlçe merkezi ve diğer Beldelerde yer alan telefon santrallerde 10 binlerce abonesi vardır. Ayrıca son 10 yıl içinde çok yaygınlaşan cep telefonları şebekesi köylere kadar dağılmıştır.

Posta Teşkilatı da Kızıltepe Merkez ve Şenyurt şubelerinde halka hizmet vermiş olup, şehir içi ve kasabalara dağıtım hizmetleri yapılmaktadır. Kızıltepe'de tüm televizyon yayınları rahatlıkla izlenebilmektedir. İlçede çıkarılan yerel gazeteler, radyo kanalları ve ulusal gazete yayınları ile halk yöresel ve haberlerle gündemi takip edebilmektedir. Ulaşım açısından önemli bir yere sahip olan petrol tesislerinden, Kızıltepe ilçesinde 20 tane bulunmaktadır.

4.10. Ticaret

Konum olarak karayolu ulaşımında kavşak noktasında olması, bölgede önemli bir ticaret hacminin gelişmesini sağlamıştır. Habur Sınır Kapısının geçiş yolu üzerinde bulunuyor olması, ticari anlamda nakliyecilik sektörünün gelişmesinde önemli derecede etkili olmuştur. Daha öncede değindiğimiz gibi çoğunluğu tarımla uğraşan nüfusun ikinci geçim kaynağı olarak nakliyecilik sektörü, önemli bir geçim kaynağıdır. Ancak son yıllarda değişen dünya dengelerinin bölgede önemli bir ticari değeri olan bu sektörün önemini yitirmesine sebep olduğunu görmekteyiz. Habur Sınır Kapısında araç geçişine kota konması bölgenin ticaret hacmini önemli ölçüde düşürmüştür.

Ortadoğu ticaretinde bir üs noktası görevi gören Kızıltepe gerek körfez savaşı, gerek 2003 yılında ABD'nin Irak 'ı işgali ve diğer siyasi sürtüşmelerde büyük ticari kayıplara uğramıştır. Kızıltepe ilçesinin ticari hayatında önemli bir yere sahip olan Habur Gümrük Kapısı çok işlek olduğu zamanlarda ticaretin tüm halkaları ilçede dönmekte ve ticaret tam anlamıyla bir canlılık yaşamaktadır.

Tablo 62: Kızıltepe İlçe Merkezinde Küçük Ticarethanelerin Türü ve Sayısı (2009)

Günlük İhtiyaca Yönelik Tic.	Adet	Periyodik İhtiyaca Yönelik Tic.	Adet	Uzun Vadeli İhtiyaca Yönelik Tic.	Adet
Bakkal	1100	Tuhafiye	12	Kuyumcu	35
Kasap	29	Ayakkabıcı	34	Beyaz Eşya	17
Tekel Bayii	11	Manifaturacı	16	Oto Yedek Parça	15
Market	53	Züccaciye	54	Nalbur	12
				Akücü	8
Toplam	1153		97		76

Kaynak: TÜİK, Bina Sayım Cetvelleri ve Arazi Etütleri (2009)

Araştırma alanımızda Küçük ticarethanelere baktığımızda en fazla 1153 adet ticarethanelerle günlük ihtiyaca yönelik ticarethaneler ilk sırada yer alır. Günlük ihtiyaca yönelik ticarethaneler % 86,9'luk pay ile küçük ticarethanelerin büyük bir payını oluşturmaktadır. 1100 adet ile bakkallar ağırlıktadır. İkinci sırada ise 97 adet ile periyodik ihtiyaçlar ve onu 76 adet ticarethane ile uzun vadeli ihtiyaca yönelik ticarethaneler takip eder. Bunlar toplam 1326 adettir.

Büyük ticarethaneler içinde 435 adet ticarethane ile hizmet tesisleri en fazla sayıya sahiptir. Aynı zamanda % 50,1'lik bir paya tekabül etmektedir. Küçük sanayi ve el sanatları 263, yeme-içme ve eğlenme tesisleri 144 ve toptan ticaret tesisleri de 26 adettir. Toplam 868 adet ticarethaneye sahiptir (Tablo 62).

Toptan ticarethanelerin 26 adedinden 25'i tarımsal kaynaklı 1'i de hayvancılık kökenlidir. Böylece tarımsal üretimin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Büyük ve küçük ticarethaneler toplam 2194 adet olup, bunun 1326 tanesi küçük ticarethaneler ve 868'ide büyük ticarethanelerden oluşmaktadır. Ticarethanelerin çok büyük bir bölümü doğrusal bir yol izleyerek dağılmışlardır. Mardin Caddesi, İnönü Bulvarı, Kilise Caddesi ve Şanlıurfa Caddelerinde yoğunluk görülmektedir. Kızıltepe'de ticarethanelerde türlerine göre bir gruplanma söz konusu değildir. Karışık bir dağılışı göstermektedirler.

Tablo 62: Kızıltepe İlçesinde Büyük Ticarethanelerin Türü ve Sayısı (2009)

Toptan Ticaret	Adet	Küçük Sanayi ve El Sanatları	Adet	Yeme – İçme ve Eğlenme Tesisleri	Adet	Hizmet Tesisleri	Adet
Un Fabrikası	5	Terzi	17	Lokanta	63	Banka	6
Peynirci	1	Elektrikçi	42	Lokal	2	Veteriner	8
Gıda Bayisi	8	Ayakkabı Tamircisi	5	Kahvehane	64	Doktor	19
Yem Fabrikası	2	Marangoz	15	Avcı Kulübü	1	Noter	5
Makarna Fabrikası	1	Demir Doğrama	40	Gazino	4	Oto Yazıhanesi	140
Mısır Kurutma Fabrikası	4	Oto Tamircisi	52	Dinlenme Tesisleri	2	Muhasebe-Büro	15
Çırçır Atölyeleri	5	Demirci	15	Düğün Salonu	8	Arzuhalcı	3
		Oto Boyama	12			Tüpçü	11
		Büyük Araba Tamircisi	29			Kuaför	50
		Kaportacı	6			Berber	60
		Camcı	10			Eczane	30
		Pencere İşleri	8			Fırın	46
		Nalbant	12			Petrol İstasyonu	14
						Kooperatif	8
TOPLAM	26		263		144		435

Kaynak: TÜİK. Bina Sayım Cetvelleri ve Arazi Etütleri

Araştırma sahamızda hizmet alanları daha ağırlıklıdır. Genelde alt katlarda ticaret alanları bulunmaktadır. Bazen 2. ve 3. kata kadar büro hizmetleri olabilmektedir. Bazen de tüm bina iş merkezi olabilmektedir. Ama genelde ilk veya ikinci katı ticarethanelere ayrılan binaların üst katları konut alanları şeklinde olmaktadır. Ve genel olarak Tepebaşı ve Yeni Mahalle sınırında bulunmaktadır.

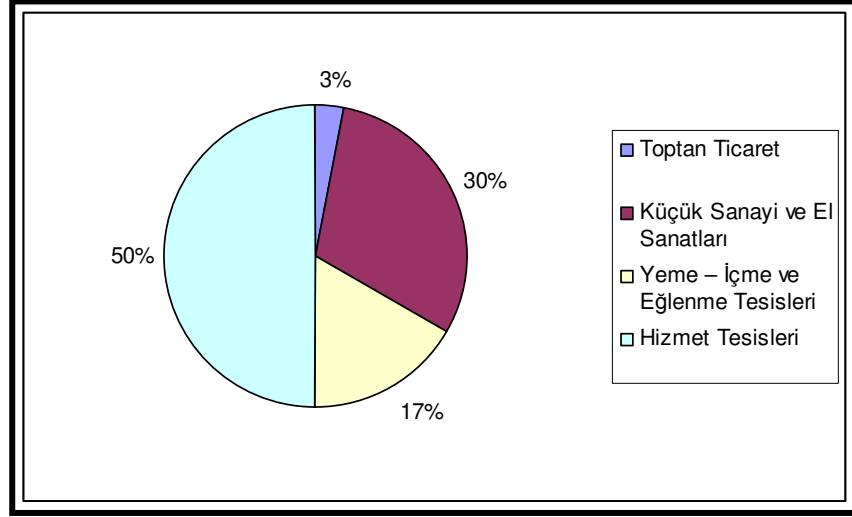
Kızıltepe ilçesinde ticaretin çok hareketli olduğunu, bankalardan da anlayabiliriz. Ziraat Bankası, İş Bankası, Vakıfbank, Yapı Kredi Bankası, Garanti Bank, Halk Bankası ve Akbank olmak üzere 7 banka bulunmaktadır.

Kızıltepe ilçesinde Esnaf ve Sanatkârlar Kooperatifi ile Tarım Kredi Kooperatifi bulunmaktadır. Bunlar hem ticaretin hem de tarım ve hayvancılığın gelişmesi için krediler sağlamaktadırlar.

Kızıltepe ilçesinde ticarethanelerin türlerine göre oransal bölünüşüne baktığımızda en fazla paya sahip ticaretin % 60 gibi büyük bir oran ile perakende ticarete ait olduğunu söyleyebiliriz. % 20'lik payla hizmet tesisleri ikinci sırada, % 12'lik payla küçük el

sanatları, % 7 ile yeme- içme – eğlenme tesisleri gelmekte ve % 1 gibi küçük bir pay ile toptan ticaret gelmektedir.

Grafik 39: Kızıltepe İlçesinde Ticarethanelerin Türlerine Göre Oransal Bölünüşü (2009)

Kaynak: TÜİK. Bina Sayım Cetvelleri ve Arazi Etütleri

Kızıltepe ilçesinde haftanın 6 günü pazar kurulur, (Pazar günü hariç) bu pazar sayesinde çevre köylerin ürünlerinin pazarlanmasında ticaret hayatına hareketlilik kazandırır. Fakat tarımsal ürünler direkt pazara değil de Kızıltepe sebze haline gider, oradan da komisyoncular aracılığıyla pazara ulaşır. Hayvansal ürünler ise pazara gelmez, Şehrin merkezi iş sahası (MİS)'nın olduğu merkezdeki dükkânlara satılır. Ve böylece hem Kızıltepe’de yaşayan nüfus hem de çevre köyler haftada 6 kez kurulan pazardan ihtiyaçlarını karşılarlar. Pazar, her gün ayrı yerde kurulur.

Hayvan pazarı ise belediye tarafından yeni yapılan hayvan pazarında haftanın tüm günleri kurulmaktadır. Burada büyükbaş hayvanlar ağırlıkta olmak üzere, küçükbaş hayvanlar da pazarlanmaktadır.

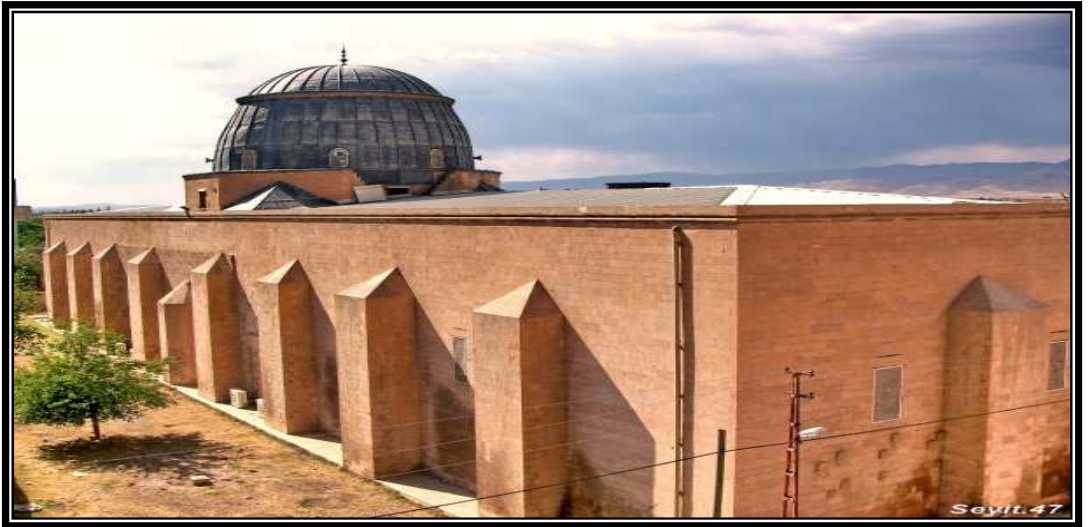
Her pazar oto pazarı da kurulur. Daha önce Mardin merkezde kurulan pazara giden ilçe esnafı artık bu ihtiyaçlarını ilçede görebilmektedirler. Bunu dışında Nusaybin yolu üzerinde Kızıltepe Güneydoğu Galerici Sitesi bulunmakta olup 80’e yakın oto galeri mevcut olan bu site ticaret hayatına farklı bir canlılık kazandırır. Ayrıca Viranşehir yolunda yeni yapılan galericiler sitesi hizmete girmiştir. Her yıl ilçede kurulan lunapark da ilçenin bir diğer sektörünü oluşturmaktadır. Böylece Kızıltepe ilçesinin ticaret hayatının çok hareketli olduğunu söyleyebiliriz.

4.11. Turizm

Artukluların önemli bir kenti olan Kızıltepe ilçesi, sürekli savaş ve yağmalandığından, Artukluların çarşı, han, hamam, cami ve medreselerle zengin bir kent durumuna getirdikleri bu yerleşim Osmanlı döneminde harap halde gelmiştir. Cumhuriyet döneminde, 1931’de ismi Kızıltepe olarak değiştirilmiş ve Mardin’e bağlı ilçe merkezi yapılmıştır.

İlçeden günümüze gelebilen tarihi eserler arasında; Dunaysır Ulu Camisi, Harzem Taceddin Mesut Medresesi, Dunaysır Köprüsü, Tarassut (Gözetleme) Kulesi, Şahkulubey Kümbeti, bulunmaktadır. Turistik değeri olan bu tarihi eserlerden tarrassut kulelerinin günümüzde sadece kalıntılarının kaldığı ve zamanında astronomi biliminde önemli bir yeri olan bu kulelerin ayrıca savunma amaçlı kullanıldıkları da söylenmektedir.

Dunaysır Ulu Camii: Mardin Kızıltepe ilçesinin kuzeybatısında bulunan Dunaysır Ulu Camisi’ni, mihrap nişi üzerindeki kitabesinden öğrenildiğine göre Artukoğulları’ndan Yavlak Arslan (1184-1200) yapımına başlamış ve kardeşi Artuk Arslan (1200-1239) tarafından 1204 yılında tamamlanmıştır. Ulu Cami dış görünüşü ve yapı detayları yönünden Meyyafarkin Ulu Camisi’ne benzerlik göstermektedir. Kesme taş ve tuğladan yapılmış olan caminin doğudaki avlu duvarından camiye girilmektedir. Cami mihrap duvarına paralel üç nefli ve dikdörtgen planlıdır. Bu nefler mihrap önünde, iki nefin arasını kaplayan 9.75 m. çapında tromplu bir kubbe ile kesilmiştir (KILICI, 2007, 310).

Foto 13: Düneysır Ulu Camii

Mihrap önü kubbesi Meyyafarkin Ulu Camisi'nden 4 m. daha küçüktür. Kubbeye geçişi sağlayan trompların dördü de birbirinden farklı olup, kubbe dıştan hafif oval görünümündedir. İbadet mekânı mihrap önü kubbesinin eteğinde ve kasnağındaki pencerelerle aydınlatılmıştır. Caminin üzerini düz bir dam örtmektedir. Caminin mimari süslemeleri zengin bir görünüm ortaya koymuştur. Giriş kapısının iki renkli taştan yapılmış dilimli kemerlerinde Zengi mimarisinin özelliklerini yansıtmaktadır. Giriş kapısının nişi dilimli bir çerçeve içerisine alınmıştır. Aynı zamanda burada zengin bordürler, iki taraftaki yan portallerde de tekrarlanmıştır. Bunların aralarına zincir motifleri, şamdanlar, çeşitli yıldız şekilleri kabartma olarak işlenmiştir. Mihrap son derece zengin bir taş işçiliğini göstermektedir. Giriş kapısına benzeyen dilimli çerçeve içerisinde boydan boya uzanan zengin bir kitabe kuşağı bulunmaktadır. İki kademe halindeki mihrap nişinde de Zengi mimarisinin izleri açıkça görülmektedir. İki yanında ikişer mukarnas sıralarından oluşan başlıklar ve yıldız geçmeleri ile işlenmiş sütunlar bulunmaktadır. Ayrıca mihrap nişi içerisine Kuran'dan alınma ayetler, geometrik yıldız örnekleri, ince kıvrık dallar, Rumiler, palmetler ve zincire asılmış bir kandil yuvarlak kemerler içerisine yerleştirilmiştir. Yıldız ve geçmelerin oluşturduğu geniş bir bordür de mihrap nişinin etrafını çerçevelemektedir. Yakın tarihlerde Ulu Cami restore edilmiş, ancak bu restorasyon başarılı olmamış, yapının özgünlüğünü olumsuz yönde etkilemiştir (KILICI, 2007, 311-312).

Harzem Taceddin Mesud Medresesi: Mardin Kızıltepe ilçesinin 8 km. kuzeydoğusunda Zerkan Suyu kıyısında bulunan bu medresenin iç kapı kitabesinden öğrenildiğine göre; Artukoğullarından Melik ül-Mansur Nasireddin Artuk Arslan'ın Azatlı kölesi Taceddin Mesud bin Abdullah tarafından yaptırılmıştır. XIII. yüzyıl eseri olan bu yapı sonraki dönemlerde yapılan ilavelerle plan düzeninde büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Bu nedenle medresenin tam bir planını çıkarmak mümkün olamamıştır. Yalnızca günümüzde mescit olarak kullanılan türbesi ile cami mekânı birbirinden ayrılabilir (KILICI, 2007, 313).

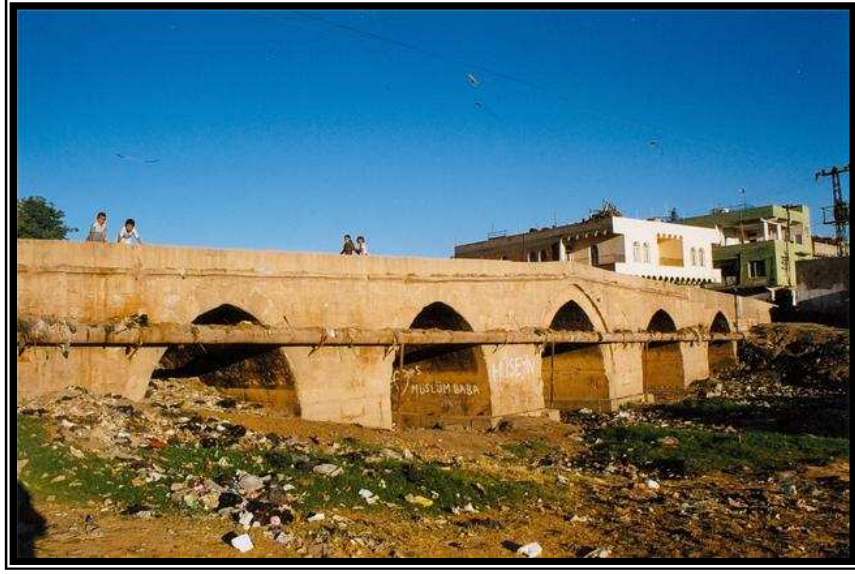
Foto 14: Harzem Köyünde Bulunan Taceddin Mesut Medresesinin Kalıntıları

Foto 15: Harzem Köyünde Bulunan Taceddin Mesut Medresesinin Kitabesi

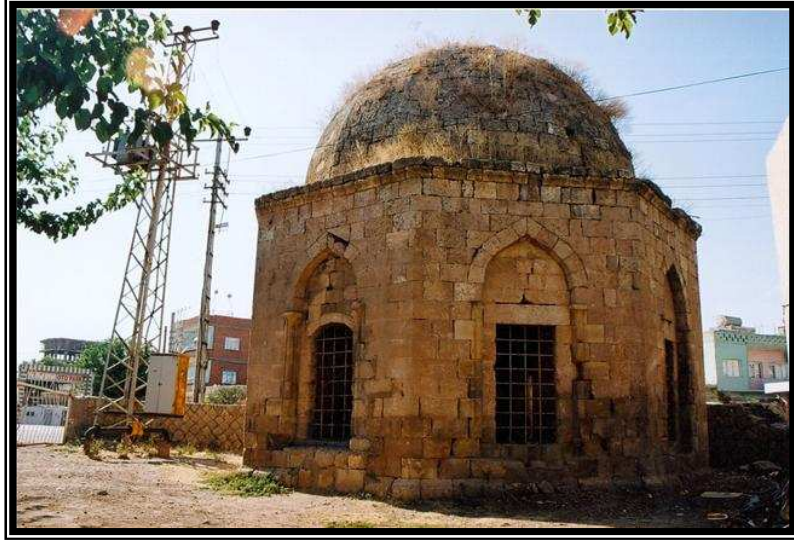
Dunaysır Köprüsü: Mardin Kızıltepe (Dunaysır) ilçesinde bulunan Dunaysır Köprüsü'nün XII.-XIII. yüzyılda Artukoğulları zamanında yapıldığı sanılmaktadır. Kitabesi günümüze gelememiştir. Mezopotamya'dan Anadolu'ya gelen kervan yolunun bu köprüden geçtiği bilinmektedir. Günümüzde harap halde olan bu köprü, beş gözlü olarak yapılmıştır. Köprü'nün ortadaki gözü diğerlerine göre daha büyük olup, iki yanındaki ikişer göz de sivri kemerli ve daha küçüktür. Kesme kireç taşı ve moloz taştan yapılmış olan köprü'nün Artukoğullarından Artuk Aslan Bin Ilgazi Bin Albi Bin Temurtaş Ilgazi tarafından yaptırıldığı bazı kaynaklarda belirtilmiştir. Köprü'nün taş işçiliğinde malzeme ve yapım farklılıkları görülmektedir. Bu da köprü'nün değişik zamanlarda onarıldığına işaret etmektedir (KILICI, 2007, 314).

Foto 16: Koçhisar Mahallesiinde Bulunan Tarihi Dunaysır Köprüsü

Şahkulubey Kümbeti: Günümüzde şehir merkezinde bulunan bu kümbet Osmanlılar döneminden kalma, dönemin önemli bir avarız beyi olduğu ve Diyarbakır sancak beyinin fermanıyla bölgeyi Arap kabilelerine karşı korumakla görevlendirilmiş bir emirdir (GÖZENÇ, 1991, 32).

Foto 17: Koçhisar Mahallesiinde Bulunan Tarihi Şahkulubey Kümbeti

SONUÇ

Araştırma alanımıza konu teşkil eden Kızıltepe ilçesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümünde düz bir sahada yer almaktadır. Kızıltepe ilçesinin kuzeydoğusunda Mardin şehir merkezi, doğusunda Mardin'in ilçesi olan Nusaybin, güneyinde Suriye, kuzeybatısında Mardin'in diğer ilçesi olan Derik ve batısında da Şanlıurfa ilinin ilçesi olan Viranşehir, yer almaktadır.

Kızıltepe ilçe merkezi, Mardin'e 25 km, Nusaybin'e 63 km, Suriye'ye 14 km ve Şanlıurfa'nın ilçesi olan Viranşehir de 163 km uzaklıktadır. Kızıltepe ilçesi, Şanlıurfa – Kızıltepe – Musul ticaret yolu (İpekyolu) ile Diyarbakır–Mardin–Kızıltepe–Musul ticaret yolunun kavşak noktasında yer almaktadır.

Kızıltepe ilçesi olan araştırma sahamızın genel jeolojik yapısı iki kısımdan oluşmaktadır. Birincisi: Sahanın güney kısmını teşkil eden ovalık alan, diğer kısım ise kuzeyde bulunan dağlık kesimdir. Genel itibariyle düzlük bir alanı oluşturan sahamız düz, verimli ova şeklindedir. Ancak kuzey istikametinde yüksekliğin hafif bir şekilde yükselmeye başladığını görmekteyiz.

Araştırma alanımızda, gecikmiş Akdeniz iklimi görülmekte; ama belirli sahalarda Akdeniz ikliminin klimaks ürünleri yetişmekte olması itibariyle Akdeniz iklimine benzer özellikler taşır. Yazlar çok sıcak ve kurak, kışları ise yağışlı ve ılımandır. Bir yandan güneydeki çöl ikliminin etkisi altında bulunması (Basra Alçak Basıncı), diğer yandan kuzeydeki yüksek dağların serin hava kütlelerinin bölgeye girmesine mani olması sebebiyle ovalık kesiminde yazlar çok sıcak geçer. Araştırma sahamızın kuzey kesiminde kara iklimine benzer özellikler görülür. Sahamızın iklimini ova ve dağ kesimi olarak iki şekilde değerlendirmek mümkündür. İki kesimdeki farklılık: Yağış, sıcaklık ve rüzgar değerlerinde ortaya çıkar. Ova kesiminde yazlar çok sıcak geçer, kışlar ise ılıman ve yağmurludur. İlçemizde ortalama en düşük sıcaklığı 14,4 °C'tır. Kış mevsiminden yaz mevsimine geçiş birden bire olup, İlkbahar mevsimi belirsizdir. Ortalama yüksek sıcaklık 23,8 °C'tır. En soğuk ay olan Ocak ayı ortalama sıcaklığı 5 °C, sıcak ay olan Temmuz ayı ortalama sıcaklığı 39°C, yıllık ortalama sıcaklık 18 °C'dır.

Ortalama güneşlenme süresi 8,03 saattir. İlimizde karasal-kontinental bir iklim egemen olduğundan yılda 4-5 ay kurak geçer. Sıcaklığın yazın aşırı yükselmesi (42,5 °C) ve yazın yağış düşmemesi nedeni ile tarımda sulama ihtiyacı ortaya çıkar.

Bu kesimde az miktarda ve kalıcı olmayan kar yağışları görülür. Dağ kesiminde ise yazları ovaya nispeten daha serin, kışlar ise şiddetli rüzgâr, bol yağmur ve kar yağışlı geçer. Yazları çok sıcak, kışları ise nadiren soğuk geçer.

Doğal bitki örtüsü, düşük rakımlı düzlüklerde cılız bozkırlar ve kuraklığa dayanıklı çalılardan oluşuyor olsa da, Alçak tabanlarda maki tipi bitki örtüsü örneklerine rastlanmaktadır. Ancak kuzeye doğru yükseltinin artmasıyla iklime bağlı olarak bitki örtüsünde değişim görülmektedir. Araştırma alanımızın kuzey kesiminde kuraklığa dayanıklı çalılardan oluşmaktadır.

Ortalama aylık rüzgâr hızı saniyede 3,5 m/s'dir. Rüzgârın en hızlı estiği aylar ocak ve haziran olarak belirlenmiştir. Kızıltepe ilçesinde egemen rüzgâr NNE ve SSW yönlüdür. Yaz mevsiminde bölgenin bozkır bitkileri kurduğunda ve nadasa bırakılmış tarlalarda toprak yüzeyi kuru olduğundan, esen rüzgârlar bol miktarda toz taşırlar. Rüzgârın tozunu engelleyecek ormanlar bulunmadığından Kızıltepe ve diğer yerleşim birimlerinin havası saydam değildir.

Genel olarak yağmur şeklindeki yağışlar kış ve ilkbahar mevsimlerinde düşmektedir. Bu da Akdeniz'in ılık ve nemli hava kütlelerinin doğuya doğru sokulması ile ilgilidir. Yaz ve sonbahar mevsimleri ilimizde yağışsız geçer. Çünkü bu mevsimlerde bölge tropikal – karasal kütlelerin egemenliğine girmiş durumdadır. Özellikle temmuz ve ağustos aylarında sıcaklıklar en yüksek derecelere (40 °C) ulaşmış durumdadır. Bölgeye ulaşan kütleler yoğunlaşma olanağını bulamazlar. Ancak, zaman zaman dikey hava hareketleriyle yerel ölçülü orajlı yağışlar düşebilir. Bunlar kısa süreli ve sağanak halindeki yağışlar olup, etkilidirler.

Hidrografik bakımdan tek bir havzadan oluşması ova sularını dış drenaja bağlayan tek akarsu Zergan Deresi'dir. En önemli akarsu olan Zergan Deresi kaynağını Mardin eşiğinden alıp, ovayı boydan boya geçerek Suriye sınırından ülkemizi terk etmektedir. Ancak Zergan Deresi, buharlaşmanın çok şiddetli olması ve ayrıca yağışların belli aylarda toplanıyor olması ve yeterli yağışların olmaması yılın büyük bir bölümünde dere yatağının kurduğu görülmektedir. Hidrografik bakımdan çok zengin olmayan bölgenin önemli su kaynakları yer altı sularıdır.

Araştırma alanımızda önemli merkezlere giden yolların kavşağında bulunması ve verimli bir alüvyal ovaya sahip olan bu doğal çevrenin çok eski dönemlerden beri nüfus barından bir yerleşim yeri olduğunu düşünmek yanlış bir yargı olmayacaktır. Bilinen tarihi çağlardan bu yana bölgede sırasıyla Huriler, Asurlar, Akadlar, Sümerler, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler, Mervaniler, Selçuklular (Artuklular), Moğollar, Safeviler, Akkoyunlar, Karakoyunlular, Osmanlılar olmak üzere toplam 17 bilinen medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu saydığımız medeniyetler döneminde nüfusu ve ekonomik faaliyetleri hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak Osmanlı Devletinin

16 yy'da düzenli vergi toplamak amacıyla tutulan tapu tahrir defterlerinden sayısal verilere ulaşabilmekteyiz.

16. yy'da farklı tarihlere ait kayıtlara göre nüfusun bazı dönemlerdeki sosyal, siyasal ve ekonomik olaylara bağlı olarak artma ve azalma olduğu görülmektedir. Özellikle kayıtlardan anlaşıldığı üzere belli dönemlerde kuraklığın, bazı dönemlerde ise aşiretler arası anlaşmazlıklardan dolayı nüfusun azalama gösterdiği yine Osmanlı devletinin siyasal idari ve ekonomik anlamda zirvede olduğu 16 -17 yy'da nüfusta bir artış olduğu gözlenmiştir. Cumhuriyet yıllarına gelindiğinde siyasi iktidarsızlık ve özellikle bir sınır bölgesi olması itibariyle otorite boşluğunun yaşandığı yıllarda nüfus bakımından hayli seyrek olduğu gözlenmiştir. 1930-1940'lı yıllara gelindiğinde şimdiki Kızıltepe ilçe merkezinde nüfusun birikmeye başladığı gözlenmiştir. 1937'de buraya ilçe statüsü verilmiştir. Bölgede verimli ve geniş tarım alanlarının varlığı burada nüfuslaşmayı sağlamıştır.

Cumhuriyet devri sayımlarına göre günümüze kadar olan nüfusun seyrine baktığımızda 1940-1945 yılları nüfusun azalması dışında, sürekli bir artış gözlenmiştir. Nüfus artış hızının yüksek olduğu alanımızda 1935 yılından 2007 yılına kadar geçen dönem içinde nüfus miktarı 15597'den 198672 çıkarak 183075 kişilik bir artış gözlenmiştir. Bu durum bölgemizde doğum oranının yüksek olmasının yanında; transit ticaret yolları üzerinde bulunması, Kızıltepe'nin bu bağlamda önemli bir konaklama istasyonu durumunda olması ve ilçenin Suriye sınırında olması, söz konusu merkezin sürekli nüfuslanmasına yol açmıştır. Kızıltepe'nin tarihi İpek Yolu'nun güney kesimini oluşturan Gaziantep- Şanlıurfa-Mardin karayolu üzerinde ve yolların kavşağında bulunması, ulaşım bakımından üstün ve elverişli bir konuma sahip olması sonucunu doğurmuş ve yerleşmenin ticari bir merkez olarak öne çıkmasını sağlamıştır. Kızıltepe-Mardin arasında son yıllarda organize sanayi bölgesi ile küçük ve orta ölçekli bazı sanayi kuruluşlarının açılması, bu kentin neredeyse Mardin'den iki kat daha fazla nüfuslanmasına yol açmıştır.

1990 yılından sonra gerek kırsal alanlardan ilçe merkezlerine, gerekse il dışına gerçekleşen göçlerde büyük artışlar meydana gelmiştir. Kırsal ekonominin, toplumsal yaşamı sürdürecekt koşulların çok gerisinde olması, topraksızlaşma ve mülkiyet sisteminden kaynaklanan tarım topraklarının giderek bölünmesi, insanların orta ve büyük kentlere göç ederek buralarda sanayi, hizmet ve özel sektörlerde kendilerine yer bulmaya zorlamıştır. 1990 sonrası göçlerin önemli nedenlerinden bir diğeri de, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde baş gösteren terör hareketleridir. Bölgede meydana

gelen şiddet olayları, özellikle kırsal alanların hızlı bir şekilde boşalmasına yol açmıştır. Köy boşaltmaları bazen insanların güvenlik kaygılarından dolayı kendi istekleriyle meydana gelirken, bazen de aynı nedenlerle devlet tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kızıltepe ilçesinde 2007 yılı hariç diğer tüm sayım dönemlerinde miktar olarak erkek nüfusunun üstünlüğü söz konusudur. Bu durum bakımından, göç hareketleri sonucu ülkemizin diğer bölgelerinden farklılık göstermektedir. Çünkü gelişmişlik bakımından düşük seviyede olan yerleşim merkezlerinin dışarıya göç vermeleri sonucunda kadın nüfusu genel itibariyle erkek nüfusundan daha fazla olmaktadır. Araştırma sahamızda genel itibariyle göç eden nüfus, ülkemizin tarımsal anlamda gelişmiş; Adana, İzmir, Manisa, Antalya, Sakarya, vb. gibi yerlere göçü esnasında sadece erkek nüfus değil ailenin tümü şeklinde gidilmesi bu durumu açıklamaktadır.

Araştırma alanımızdaki nüfus, yaş grupları itibariyle 2007 yılında nüfusun % 41,7'si 0 – 14 yaş grubu diye tabir ettiğimiz çocuklar oluşturmaktadır. % 54,7 gibi en büyük pay ise aktif nüfusa aittir. En küçük pay ise % 3,6 gibi çok az bir değer ifade eden 65 yaş ve yukarı, yani yaşlı nüfusa aittir. Kızıltepe'nin 2007 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre bağımlı nüfusuna baktığımızda 0–14 ve 65 ve yukarısı olan yaş 90182 kişi, 15–64 arasındaki nüfus ise 108490 kişi olduğu görülür. Bu da, Kızıltepe'de yaş bağımlılık oranının %o 831 veya % 83,2 gibi büyük bir değer gösterdiğini söyleyebiliriz. Böylece Kızıltepe'nin yaş bağımlılık oranı Türkiye'nin yaş bağımlılık oranının üstünde bir değer ifade etmektedir.

Kızıltepe de okuma yazma bilmeyenlerin oranı, nüfusun diğer tüm eğitim kademeleri içindeki oranı % 47'dir. Yani toplam nüfusun yaklaşık olarak yarısı okuma-yazma bilmemektedir. Okuma- yazma bilmeyen nüfusun içinde kadın oranı % 69,1 gibi büyük bir değer ifade etmektedir, erkek nüfus oranı ise % 29,9'te kalmaktadır. Görüldüğü gibi kadın nüfusun okuma- yazma oranı düşüktür. Bu durum kız çocuklarının ailelerinin bazı yanlış düşüncelerinden dolayı okula gönderilmemeleri, okumalarını pek önemsenmemesi, evde iş gücü olarak kullanılmaları gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır.

2007 sayımına göre 198997 nüfusun yaşadığı 1416,37 km²'lik yüzölçümlü araştırma alanımızda, km²'ye 140 kişi düşmektedir. 1935 yılından başlayarak 1985 yılına kadar Türkiye ortalamasının altındadır. Ancak 1985 yılından sonra Türkiye ortalamasının üstüne çıkmıştır ve bu tarihten sonra düzenli olarak artmıştır. 1990 yılına kadar araştırma alanımızın yoğunluğu, Mardin ortalamasının altında iken 1990 yılından sonra Mardin ortalamasından daha fazla duruma gelmiştir. Araştırmamıza konu teşkil eden Kızıltepe ilçesi, kırsal kesimin sahip olduğu yoğunluk değeri oldukça düşük seviyelerde kalmıştır.

Bu durumun nedeni olarak pek çok köyde nüfus miktarının yüz ölçüme göre az olmasından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen genel anlamda değerlendirecek olursak özellikle 1990 yılından sonra Türkiye ortalamasından daha yüksek seviyelere ulaşmıştır. Kızıltepe ilçesinde nüfus dağılışı ve yoğunluklarının farklılaşmasında, morfolojik birimlerin dolayısıyla yükseltinin önemi oldukça belirgindir. Araştırma alanımızda kuzeye doğru gidildikçe yükselti basamakların artmasıyla ters orantılı olarak nüfus yoğunluğu azalmaktadır. Araştırma sahamızda en belirgin faktör olarak tarım alanlarının ve tarımın sulanan alanlarında, öteden beri gelen içme ve kullanama suyu olarak kullanılan hemen kuzeyden başlayarak ovayı baştanbaşa geçen Zergan Deresini çevresi önemli yerleşim yeri olarak seçilmesi bu alanlarda yoğunluğun artmasını sağlamıştır.

Yerleşim açısından araştırma sahamız birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Değişen şartlarla birçok kez istilalara uğramış, yıkılmış ve yeniden kurulmuştur. İmar açısından en büyük eserler Artuklular döneminde ortaya konmuştur. Ancak araştırma alanımızın verimli arazilere sahip olması ve önemli yolların kavşağında bulunması tarih boyunca nüfusun buraya gelip yerleşmesini sağlamıştır.

Araştırma alanımız olan Kızıltepe ilçesi yükselti bakımında genel anlamda sade bir görünüm arz etmektedir. Ancak hemen kuzeyde yükselmeye başlayan Torosların uzantısı olan Mardin Eşiği bölgenin tek yükseltisi olarak göze çarpmaktadır. Araştırma alanımızın en alçak yeri Suriye sınırında olup 400 m. İle başlayıp kuzey istikamette doğru yükselerek 1050 metreye kadar çıktığı görülmektedir. Yükseltiye bağlı olarak yerleşme sayısında önemli ölçüde azalmaların olduğunu görüyoruz. 750- 1050 metre aralığında 14 köy 1 belde, yerleşmesi bulunurken 500-750 metre aralığında 19 köy 1 belde yerleşmesi, 450-500 metre aralığında 74 köy ve 1 şehir merkezi, 1 belde yerleşmesi, 400 ile 450 metre aralığında 45 köy, 1 belde yerleşmesi bulunmaktadır. Yükselti basamaklarının önemli derecede etkili olduğu alanımızda yerleşmelerin çoğunluğunun tarım faaliyetlerinin yüksek olduğu ovalık alanda toplandığını görmekteyiz.

Araştırma alanımızın % 94 gibi büyük bir kısmı tarıma elverişli olmasından dolayı hâkim ekonomik faaliyet türü; tarla ve bağ-bahçe tarımı şeklindedir. Yine tarım alanlarının yeryüzü şekilleri bakımından kısıtlandığı alanlarda hayvancılık faktörü ön plana çıkmaktadır. Ekonomik dağılım anlamında bölgemizin önemli bir ticaret merkezinin kavşağında yer alması, Habur Sınır Kapısı'nın açık olduğu zamanlarda bir geçim kaynağı olarak nakliyecilik karşımıza çıkmaktadır.

Yerleşme kümeleri açısından değerlendirecek olursak; araştırma alanımızdaki köylerden 111 tanesinde köy yerleşme merkezi tek merkezden, 41 tanesi ise birden çok

merkezden oluşmaktadır. Özellikle araştırma alanımızdaki arıklı köyünün 9 tane merkezden oluştuğunu söylemek mümkündür. Kısaca söylemek gerekirse; köylerin %62,7'sinin mahallesi bulunmazken, %27,3'nün bir veya birden fazla mahallesi bulunmaktadır.

Ova alanlarının verimli arazilerle kaplı olduğu yerlerde tarım alanlarından daha fazla yararlanmak için genel itibariyle toplu dokunun hâkim olduğu ve yapılan yerleşmelerinde dere veya akarsu kenarına yapıldığı bilinmektedir. Araştırma alanımızda bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Ancak son yıllarda sulu tarım alanlarının yaygınlaşması beraberinde çekirdek yapıda çözünmelere sebep olmuştur. Bu durum daha gevşek bir yapının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Su imkânlarının kısıtlı olmasından kaynaklı geçmiş yıllarda çok sıkı bir doku ortaya çıkmıştı ancak sulamanın başlamasıyla tarla sahibi kişilerin kendi arazisinin üzerine kurdukları yerleşmeler üzerine yerleşme dokusu zaman içinde gevşek bir yapı kazanmıştır.

Araştırma alanımızdaki köylerin % 78,3'ü ovalık alanda bulunmasına bağlı olarak, yerleşmelerin kuruluşundan günümüze kadar yakın çevreden kolayca temin edilebildiği yapı malzemesinin toprak olmasından dolayı kerpiçten yapılmış meskenlerin oranı %64'tür. Bilindiği üzere taş meskenlerin dağılışı ile doğal çevre özellikleri arasında uyum söz konusudur. Araştırma alanımızda ikinci sırayı alan iki çeşit taş meskenler bulunmaktadır. Taştan yapılan mesken tiplerinin bölgemizin kuzeyindeki dağlık alanda yoğunluk kazandığını görmekteyiz. Alanımızda dikkat çeken önemli bir hususta, son yıllarda yapılan meskenlerde kullanılan yapı malzemelerinin coğrafi şartların etkisinden uzak olmasıdır.

Kızıltepe denilince akla ilk gelen ekonomik faaliyet şüphesiz tarımdır. Mevcut arazi kullanımına bakıldığında en büyük payın tarım arazilerine bırakıldığını görüyoruz. Ancak 1332500 dekarlık alan içinde son zamanlarda yapılan sondaj çalışmalarıyla %66 (880000 dekar) civarında tarım arazileri sulanmaktadır. Buna mukabil henüz tarım arazilerinin %33 (45906 dekar) gibi bir kısmı kuru tarım yapıldığından kimi seneler kuraklığın şiddetli geçtiği zamanlarda tarladan hiçbir şekilde ürün alınmadığı tarafımızdan yapılan anket ve saha taraması esnasında tespit edilmiştir. Bölgede aynı zamanda, özellikle de sulama imkânı olmayan, kuru tarım arazilerinde nöbetleşe tarım uygulaması yapılarak (buğday ekilen senenin ardından mercimek ekilmesi) toprağın hem mineral hem de su ihtiyacını gidermesi sağlanmaktadır. Kızıltepe ilçesi ova ve dağlık kesimi içine alacak şekilde belirlediğimiz yüzölçümü yaklaşık 1416731 dekar olan araştırma sahamızın %94,05 gibi yüksek bir oranını 1332500 dekar ile tarım arazileri, %1,14 oranla orman ve

funda 16231 dekar, %1,12 oranla, 16000 dekar ile çayır mera, %3,78 oranla 52000 dekar tarım dışı, diğer bir ifadeyle yerleşim alanları, su yüzeyleri, kayalık çok eğimli alanlar oluşturmaktadır.

Bölgede su sıkıntısı önemli sorun olarak birincil derecede önem arz etmektedir. Şöyle ki: şiddetli kuraklık ve yağış yetersizliği bölgede tarım arazilerini sulamak bir yana insanların temel ihtiyaçlarını karşılayacak suyu bulmak bile önemli bir sorun durumundadır.

Araştırma alanımızın zirai alanlarının %96'sı gübrenlenmektedir. Özellikle de sulu tarımın yapıldığı arazilerde gübre kullanımı daha da önemlidir. Gübre kullanımı özellikle maliyet miktarının yüksekliği bu kullanım değerini düşürmektedir. Ancak devlet destekleme sonucu gübrenin belli bir ölçüde karşılaması gübre kullanımında iyileştirme sağlamıştır.

Tarım alanlarının ilçede geniş bir alan kaplaması tarımsal faaliyetlerin artmasını sağlamıştır. İlçeden büyük pay tahıl tarımına ayrılmıştır. Tahıl Ürünleri arasında en çok Üretilen ürün buğdaydır. Araştırma sahamızda yağışların azlığı kuru tarımı zorunlu kılmaktadır. Tahıl tarımından sonra en fazla ekim alanı baklagil tarımına ayrılmıştır. Sahamızda son yıllarda artezyen kuyuların sayı bakımından artması sonucu, Sulamaya bağlı olarak pamuk, mısır ve sebze tarımında önemli ölçüde artış görülmektedir. Temennimiz sulu tarımın daha da yaygınlaşmasıyla birim alandan daha fazla ürün elde edilmesidir. Ayrıca su ihtiyacının karşılanmasıyla iklime bağlı arazilerden elde edilecek ürünlerle üretimin ülke içindeki payı daha da artırılabilir.

İlçede hayvancılık, fazla gelişme göstermemiş bir ekonomik faaliyettir ve giderek önem kaybetmektedir. Büyük bir kısmı ova olan Kızıltepe'de, bu alanlar tarıma ayrılmıştır. Hayvancılık faaliyetleri daha çok ilçenin kuzeyindeki dağlık alanda yapılmaktadır. Ancak hayvan için önemli olabilecek buğday ve mercimek saplarından elde edilen saman hayvanlar için önemli besin kaynaklarıdır. Bu durumda bölgede ahır hayvancılığı için uygun bir ortamın mevcut olduğu görülmektedir.

Araştırma alanımızın genel morfolojik yapısının sade bir görünüme sahip olması, birçok avantajı da beraberinde getirmektedir. Geniş tarım arazilerin varlığı; nüfus yapısını, yerleşmeyi ve ekonomik faaliyetleri doğrudan etkilemiştir. İklim koşullarının müsait olduğu alanımızda en büyük sıkıntısının tarımda sulamanın yetersiz oluşudur. Yeteri kadar güneşleme olanağına sahip olan alanımızda su sıkıntısının da giderilmesiyle önemli ölçüde ekonomik hareketlilik yaşanacağı düşünülmektedir. Araştırma alanımızdaki yerleşmelerin yer seçiminin önemli kayıplara neden olduğu görülmektedir.

Toplu yerleşme dokusunun hâkim olduğu alanımızda son yıllarda değişerek gevşek dokuya dönüşmektedir. Bu duruma çözüm olarak verimli arazilerin işgal edilmemesi anlamında toplu dokuyu teşvik edici önlemler almaktır. Ayrıca geçmişten gelen yerleşme yanlışlıklarından dolayı verimli ova alanında birçok dekar alan işgal edilmiş durumdadır. Yerleşmelerde ülkemizde genel itibariyle verimli ovaların yerine dağ eteklerine yerleşim yerlerinin açılması önerilmektedir. Alanımızda da ilerde böyle bir uygulanmanın gerçekleşmesi büyük toprak kayıplarını engellemiş olacaktır. Araştırma alanımızda nüfus artış hızının çok yüksek olduğu düşünüldüğünde bu nüfusu istihdam edebilmek için gerekli kalkınma faaliyetleri en uygun sektör, kuşkusuz tarımdır. GAP'ın tamamlanmasıyla bölgedeki nüfus hareketliliğinin şeklinin değişeceği güçlü bir kanıdır. Araştırma alanımızın dışına mevsimlik göç olarak giden nüfus yerine, göç alan bir merkez haline gelmesi düşünülmektedir. Sulama imkânlarının artmasının ciddi sorunlarında beraberinde getireceği ve bu sorunların aşılması için sulama konusunda halkın bilinçlendirilmesi ve yetiştirilecek ürün çeşidinin bölgenin yapısına uygun seçilmesi önemlidir. Araştırma alanımızda önemli sayılacak diğer bir konu da hayvancılık faaliyetlerinin yok denecek kadar azalmasıdır. Yapılacak desteklerle hayvancılığın tekrar canlandırılması, bölgede ekonomik anlamda bir hareketlilik kazandıracaktır.

Araştırma alanımız olan Kızıltepe ulaşım bakımından gerek topoğrafik gerekse de coğrafi konumu açısından oldukça müsait bir konumdadır. Habur Sınır Kapısı'na giden yolların kavşağında bulunması bölgeye ekonomik açıdan önemli derecede hareketlilik sağlamıştır. Bölgede ulaşımın gelişmiş olması nakliyecilik sektörünün gelişmesini sağlamıştır. Genel itibariyle geçim kaynağının tarım olduğu alanımızda nakliyecilik ikinci uğraş alanı olarak yapılmaktadır.

Araştırma alanımız sınırda olmasına rağmen sınır ticaretinin pek yapılmadığı araştırma anketlerimizden öğrendik. Ancak 1980 öncesi yıllarda kaçak yollarla sınır ticaretinin oldukça yaygın olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir.

Terör olaylarının bölgede 2000'li yılların başında etkisinin ortadan kalkmasıyla gerek sosyal gerekse de ekonomik açıdan önemli sayılacak hareketlilikler yaşanmıştır. Bir aile köylerine dönüş yapmış, bu da tarım sektörünün canlanmasını beraberinde şehir merkezinde yaşanan sorunların bir ölçüde hafiflenmesini sağlamıştır. GAP'ın 2007 yılından itibaren tamamlanmasına hız verilmesiyle 2011 yılında tamamlanacak olması bölgede oldukça umutlandırıcı bir hava estirmiştir. Bu projenin tamamlanması hem bölge hem de ülke ekonomisinin canlanacağı ön görülmektedir.

ARAŞTIRMA ALANINDAKİ BAŞLICA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

A-Doğal Çevre Özellikleri İle İlgili Başlıca Sorunlar ve Çözümleri

1- Araştırma alanımızın kuzey kesiminde bulunan dağlık alanın morfolojik olarak arızalı bir yapıya sahip olması burada halkın ekonomik faaliyet şeklini, nüfusun dağılışını olumsuz yönde etkilemektedir.

2- Kızıltepe ilçesinde yaz sıcaklıklarının 40 derecenin üstüne çıkması, gerek insan yaşamı için gerekse de ekonomik faaliyetlerden olan tarım için önemli derecede olumsuzluklara sebep olmaktadır. Buharlaşmanın çok şiddetli olması, tarımda sulama ihtiyacını daha da arttırmaktadır. Güneşlenme oranının çok yüksek olduğu alanımızda bu durumu avantaja çevirmek için son yıllarda başlayan temiz enerji yatırımlarının bu bölgeye uygulanması isabetli bir karar olur.

3- Araştırma alanımızda yıllık yağış miktarı ortalaması 468 mm'dir. Temel geçim kaynağının tarım olduğu düşünülecek olursa yetersiz bir miktardır. Yağışlar, genellikle kış mevsiminde (%48) toplanmaktadır. Tarımsal üretimin geneli tahıl ürünlerinden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda olgunlaşma döneminde su ihtiyacının fazla olduğu açıktır. Bölgenin su ihtiyacını karşılamak için halk tarafından sondaj yoluyla bir nebze de olsa su ihtiyacı karşılanmaktadır. GAP'ın 2011'in sonuna doğru tamamlanması halinde bölgede su ihtiyacının tamamının karşılanacağı düşünülmektedir.

4- Araştırma alanımız bitki örtüsü bakımından iklimin de etkisiyle cılız bir yapıya sahiptir. Bölgenin en büyük sorunu ağaçlandırmanın yok denecek kadar az olmasıdır. İklim şartlarının uygun olmamasının yanında, ağaçlandırma kültürünün de halk arasında pek yaygın olmaması önemli bir sorundur. Bu duruma çözüm olarak sulama faaliyetlerinin yaygınlaşmasına ek olarak ağaç kültürünün halka kazandırılıp, halkın bilinçlendirilmesi konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Ağaçlandırma faaliyetlerinin artmasıyla çok verimli tarım arazilerine sahip olan bölgemizin erozyon tehlikesinden de korunması sağlanacaktır.

B-Nüfus İle İlgili Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1- Tüm ülkemizde olduğu gibi nüfus artış oranlarının yüksek olduğu araştırma alanımızda bu yüksek artışa bağlı olarak ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların başında artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli ekonomik gelir imkanlarının sağlanamamasıdır. Bağımlı nüfus oranının çok yüksek olduğu alanımızda (%83.2) çalışan

nüfusun yarısından fazlası bağımlı bir şekilde yaşamaktadır. Bu duruma çözüm olarak bir tarım bölgesi olan araştırma sahamızda bu nüfusu istihdam edecek tarımsal faaliyetlerin uygulanmasıdır. Ayrıca sanayi alanında yatırımların arttırılması ile bu durum avantaja çevrilebilir.

2- Araştırma alanımız yeterli nüfus dinamiğine sahip olduğundan dış ülkelerden, illerden göç almamaktadır. Ancak araştırma alanımızda dışarıya doğru önemli göç hareketleri mevcuttur. Özellikle tarım faaliyetlerinde çalışmak üzere ülkemizin çeşitli bölgelerine mevsimlik işçi göçlerinin yoğunlukta olduğu söylenebilir. GAP'ın tam anlamıyla faaliyete girmesiyle Hayati Doğanay hocamızın dediği gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesi göç veren değil göç alan bir bölge haline geleceği düşünülmektedir.

3- Araştırma alanımızın okur – yazarlık oranı Türkiye ortalamasından daha düşük bir orana sahiptir. Bu durumun temel sebebi geçmişteki eğitim olanaklarının yetersizliği ve özellikle kız çocuklarının üzerinde okumalarına yönelik olumsuz kanılar önemli ölçüde etkili olmuştur. Araştırma alanımızda okuma – yazma bilmeyen nüfusun içinde kadın % 69.1 iken erkek oranı %30.9'dur. Alanımızda son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı'nın uygulamış olduğu kampanyalar, kırsal alandaki eğitim şartlarının iyileştirilmesi gibi faaliyetler sonucunda okuma – yazma oranında önemli ölçüde gelişmeler sağlamaktadır.

4- Sağlık alanında önemli eksiklikleri olan araştırma sahamızda bu derece büyük bir nüfusun sağlık ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu duruma ek olarak Derik, Nusaybin ve Ceylanpınar gibi komşu ilçelerden de araştırma alanımıza sağlık ihtiyaçlarını gidermek üzere alanımızdaki sağlık kuruluşlarından faydalanmak üzere bir çok vatandaşımız gelmektedir. Bu duruma çözüm için sağlık kuruluşlarının sayı ve hizmetlerinin arttırılması yoluna gidilmelidir.

C-Yerleşmeler İle İlgili Başlıca Sorunlar ve Çözüm önerileri

1- Araştırma alanımızda yerleşme coğrafyası bakımından, zamanında iyi bir planlama yapılmadığından ortaya çıkan ve telafisi mümkün olmayan yerleşme yeri seçiminden kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Çok verimli araziler üzerine kurulan şehir merkezi ve diğer yerleşmeler buraları işgal etmektedir. Yerleşim yeri olarak tarım arazisi için kullanılamayan dağ etekleri çok uygun bir yerleşme sahası olarak seçilebilir.

2- Kırsal yerleşmelerin hiçbirinde kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. GAP kapsamında bütün köy yerleşmelerinin kanalizasyon şebekelerinin yapılması beklenmektedir.

3- Araştırma alanımızda toplam 1 şehir merkezi 4 belde 152 köy 65 mezra yerleşkesi bulunmaktadır. Gün geçtikçe yerleşmelerdeki toplu doku karakteri bozulmakta, yerleşmeler gevşek veya dağınık bir görüntü halini almaktadır. Bu durum yanlış arazi kullanımına yol açmaktadır. Bu gibi sebeplerden dolayı bu tür gevşek yapıyı merkez köylerde toplamak önemli bir çözüm olabilir.

D-Ekonomik Faaliyetler İle İlgili Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

1- Araştırma alanımızın % 94 gibi büyük bir kısmı tarıma elverişli alanı oluşturmaktadır. Bu miktarın önemli bir kısmı birinci sınıf arazilerden oluşmaktadır. Bu derece uygun şartlara sahip olan bölgemizin en önemli sorunu sulama ihtiyacı ve iklimsel olumsuzluklardır. Bu duruma önerilecek en güzel çözüm; sulama imkanlarının artırılmasının yanında öteden beri alışlagelmiş tahıl tarımının yerine sulamaya geçildikten sonra bu alışkanlıkların terk edilerek farklı alternatif ürünlere yönelmek, yüksek gelir getiren ürünlerin ekilip dikilmesini sağlamaktır.

2- Araştırma alanımızdaki tarımsal üretimde, makine ve gübre kullanımı Türkiye ortalamasının altında değerlere sahiptir. Tarımda makine ve gübre kullanımının artırılarak üretimi arttırmak için çiftçileri krediler ile desteklemek, tarımda makineleşmeyi yaygınlaştırmak önemli fayda sağlayabilir.

3- Araştırma alanımızda daha çok tahıl tarımının yaygın olduğu bilinmektedir. GAP'ın tamamlanmasıyla bölgede su sıkıntısının ortadan kalkması halinde bu alışlagelmiş üretim alışkanlıkları terk edilip, daha çok meyve ve sebze üretimine ağırlık verilmesi ekonomik alanda daha fazla kazanç ve bu derece büyük bir nüfusa istihdam alanı sağlanmış olur.

4- Araştırma alanımızda aynı ürün çeşidinin sıklıkla tarımının yapılması toprağı verim açısından zayıflatmaktadır. Münavebe usulünün yaygınlaştırılması bu sorunu ortadan kaldırmakta önemli bir faktördür.

5- Araştırma alanımızdaki dağlık kesimindeki mera arazilerinin yanlış uygulamalar yüzünden bitki formasyonu önemli tahribata uğramıştır. Çıplak kaya görünümündeki bu alanın yeniden yeşillendirme faaliyetleriyle önemli bir kazanım sağlanmış olacaktır.

6- Araştırma alanımızın iklim ve bitki örtüsü karakterine uygun olan hayvancılık faaliyeti küçükbaş hayvancılıktır. Ancak tarımda makineleşmenin artması ve dağlık alandaki güvenlik sorunlarından dolayı yeterli otlak alanının olmayışı bu sektörü yok olma derecesine getirmiştir. Bu duruma çözüm önerisi olarak devlet politikalarının hayvancılığı

teşvik edici yönde önlemler alması hatta hibe şeklindeki krediler ile bu sektör tekrar canlandırılabilir.

Yukarıda belirttiğimiz başlıca sorunların sadece biri veya birkaçının çözüme ulaştırılması yörenin kalkınmasında yeterli olmayacağı aşîkardır. Eğer gerçekten de ciddi manada kalkındırılma isteniyorsa bu saydığımız sorunların tümüne yönelmek ve çözümler bulmakla gerçekleştirilebilir. Çünkü kalkınma çabalarının başarıya ulaşması doğal, beşeri ve ekonomik tüm sorunların coğrafi bakış açısıyla sentez edilerek araştırılması gerekir.

KAYNAKÇA

AKALAN, İ.; (1992), *Türkiye'nin Toprak Kaynakları, Bunların Sorunları ve Çözüm Yolları*, A.Ü. Türkiye Coğrafya Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi, C. 1, s. 1-14, ANKARA.

AKDEMİR, İ. O., (1997), *Muratçık (Avşan) Ovası ve Yakın Çevresinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, F.Ü. Fen-Edb. Fak. Sosyal Bilimler Enst. Coğ. Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), ELAZIĞ.

AKKUŞ, A.; (2003), *Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) Şanlıurfa'daki Göçe Etkileri*, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Enst. Der., S:10, s. 507-543, KONYA.

AKYÜZ, G.; (1998), Mardin İlinin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi, Resim Matbaacılık, İSTANBUL.

AKYÜZ, G.; (2004), Bakisyan (Alagöz) Köyü'nün Tarihçesi, Yeşilova Matbaacılık, MARDİN.

ALAGÖZ, C. A.; (1941), *Yayla Tabiri Hakkında Rapor*, Birinci Coğrafya Kongresi Raporları, s. 150-157, ANKARA.

ALAGÖZ, C. A.; (1984), *Türkiye'de Yer Adları Üzerinde Düşünceler*, 11-13 Eylül Yer Adları Sempozyum Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folk. Arş. Dairesi Yay. No: 60, Seminer, Kongre Bild. Dizisi: 17, s. 11-23, ANKARA.

ARSLAN, Ö.; (2006), *Battalgazi İlçesinin (Malatya) Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Fırat Üniv. Sos. Bil. Enst. Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), ELAZIĞ.

ATALAY. İ.; (1989), *Türkiye'de Kır Yerleşmelerin Arazi Degradasyonu Üzerindeki Etkileri*, AKDITYK Coğr. Arşt., S: 1, s. 91-102 ANKARA.

ATALAY. İ.; (1994), Türkiye Vegetasyon Coğrafyası, Ege Üniv. Basım, İZMİR.

ATALAY. İ.; (1997), Türkiye Coğrafyası, Ege Üniv. Basımevi, İZMİR.

AYDIN, S., KUDRET, E.; (2001), Mardin Cemaat, Aşiret, Devlet, Toplumsal ve Ekonomik, Tarih Vakfı Yayınları, İSTANBUL.

AYAZ, E.; (2003), Geçmişten Geleceğe Savur, Savur Belediyesi Yayını, MARDİN.

DOĞANAY, F.; (1993), Merkez Köyler, DPT Yayınları, ANKARA.

DOĞANAY, H.; (1984), Bölge Planlamasının Coğrafi Esasları, Atatürk üniv, Fen-Edb Fak. Edebiyat Bölümleri Ders Notları, No: 63, s. 163, ERZURUM.

DOĞANAY, H.; (1986), *1980 Nüfus Sayımına Göre Türkiye’de Şehirli Nüfus ve Şehir Sayısındaki Artışlar*, Ata. Üniv. Fen-Edb. Fak. Araş. Derg., S: 15, s. 1-24, ERZURUM.

DOĞANAY, H.; (1986), Türkiye Ekonomik Coğrafyası I, Ata. Üniv. Edb. Fak. Yay., No: 98, ERZURUM.

DOĞANAY, H.; (1997), Türkiye Beşeri Coğrafyası, M.E.B. Yayını, No: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, No: 877, Eğitim Dizisi, No: 10, İSTANBUL.

DOĞANAY, H.; (1994) a, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitapevi, ANKARA.

DOĞANAY, H.; (1994) b, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Ata. Üni. Yay. No:767, K.K.E.F. Yay. No: 39, Ders Kitapları Serisi No: 33, ERZURUM.

DOLABANİ, H.; (1972), Tarihte Mardin, Itr-el Mardin fi Tarihi Merdin, Hilal Matbaası, İSTANBUL.

DARKOT, B.; (1954), *Türkiye’de Nüfus Hareketleri*, İ. Ü. Coğ. Enst. Derg., C:3, S: 5-6, s. 3-22, İSTANBUL.

DARKOT, B.; (1967), *Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri*, İ. Ü. Coğ. Enst. Derg., C: 8, S: 16, s. 3-8, İSTANBUL.

EMİRİ, A.; (1992), Osmanlı Vilayât-ı Şarkiyyesi, Babıali Kültür Yayıncılık, (Sadeleştirenler: Abdulkadir Yuvalı, Ahmet Hallaçoğlu), İSTANBUL.

EMİROĞLU, M.; (1977), Bolu’da Yaylalar ve Yaylacılık, A.Ü. DTCF Yay. No: 272, ANKARA.

EMİROĞLU, M.; (1986), *Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşimleri ve Şehirli Nüfus*, A.Ü.D.T.C.F., Araş. Derg., S: 7, s. 125-157, ANKARA.

FAROQHİ, S.; (2000), *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İSTANBUL.

GERAY, C.; (1977), *Türkiye'de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy Kent Yaklaşımı*, Ankara Üniv. S.B.F. Dergisi. C:30, S: 1-4, s. 1-70, ANKARA.

GÖNEY, S., (1984), *Türkiye'deki Bir Eğreti Kır Yerleşme Şekli Hakkında Bazı Yeni Müşahedeler*, İ.Ü. Coğ. Enst. Derg., S:20-21, s.129-134, İSTANBUL.

GÖYÜNÇ, N.; (1979), *Hane Deyimi Hakkında*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S: 32, s. 331-332, İSTANBUL.

GÖYÜNÇ, N.; (1991), XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, ANKARA.

GÖZENÇ, S.; (1973), *Bolu depresyonunda Büyüksu Çevresinde Topraktan Faydalanma*, İst. Üni. Coğr. Enst. Derg. Der. No: 18-19, s. 189-200, İSTANBUL.

GÖZENÇ, S.; (1977), *Arazinin Kullanılması ve Değerlendirilmesinin Coğrafi Yönden Tetkiki*, İ.Ü. Coğr. Enst. Derg. S. 20-21, s. 169-180, İSTANBUL.

GÜNEY, E.; (2001), *Türkiye Hidrografyası*, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, DİYARBAKIR.

HAYLI, S.; (1995), *Erzincan Ovası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, F.Ü. Sos. Bil. Enst., Doktora Tezi (Yayımlanmamış), ELAZIĞ.

İLKILIÇ, C.; (1993), *Rüzgar Enerjisi ve Kullanımı*, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Yayınları, ANKARA.

İNANDIK, H., (1956), *Adapazarı Ovası ve Çevresinde Nüfus ve Yerleşme*, İ.Ü., Coğ. Enst. Der., C:4, S.7, s. 85-86, İSTANBUL.

İZBIRAK, R.; (1992), *Coğrafi Terimler Sözlüğü*, M.E.B. Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi, İSTANBUL.

KANADIKIRIK, E.; (1972), *Maraş'ta Konut Tipleri*, Coğrafi Araştırma Dergisi, A.Ü., D.T.C.F., Coğ. Araşt. Enst. Yay., S. 5-6, s.253-283, ANKARA.

KARA, H.; (1977), *Çukurova'nın Üç Köyünde Tarım-Nüfus İlişkileri ve Bölge Kır Kesimi, Sorunları Konusunda Bir İnceleme*, A.Ü.D.T.C.F., Coğr. Arşt. Derg., S: 8, No: 8, s. 159-192, ANKARA.

KARA, H.; (1988), *Çukurova'da Kentleşme ve Sanayileşmenin Tarım Topraklarına Etkisi*, A.Ü.D.T.C.F., Derg., S: 32 s. 267-280, ANKARA.

KARA, H.; (1997), *Çukurova'nın Üç Köyünde Tarım-Nüfus İlişkileri ve Bölge Kırsal Kesimi Sorunları Konunda Bir İnceleme*, Coğ. Araşt. Der. S: 8, No: 8, ANKARA.

KARABORAN, H. H.; (1980), *Şehir Coğrafyası ve Şehirsel Fonksiyonları*, F.Ü. Dergisi (Sosyal İlimler) C: 3, S: 1, s. 81-118, ELAZIĞ.

KARABORAN, H. H.; (1984) a, *Türkiye'de Mevki Adları Üzerine Bir Araştırma*, Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araş. Dairesi, Yay. No: 60, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 17, s. 97-148, ANKARA.

KARABORAN, H. H.; (1984) b, *Nüfus Coğrafyası*, F.Ü. Fen-Ed. Fak. Ders Notları, ELAZIĞ.

KARABORAN, H. H.; (1987), *İslahiye ve Hassa'da Şehirsel Fonksiyonlar Açısından Nüfusun Gelişmesi, Dağılışı ve Şehirleşme Hareketleri*, F.Ü., Sos. Bil. Der. C:1, S:1, s: 95-129, ELAZIĞ.

KESER, E.; (2002), *Tur Abdin, Türkiye Toplumsal ve Ekonomik Tarih Vakfı Yayını*, İSTANBUL.

KILIÇ, T.; (2008), *Nusaybin'in Fiziki Coğrafya Özellikleri*, D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 10, s. 106-117 DİYARBAKIR.

KILICI, A.; (2007), *Kızıltepe (Koçhisar) Ulu Cami ve Onarımları*, Makalelerle Mardin II Ekonomi-Nüfus Kentsel Yapı, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, Yayın No: 8, s. 309-325, İSTANBUL.

KUSÇU, V.; (2000), *Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Arasındaki Sınırın Yeniden Belirlenmesi Üzerine Bir Deneme*, F.Ü. Sosyal Bil. Enst., Yük. Lis. Tezi (Yayınlanmamış), ELAZIĞ.

ÖZCOŞAR, İ.; (2007), *Yüzyılda Mardin ve Çevresinde Nüfus Hareketliliği ve Sebepleri* Makalelerle Mardin II Ekonomi-Nüfus Kentsel Yapı, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, Yayın No: 8, s. 135-143, İSTANBUL.

ÖZÇAĞLAR, A.; (1989), “*Türkiye’de Tarım Alanlarının Coğrafi Dağılışının Doğal Çevre İle ilişkisi*”, A.Ü.D.T.C.F. Araş. Derg. s. 11, ANKARA.

ÖZÇAĞLAR, A.; (1995), *Türkiye’de Küçük ve Büyükbaş Hayvanların Coğrafi Dağılışı*, A.Ü. Türkiye Coğ. Derg. S:4, s. 19-63, ANKARA.

ÖZÇAĞLAR, A.; (1997), *Türkiye’nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerinde Düşünceler*, A.Ü.D.T.C.F., Coğ. Arş. Derg., S:12, s. 7-24, ANKARA.

ÖZÇAĞLAR, A.; (2001), *Coğrafya’ya Giriş*, Hilmi Usta Matbaacılık, ANKARA.

ÖNGÖR, S.; (1956), *Türkiye’de Mısır Tarım Üzerine Bazı Düşünceler*, Türk Coğ. Derg. S: 15-16, s. 69-73, ANKARA.

ÖZGÜÇ, N.; (1994), *Beşeri Coğrafya’da Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri*, İ.Ü. Yay. No: 3849, Fak. Yay. No: 2511, İSTANBUL.

PANZAC, D.; (1999), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Veba, Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İSTANBUL.

SELEN, H. S.; (1945), *Türkiye’de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri*, Türk Coğ. Derg., S:7-8, s.97-106, ANKARA.

SERGÜN, Ü.; (1977), *Türkiye’de Nüfus Artışı ve Sorunları*, İ.Ü. Coğ. Enst. Derg., S:20-21, s. 211-222, İSTANBUL.

SERGÜN, Ü.; (1994), *Türkiye’de Kır Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı*, İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğ. Enst. Bülteni, S:11, s. 17-22, İSTANBUL.

SÖZER, A. N.; (1984), “*Güneydoğu Anadolu’nun Doğal Çevre Şartlarına Coğrafi Bir Bakış*”, Ege Coğ. Derg. S:2, s. 8-30, İZMİR.

ŞEN, E.; (1984), *Türkiye’de Mevsimlik İşgücü Göçleri Üzerine Düşünceler*, Ege Coğ. Derg., S: 2, s. 1-7, İZMİR.

ŞENGÜL, H. T.; (2001), Kentsel Çelişki ve Siyaset, Wald Yayınları, İSTANBUL.

TANOĞLU, A.; (1954), *İskan Coğrafyası, Esas Fikirler, Problemler ve Metot*, Türkiyat Mecmuası, C: 11, S: 2, s. 1-32, İSTANBUL.

TANOĞLU, A.; (1959), “*Türkiye’de Nüfusun Dağılışı*”, İ.Ü. Coğ. Enst. Derg. S: 10, s. 1-15, İSTANBUL.

TANOĞLU, A.; (1966), Nüfus ve Yerleşme, İ.Ü. Yay. No. 1183, Edb. Fak. Coğ. Enst. Neşriyat, No: 45, İSTANBUL.

TANOĞLU, A.; (1968), Ziraat Hayatı, Cilt:1-Ziraat Tarihine Bir Bakış ve Orta İklim Memleketlerinde Ziraat, İ.Ü. Yay. No. 177, Coğ. Enst. Yay. No: 8, İSTANBUL.

TANOĞLU, A.; (1969), Nüfus ve Yerleşme, İstanbul Üniv. Yay. No: 1183. Edb. Fak. Coğ. Enst. No: 45, İSTANBUL.

TOLUN, N.; (1952), Mardin Bölgesinin Jeolojisi, Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, C. III, S. 2, s. 1-16 ANKARA.

TUNÇDİLEK, N.; (1951), *Türkiye’de Toprak Erozyonuna Ait Gözlemler ve Öneriler*, İ. Ü. Coğ. Enst. Derg., C: 2, S: 2, s. 91-104, İSTANBUL.

TUNÇDİLEK, N.; (1963), “*Türkiye’nin Farklı İki Bölgesinde Kır Yerleşmesi Şekilleri Hakkında Müşahedeler*”, İ.Ü. Coğ. Enst. Derg. S: 13, s. 99-112, İSTANBUL.

TUNÇDİLEK, N.; (1967), Türkiye İskân Coğrafyası, Kır İskânı (Köy-Altı İskân Şekilleri), İ.Ü. Ed. Fak. Yay: 1283, Coğ. Enst. Yay, No: 49, İSTANBUL.

TUNÇDİLEK, N.; (1971), *Kır Yerleşmeleri*, Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, İ.Ü. Coğ. Enst., s. 17-54, İSTANBUL.

TUNÇDİLEK, N.; (1978), Türkiye'nin Kır Potansiyeli ve Sorunları, İ.Ü. Yay. No: 2364, Coğ. enst. Yay. No: 96, İSTANBUL.

TUNÇDİLEK, N.; (1980), *Türkiye'de Kır Yerleşmelerinin Gelişimi ve Evrimi*, İ.Ü. Coğ. Enst. Derg. S: 23, s. 1-26, İSTANBUL.

TUNÇDİLEK, N.; (1985), Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı, İ.Ü. Yay. No: 163, İSTANBUL.

TUNÇDİLEK, N.; (1986) a, Türkiye'de Yerleşme Evrimi, İ.Ü. Yay. No: 163, İSTANBUL.

TUNÇDİLEK, N.; (1986) b, *Araziden Yararlanmada Yeni bir Yöntem Denemesi İçin Coğrafi Gerekçe*, İ.Ü. Sos. Bil. Enst. S. 3, s. 1-20, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E.; (1957), Kurak Bölgelerde Ziraat, İst. Üniv. Yay. No: 713, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E.; (1973), Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar, İ.Ü. Coğ. Enst. Yay. No: 72, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E.; (1976), *Yerleşme Planlaması, (Şehir-Köy İlişkileri)*, İ.Ü., Coğ. Enst. Derg. S. 16-18, s. 71-85, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E.; (1977), *Türkiye'de İç Göçler Üzerine -I*, İ.Ü. Coğ. Enst. Derg., S. 22, s. 29-42, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E.; (1982), Ekonomik Coğrafya, İ.Ü. Edb. Fak. Yay. No: 2926, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E.; (1987), *Türkiye'de Tarımda Yeni Gelişmeler*, İ.Ü. Fen. Edb. Fak. Coğ. Derg. S. 2, s. 1-34, İSTANBUL.

TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N.; (1997), Beşeri Coğrafyaya Giriş, Çantay Kitabevi, İSTANBUL.

TÜRKOĞLU, M.; (2007), *Kızıltepe'de Nüfus ve Yerleşme*, Fırat. Üniv. Fen Edb. Fak. Coğrafya Bölümü Lisans Tezi (Yayınlanmamış), ELAZIĞ.

TÜRKÜNAL, S.; (1980), Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Jeolojisi, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını, ANKARA.

YILDIZ, E.; (2006), *Ören Çay (Elazığ) Havzasının Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, F.Ü. Sos. Bil. Enst. Yüksek Lisans Tezi, ELAZIĞ.

YILDIZ M. Z.; (2007), “*Mardin'in Cumhuriyet Dönemi Demografik Gelişimi*”, Makalelerle Mardin II Ekonomi-Nüfus Kentsel Yapı, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, Yay. No: 8, s. 145-182, İSTANBUL.

YILMAZÇELİK, İ.; (1995), XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır, Türk Tarih Kurumu Yayınları ANKARA.

YÜCEL, T.; (1960), *Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler*, Türk Coğ. Derg. S. 20, s. 23-35, İSTANBUL.

YÜCEL, T.; (1988), *Türkiye'de Kır Yerleşme Tipleri*, Türk Kültürü Araşt. Enst. Yay. No: 26/1, s. 61-69, ANKARA.

HARİTA, RAPOR, BÜLTEN VE YILLIKLAR

DİE, 1935-2007 Nüfus Sayımları ANKARA

Mardin Valiliği ,2006 “Mardin Master Planı” MARDİN

Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü,2008-2009 Yıllık Raporları MARDİN

Kızıltepe İlçe Tarım Müdürlüğü,2008-2009 Kızıltepe İlçesi Verileri MARDİN

Köy İşleri Bakanlığı 1981,”Kızıltepe İlçesinin Köy Karneleri” Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü APK Dairesi Bşk. ANKARA.

Mardin İl Özel İdaresi,1961 ”Mardin İli Arazi Varlığı Kitabı” K.G.H.M. Yayınları. ANKARA

1/100.000 Ölçekli Topoğrafya Haritası, 1986 (K-36, L-40 Paftaları),Harita Genel Komutanlığı ANKARA

1/25.000 Ölçekli Topoğrafya Haritası, 1986, (N45 a1,a2,a3,a4-b1,b2,b3,b4,-c1,c2,c3,c4,-d1,d2,d3,d4) THGK. ANKARA

Kızıltepe Belediyesi, 2008-2009, Yıllığı MARDİN

ARAŞTIRMA İÇİN ARAZİDE UYGULANAN ANKET FORMU

Köyün Adı :
Köyün eski adı :

ARAZİ DURUMU

1) Köy arazisi içinde yer alan dağ, akarsu ve tepelerin yerel (halk arasında söylenen) isimlerini ve yerlerini (köyden tahmini uzaklığı ve yönü) belirtiniz	
2) Köyünüzde şimdiye kadar hatırlayabildiğiniz en büyük kuraklık, ne zaman olmuş ne gibi zararlara yol açmıştır?	
3) Köyün yolu; çığ, sel baskını, kar kapatması vs. gibi nedenlerle kapanıyor mu? Kapanıyorsa ne zaman hangi nedenlerle kapanıyor belirtiniz.	
4) Tuzluluk, bataklık, çoraklık gibi toprak problemleri olan yerler varsa yerini ve alanını belirtiniz	
5) Devamlı ve yazın kuruyan su kaynakları varsa yerini ve özelliklerini belirtiniz	
6) Köy arazisinde devamlı ya da geçici olarak su biriken yerler (göl, bataklık vs.) var mı? Varsa yerini ve özelliklerini belirtiniz	
7) Köyün en verimli torakları nerelindedir. Yerini ve alanını belirtiniz? (köyün hangi yönüne düşüyorsa)	

NÜFUS DURUMU

8) Tahminen köyün nüfusu ne kadardır?	
9) Yaz ve kış aylarında nüfus farklı ise belirtiniz	
10) Köyde kaç hane var? Bunlardan; a) Kaç tarla ziraatı ile b) Kaç hayvancılıkla c) Kaç ticaretle uğraşıyor Kaç herhangi bir yerde çalışıyor	
11) Köyde arazisi olduğu halde köyde oturmayan, fakat arazisini ekip biçen aile var mı? Varsa sayısını toplam arazi varlığını belirtiniz	
12) Köyde ortakçılık, yarıcılık veya kiralama usulüyle başkasının tarlasını işleterek geçimini sağlayan aileler varsa	

sayısını ve işletme şeklini belirtiniz	
13) Köyden göç eden aileler var mı? Varsa hangi nedenlerden dolayı göç ediyorlar ve genellikle nerelere gidiyorlar?	

EĞİTİM DURUMU

14) Köyde herhangi bir okullar var mı? Varsa adı	
15) Ne zaman açılmış? Kaç öğrencisi var ve yılda kaç mezun veriyor?	
16) Mezun olanlardan ne kadarı orta ve yüksek okula gidiyor?	
17) Okulun başlıca hangi problemleri var?(bina ihtiyacı, araç-gereç, lojman ihtiyacı vs.)	
18) Öğrenim için köy dışına çıkan öğrenci varsa sayısı kaçtır?	

YERLEŞME DURUMU

39) Köy eskiden beri bugünkü yerinde mi? Yoksa yer değiştirmiş mi? Değiştirmişse nedenlerini belirtiniz	
40) Köyün kuruluş tarihi biliniyor mu? Köyle ilgili bilinen tarihi olaylar var mı?	
41) Köye bağlı birimler var mı? Varsa adı ve hane sayısını belirtiniz (mahalle, mezra, kom, yayla vs.)	
42) Bu birimlerden geçici(mevsimlik) ve sürekli oturanları belirtiniz	

MESKEN DURUMU

43) Evlerin inşasında hangi malzemeler kullanılmış? (taş, kerpiç, tuğla, briket vs.)mümkünse sayı vererek belirtiniz	

44) Evlerin çatı örtüsü hangi malzemeden oluşuyor? Sayı vererek belirtiniz:	Toprak( ) Sac( ) Kiremit( ) Başka( )
45) Evlerin çatı şekli nasıldır? Sayı vererek belirtiniz:	düz dam( ) beşik çatı ( ) diğer( )
46) Evlerin belli bir yönü farklı malzemeden yapılıyorsa; hangi yön ve niçin farklı belirtiniz	
47) Evlerin pencereleri genellikle hangi yöne bakar? Hangi yönde pencereler yok ya da azdır. Belirtiniz	

TARIMSAL DURUM

48) Köyde tarıma elverişli arazi toplamı ne kadardır. Bunun ne kadarı sulanabiliyor? Ne kadarı kıraç belirtiniz	
50) Köyde arazisi olmayan kaç aile var? Bunlar geçimlerini ne ile sağlıyorlar?	
51) Köyde bir aile geçimini normal olarak sağlayabilmesi için en az kaç dekar arazisi olmalıdır? Sulak ve kıraç arazisi için ayrı ayrı belirtiniz	
52) Köyde yetiştirilen başlıca mahsulleri sıralayın	
53) Bunlardan ailelerin kendi ihtiyaçlarını sağladıktan sonra satışı yapılanları, köyün toplamı için ton olarak belirtiniz	
54) Ürünleriniz nerede pazarlıyorsunuz?	
55) Köyde modern tarım araçlarının dışında tarım yapılmakta mıdır?	
56) Fenni gübre ve zirai ilaç kullanımı hangi yoğunlukta yapılmaktadır?	
57) Sulanan arazi varsa sulama suyunu nerden temin ediyorsunuz?	
58) Köyün merası varsa toplam kaç dekardır?	

59) Köyde toplam hayvan sayısı ne kadardır?	Koyun: keçi: inek: öküz: at: eşek: katır:
60) Köyde arıcılık ve tavukçuluk yapanlar var mı? Varsa	kaç hane: kovan sayısı: tavuk sayısı:
61) Elde edilen başlıca hayvansal ürünleri toplam miktarları ile birlikte belirtiniz	

ÖZGEÇMİŞ

10.03.1981 tarihinde Mardin'in Kızıltepe ilçesinde doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi burada tamamladım. 2001 yılında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Sosyal bilgiler Öğretmenliği bölümüne kaydoldum. Buradan 2005 yılında mezun olarak, aynı yıl Mardin'de Sosyal Bilgiler Öğretmenliği görevine atandım. Öğretmenlik görevine devam ederken, 2005 yılında vatani görevimi yapmak üzere askere alındım. Vatani görevimi tamamladığım 2006 yılından bu yana, öğretmenlik görevime devam etmekteyim.